අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහය

ප්‍රශ්නෝත්තර ව්‍යාඛ්‍යාව

ABHIDHARMARTHA SANGRAHA

BY

ANURUDDHA THERA

—*—

අභිධම්මසත්තප්‍රකරණොක්ත අභිධර්මාර්ථ සංක්ෂිප්තකොට
දක්ෂිණභාරතඛණ්ඩ තඤ්ජපුරනිවාසි පරමමහාවෛයාකරණාචාර්ය
අනුරුද්ධමහා ස්වාමිපාදප්‍රණීත

අභිධර්මාර්ථ සඞ්ග්‍රහය.

මූකලංගමුවේ සුවිසුද්ධාරාමාධිපති භූතපූර්ව යෝගියානේ
ගෞ: නන්දාරාමතිස්ස ස්ථවිර විරචිත
සෝදාහරණ ප්‍රශ්නෝත්තරව්‍යාඛ්‍යාවෙන් හා

—*—

“බුද්ධසාසන මහාසුරසෙනාපති”යන රාජදත්තනාමොපලක්ෂිත
ඇම්. ධර්මරත්න ‘ලක්මිණිපහන්’ ඛ්‍යාතිඃ සුධීශප්‍රණීත
ටීකීය සංස්කරණයෙන්ද සමුපලක්ෂිතයි.

ගෞ: ත්‍රිපිටකවාගීශ්වරාචාර්ය භික්ඛුවේ ශ්‍රී සුමඞ්ගලාභිධාන
මහානායක ස්ථවිරෝත්තමයන්වහන්සේ විසින්
පසස්නාලදී.

ඇල්. චාර්ලිස් පතිරත්න නොතාරිස් වන මාවිසින්
රත්මලානේ“මේරුසමෝදය” යන්ත්‍රාලයෙහි දෙවෙනිවර මුද්‍රණය
කරවනලදී.

ශ්‍රී බුද්ධවර්ෂ 2452 ක්‍රිස්තුවර්ෂ 1909

සංඥාපනය

අභිධර්මාර්ථ සඞ්ග්‍රහය.

නානානයවිචිත්‍ර පරමගම්භීර අභිධර්මසප්තප්‍රකරණෝක්ත අනවශේෂාර්ථයන් සංක්ෂේපනයින් සඞ්ගෘහීතවූ මේග්‍රන්ථය අභිධර්මාර්ථ සඞ්ග්‍රහනම්විය.

මේමාහැඟිග්‍රන්ථය කවරකලෙක කවරරටකවිසූ කවරආචාර්‍ය්‍යවරයෙකුවිසින්විරචිතදැයි පුරාතනසන්නටීකාදියෙන්නිශ්චය නොකළහැකිවුවත් මේඅනුරුද්ධාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයන්විසින් රචිතයයි පෙණෙන අභිධර්මාර්ථසඞ්ග්‍රහය, නාමරූපපරිච්ඡේදය, පරමාර්ථවිනිශ්චය යන අතිඋත්කෘෂ්ට අභිධර්මප්‍රකරණත්‍රයක් වර්තමානකාලයෙහි ලොව ප්‍රචලිතවතිබේ. එයින්පරමාර්ථවිනිශ්චයනිගමනයෙහි=

"සොණෙ කඤ්චීපුරීරට්ඨෙ, කාවීරනගරෙ වරෙ
කුලෙ සඤ්ජාතභූතෙන, බහුස්සුතෙන ඤාණිනා—
අනුරුද්ධෙන ථෙරෙන, අනිරුද්ධයසස්සිනා
තම්බරට්ඨෙ වසන්තෙන, නගරෙ තඤ්ජනාමකෙ—
තත්ථ සඞ්ඝවිසිට්ඨෙන, රාජිතෙන අනාකුලං
මහාවිහාරවාසීනං, වාචනාමග්ගනිස්සිතං—
පරමත්ථං පකාසෙතුං, පරමත්ථවිනිච්ඡයං
පකරණං කතං තෙන, පරමත්ථත්ථවෙදිනා."—

යනුවෙන් මේඅනුරුද්ධාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයෝ කාඤ්චිපුරී නම් රට කාවෙරීනුවර ශ්‍රෙෂ්ඨවංශයක ඉපිද පැවිදිව ධර්මවිනයධරබහුශ්‍රැතයෙක්ව තාම්‍රපර්ණී(තිණවලි)නම්රට(තඤ්ජපූර්)තඤ්ජාවූර්නම්නුවර සඞ්ඝනායකවවැඩවසනුයේ මහවෙහෙරවැසියන්ගේ වාචනාමාර්ගය ඇසුරුකොට පරමාර්ථවිනිශ්චය රචනාකළබවපෙණේ. බුද්ධඝොෂාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයන්ටඅනතුරුව පුරාතන බුද්ධසාසනයට මහොපකාරවූ ග්‍රන්ථරචනාකළාවූ ග්‍රන්ථකර්තෘන්අතුරෙන් ධම්මපාල,බුද්ධදත්ත,අනුරුද්ධයනආචාර්‍ය්‍යතුන්නම ප්‍රථමයෙන් බුද්ධාගමචිරස්ථායිවනුපිණිස ඉතා පරිශ්‍රමයෙන් විශාලග්‍රන්ථ රචනාකළ උත්තමයන්බව පෙනේ. ධර්මපාලාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයෝ ඛුද්දගන්සහියේ පොත්දොළසකඅටුවාද දීඝනිකායාදී නිකායාර්ථකථාසන්නෙර් පුරාණටීකාද විශුද්ධිමාර්ගටීකා නෙත්තිඅටුවා අභිධර්මඅනුටීකා සච්චසංඛෙපප්‍රකරණ යනාදියද රචනාකරතිබෙනබව පෙණේ. බුද්ධදත්ත අනුරුද්ධ, යන ආචාර්‍ය්‍යදෙනම විසින් රචිතග්‍රන්ථ ඒ ඒ ග්‍රන්ථයෙහි නිගමනගාථාදියෙන් දතයුතුයි.

මේආචාර්‍ය්‍යතුන්නම දක්ෂිණඉන්දියාවේ ආර්‍ය්‍යජාතියෙහි ඉපිද පැවිදිව ලක්දිව් වැඩ මහාවිහාරවාසීන්ගේ වාචනාමාර්ගය සකසා ඉගෙණ කලින්කල දක්ෂිණඉන්දියාවේද ලක්දිවද වැඩවසමින් ශාසනසඞ්ග්‍රහකළබව පෙණේ. නෙත්තිඅටුවානිගමනයෙහි=

"සද්ධම්මොතරණට්ඨානෙ, පට්ටනෙ නාගසව්හයෙ
ධම්මාසොකමහාරාජ, විහාරෙ වසතා මයා"—

යනාදීන් නාගපට්ටනමෙහි ධර්මාශොකරජහුගේ අණින් දඹදිව එකවර ගොඩනැගූ සුවාසූදහසක් විහාරවලට ඇතුළත් විහාරයෙහි වැඩවසන ආචාර්‍ය්‍යධම්මපාලස්වාමිපාදයන් විසින් නෙත්තිඅටුවාදියථොක්ත ග්‍රන්ථරාශිය රචනාකළබව පෙණේ.

ආචාර්‍ය්‍යබුද්ධදත්ත මහාස්වාමිපාදයන්විසින් විරචිත විනය විනිශ්චයනිගමනයෙහි

“සේඨස්ස චෝළරට්ඨස්ස, නාභිභූතෙ නිරාකුලෙ
සබ්බස්ස පන ලෝකස්ස, ගාමෙ සම්පිණ්ඩිතෙ විය.

කාවීරජලසම්පාත, පරිපූතමහීතලෙ
ඉද්ධෙ සබ්බඞ්ගසම්පන්නෙ, මඞ්ගලෙ භූතමඞ්ගලෙ.

පවරාකාරපාකාර, පරිඛාපරිවාරිතෙ
විහාරෙ වෙණ්හුදාසස්ස, දස්සනීයෙ මනෝරමෙ”.

යනාදී ගාථාපංක්තියෙන්හා “උරගපුරෙනබුද්ධදත්තෙන” “තම්බපණ්ණියෙන පරමවෙය්‍යාකරණෙන” යනාදියෙන්ද මේආචාර්‍ය්‍ය මහාස්වාමිපාදයෝ තාම්‍රපර්ණී (තිණවලි) යෙහි(නාගපුරී-නාගලූර් නාමරූවෙහි ඉපිද සසුන්වැද ලක්දිව්වැඩ මහාවිහාරවාසීන්ගෙන් ධර්මවිනයඉගෙණ බහුශ්‍රුතව මෑතභාගයෙහි සොළීරටට නැගියන්වැනිවූ කාවේරි පටුනෙහි විෂ්ණුදාසනම්කෙනෙකු විසින් කරවා පිළිගන්වනලද විහාරයෙහි වැඩවසන්නාහු විනයවිනිශ්චය රචනාකළබව හා උන්වහන්සේගේ අභිධර්මාවතාරනිගමනයෙහි=

“නානාරතනසම්පුණ්ණෙ, විවිධාපණසඞ්කුලෙ
කාවීරපට්ටනෙ රම්මෙ, නානාරාමොපසොභිතෙ.

කෙලාසසිඛරාකාර, පාසාදපතිමණ්ඩිතෙ
කාරිතෙ කණ්හදාසෙන, දස්සනීයෙ මනෝරමෙ”.

යනාදි ගාථාපංක්තියෙන් බුද්ධදත්තාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයෝ කාවේරිපටුනෙහි ස්කන්ධ (කුමාර) දාසනම් තැනැත්තාවිසින් කරවා දෙනලද විහාරයෙහි වැඩවසන්නාහු අභිධර්මාවතාරය රචනාකෙළේයයි පෙනේ.

මෙසේ අනුරුද්ධාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයෝ කාඤ්චීපුරීරට කාවේරි පටුනෙහි ඉපිද සසුන්වැද ලක්දිව්වැඩ මහාවිහාරවාසීන්ගෙන් ධර්මවිනයඉගෙණ පූජ්‍යග්‍රන්ථකාරකාචාර්‍ය්‍යයෙක්ව තිණ්ණවලියෙහි තංජාවූර්නම් නුවර සංඝනායකධුරය දරණ සමයෙහි “පරමාර්ථවිනිශ්චය” “නාමරූපපරිච්ඡේදය” යනප්‍රකරණවයහා නම්බනම් උපාසකයාගේ අයජමෙන් මේ “අභිධර්මාර්ථසඞ්ග්‍රහය” ද රචනාකෙළේයයි පෙනේ. මේ අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයෙහි නම සඳහන්වූ මූල සෝමවිහාරය ලක්දිව මුන්නේස්සරම්පලාතේ මුන්වහන්සේ ලදරුකාලයෙහි ඉගෙණ ගත් විහාරයයිහැඟේ නම්බනම් උපාසකයා සිංහලජාතිකයෙක්නොව ද්‍රාවිඩජාතිකයෙකැයිද හැඟේ.

මේඅනුරුද්ධාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයෝ කවරකලෙක මේප්‍රකරණය රචනාකළේදැයි නිශ්චයනොකළහැකිනමුත් අභිනවටීකා විනයටීකා පඤ්චිකාටීකාදී ප්‍රශස්තමහාග්‍රන්ථනිර්මාණයෙන් සර්වඥශාසනය බොහෝකල් සිටිනාසේකළ ආචාර්‍ය්‍ය ශාරිපුත්‍රමහාස්වාමිපාදයන්හා තච්ශිෂ්‍යසුමඞ්ගල ස්වාමිපාදයන්විසිනුත් මේඅභිධර්මාර්ථසඞ්ග්‍රහයට විස්තරසිංහලාර්ථව්‍යාඛ්‍යානයක්හා අභිධර්මාර්ථවිභාවිනීනම් මාහැඟිටීකාවක් ලියාතිබෙනබව පෙනෙණහෙයින්ද දිඹුලාගලවිසූ සමන්තපාසාදිකා සන්නකාර මහාකාශ්‍යපස්ථවිර ස්වාමිපාදයන්විසින් පළමු කොට සංක්ෂේපටීකාවක් ලියාතිබෙනහෙයින්ද එකාලයෙන් ප්‍රමාණකොට ගිණුකල මේඅනුරුද්ධාචාර්‍ය්‍යමහාස්වාමිපාදයෝ මිට වර්ෂ දහසකට පමණ පූර්වයෙහි විසූබව ඔප්පුවේ.

"පොරාණෙහි අනෙකාපි, කතා සාපන වණ්ණනා
නතාහි සක්කතාසඞ්ඛ්‍යා, අහොවිසුද්ධතාවෙ ඉධ" —

යන විභාවිනීටීකා ගාථාවෙන් මේ අභිධම්මාර්ථසඞ්ග්‍රහයට ලක්දිව පෞරාණිකයන් විසින් ලියනලද ටීකා කිපයක් පැවතිබව පෙණෙනනුමුත් දිඹුලාගල මහාකාශ්‍යපස්ථවිරයන් විසින් රචිත පුරාණ ටීකාවද ශාරිපුත්‍ර මහාස්වාමිපාදයන්ගේ සන්නයද සුමඞ්ගල මහාස්වාමිපාදයන්ගේ ටීකාවද හැර වෙන පොතක් ඇතිබව නොපෙණේ. මෙසේ ලක්දිව සම්භාවනීය ආචාර්‍ය්‍යවරයන් විසින් සන්න ටීකා ලියමින් පුරාතනපටන් මේ ග්‍රන්ථය ආභිධර්මිකාචාර්‍ය්‍යවරයන්ගේ හස්තසාර ධනයක්මෙන් පැවැත්තේය. බුරුමරට සද්ධම්මජෝතිපාල යනනමින් ප්‍රකටවූ ඡපපදාචාර්‍ය්‍යතෙමේ විජයබාහු නම් රජතුමාගේ අයැදුමෙන් මේ අභිධම්මාර්ථසඞ්ග්‍රහයට ලියනලද සඞ්ඛෙපවණ්ණනානම් ටීකාවක්හා රතනාපුර නගරකාලයෙහි ලියනලද මණිසාරමඤ්ජුසානම් විභාවිනීටීකාවේ අනුටීකාවක්ද වෙන නොයෙක් ආචාර්‍ය්‍යයන්විසින් ලියනලද සන්න ගැටපදදියද ඇතිබව පෙණේ. එමෙන්ම එරටවැසි ගෘහස්ථප්‍රව්‍රජිත සියළු පණ්ඩිතජනසමූහයා අභිධර්මනමැති මහසයුර තරණයකිරීමපිණිස මේප්‍රකරණය මනාපසුරකැයි විශෙෂයෙන් පිළිගෙණතිබේ.

එහෙයින් අභිධර්මමහාසාගරය එතරකරණුවන්විසින් පළමුකොට මේ ප්‍රකරණය වාචොද්ගතව ප්‍රගුණකොට දෙවනුව මෙහි ප්‍රභෙදානන්තර ක්‍රමයෙන් දක්වාතිබෙන පමණට සියලු පරමාර්ථධර්මයන්ගේ නාම, සඞ්ඛ්‍යා, භූමි, ජාති, ප්‍රභෙදයන පස්ආකාරය පමණක් සිතේ ඇඳීයනාකාරයට පුහුණුකොට තුන්වෙනුව ටීකානය චොදනාපරිහාරනායාදි විස්තරකථාමාර්ග සහිතව ගුරුමුඛයෙන් අර්ථ අසවා ඉගෙණගතයුතුයි. මෙපමණකින් සියලු අභිධර්මපිටකය සංක්ෂෙපයෙන් දුටුයේනම්වේ. විස්තර කැමැත්තවුන්විසින් අනුක්‍රමයෙන් අභිධර්මඅටුවා මූලටීකා අභිධම්මාතිකා ධාතුකථා යමක පට්ඨානාදිය ඉගෙණගතයුතුයි. මේ ප්‍රකරණයට අපරට තිබෙන මාහැඟි සිංහලාර්ථව්‍යාඛ්‍යානය අභිධර්මනයනුගතුන්ට දුරවබොධහෙයින් නුගතුන්ටපවා කොටින් අර්ථාවබොධකිරීමට හා ගුරුශිෂ්‍යාදීන්ට පෘච්ඡාවිසර්ජනවශයෙන් ලුහුව අර්ථාවබොධකිරීමටත් පහසුවනපිණිස ඒ ඒ පිටුවල අඩංගුවූ පෙළේ ආ සියලු අර්ථ ඒ ඒ පිටුවල යටහාගයෙහි ප්‍රශ්නොත්තරවශයෙන් යොදා යලිත් දුර්බොධනීයස්ථානයන්ගේ ටීකානයහා කාම රූපාරූප ලොකොත්තර අභිඥ සමාපත්ති ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා මරණාසන්නාදීවූ අවස්ථාවන්හි අනෙකප්‍රකාරව උපදනා චිත්තවීථීන්ගේ සටහන් සිතුයම්ද යොදාඇත්තේයි.

මේ මාහැඟි ප්‍රකරණය මීට පස්විසි වර්ෂයකටමත්තෙන් මූකලංගමුවේ වැඩවිසූ යෝගියානේ ශ්‍රී. ඤාණාරාම තිස්සස්ථවිරපාදයන් විසින් ප්‍රශ්නොත්තර සන්නයයොදා මුද්‍රණයකරගණ්ණ අතර පොත නිමකරන්ටමත්තෙන් ස්වර්ගස්ථවූබැවින් අවසානයෙහි ශුද්ධිපත්‍ර සංඥාපනාදිය අපවිසින් යොදා වැඩනිමකරණලදී ඒ පොත නිකිනී අවසානවූබැවින් අයිතිකාරයන්ගේ ඕනෑකමපිට මෙවිනිය සංස්කරණයද අපවිසින්මකොට මුද්‍රණය කරවනලදී.

බු: ම: සෙ=ඇම්. ධර්මරත්න,
(ලක්මිණිපහන්කාර්‍ය්‍යාටම්භ)

ශු ද්ධි ප ත්‍ර ය.

—00—

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
7	20	තුන්	තුණ
9	13	ඝන	ඝාන
10	32	ගැණීම	නැගීම
13	10	තා	තාව
13	26	සතරාකර	සතරාකාර
16	10	එකතාව	එකතොව
17	1	පඤ්චමජ්ඣාන	,, ,,
17	11	සෙහණේ	සොහණේ
18	18	ලොකෙත්තර	ලොකොත්තර
18	20	කායකින්	කාරයකින්
21	13	හසින්	හෙසින්
21	14	නුපදනාහුය	නූපදනාහුය
22	12	දෙක්හි	දෙසින්හි
24	1	අහෙතුකෙස	අහෙතුකෙසු
24	12	සමුද්දිසෙ	සමමුද්දිසෙ
24	26	චෛතක	චෛතසික
27	22	ඥණ	ඥන
27	23	සොභන	සොභණ
27	31	ව්‍යවස්ථාපණ	ව්‍යවස්ථාපන
40	24	පඤ්චමරු	පඤ්චමාරු
42	4	මාජථ	මාපාථ
42	11	පදය	පාදය
51	17	ත්කෘෂට	උත්කෘෂට
56	22	ආයුප්‍රමාණ	ආයුඃප්‍රමාණ
56	23	ආයුප්‍රමාණ	ආයුඃප්‍රමාණ
60	34	මනොකර්ම	මනඃකර්ම
61	7	ජානති	ජානාති
62	12	හෙති	හොති
71	8	පඨවිධතු	පඨවිධාතු
77	40	,, ,,	සිතාපහලකෙරෙත්

එකාකාර වචන අතුරෙන් එකඑකක් යෙදුයෙමු, වර්ණයෝජක ගින්ගේ ප්‍රමාදයෙන් හ්‍රස්වදීර්ඝාදී ඌනාධිකත්වයක් ඇත්තෙත්ද සුධීනු ප්‍රෙක්ෂාකාරිවෙත්වා.

අභිධම්මත්ථසඞ්ගහප්පකරණං.

—)o(—

නමො තස්ස භගවතො අරහතො
සම්මා සම්බුද්ධස්ස.

සම්මා සම්බුද්ධමතුලං සසද්ධම්මගණුත්තමං
අභිවාදිය භාසිස්සං අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහං.
තත්ථ වුත්තාභිධම්මත්ථා චතුධා පරමත්ථතො
චිත්තං චෙතසිකං රූපං නිබ්බානමිති සබ්බථා.

තත්ථ චිත්තං තාව චතුබ්බිධං හොති-කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං ලොකුත්තරඤ්චෙති.

තත්ථ කතමං කාමාවචරං - සොමනස්සසහගතං දිට්ඨිගත සම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං සොමනස්සසහගතං

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1 අභිධර්මය පරමාර්ථවශයෙන් කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(විඥානස්කන්ධයයි කියනලද) චිත්තය (වේදනාදිස්කන්ධත්‍රයසංඛ්‍යාත) චෛතසිකය, (භූතොපාදාය භෙදහෙයින් අටවිසිවැදෑරුම්) රූපය, (මාර්ගඵලාලම්බණවූ) නිර්වාණය, කියා සතරප්‍රකාරයෙකි.
2 පළමුකොට සිත කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(කාමාවචර රූපාවචර අරූපාවචර ලොකොත්තර වශයෙන්) සතරප්‍රකාරයෙකි.
3 කාමාවචර යනු කුමක්ද?	(සප්තකාමස්වර්ගයෙහි හා සතර අපායෙහිද යන එකොළොස්) කාමභවයෙහි බෙහෙවින් හැසිරෙණ හෙයින් කාමාවචරනම්වේ.
4 රූපාවචර යනු කුමක්ද?	(බ්‍රහ්මපාරිෂද්‍යයෙපටන් අකනිට්ඨා බ්‍රහ්මලොවදක්වා සොළොස්) රූතලයෙහි හැසිරෙණහෙයින් රූපාවචරනම්වේ.
5 අරූපාවචර යනු කුමක්ද?	(ආකාසානඤ්චායතනාදිසතර(අරූතලයෙහි හැසිරෙණහෙයින් අරූපාවචරනම්වේ.
6 ලොකොත්තර යනු කුමක්ද?	(උපාදානස්කන්ධයයි කියනලද) ලොකයෙන් එතරවේනුයි ලොකොත්තරනම් වේ:-"සොවාන් ආදි සතරමාර්ග චිත්තයයි"
7 කාමාවචර අකුසල් සිත් කොතෙක්ද?	(ලොභය මුල්කොට අටෙක, ද්වේෂය මුල්කොට දෙකෙක, මොහය මුල්කොට දෙකෙකැයි) දොළොසෙකි

දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං දිට්ඨිගතසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකන්ති ඉමානි අට්ඨපි ලොභසහගතචිත්තානි නාම — දොමනස්සසහගතං පටිඝසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකන්ති ඉමානි ද්වෙපි පටිඝසම්පයුත්තචිත්තානි නාම — උපෙක්ඛාසහගතං විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තමෙකං උපෙක්ඛාසහගතං උද්ධච්චසම්පයුත්තමෙකන්ති ඉමානි ද්වෙපි මොමූහචිත්තානි නාම —

ඉච්චෙවං සබ්බථාපි ද්වාදසාකුසලචිත්තානි සමත්තානි. —

අට්ඨධා ලොභමූලානි දොසමූලානි ච ද්විධා
මොහමූලානි ච ද්වෙති ද්වාදසාකුසලා සියුං. —

උපෙක්ඛාසහගතං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තථා සොතවිඤ්ඤාණං ඝාණවිඤ්ඤාණං, ජිව්හාවිඤ්ඤාණං, දුක්ඛසහගතං කායවිඤ්ඤාණං උපෙක්ඛා

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
8	ලොභමූල අකුසල් සිත් අට කෙසේ උපදින්ද?	කාමසේවනය, පරසතුදෙය ගැණීමය යනාදියෙහි දොස්නැතැයි මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය පෙරටුකොට සතුටුසිත් ඇතිව අනුස්සාහිත සිතින් කාමසේවනාදිය කෙරේද එකල සොමනස්සසහගත්වූ දෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්තඅසංස්කාරිකපළමුවන සිතද, එසේම සොත්සාහිත සිතින් දෙවෙනි සසංස්කාරිකසිතද, දෘෂ්ටිවිප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සසංස්කාරිකතුන්වන සතරවනසිත්ද, උපෙක්ෂා වෙදනාසහිතමෙසේම සිත් සතරෙක්දැයි ලොභමූලඅකුසල් සිත්අට උපදිති.
9	දෙසමූල දෙසිත් කෙසේ උපදින්ද?	නොසතුටුබැවි එක්වපැවති ප්‍රතිඝයෙන් යුත් අසංස්කාරික සසංස්කාරිකවශයෙන් දෙසමූල දෙසිත් උපදිති.
10	මොහමූල දෙසිත් කෙසේ උපදින්ද?	උපෙක්ෂා වෙදනාව එක්ව පැවති විචිකිච්ඡාවයයි කියනලද සැකයෙන් යුත් සිතද, එසේම උද්ධච්චයයි කියනලද නොසන්හුන් පැවතුම්ඇති සිතද, යන මොහමූල දෙසිත් උපදිති.
11	මොහමූලසිත්හි සංඛාරභෙදය නැත්තේ කුමක් හෙයින්ද?	අභිසසින් මුළාබැවින්ද සැලෙනහෙයින්ද වික්ෂිප්තහෙයින්ද එකහෙතුකබැවින්ද සංස්කාරභෙදයක් නැත්තේය
12	අකුසල විපාක සිත් කෙතෙක්ද?	(චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි පඤ්චවිඤ්ඤාණයද, සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ දෙසිතද, යන සතයි.
13	කුසලවිපාක අහෙතුක සිත් කෙතෙක්ද?	කුසලවිපාක චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි පංච විඤ්ඤාණයද, සම්පටිච්ඡන සිතද උපෙක්ඛා සොමනස්ස වශයෙන් සන්තීරණ දෙසිතද යනඅටයි.

සහගතං සම්පටිච්ඡනචිත්තං, උපෙක්ඛාසහගතං සන්තීරණචිත්තඤ්චෙති ඉමානි සත්තපි අකුසලවිපාකචිත්තානි නාම.~~ උපෙක්ඛාසහගතං කුසලවිපාකං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තථා සොතවිඤ්ඤාණං, ඝාණවිඤ්ඤාණං, ජිව්හාවිඤ්ඤාණං, සුඛසහගතං කායවිඤ්ඤාණං, උපෙක්ඛාසහගතං සම්පටිච්ඡනචිත්තං, සොමනස්සසහගතං සන්තීරණචිත්තං, උපෙක්ඛාසහගතං සන්තීරණචිත්තඤ්චෙති ඉමානි අට්ඨපි කුසලවිපාකාහෙතුකචිත්තානි නාම.~~

උපෙක්ඛාසහගතං පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචිත්තං, තථා මනොද්වාරාවජ්ජනචිත්තං, සොමනස්සසහගතං හසිතුප්පාදචිත්තඤ්චෙති ඉමානි තීණිපි

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
14	කායවිඤ්ඤාණය දුක්ඛ සුඛසහගතව කුමක් හෙයින් උපදීද?	චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිය උපාදායරූපයෙහි දුබ්ලබව හෙතුකොටගෙණ උපෙක්ෂා සහගතව උපදී-කායවිඤ්ඤාණයවූකලී භූතරූපයෙහි වැදිසිටින හෙයින් අනිට්ඨ ඉට්ඨාරම්මණවශයෙන් දුක්ඛ සුඛසහගතව උපදී.
15	සම්පටිච්ඡන කෙතෙක්ද? එහි අදහස කුමක්ද?	(අකුසලවිපාක කුසලවිපාක වශයෙන් දෙකෙකි-(පඤ්චවිඤ්ඤාණයන් විසින් ගන්නාලද රූපාදි අරමුණු) මනාව පිළිගන්නා සිත සම්පටිච්ඡනයි.
16	සන්තීරණ කෙතෙක්ද? එහි අදහස කවරේද?	එක් උපෙක්ෂාසහගත අකුශල විපාක සන්තීරණයෙක්ද, උපෙක්ෂා සෞමනස්‍ය වශයෙන් කුශලවිපාකසන්තීරණදෙකෙක්ද, යන) තුණයි, මනාව තීරණයකරණ (පිළිගත් ආකාර අරමුණුපරීක්ෂාකරණ)සිත සන්තීරණයි.
17	එක් අකුසල විපාක සන්තීරණයක් කිකල කුසලවිපාක සන්තීරණ දෙකක් කුම්ක්හෙසින් කියනලද්දහුද?	අකුසලවිපාක සන්තීරණ දෙකක්වූවහොත් උපෙක්ෂා දෞර්මනස්‍යවශයෙන් වියයුතුය, දෞර්මනස්‍යයවූකලී පටිඝයන්නා හුදිනාහෙයින් උපෙක්ෂාසහගත එක් අකුසලවිපාක සන්තීරණයක්ම වේ,-කුසලවිපාක සන්තීරණයවනාහි ඉට්ඨාරම්මණ ඉට්ඨමධ්‍යස්ථාරම්මණවශයෙන් උපෙක්ෂා සෞමනස්‍ය සහගතව දෙකක් කියනලදී.
18	ආවර්ජනකෙතෙක්ද?	(පඤ්චද්වාරාවර්ජන මනොද්වාරාවර්ජන වශයෙන් දෙකෙකි.
19	පඤ්චද්වාරාවර්ජන යනු කුමක්ද?	පඤ්චද්වාරයෙහි ගැටෙනලද අරමුණු ආවර්ජනයකරණ සිත්සතන්(භවාංගවශයෙන් පැවැත්වියනොදී වීථිචිත්තභාවයට පිරිණමන)සිත පඤ්චද්වාරාවර්ජනනම්වේ.-"ක්‍රියාඅහෙතුක මනොධාතු චිත්තයයි"

අහෙතුකක්‍රියා චිත්තානි නාම.

ඉච්චෙවං සබ්බථාපි අට්ඨාරස අහෙතුකචිත්තානි සමත්තානි.

සත්තාකුසලපාකානි පුඤ්ඤපාකානි අට්ඨධා
ක්‍රියාචිත්තානි තීණීති අට්ඨාරස අහෙතුකා.
පාපාහෙතුකමුත්තානි සොභනානීති වුච්චරෙ
එකූනසට්ඨිචිත්තානි අථෙකනවුතීපි වා.

සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, සොමනස්සසහගතං ඤාණවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං ඤාණවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකන්ති ඉමානි අට්ඨපි කාමාවචරකුසලචිත්තානි නාම.

සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, සොමනස්සසහගතං ඤාණවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං,

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
20 මනොද්වාරාවජ්ජන යනු කුමක්ද?	(භවාඞ්ගචිත්ත නම්වූ) මනොද්වාරයෙහි (දිට්ඨාදිවශයෙන් ආපාථගත) අරමුණු ආවජ්ජනය කරණහෙයින් මනොද්වාරාවජ්ජන නම් වේ:—"ක්‍රියාහෙතුක මනොවිඤ්ඤාණධාතු උපෙක්ෂා සහගත චිත්තයයි."
21 අහෙතුක සිත් කොතෙක්ද?	(අකුසලවිපාකසතද, අහෙතුකකුසලවිපාකඅටද, අහෙතුක ක්‍රියාතුනද, යන) දහඅටයි.
22 සොභන සිත් කොතෙක්ද?	(පාපාහෙතුක සිත්හැර කාමාවචර කුසලවිපාක ක්‍රියාසිත් විසිහතරද රූපාවචර පසළොසද, අරූපාවචර දොළසද, ලොකුත්තර අටද, යනමේ එකුන්සැට එක්ක්‍රමයකින් සොභන චිත්තයෝනම් වෙති -- අනික්ක්‍රමයට ලොකුත්තර අට පඨමාදිධ්‍යාන වශයෙන් සතළිසක්වූකල) එකානූවෙක් වේ.
23 කාමාවචර කුසල් සිත් අට කෙසේ උපදින්ද?	සතුටුසහිත විපාක ඇතගන සම්‍යක් නුවණ පෙරටුකොට නොපසුබැස අන්‍යයෙකුගේ උත්සාහයක් හෝ නැතිව දන්දීම්ආදී කුසල්කරන්නේ නම් එකල සොමනස්සසහගත ඤාණසම්ප්‍රයුක්තපළමුවෙනිකුසල්සිතද, එසේම පසුබැසහෝ අන්‍යයෙකුගේ උත්සාහයෙන් හෝ දෙවෙනිසිතද, එසේම ඤාණරහිතව තුන්වනසතරවනසිත්ද, කියනලදක්‍රමයෙන් උපෙක්ෂාසහගතවසතරෙක්දැයි යන මේ කාමාවචරකුසල්සිත් අට මෙසේ උපදිති,-(විපාකක්‍රියා සිත්ද මෙමෙස්මය.)

සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං ඤාණවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකන්ති ඉමානි අට්ඨපි සහෙතුකකාමාවචරවිපාකචිත්තානි නාම. සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, සොමනස්සසහගතං ඤාණවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකං, උපෙක්ඛාසහගතං ඤාණවිප්පයුත්තං අසංඛාරිකමෙකං, සසංඛාරිකමෙකන්ති ඉමානි අට්ඨපි සහෙතුකකාමාවචරක්‍රියාචිත්තානි නාම.

ඉච්චෙවං සබ්බථාපි චතුවීසති සහෙතුකකාමාවචරකුසලවිපාකක්‍රියාචිත්තානි, සමත්තානි.

වෙදනාඤාණසංඛාරභෙදෙන චතුවීසති
සහෙතුකාමාවචර පුඤ්ඤපාකක්‍රියාමතා
කාමෙ තෙවීසපාකානි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි වීසති
එකාදසක්‍රියාචෙති චතුපඤ්ඤාස සබ්බථා.

විතක්කවිචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං පඨමජ්ඣානකුසලචිත්තං, විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං දුතියජ්ඣානකුසලචිත්තං, පීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං තතියජ්ඣානකුසලචිත්තං, සුඛෙකග්ගතාසහිතං චතුත්ථජ්ඣානකුසලචිත්තං, උපෙක්ඛෙකග්ගතාසහිතං පඤ්චමජ්ඣානකුසලචිත්තඤ්චෙති ඉමානි පඤ්චපි රූපාවචරකුසලචිත්තානි නාම.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
24	සහෙතුක කාමාවචර කුසලවිපාක ක්‍රියා සිත් කොතෙක්ද?	(සොම්නසුපෙක්ඛාවෙදනාය ඥානසම්ප්‍රයුක්තය විප්‍රයුක්තය අසංඛාරය සසංඛාරය යන භෙදයෙන් කුසල්සිත් අටෙක, විපාක සිත් අටෙක; ක්‍රියා සිත් අටෙකැයි) සූවිස්සෙකි.
25	කාමභවයෙහි විපාක සිත් කොතෙක්ද?	(අකුසල විපාක සතය, කුසල විපාක අහෙතුක අටය, කුසලවිපාක සහෙතුක අටය, යන) විසිතුනකි.
26	කාමාවචර කුසල් අකුසල්සිත් කොතෙක්ද?	(කුසල් සිත් අටද, අකුසල්සිත් දොළොසද, යන) විස්සකි.
27	කාමාවචර ක්‍රියාසිත් කොතෙක්ද?	(අහෙතුක ක්‍රියාසිත් තුනද, සහෙතුක ක්‍රියා සිත් අටද, යන) එකොළොසයි.
28	ප්‍රථමාදිධ්‍යාන කෙතෙන් කොතෙක් අඟයන්ගෙන් යුක්තද?	ප්‍රථමධ්‍යානය (විතර්කය, විචාරය, ප්‍රීතිය, සුඛය, එකාග්‍රතාය, යන) අඟපසකින් යුක්තයි-ද්විතීයාදිධ්‍යාන තුනෙහි විතර්කාදිය එකිනෙක හැර චතුරඞ්ගික ත්‍රිවඞ්ගික ද්විඞ්ගිකවද පස්වෙනිධ්‍යානය වනාහි උපෙක්ඛෙකග්ගතාසහිත ද්විඞ්ගිකවද වෙද්,

විතක්ක විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං පඨමජ්ඣාන විපාකචිත්තං, විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං දුතියජ්ඣානවිපාකචිත්තං පීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං තතියජ්ඣානවිපාකචිත්තං; සුඛෙකග්ගතාසහිතං චතුත්ථජ්ඣානවිපාකචිත්තං, උපෙක්ඛෙකග්ගතාසහිතං පඤ්චමජ්ඣානවිපාකචිත්තඤ්චෙති ඉමානි පඤ්චපි රූපාවචරවිපාකචිත්තානි නාම.

විතක්කවිචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං පඨමජ්ඣානක්‍රියාචිත්තං, විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං දුතියජ්ඣානක්‍රියාචිත්තං පීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං තතියජ්ඣානක්‍රියාචිත්තං, සුඛෙකග්ගතාසහිතංචතුත්ථජ්ඣානක්‍රියාචිත්තං උපෙක්ඛෙකග්ගතාසහිතං පඤ්චමජ්ඣානක්‍රියාචිත්තඤ්චෙති ඉමානි පඤ්චපි රූපාවචරක්‍රියාචිත්තානිනාම.

ඉච්චෙවංසබ්බථාපි පණ්ණරස රූපාවචර කුසලවිපාක
ක්‍රියාචිත්තානි සමත්තානි.

පඤ්චධා ඣානභෙදෙන රූපාවචරමානසං
පුඤ්ඤපාකක්‍රියාභෙදා තං පඤ්චදසධා භවෙ.

ආකාසානඤ්චායතන කුසලචිත්තං, විඤ්ඤාණඤ්චායතන කුසලචිත්තං ආකිඤ්චඤ්ඤායතන කුසලචිත්තං, නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතන කුසලචිත්තඤ්චෙති ඉමානි චත්තාරිපි අරූපාවචර කුසලචිත්තානිනාම.

ආකාසානඤ්චායතනවිපාකචිත්තං, විඤ්ඤාණඤ්චායතනවිපාකචිත්තං, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන විපාකචිත්තං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන විපාකචිත්තඤ්චෙති ඉමානි චත්තාරිපි අරූපාවචරවිපාකචිත්තානිනාම.

ආකාසානඤ්චායතන ක්‍රියාචිත්තං, විඤ්ඤාණඤ්චායතනක්‍රියාචිත්තං, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනක්‍රියාචිත්තං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ක්‍රියාචිත්තඤ්චෙති ඉමානිචත්තාරිපි අරූපාවචර ක්‍රියාචිත්තානිනාම.

ඉච්චෙවං සබ්බථාපි ද්වාදස අරූපාවචර කුසලවිපාක ක්‍රියාචිත්තානි සමත්තානි.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
29	අරූපාවචර සිත් කෙතෙක්ද?	කසිණුග්ඝාටිමාකාසාලම්බණාදි අරමුණු භෙදයෙන් සතරෙකි - කුසලවිපාක ක්‍රියා භෙදයෙන් දොළසකි.
30	රූපාවචරයන්මෙන් අරූපාවචරයෝ අඟ දුරුකිරීමෙන් උපදනාහුද?	එසේ අඟදුරුකිරීමෙන් නූපදිති—පඤ්චමඣානාලම්බණකසිණනිමිත්ත ඉක්මවා ඒ කසිණ ඉගුලුවූ ආකාශය අරමුණු කොට ආකාසානඤ්චායතනය උපදී—ඒ ආකාසයද ඉක්මවා එහි පැවති විඤ්ඤාණය අරමුණු කොට විඤ්ඤාණඤ්චායතනය උපදී—එයද ඉක්මවා තද භාවභූත අකිඤ්චනභාවය අරමුණු කොට ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය උපදී—එයද ඉක්මවා එහි පැවති තුන්වෙනි ආරුප්පවිඤ්ඤාණය අරමුණුකොට සතරවෙනි ආරුප්පචිත්තය හෙවත් නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනය උපදී.

ආලම්බණප්පභෙදෙන චතුධාරූප්පමානසං
පුඤ්ඤපාකක්‍රියාභෙදා පුන ද්වාදසධා ඨිතං.

සොතාපත්තිමග්ගචිත්තං, සකදාගාමිමග්ගචිත්තං, අනාගාමිමග්ගචිත්තං අරහත්තමග්ගචිත්තඤ්චෙති ඉමානි චත්තාරිපි ලොකුත්තරකුසලචිත්තානි නාම. සොතාපත්තිඵලචිත්තං, සකදාගාමිඵලචිත්තං, අනාගාමිඵලචිත්තං, අරහත්තඵලචිත්තඤ්චෙති ඉමානි චත්තාරිපි ලොකුත්තරවිපාකචිත්තානි නාම.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
31	රූපාවචර සිත් කොතෙක්ද?	ප්‍රථමාදිධ්‍යානභෙදයෙන් පසෙකි කුසලවිපාකක්‍රියාභෙදයෙන් පසළොසෙක් වෙත්.
32	ශ්‍රොතාපත්ති මාර්ගී චිත්තයන්ගෙහි අදහස කවරේද?	(නිවන් නැමති මහමුහුදට නිම්නවැවින්) ශ්‍රොතසක්වැනිවූ ආර්ය්‍යාෂ්ටාඞ්ගිකමාර්ගයට පළමුකොට පැමිණෙන්නහුගේ මාර්ගයෙන්යුත් සිතය යන අදහසයි.
33	ශ්‍රොතාපත්තිමාර්ගී සිතින් කොතෙක් කෙලෙස් ප්‍රහීණවෙත්ද?	(විංශතිප්‍රභෙදවූ) (සත්කායදෘෂ්ටියද, (බුද්ධාදි අටතන්හි සැකකිරීමයයි කියනලද) විචිකිච්ඡාවද, (අන්‍යදෘෂ්ටිකයන්ගේ ශීලව්‍රතගැණීමයයි කියනලද සීලබ්බතපරාමාසයද, යන) තුන ප්‍රහීණවෙත්.
34	සකෘදාගාමිමාර්ගී චිත්තයන්ගෙහි අදහසකෙසේද?	වරක් මෙ මිනිස්ලොවට ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන්පැමිණ දුක් නසන්නහුගේ මාර්ගයෙන්යුත් චිත්තයයන අදහසයි.
35	සකෘදාගාමි මාර්ගීසිතින්කොතෙක් කෙලෙස් ප්‍රහීණවෙත්ද?	රාග දෙෂ මොහ යන තුණ තුනීකිරීම විනා කෙලශප්‍රහීණයෙක් නොවෙති.
36	අනාගාමි මාර්ගීචිත්තයන්ගෙහි අදහස කවරේද?	පිළිසිඳීම්වශයෙන් මෙම කාමලොකයට නොපැමිණ සුද්ධාවාසාදියෙහි දුක් කෙළවර කරන්නාහුගේ මාර්ගයෙන් යුත් චිත්තයයන අදහසයි.
37	අනාගාමි මාර්ගීසිතින් කොතෙක් කෙලෙස් ප්‍රහීණවෙත්ද?	(කාම රාග ව්‍යාපාද යන)කෙලෙස් දෙදෙනෙක් ප්‍රහීණවෙති.
38	අර්හත්මාර්ගීචිත්තයන්ගෙහි අදහස කවරේද?	පූජාහිවූ කෙලෙස්නමැති අරනැසුවාවූ රහසක් පව්නොකරන්නාවූ උත්තමයන්ගේ මාර්ගයෙන්යුත් චිත්තය යන අදහසයි.
39	අර්හත්මාර්ගීසිතින් කොතෙක් කෙලෙස් ප්‍රහීණවෙත්ද?	රූපරාග අරූපරාග මාන උද්ධච්ච අවිජ්ජා යන උද්ධම්භාගිය සංයොජනපස ප්‍රහීණවෙති.

ඉච්චෙවං සබ්බථාපි අට්ඨලොකුත්තරකුසලවිපාකචිත්තානි සමත්තානි.

චතුමග්ගප්පභෙදෙන චතුධා කුසලං තථා
පාකං තස්ස ඵලත්තාති අට්ඨධානුත්තරං මතං.
ද්වාදසාකුසලානෙවං කුසලානෙකවීසති
ඡත්තිංසෙව විපාකානි ක්‍රියාචිත්තානි වීසති.
චතුපඤ්ඤාසධා කාමෙ රූපෙ පණ්ණරසීරයෙ
චිත්තානි ද්වාදසාරූපෙ අට්ඨධානුත්තරෙ තථා.
ඉත්ථමෙකූනනවුතිප්පභෙදං පන මානසං
එකවීසසතං වාථ විභජන්ති විචක්ඛණා.

කථමෙකූනනවුතිවිධං චිත්තං එකවීසසතං හොති. විතක්කවිචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං පඨමජ්ඣානසොතාපත්තිමග්ගචිත්තං, විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං දුතියජ්ඣානසොතාපත්තිමග්ගචිත්තං, පීතිසුඛෙකග්ගතාසහිතං තතියජ්ඣානසොතාපත්තිමග්ගචිත්තං

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
40	ලොකොත්තර කුසල් සිත් කෙතෙක්ද?	(සොවන්ආදි මාර්ගවශයෙන්) සතරෙක්වේ.
41	ලොකොත්තර ඵල සිත් කෙතෙක්ද?	(සොවන්ආදි ඵලවශයෙන්) සතරෙකී. සියලුලොකොත්තර මාර්ගඵල සිත් අටෙකි.
42	සියලුසිත් කෙතෙක්ද?	එක්ක්‍රමයකින් අසූනවයෙකි:—එක්ක්‍රමයකින් එක්සියවිසිඑකෙකි.
43	අසූනවයක් සිත් කෙසේදැද?	අකුසල්සිත් දොළසද, කාමාවචර රූපාවචර අරූපාවචර කුසල්සිත් සතළොසද, මාර්ගසිත් සතරද, යන එක්විසි කුසල්සිත්ද; අකුසලවිපාක සතද, අහෙතුක කුසලවිපාකඅටද, සහෙතුක කුසලවිපාක අටද, රූපාවචර විපාක පසද අරූපාවචර විපාකසතරද, ලොකොත්තරවිපාක සතරද, යන සතිස් විපාක සිත්ද අහෙතුකක්‍රියාතුනද, සහෙතුක කාමාවචරක්‍රියා අටද, රූපාවචරක්‍රියා පසද, අරූපාවචරක්‍රියා සතරද, යන විංශතික්‍රියා සිත්ද, යන මේ අසූනවයක් සිත්වේ.
44	අසූනවයක් සිත් එක්සිය විසිඑකක් වන්නේ කෙසේද?	අසූනවයක් සිත් අතුරෙන් ලොකොත්තරසිත් අට ප්‍රථමධ්‍යාන ද්විතීයධ්‍යානාදි ධ්‍යානපසින් පඨමජ්ඣානසොතාපත්තිමග්ගචිත්තං පඨමජ්ඣානසොතාපත්තිඵලචිත්තං යනාදිවශයෙන් ගිණීමෙන් ලොකොත්තර සිත් සතළිසෙක් වේ.—ඒ සතළිස අසූඑකහා යෙදූකල එක්සිය විසිඑකෙක්වේ.

චිත්තං සුඛසහගතාසහිතං චතුත්ථජ්ඣාන සොතාපත්තිමග්ගචිත්තං උපෙක්ඛාසහගතාසහිතං පඤ්චමජ්ඣානසොතාපත්තිමග්ගචිත්තඤ්චෙති, ඉමානි පඤ්චපි සොතාපත්තිමග්ගචිත්තානි නාම. තථා සකදාගාමිමග්ග අනාගාමිමග්ග අරහත්තමග්ග චිත්තඤ්චෙති සමවීසතිමග්ගචිත්තානි තථා ඵලචිත්තානි චෙති සමචත්තාළීස ලොකුත්තරචිත්තානි භවන්තීති.

ඣානඞ්ගයොගභෙදෙන කත්වෙකෙකන්තු පඤ්චධා
වුච්චතානුත්තරං චිත්තං චත්තාළීසවිධන්ති ච.
යථා ච රූපාවචරං ගය්හතානුත්තරං තථා
පඨමාදිඣානභෙදෙ ආරුප්පඤ්චාපි පඤ්චමෙ.
එකාදසවිධං තස්මා පඨමාදිකමීරිතං
ඣානමෙකෙකමන්තෙ තු තෙවීසතිවිධං භවෙ.
සත්තතිංසවිධං පුඤ්ඤං ද්විපඤ්ඤාසවිධං තථා
පාකමිච්චාහු චිත්තානි එකවීසසතං බුධා.

ඉති අභිධම්මත්ථසංගහෙ චිත්තසංගහවිභාගො නාම.

පඨමො පරිච්ඡෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
44	ලොකොත්තර සිත් අට සාළිසක් ප්‍රභෙද වන්නේ කෙසේද?	එකිඑකී ලොකොත්තරසිත්හට ප්‍රථම විතර්කාදි ධ්‍යානපස යෙදුකල සමසාළිසෙක් වේ
45	අරූපාවචරසිත් කවරධ්‍යානයකින් ලැබෙත්ද?	උපෙක්ඛාසහගතාසහිතවූ පඤ්චමධ්‍යානයෙන් අරූපාවචරසිත් දොළසම ලැබෙත්.
46	එකිඑකීධ්‍යානයෙක් කොතෙක්ප්‍රකාර ද?	(ලෞකික රූපාවචර කුශලවිපාක ක්‍රියාවශයෙන් එක්ධ්‍යානයෙක් තුන්ප්‍රකාරයෙක්ද මාර්ගඵලසිත්වශයෙන් අටප්‍රකාරයෙක්දසිඑකොළොස්ප්‍රකාරයෙක් වෙයි–පඨමධ්‍යානයවූකලි ඒඑකොළොසසමග අරූපාවචරසිත්දොළසද යන විසිතුන්ප්‍රකාරයෙක්වේ
47	එක්සියවිසිඑකේ ක්‍රමයට කුසල්සිත් කොතෙක්ද?	(කාමාවචර රූපාවචර අරූපාවචර කුසල්සිත් සතළොසද, ධ්‍යානවශයෙන් ලොකොත්තරමාර්ගසිත් විස්සද, යන කුසල්සිත් තිස්හතයි
48	එක්සියවිසිඑකේක්‍රමයට විපාකසිත් කොතෙක්ද?	(කාමාවචර අහෙතුකවිපාකසිත් පසළොසද, සහෙතුවිපාකසිත්අටද, රූපාවචර අරූපාවචරවිපාකසිත් නවයද, ධ්‍යානවශයෙන් ලොකොත්තර ඵලසිත්විස්සද, යන මේ) විපාකසිත්දෙපණසයි

එකුප්පාදනිරොධා ච එකාලම්බණවත්ථුකා
චෙතොයුත්තා ද්විපඤ්ඤාස ධම්මා චෙතසිකා මතා.—

කථං-ඵස්සො, වෙදනා, සඤ්ඤා, චෙතනා, එකග්ගතා, ජීවිතින්ද්‍රියං; මනසිකාරො චෙති සත්තිමෙ චෙතසිකා සබ්බචිත්තසාධාරණා නාම.— විතක්කො, විචාරො, අධිමොක්ඛො, විරියං, පීති, ඡන්දො චාති ඡ ඉමෙ චෙතසිකා පකිණ්ණකා නාම.

එවමෙතෙ තෙරස චෙතසිකා අඤ්ඤසමානාති වෙදිතබ්බා.—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	චෛතසිකයනු කුමක්ද?	සිතහා එක්ව ඉපදීම් නිරුද්ධවීම් ඇත්තාවූද එක්අරමුණක්හා වස්තුවක් ඇත්තාවූද සිතහායෙදුනු දෙපනස්ධර්මයෝ චෛතසිකයෝයි.
2	සර්වචිත්තසාධාරණ චෛතසිකයෝ කෙතෙක්ද?	(සියලුසිත්හි උපදිත ස්පර්ශය1' වේදනාය2, සංඥාය3, චේතනාය4' ඒකාග්‍රතාය5 ජීවිතේන්ද්‍රියය6, මනස්කාරය7 කියා සතෙකි.
3	ප්‍රකීර්ණකචෛතසිකයෝ කෙතෙක්ද?	(විතර්කය8, විචාරය9, අධිමෝක්ෂය10, වී) ර්යය11, ප්‍රීතිය12, ඡන්දය13, කියා)සයෙකි
4	ප්‍රකීර්ණකයනු කුමක්ද?	ශෝභනඅශෝභන සිත්හි මිශ්‍රවයෙදෙනහෙයින් ප්‍රකීර්ණකනම්වේ.

(1) අරමුණෙහිවැදගන්නාආකාරයෙන් උපදනේ "ස්පර්ශ"යි, ඇඹුල් කන්නවුන් බලන්නහුගේ බෙලොත්පාදයමෙනි.
(2) අරමුණුරස අනුභවකිරීම "වේදනා"යි, අග්‍රරස අනුභවකරණ රජෙක්මෙනි.
(3) (නීලපීතාදීභේදවූ අරමුණු)හැඳිනීම "සංඥා"යි, දූවආදින්ගේ පසුව හැඳිනීමට කරණ ලකුණක්මෙනි.
(4) රැස්කිරීම(හෙවත් තමාහා සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන් ඒඒ කෘත්‍යයෙහි යෙදවීම) "චේතනා"යි, ස්වකෘත්‍ය පරකෘත්‍ය සාධකප්‍රධාන ශිෂ්‍යයෙක්මෙනි.
(5) එක්අරමුණකසම්ප්‍රයුක්තධර්මයන්පවත්වනධර්මය'ඒකාග්‍රතා"යි.
(6) (අරූපධර්මපාලනයෙහි) අධිපතිබව 'ජීවිතේන්ද්‍රිය"යි.
(7) සිත්හිකිරීම (හෙවත් අරමුණටගැණීම් ලක්ෂණකොට ඇත්තේ) "මනස්කාරය"යි,–අරමුණට අභිමුඛව යොදනහෙයින් ආජනීයයන් මෙහෙයන රථාචාර්යයෙක්මෙනි.
(8) කල්පනාකිරීම(හෙවත් සම්ප්‍රයුක්තධර්මයන් අරමුණට නැංවීම කරණුය) විතර්කයි.
(9) සිත අරමුණෙහි හැසිරවීම(හෙවත් අරමුණුපිරිමැදීම)"විචාරයි"
(10) අරමුණුනිශ්චයකිරීම "අධිමෝක්ෂ"යි.
(11) සම්ප්‍රයුක්තධර්මයන්ට රුකුල්දෙන්නාවූස්වභාවධර්මය"වීර්ය"යි,
(12) (ආරම්මණප්‍රතිලාභයෙහි)සම්ප්‍රයුක්තධර්මයන්ගේ පිණවීමකිරීම "ප්‍රීතිය"යි.
(13) (කිරීමට)කැමතිබව "ඡන්ද"යි

මෝහො, අහිරිකං, අනොත්තප්පං, උද්ධච්චං, ලොභො, දිට්ඨි, මානො, දොසො, ඉස්සා, මච්ඡරියං, කුක්කුච්චං, ථීනං, මිද්ධං, විචිකිච්ඡාචෙති චුද්දසිමෙ චෙතසිකා අකුසලා නාම. සද්ධා, සති, හිරි, ඔත්තප්පං, අලොභො,

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
5	අඤ්ඤසමානයනු කුමක්ද?	ශෝභනාපේක්ෂාවෙන් ඉතර අශෝභනයන් කෙරෙහිද අශෝභනාපේක්ෂාවෙන් ඉතරශෝභනයන් කෙරෙහිද සමව උපදනාහෙයින් ස්පර්ශාදි තෙළෙස අඤ්ඤසමානයෝයි.
6	අකුශල චෛතසිකයෝ කෙතෙක්ද?	(මෝහය[1], අහිරිකය[2], අනොත්තප්පය[3], උද්ධච්චය[4], ලෝභය[5], දිට්ඨිය[6], මානය[7], ද්වේෂය[8], ඉස්සාය[9], මච්ඡරිය[10], කුක්කුච්චය[11], ථීනය[12], මිද්ධය[13], විචිකිච්ඡායයි[14],) තුදුසෙකි.
7	ශෝභනසාධාරණචෛතසිකයෝ කෙතෙක්ද?	(ශ්‍රද්ධාය[15], ස්මෘතිය[16], හිරිය[17], ඔත්තප්පය[18], අලෝභය[19], ආදී 12)යිවේ

(1) (අරමුණු ස්වභාව වැසීමෙන්) මුළාවීම "මෝහය"යි.
(2) (පාපයෙහි) පිළිකුල්නොකිරීම "අහිරිකයි"=අශුචියෙහි ග්‍රාමසූකරයෙක්මෙනි.
(3) (පාපයෙහි)භයනොවීම "අනොත්තප්පයි"=ගින්නෙහි පලඟැටියෙක්මෙනි.
(4) (නොසන්හුන් පැවතුන්ඇති)ස්වභාව "උද්ධච්ච"යි=පාෂාණ ස්පර්ශයෙන් නැගිභස්මයක්මෙනි.
(5 (අරමුණෙහි) ඇලීම "ලෝභ"යි;වඳුරුලහට්ටුවක්මෙනි.
(6) (මෙම සත්‍යය අනිකක්සිස්යයි) මිථ්‍යාභිනිවේශය"දෘෂ්ටි"යි.
(7) (සෙය්‍යොහමස්මි යනාදීන්)උන්නතිස්වභාව "මාන"යි.
(8) චණ්ඩස්වභාව "ද්වේෂ"යි-පහරාශීවිෂයෙකුමෙනි.
(9) (පරලාභසත්කාරාදියෙහි)නොඉවසීම "ඊර්ෂ්‍යා"යි.
(10) තමසම්පත්සැඟවීම්ස්වභාව "මාත්සර්‍ය්‍ය"යි.
(11) (කෘතාකෘත දුශ්චරිතසුචරිතයන්හි පසුතැවීමහෙවත්)කුකුස්කිරීම "කුක්කුච්ච"යි.
(12) (අරමුණුගැණීමෙහි චිත්තයාගේ) හැකිළෙනස්වභාව "ථින"යි.
(13) වේදනාදිස්කන්ධත්‍රයාගේ ක්‍රියාකරණයෙහි අයෝග්‍යතාව 'මිද්ධයි'
(14) (බුද්ධාදි අටතැන්හි) සැකකිරීම "විචිකිච්ඡා"යි.
(15) (සම්ප්‍රයුක්තධර්මයන් පැහැදීම ලක්ෂණකොටඇති බුද්ධාදීන්කෙරෙහි) ප්‍රසාදය "ශ්‍රද්ධා"යි උදකප්‍රසාදකමාණික්‍යයක්මෙනි.
(16) (ආලම්බණ) ස්මරණයකිරීම ස්මෘතියයි ප්‍රගුණ ග්‍රන්ථයක්මෙනි.
(17) (කායදුශ්චරිතාදීන්කෙරෙහි)ජුගුප්සාකාරයෙන්පැවැත්මහිරියි
(18) (පාපධර්මයන්කෙරෙහි) ත්‍රාසාකාරයෙන්පැවැත්ම ඔත්තප්පයි.
(19) අරමුණෙහි නොඇලීම "අලෝභ"යි-පියුම්පත ජලබිඳුවක් මෙනි.

අදොසො, තත්‍රමජ්ඣත්තතා, කායපස්සද්ධි, චිත්තපස්සද්ධි, කායලහුතා, චිත්තලහුතා, කායමුදුතා, චිත්තමුදුතා, කායකම්මඤ්ඤතා, චිත්තකම්මඤ්ඤතා, කායපාගුඤ්ඤතා, චිත්තපාගුඤ්ඤතා, කායුජ්ජුකතා, චිත්තුජ්ජුකතා, චෙති එකූනවීසතිමෙ චෙතසිකා සොභනසාධාරණා නාම— සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්තො, සම්මාආජීවො චෙති තිස්සො විරතියො නාම—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
7	සොභනසාධාරණ චෛතසිකයෝ කොතෙක්ද?	(අද්වේෂය[1], තත්‍රමජ්ඣත්තතාය[2], කායචිත්තපස්සද්ධිදෙකය[3], කායචිත්තලහුතාදෙකය[4], කායචිත්තමුදුතාදෙකය[5], කායචිත්තකර්මණ්‍යතාදෙකය[6], කායචිත්තපාගුඤ්ඤතාදෙකය[7], කායචිත්තුජ්ජුකතාදෙකය[8], යන) එකුන්විස්සෙකි.
8	විරතිචෛතසිකයෝ කොතෙක්ද?	(සම්‍යක්වචනය[9], සම්‍යක්කර්මාන්තය[10], සම්‍යක්ආජීවය[11] යන) තුනකි[*]

(1) අවිරෝධ ලක්ෂණවූයේ "අද්වේෂ" යි–අනුකූලමිත්‍රයෙක් මෙනි.
(2) ඒ ඒ ධර්මයන්හි මැදහත් පැවතුම් ඇතිබව "තත්‍රමජ්ඣත්තතා" යි–සමව පැවති අසුන්ට මධ්‍යස්ථ රථාචාර්‍යයෙක් මෙනි.
(3) කාය (යයි කියනලද වේදනාදිස්කන්ධත්‍රය) යාගේද චිත්ත (යයි කියනලද විඥානස්කන්ධ) යාගේද (ඖද්ධත්‍යාදි ක්ලේශදරථයන්) සංසිඳීම "කායපස්සද්ධි චිත්තපස්සද්ධි" නම් වේ.
(4) කායචිත්ත + දෙදෙනාගේ (ගුරුත්වසංඛ්‍යාත ථිනමිද්ධයන් සංසිඳීම් ලක්ෂණවූ) ලහුත්වය "කායලහුතා චිත්තලහුතා" යි,
(5) කායචිත්තදෙදෙනාගේ (ස්තබ්ධභාවසංඛ්‍යාත දෘෂ්ටිමානාදීන් සංසිඳීම් ලක්ෂණවූ) මෘදුත්වය "කායමුදුතා චිත්තමුදුතා" යි.
(6) කායචිත්තදෙදෙනාගේ (දනාදිපින්කම්හි අයොග්‍යතාසංඛ්‍යාත කාමච්ඡන්දාදිකෙලෙස් සන්සිඳීම් ලක්ෂණවූ) කර්මයෙහි යොග්‍යත්වය "කායකම්මඤ්ඤතා චිත්තකම්මඤ්ඤතා" යි.
(7) කායචිත්ත දෙදෙනාගේ (ගිලන්බැව්යයි කියනලද අශ්‍රද්ධාදීන් සන්සිඳීම් ලක්ෂණවූ) ප්‍රගුණත්වය "කායපාගුඤ්ඤතා චිත්තපාගුඤ්ඤතා" යි,
(8) කායචිත්තදෙදෙනාගේ (කුටිලභාවසංඛ්‍යාත මායාදීන් සන්සිඳීම් ලක්ෂණවූ) ඍජුභාවය "කායුජ්ජුකතා චිත්තුජ්ජුකතා" යි.
(9) මුසාවාදාදිවූ චතුර්විධවාක් දුශ්චරිතයෙන් වැළැක්ම "සම්‍යක්වචන" යි.
(10) ප්‍රාණවධාදි ත්‍රිවිධදුශ්චරිතයෙන් වැළැක්ම "සම්‍යක්කර්මාන්ත" යි,
(11) මිථ්‍යා ආජීවයෙන් පහවීම "සම්‍යක් ආජීව" යි.

[*] "මුසාවාදා වෙරමණී" යනාදිවශයෙන් ඒ ඒ ශික්ෂාපද සමාදන්වනකල්හි "සමාදානවිරති" යද; ප්‍රාණවධාදියක් කිරීමට පැමිණිනැත්හි නොකොට වැළැක්ම "සම්ප්‍රාප්තවිරති" යද ලෝකෝත්තරසිත්හි මුසාවාදාදීන් සමුච්ඡේදවනකල්හි "සමුච්ඡේදවිරති" යද යන විරති වෙසෙස් සැලකියයුතු.

කායයන්නෙන් වේදනාදි ස්කන්ධත්‍රයද: චිත්තයන්නෙන් විඥානස්කන්ධයද; ගතයුතුබැව් දතයුතු.

කරුණා මුදිතා අප්පමඤ්ඤායො නාමාති සබ්බථාපි පඤ්ඤින්ද්‍රියෙන සද්ධිං පඤ්චවීසතිමෙ චෙතසිකා සොභණාති වෙදිතබ්බා. එත්තාවතා ච.

තෙරසඤ්ඤසමානා ච චුද්දසාකුසලා තථා
සොභණා පඤ්චවීසාති ද්විපඤ්ඤාසපවුච්චරෙ.
තෙසං චිත්තාවියුත්තානං යථායොගමිතො පරං
චිත්තුප්පාදෙසු පච්චෙකං සම්පයොගො පවුච්චති.
සත්ත සබ්බත්ථ යුජ්ජන්ති යථායොගං පකිණ්ණකා
චුද්දසාකුසලෙස්වෙව සොභණෙස්වෙව සොභණා.

කථං-සබ්බචිත්තසාධාරණා තාව සත්තිමෙ චෙතසිකා සබ්බෙසුපි එකූනනවුතිචිත්තුප්පාදෙසු ලබ්භන්ති, පකිණ්ණකෙසු පන විතක්කො තාව ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණවජ්ජිත කාමාවචරචිත්තෙසු චෙව එකාදසසු පඨමජ්ඣානචිත්තෙසු චෙති පඤ්චපඤ්ඤාසචිත්තෙසු උප්පජ්ජති,

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
9	අප්‍රමාණ්‍යචෛතසික කොතෙක්ද?	(කරුණා, මුදිතා; යන)දෙකෙකි.
10	සොභණචෛතසික කොතෙක්ද?	(එකුන්විසිසොභණසාධාරණයෝද, විරතිත්‍රණද, අප්‍රමාණ්‍යද්වයද; ප්‍රඥාවද;* යන) පසුවිස්සයි.
11	සියලුචෛතසිකයෝ කොතෙක්ද?	(අන්‍යසමානතෙළෙසය, තුදුස්අකුසලය, පස්විසිසොභණයයන) දෙපණසෙකි.
12	දෙපණස්චෛතසිකයෝ කෙතෙක්ප්‍රකාරව යෙදෙත්ද?	(සබ්බචිත්තසාධාරණහත සියලුසිත්හිද, විතර්කාදිප්‍රකීර්ණකසය, සුදුසු පරිද්දෙන්ද. අකුසලචෛතසිකතුදුසදෙළොස් අකුසල් සිත්හිද, පස්විසි සොභණයෝ එකුන්සැටක්සොභණසිත්හිද, යන) සතරාකාරයකින් යෙදෙත්.
13	විතර්කය කොතෙක් සිත්හි උපදීද?	(අකුසල්සිත්දෙළොසෙහිද, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණය ‡ හැර අහෙතුකඅටෙහිද, කාමාවචරකුසලාදිසූවිසිසිත්හිද, ප්‍රථමධ්‍යාන එකොළොස්සිත්හිද, යන)පණස්පසෙක්හි උපදී.

* සංඥතොම නීලාදිය හැඳිනීමමාත්‍රයක්ද, විඥානය හැඳිනීම සහ ලක්ෂණාවබොධයද, ප්‍රඥතොමෝ හැඳිනීම ලක්ෂණාවබොධකිරීම සහ මාර්ගාදින්ටපැමිණවිමද, කෙරේ යනු සංඥ විඥාණ ප්‍රඥායන තුන් දෙනාගේ වෙසෙස් අවබොධකටයුතු.

‡ අකුසලවිපාක කුසලවිපාක චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි පචකයුග්මය "ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණ" යි.

විචාරෙ පන තෙසුචෙව එකාදසසු දුතියජ්ඣානචිත්තෙසු චාති ඡසට්ඨිචිත්තෙසු, අධිමොක්ඛො ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණ විචිකිච්ඡාසහගතවජ්ජිතචිත්තෙසු, විරියං පඤ්චද්වාරාවජ්ජන ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණ සම්පටිච්ඡනසන්තීරණවජ්ජිත චිත්තෙසු, පීති දොමනස්සුපෙක්ඛාසහගත කායවිඤ්ඤාණචතුත්ථජ්ඣානවජ්ජිත චිත්තෙසු, ඡන්දො අහෙතුකමොමූහවජ්ජිතචිත්තෙසු, චාති ~ තෙ පන චිත්තුප්පාද යථාක්කමං ~

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
14	විතර්කචෛතසිකය කෙතෙක්සිත්හි නූපදීද?	(ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෙහිද, ප්‍රථමධ්‍යානය හැර රූපාවචරසිත් දොළසෙහිද, ප්‍රථමධ්‍යාන ලෝකෝත්තරසිත් අට හැර සෙසු දෙතිස්සිත්හිද, යන) සැටසයක් සිත්හි නූපදී.
15	විචාරචෛතසිකය කෙතෙක් සිත්හි උපදීද?	(විතර්කය උපදිනසිත් පණස්පසෙහිද, ද්විතීයධ්‍යානසිත් එකොළොසෙහිද, යන) සැටසයක් සිත්හි උපදී
16	විචාරචෛතසිකය කෙතෙක්සිත්හි නූපදීද?	(ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෙහිද, ප්‍රථමද්විතීයධ්‍යාන හැර රූපාවචරසිත්හිද, අරූපාවචර දොළසෙහිද, ලෝකෝත්තර ප්‍රථම ද්විතීයධ්‍යානසිත් සොළසහැර ඉතිරි සූවිසිසිත්හිද, යන) සිත්පස්පණසෙහි නූපදී.
17	අධිමෝක්ෂචෛතසිකය කෙතෙක්සිත්හි උපදීද?	(විචිකිත්සාසම්ප්‍රයුක්තසිත හැර එකොළොස් අකුසල්සිත්හිද, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණ හැර අහේතුකසිත් අටෙහිද, සහේතුකකාමාවචරසූවිසිසිත්හිද, පසළොස් රූපාවචර දොළොස්අරූපාවචරසිත්හිද, යන) සැත්තෑඅටෙක්හි උපදී.
18	අධිමෝක්ෂචෛතසිකය කෙතෙක්සිත්හි නූපදීද?	(විචිකිත්සාසම්ප්‍රයුක්තසිත්හිද, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෙහිද, යන) එකොළොසෙක්හි නූපදී.
19	වීර්‍ය්‍යචෛතසිකය කෙතෙක්සිත්හි උපදීද?	(දොළොස්අකුසල්සිත්හිද, මනොද්වාරාවජ්ජනහසිතුප්පාද දෙසිත්හිද, සහේතුකකාමාවචරසූවිසිසිත්හිද, පසළොස්රූපාවචරදොළොස්අරූපාවචර සිත්හිද, ලෝකෝත්තරඅටසිත්හිදැයි යන) සිත් සැත්තෑතුනෙක්හි උපදී.
20	වීර්‍ය්‍යචෛතසිකය කෙතෙක්සිත්හි නූපදීද?	(මනොද්වාරාවජ්ජන හසිතුප්පාදවය හැර සෙසු අහේතුක) සොළොසෙහි නූපදී.

ඡසට්ඨිපඤ්චපඤ්ඤාස එකාදස ච සොළස
සත්තති වීසතිචේව පකිණ්ණකවිවජ්ජිතා.—
පඤ්චපඤ්ඤාසඡසට්ඨිට්ඨසත්තති තිසත්තති
එකපඤ්ඤාසචෙකූන සත්තති සපකිණ්ණකා.—

අකුසලෙසු පන මොහො, අහිරිකං, අනොත්තප්පං, උද්ධච්චංචා,ති චත්තාරොමෙ චෙතසිකා සබ්බාකුසලසාධාරණා නාම, සබ්බෙසුපි ද්වාදසාකුසලෙසු ලබ්භන්ති— ලොභො අට්ඨසුලොභසහගතචිත්තෙසෙවව ලබ්භති: දිට්ඨි චතුසු දිට්ඨිගතසම්පයුත්තෙසු, මානො චතුසු දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තෙසු,—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
21	ප්‍රීතිචෛතසිකය කොතෙක්සිත්හි උපදීද?	(සොමනස්සසහගත ලොභසිත් සතරෙහිද, සොමනස්සසහගත සන්තීරණහසිතුප්පාද දෙසිත්හිද, සොමනස්සසහගත සහෙතුකකාමාවචරසිත් දොළසෙහිද, ප්‍රථමද්විතීයතෘතීයධ්‍යානතෙතිස්සිත්හිද, යන)එක්පණස්සිත්හි උපදී.
22	ප්‍රීති චෛතසිකය කොතෙක්සිත්හි නූපදිද?	(උපෙක්ෂාසම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රතිඝසම්ප්‍රයුක්ත අකුසල්සිත් අටෙහිද, සොමනස්සසහගත සන්තීරණහසිතුප්පාදදෙසිත හැර අහෙතුක සොළොස්සිත්හිද, උපෙක්ෂාසහගතසහෙතුකකාමාවචර දොළොස්සිත්හිද, චතුර්ථධ්‍යාන එකොළොස්සිත්හිද, පඤ්චමධ්‍යාන තෙවිස්සිත්හිද, යන)සැත්තෑ සිතෙක්හි නූපදී.
23	ඡන්දචෛතසිකය කොතෙක්සිත්හි උපදීද?	(මොමූහවයහැරඅකුසල්සිත් තුදුසෙහිද, සහෙතුකකාමාවචර සූවිසිසිත්හිද, රූපාවචර අරූපාවචර ලොකොත්තර පන්තිස් මහග්ගතසිත්හිද, යන)එකුන්සැත්තෑවෙක්හි උපදී.
24	ඡන්දචෛතසිකය කොතෙක්සිත්හිනූපදිද?	(මොමූහවයෙහිද, අහෙතුක දසඅටෙහිද, යන විංශතිසිත්හි නූපදී.
25	සියලුඅකුසල්සිත්හි චෛතසිකකොතෙක්උපදීද?	(සියලු අකුසල්සිත්හි මොහය, අහිරිකය, අනොත්තප්පය, උද්ධච්චය, යන)සතරෙක් උ[illegible]
26	ලොභචෛතසිකය කොතෙක්සිත්හි උපදීද?	ලොභ[illegible]සිත් අටෙහි ම උපදී.
27	දෘෂ්ටිය කොතෙක්සිත්හි උපදීද?	ලොභමූලකදෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්ත සතරෙහි උපදී.
28	මානයකොතෙක්සිත්හි උපදීද?	ලොභමූලදෘෂ්ටිවිප්‍රයුක්තසතරේ උපදී.

දොසො, ඉස්සා, මච්ඡරියං, කුක්කුච්චඤ්චාති චිත්තු පටිඝසම්පයුත්තචිත්තෙසු, ථීනමිද්ධං, පඤ්චසු සසංඛාරිකචිත්තෙසු, විචිකිච්ඡා විචිකිච්ඡාසහගතචිත්තෙ යෙවාති,

සබ්බාපුඤ්ඤෙසු චත්තාරො ලොභමූලෙ තයොගතා
දොසමූලෙසු චත්තාරො සසංඛාරෙ ද්වයං තථා.
විචිකිච්ඡා විචිකිච්ඡා චිත්තෙ චාති චතුද්දස
ද්වාදසාකුසලෙස්වෙව සම්පයුජ්ජන්ති පඤ්චධා

සොභනෙසු පන සොභනසාධාරණා තාව-එකූනවීසතිමෙ චෙතසිකා සබ්බෙසුපි එකූනසට්ඨිසොභනචිත්තෙසු සංවිජ්ජන්ති විරතියො පන තිස්සොපි ලොකුත්තරචිත්තෙසු සබ්බථාපි නියතා එකතොව ලබ්භන්ති, ලොකියෙසු පන කාමාවචරකුසලෙස්වෙව කදාචි සන්දිස්සන්ති විසුං විසුං අප්පමඤ්ඤායො පන ද්වාදසසු පඤ්චමජ්ඣාන

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
29	ප්‍රතිඝසිත්හි කොතෙක් අකුසලචෛතසිකයෝ ලැබෙත්ද?	(ප්‍රතිඝසිත්හි ද්වේෂය, ඊර්ෂ්‍යාය, මාත්සර්‍ය්‍යය, කුකුසය, යන) චෛතසික සතරෙක් ලැබෙත්.
30	ථිනමිද්ධය කෙතෙක් සිත්හි ලැබේද?	(ලොභමූලසසංඛාරිකසතරය, දෙසමූලසසංඛාරිකඑකය, යන) සිත්පසෙක්හි ලැබේ.
31	විචිකිච්ඡාව කවර සිත්හි ලැබේද?	විචිකිච්ඡාව මොමූහවිචිකිච්ඡා සහගත චිත්තයෙහි ම ලැබේ.
32	දෙලොස්අකුසල්සිත්හි තුදුස්අකුසලචෛතසිකයොකීපරිද්දෙකින් යෙදෙද්ද?	(මොහය, අහිරිකය, අනොත්තප්පය, උද්ධච්චය, යන සතර සියළුඅකුසල සිත්හිද ලොභදිට්ඨි මාන යන තුන ලොභමූලිකඅටෙහිද දොසඉස්සාමච්ඡරිය යන සතර දෙසමූලදෙසිත්හිද; ථිනමිද්ධය සසංඛාරිකඅකුසල් සිත් පසෙහිද; විචිකිච්ඡාව මොමූහවිචිකිච්ඡා සිතෙහිද්‍යයි යන දාදසඅකුසලසිත්හි) පස්පරිද්දකින් යෙදෙත්.
33	ශ්‍රද්ධාදිශොභනසාධාරණචෛතසිකයෝ කෙතෙක්සිත්හි පවතිත්ද,	(කාමාවචරකුසලවිපාකක්‍රියා සුවිසිසිත්හිද, එසේම පසලොස්රූපාවචර දොලොස්අරූපාවචර සිත්හිද, ලොකුත්තරසිත් අටෙහි දූයි යන) එකුන්සැටක් සොභනසිත්හි පවතිත්.
34	විරතිත්‍රය කවරසිත්හි ලැබේද?	විරතිත්‍රය එක්ව නියතවම ලොකුත්තරසිත් අටෙහි ලැබෙති * ලොකියකාමාවචරකුසල්සිත් අටෙහිද, සමහරකලෙක වෙන්වෙන්ව ලැබෙත්. ‡

* මුසාවාදදය සමුච්ඡෙදවසයෙන් එකක්ෂණෙහි වලක්නාහෙයින් විරතිත්‍රය එක්ව නියතව ලැබෙනබැවි කියනලදී.

‡ මුසාවාදදියකින් වලක්නාකලැ හෝ සමාදන වසයෙන් වලක්නාකල හෝ විරතිත්‍රයම නොලැබෙනබැවින් ඒ ඒ විරතියම වෙන් වෙන්ව ලැබෙනබැවි දතයුතු.

පඤ්චමජ්ඣානවජ්ජිත මහග්ගතවිඤ්ඤාණෙසු චෙව කාමාවචරකුසලෙසු ච සහෙතුක කාමාවචරක්‍රියාවිඤ්ඤාණෙසු චාති අට්ඨවීසති චිත්තෙසු ච කදාචි නානා හුත්වා ජායන්ති; උපෙක්ඛාසහගතෙසු පනෙත්ථ කරුණාමුදිතා න සන්තීති කෙචි වදන්ති; පඤ්ඤා පන ද්වාදසසු ඤාණසම්පයුත්ත කාමාවචරචිත්තෙසු චෙව සබ්බෙසු පි පඤ්චතිංස මහග්ගතලොකුත්තරචිත්තෙසු චාති සත්තචත්තාලීස චිත්තෙසු සම්පයොගං ගච්ඡතීති.

එකූනවීසති ධම්මා ජායන්තෙකූනසට්ඨිසු
තයො සොළසචිත්තෙසු අට්ඨවීසතියං ද්වයං.
පඤ්ඤා පකාසිතා සත්ත චත්තාලීසවිධෙසුපි
සම්පයුත්තා චතුධේවං සොභනෙස්වෙව සොභනා.

ඉස්සාමච්ඡෙර කුක්කුච්ච විරතී කරුණාදයො
නානා කදාචි මානො ච ථිනමිද්ධං තථා සහ.
යථාවුත්තානුසාරෙන සෙසා නියතයොගිනො
සඞ්ගහඤ්ච පවක්ඛාමි තෙසං දානි යථාරහං.

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
35 කරුණාමුදිතාවය කෙතෙක් සිත්හි උපදීද?	(පඤ්චමධ්‍යානය හැර මහග්ගත * සිත් දොළොසහිද, කාමාවචර සහෙතුක කුසලක්‍රියා සිත්හිද, යන) අටවිසිසිත්හි (කිසිකලෙක වෙන්වෙන්ව) උපදී; උපෙක්ෂාසහගත සිත්හි නූපදීයයිද සමහරු කියත්.‡
36 ප්‍රඥාචෛතසිකය කෙතෙක් සිත්හි උපදීද?	(ඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචරසිත් දොළොසහිද, පසළොස්රූපාවචරය දොළොස් අරූපාවචරය අටලොකොත්තරය යන පන්තිස්සිත්හිදයි) සත්සාළිස් සිත්හි උපදී.
37 පස්විසිශොභන චෛතසිකයෝ එකුන්සැටක් ශොභනසිත්හි කවරප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්ද?	(එකුන්විසිසොභනසාධාරණයෝ සියලු ශොභනසිත්හිද, විරතිත්‍රය ලොකොත්තර සිත් අටය, කාමාවචර කුසල්සිත් අටය, යන සොළොස්සිත්හිද, අප්‍රමාණ්‍යද්වය ද්වාදසරූපාවචර පඤ්චමධ්‍යානය හැර සහෙතුක කාමාවචර කුසලක්‍රියා යන අටවිසිසිත්හිද, ප්‍රඥාතොමෝ යථොක්ත සත්සාළිස් සිත්හිදැයි යන) සතරප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්.

---

* මහග්ගතයනු රූපාවචර අරූපාවචර චිත්තයන්ට නමෙකි, මෙහි පඤ්චමධ්‍යානයහැර යන්නෙන් රූපාවචර සිත් දොළසම ගැණෙත්.

‡ අප්පණාවෙන් පෙරටුව පරිචයවශයෙන් උපදිනයෙයින් උපෙක්ෂාසහගත සිත්හිද, අප්පණාවීථියෙහි සොමනස්සසහගත සිත්හිද උපදිනැයි කියනලදී—අභිධම්මත්ථවිභාවනී.

ඡත්තිංසානුත්තරෙ ධම්මා පඤ්චතිංස මහග්ගතෙ
අට්ඨතිංසාපි ලබ්භන්ති කාමාවචරසොභණෙ.
සත්තවීසත්‍යපුඤ්ඤම්හි ද්වාදසාහෙතුකෙති ච
යථාසම්භවයොගෙන පඤ්චධා තත්ථ සඞ්ගහො.

කථං-ලොකුත්තරෙසු තාව අට්ඨසු පඨමජ්ඣානිකචිත්තෙසු අඤ්ඤසමානා තෙරසචෙතසිකා අප්පමඤ්ඤාවජ්ජිතා තෙවීසති සොභණචෙතසිකාචෙති ඡත්තිංසධම්මා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති-තථා දුතියජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවජ්ජා, තතියජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවිචාරවජ්ජා, චතුත්ථජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවිචාරපීතිවජ්ජා, පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තෙසු පි උපෙක්ඛාසහගතා තෙ එව සඞ්ගය්හන්තීති, සබ්බථාපි අට්ඨසු ලොකුත්තරචිත්තෙසු පඤ්චකජ්ඣානවසෙන පඤ්චධාව සඞ්ගහො හොතීති.

ඡත්තිංස පඤ්චතිංසා ච චතුත්තිංස යථාක්කමං
තෙත්තිංසද්වය මිච්චෙවං පඤ්චධානුත්තරෙ ඨිතා.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
38	අනියත චෛතසික කොතෙක්ද?	(ඊර්ෂ්‍යාය, මාත්සර්‍ය්‍යය, කුක්කුච්චය, විරතිත්‍රය, අප්‍රමාණ්‍යද්වය, ථිනමිද්ධද්වය, යන) අනියත එකොළොසෙකි.
39	නියත චෛතසික කොතෙක්ද?	(දෙපණස් චෛතසිකයන්ගෙන් ඊර්ෂ්‍යාදි අනියත එකොළොස හැර සෙසු) නියත චෛතසික එක්සාළිසෙකි.
40	ලෝකෝත්තර ප්‍රථමධ්‍යානසිත් අටෙහි කොතෙක් චෛතසික යෙදේද?	(සර්වචිත්තසාධාරණ සතද, ප්‍රකීර්ණක සයද, අප්‍රමාණ්‍යද්වය හැර තෙවිසිසෝභණයෝද, යන) සතිසෙක් යෙදෙත්
41	ද්විතීයධ්‍යාන අටෙහි චෛතසික කොතෙක් යෙදේද?	(විතර්කය හැර දොළොස් අන්‍යසමානද, අප්‍රමාණ්‍යද්වය හැර තෙවිසිසෝභණයෝද, යන) පන්තිසෙක් යෙදෙත්.
42	තෘතීයධ්‍යාන අටෙහි චෛතසික කොතෙක්ද?	(විතර්කවිචාරද්වය හැර එකාදස අන්‍යසමානයෝද. අප්‍රමාණ්‍යද්වය හැර තෙවිසි සෝභණයෝද, යන) සූතිසෙකි
43	චතුර්ථධ්‍යාන අටෙහි චෛතසික කොතෙක්ද?	(විතර්කවිචාරප්‍රීතිත්‍රය හැර අන්‍යසමානදසයද, අප්‍රමාණ්‍යද්වය හැර තෙවිසිසෝභණයෝද යන තෙතිසෙකි.
44	පඤ්චමධ්‍යාන අටෙහි චෛතසික කොතෙක් යෙදේද?	පඤ්චමධ්‍යානසිත් අටෙහිද. චතුර්ථධ්‍යානයට කියනලද තෙතිසම උපේක්ෂා සහගතව යෙදෙත්.
45	ලෝකෝත්තර අටෙහි චෛතසිකයෝ කවරප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්ද?	(ස්පර්ශාදි සතිසෙක, ද්වාදශ අන්‍යසමානාදි පන්තිසෙක, එකාදස අන්‍යසමානාදී සූතිසෙක, අන්‍යසමානදශය යනාදි තෙතිසෙක, නැවත එසේම තෙතිසෙකැයි යථාක්‍රම) පඤ්චප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්.

මහග්ගතෙසු පන, තීසු පඨමජ්ඣානිකචිත්තෙසු තාව අඤ්ඤසමානා තෙරසචෙතසිකා විරතිත්තයවජ්ජිතා ද්වාවීසති සොභනචෙතසිකා චෙති පඤ්චතිංස ධම්මා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, කරුණාමුදිතා පනෙත්ථ පච්චෙකමෙව යොජෙතබ්බා, තථා දුතියජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවජ්ජා, තතියජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවිචාරවජ්ජා, චතුත්ථජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවිචාරපීතිවජ්ජා, පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තෙසු පන පණ්ණරසසු අප්පමඤ්ඤායො න ලබ්භන්තීති සබ්බථාපි සත්තවීසති මහග්ගතචිත්තෙසු පඤ්චකජ්ඣානවසෙන පඤ්චධාව සඞ්ගහො හොතීති.

පඤ්චතිංස චතුත්තිංස තෙත්තිංස ච යථාක්කමං
ද්වත්තිංසචෙව තිංසෙති පඤ්චධාව මහග්ගතෙ.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
46	ප්‍රථමධ්‍යාන මහද්ගත සිත්තුණෙහි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(අන්‍යසමාන තෙළෙසද, විරතිත්‍රය හැර දෙවිසිශොභනයෝද, යන) පන්තිස් චෛතසිකයෝ යෙදෙති. *
47	ද්විතීයධ්‍යාන මහද්ගත සිත්හි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(විතර්කය හැර අන්‍යසමාන දොළොසද, විරතිත්‍රය හැර දෙවිසිශොභනයෝද, යන සූතිසෙක් යෙදෙත්.
48	තෘතීයධ්‍යාන මහද්ගත සිත්හි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(විතර්කවිචාරද්වය හැර අන්‍යසමාන එකොළොසද විරතිත්‍රය හැර දෙවිසිශොභනයෝද යන) තෙතිසෙක් යෙදෙත්.
49	චතුර්ථධ්‍යාන මහද්ගත සිත්හි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(විතර්කවිචාරප්‍රීතිත්‍රය හැර අන්‍යසමානසයද, විරතිත්‍රය හැර දෙවිසිසොභනයෝද, යන) දෙතිසෙක් යෙදෙත්.
50	පඤ්චමධ්‍යාන පසළොස් රූ අරූ සිත්හි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(විතර්කවිචාරප්‍රීතිත්‍රය හැර අන්‍යසමානදශයද, විරතිත්‍රය අප්‍රමාණ්‍යද්වයද හැර විංශතිශොභනයෝද, යන) සමතිස් චෛතසිකයෝ යෙදෙත්.
51	මහද්ගත සිත්හි චෛතසිකයෝ කෙතෙක්ප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්ද?	(පන්තිසෙක, සූතිසෙක, තෙතිසෙක, දෙතිසෙක, තිසෙකැයි යථාක්‍රමයෙන්) පස්ප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්.

* කරුණාමුදිතා දෙදෙන පඤ්චමධ්‍යානිකමහග්ගතසිත් හැර සෙසු මහග්ගතසිත්හි යෙදෙති, හෙද පන්තිසෙක යනාදිවශයෙන් සංඛ්‍යාපූර්ණකළෝ යලිත් වෙන්වෙන්ව උපදිනබැවිද කියනලදි=එහෙයින් යෙදෙනකලැ එක්චෛතසිකයක් ඌනව පන්තිස්යන්නාව. සූතිස යනාදිවශයෙන් සංඛ්‍යාකටයුතු.

කාමාවචර සොභනෙසු පන කුසලෙසු තාව පඨමද්වයෙ අඤ්ඤසමානා තෙරස චෙතසිකා පඤ්චවීසති සොභනචෙතසිකා චෙති අට්ඨතිංස ධම්මා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, අප්පමඤ්ඤාවිරතියො පනෙත්ථ පඤ්චපි පච්චෙකමෙව යොජෙතබ්බා, තථා දුතියෙ ඤාණවජ්ජිතා, තතියෙ ඤාණසම්පයුත්තා පීතිවජ්ජිතා, චතුත්ථෙ ඤාණපීතිවජ්ජිතා තෙ එව සඞ්ගය්හන්ති, ක්‍රියාචිත්තෙසුපි විරතිවජ්ජිතා තථෙව චතූසුපි දුකෙසු චතුධාව සඞ්ගය්හන්ති, තථා විපාකෙසු ච අප්පමඤ්ඤාවිරති වජ්ජිතා තෙ එව සඞ්ගය්හන්තීති, සබ්බථාපි චතුවීසති කාමාවචර සොභනචිත්තෙසු දුකවසෙන වාදසධාව සඞ්ගහො හොතීති.

අට්ඨතිංස සත්තතිංස ද්වයං ඡත්තිංසකං සුභෙ
පඤ්චතිංස චතුත්තිංස ද්වයං තෙත්තිංසකං ක්‍රියෙ.
තෙත්තිංස පාකෙ බාත්තිංස ද්වයෙකතිංසකං භවෙ
සහෙතුකාමාවචර පුඤ්ඤපාකක්‍රියාමනෙ.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
52	කාමාවචරකුශලයන් අතුරෙන් ප්‍රථමකුසල්සිත් දෙකෙහි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(ස්පර්ශාදි අන්‍යසමානතෙළෙසද, ශ්‍රද්ධාදි පස්විසිශොභනයෝද,) යන අටතිසෙක් යෙදෙත් ‡ අප්‍රමාණ්‍යද්වයද විරතිත්‍රයද වෙනවෙනම යෙදිය යුතු.
53	දෙවෙනි කුසල්සිත් දෙකෙහි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(අන්‍යසමානතෙළෙසද, ඥානය හැර සූවිසිශොභනයෝද, යන) සත්තිසෙක් යෙදෙත්.
54	තුන්වෙනි කුසල්සිත් දෙකෙහි කෙතෙක් චෛතසිකයෙයදෙත්ද?	(අන්‍යසමානතෙළෙසද, ප්‍රීතිය හැර ඥානයෙන්යුත් සූවිසිශොභනයෝද යන) සත්තිසෙක් යෙදෙත්.
55	සතරවෙනි කුසල්සිත් දෙකෙහි කෙතෙක් චෛතසික යෙදෙත්ද?	(අන්‍යසමාන තෙළෙසද, ඥානප්‍රීතිද්වය හැර තෙවිසිශොභනයෝද, යන) සතිසෙක් යෙදෙත්.
56	සහෙතුකක්‍රියා සිත් අටෙහි චෛතසික කෙතෙක් ප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්ද?	(විරතිත්‍රය හැර කුසල්සිත්හි යෙදුනු සෙසු චෛතසිකයෝ පන්තිසක, සූතිස්දෙකෙක, තෙතිසකැයි) සතරප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්.
57	සහෙතුකවිපාක සිත්හි චෛතසිකයෝ කෙතෙක් ප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්ද?	(අන්‍යසමානතෙළෙසද, අප්‍රමාණ්‍යද්වයසමග විරතිත්‍රය හැර විංශතිශොභනයෝද, යන චෛතසිකයෝ තෙතිසෙක; දෙතිස් දෙකෙක; එක්තිසෙකැයි; ක්‍රියාසිත්හිමෙන් සතරප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්.

‡ කරුණාමුදිතා දෙදෙන සත්වයන් අරමුණුකොට පවත්නාහෙයින්ද විරතීහු තමතමන්විසින්ව්‍යතික්‍රමණය කටයුතුවස්තුවිෂයකොට ඇතිකෙයින්ද ඔවුන්ගේඉපදිම එක්සිතෙක්හිනොලැබෙනහෙයින් වෙනවෙනම යෙදිය යුතුයයි කියනලදී.

නවිජ්ජන්තෙත්ථ විරතී ක්‍රියාසු ච මහග්ගතෙ
අනුත්තරෙ අප්පමඤ්ඤා කාමපාකෙ ද්වයං තථා.
අනුත්තරෙ ඣානධම්මා අප්පමඤ්ඤා ච මජ්ඣිමෙ
විරතී ඤාණපීතී ච පරිත්තෙසු විසෙසකා.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
58	සහෙතුක ක්‍රියාසිත්හි විරතීහු කුමක් හෙයින් නූපදිද?	ලෞකිකවිරතීහු එකාන්තකුශලස්වභාව හෙයින් කුසල්සිත්හි විනා කෙලෙස්මුල්සුන් නිකෙලශසන්තානයෙහි උපදනාවූ අව්‍යාකෘතක්‍රියාසිත්හි නූපදී.
59	මහග්ගතසිත්හි විරතීහු කුමක් හෙයින් නූපදිද?	විරතීහු එනම් මිථ්‍යාකර්මාන්තාදීන්ගේ ව්‍යතික්‍රමණ අවස්ථාවෙහි සහෙතුක කුසල්සිත්හිද සානුශයාවස්ථාවෙහි ඒ අනුශය ප්‍රහීනකරණ ලෝකෝත්තර සිත්හිද උපදිනහෙයින් පර්‍ය්‍යුත්ථාන අවස්ථාවක් නැත්තෙන් මහග්ගතසිත්හි නූපදී. *
60	අප්‍රමාණ්‍යයෝ කුමක් හෙයින් ලෝකෝත්තරසිත්හි නූපදනාහුද?	කරුණාමුදිතා යන අප්‍රමාණ්‍ය චෛතසිකයෝ නානාලම්බණික හෙයින් ලෝකෝත්තර සිත්හි නූපදනාහුය
61	කාමාවචරවිපාකසිත්හි අප්‍රමාණ්‍යවිරතීහු කුමක් හෙයින් නූපදනාහුද?	අප්‍රමාණ්‍යයෝ එනම් සත්වයන් අරමුණුකොටපැවැත්තිබැවින් එකාන්ත පරිත්තාරම්මණවූ . කාමවිපාකසිත්හි නූපදිති විරතීහුද එකාන්තකුශලස්වභාව හෙයින් විපාකසිත්හි නූපදිත්.
62	ලෝකෝත්තරමහග්ගතසහෙතුක කාමාවචරසිත් භෙදකරන්නාවූ විශේෂකාරක ධර්මයෝ කවරුද?	ලෝකෝත්තර සිත්හි විතර්කවිචාරාදි පඤ්චධ්‍යාන ධර්මයෝද, මහග්ගතසිත්හි අප්‍රමාණ්‍යද්වයසමග විතර්කාදි ධ්‍යානධර්මයෝද, කාමාවචර කුසල විපාකක්‍රියාසිත්හි විරති ඥාන ප්‍රීති අප්‍රමාණ්‍යද්වය යන මේ ධර්මයෝ දොළොස්දෙනාද, ඒ ඒ සිත් වෙසෙසන හෙයින් විශේෂකාරක ධර්මයෝ වෙත්.

* ප්‍රාණඝාතාදි දුශ්චරිත කිරීමට පැමිණි තැනෙහි වැළකීමෙහි "ප්‍රාණාතිපාතා වෙරමණී" යනාදිවශයෙන් සමාදන්ව වැළකීමෙහි ව්‍යතික්‍රමණ අවස්ථාවවේ—ඒ අවස්ථාවෙහි කාමාවචර කුසල් සිත්හි ම උපදී රාගාදි කෙලෙස් ඇති පෘථග්ජන සන්තානයෙහි සිතළුක්ව සයනයකිරීම අනුශය අවස්ථාව වේ—අනුශය ප්‍රහීණකරණකාල ලෝකෝත්තරසිත්හි ම උපදී=මේම ව්‍යතික්‍රමණ අනුශය අවස්ථා දෙකෙන් මිදුනු නැගීසිටීමයයි කියනලද පර්‍ය්‍යුත්ථාන අවස්ථාවක් නැතිහෙයින් කාමාවචර රූපාවචර මහග්ගතසිත්හි නූපදී යනු මෙහි අභිප්‍රායයි.

අකුසලෙසු පන ලොභමූලෙසු තාව පඨමෙ අසංඛාරිකෙ අඤ්ඤසමානා තෙරස චෙතසිකා අකුසලසාධාරණා චත්තාරො චාති සත්තරස ලොභදිට්ඨීහි සද්ධිං එකූනවීසති ධම්මා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තථෙව දුතියෙ අසංඛාරිකෙ ලොභමානෙන, තතියෙ තථෙව පීතිවජ්ජිතා ලොභදිට්ඨීහි සහ අට්ඨාරස, චතුත්ථෙ තථෙව ලොභමානෙන, පඤ්චමෙ පන පටිඝසම්පයුත්තෙ අසංඛාරිකෙ දොසො ඉස්සා මච්ඡරියං කුක්කුච්චඤ්චාති චතූහි සද්ධිං තෙ එව වීසති ධම්මා සඞ්ගය්හන්ති, ඉස්සාමච්ඡරිය කුක්කුච්චානි පනෙත්ථ පච්චෙකමෙව යොජෙතබ්බානි.

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
63 ලොභමූල පළමුවෙනි දෙවෙනි අසංඛාරික දෙ සිත්හි චෛතසික කොතෙක්වේද?*	(ලොභදෘෂ්ටිදෙක සමග අන්‍යසමාන තෙළෙස්ද, අකුසලසාධාරණ මොහාදී සතරද, යන එකුන්විසි චෛතසිකයෝ පළමුවෙනි අසංඛාරික සිත්හිද එසේම දෘෂ්ටිය හැර ලොභමානදෙක සමග එකුන්විසි චෛතසිකයෝ දෙවෙනි අසංඛාරික සිත්හි දයි මෙසේ) එකුන්විසි එකුන්විසි චෛතසිකයෝ වෙති.
64 ලොභමූල තුන්වෙනි සතරවෙනි අසංඛාරික සිත්හි චෛතසික කොතෙක් වේද?	(ප්‍රීතියහැර අන්‍යසමාන දොළොස්ද, අකුසල සාධාරණ සතරද, ලොභදෘෂ්ටිදෙකද, යන දහඅටෙක් තුන්වෙනි අසංඛාරික සිත්හිද සතරවෙනි සිත්හි දෘෂ්ටිය හැර මානය සමග එසේම දහඅටෙක් දයි මෙසේ) දහඅට දහඅට චෛතසිකයෝවෙති.
65 දෙසමූල අසංඛාරික සිත්හි චෛතසික කොතෙක් යෙදේද?	(ද්වෙෂ ඊර්ෂ්‍යා මාත්සර්‍ය කෞකෘත්‍ය යන සතරද, ප්‍රීතිය හැර අන්‍යසමාන දොළොස්ද, අකුසලසාධාරණ සතරද, යන) විංශති චෛතසිකයෝ වෙති= (ඊර්ෂ්‍යා මාත්සර්‍ය කෞකෘත්‍යයෝ වෙන වෙනම යෙදිය යුත්තාහ) +

* ඒ ඒ කාර්‍ය්‍යයන්හි නියුක්තසිතකට අනුබලදීම වසයෙන් තමාගේ හෝ අනුන්ගේ හෝ පැවති පූර්වප්‍රයොගයක් නැත්නම් අසංඛාරිකයි—පළමු උපන් සිතින් අනුබලදීමක්හෝ අන්කෙනෙකුගේ මෙහෙයීමක්හෝ නැතිව කිරීමය යන අභිප්‍රායයි.

+ ඊර්ෂ්‍යාචෛතසිකය යෙදෙනකලැ මච්ඡර කුක්කුච්චය නොයෙදේ—මච්ඡරය යෙදෙනකලැද කුක්කුච්චය යෙදෙනකලද එසේම අනිකුදු චෛතසිකවය නොයෙදේ—කුමක්හෙයින්ද භින්නාලම්බණිකහෙයිනි=ඊර්ෂ්‍යාදීහු සැමෙන ස්වභාවහෙයින් දෙසමූලසිත්හි ඒ ඒ අරමුණුවශයෙන් යෙදියයුතු.

සසංඛාරිකපඤ්චකෙපි තථෙව පීතිමිද්ධෙන විසෙසෙත්වා යොජෙතබ්බා, ඡන්දපීතිවජ්ජිතා පන අඤ්ඤසමානා එකාදස අකුසලසාධාරණා ච චත්තාරො චාති පන්නරසධම්මා උද්ධච්චසහගතෙ සම්පයුජ්ජන්ති, විචිකිච්ඡාසහගතචිත්තෙ ච අධිමොක්ඛවිරහිතා විචිකිච්ඡාසහගතා තථෙව පන්නරසධම්මා සමුපලබ්භන්තීති සබ්බථාපි ද්වාදසාකුසලචිත්තුප්පාදෙසු පච්චෙකං යොජියමානාපි ගණනවසෙන සත්තධාව සඞ්ගහිතා භවන්තීති.

එකූනවීසට්ඨාරස වීසෙසා වීස වීසති
ද්වාවීස පන්නරසෙති සත්තධා කුසලෙ ඨිතා.
සාධාරණා ච චත්තාරො සමානා ච දසාපරෙ
චුද්දසෙතෙ පවුච්චන්ති සබ්බාකුසලයොගිනො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
66	ලොභමූල ප්‍රථම ද්විතීය සසංස්කාරික * සිත්හි චෛතසිකකොතෙක්ද?	(ප්‍රථම ද්විතීය සසංස්කාරිකසිත්හි යෙදුනු එකුන්විස්සද, ථීනමිද්ධද්වයද, යන) එක්විස්සෙක්වේ.
67	තෘතීය චතුර්ථ සසංස්කාරිකචිත්තයන්හි චෛතසික කොතෙක්ද?	(තුන්වෙනි සතරවෙනි අසංස්කාරික සිත්හි යෙදුනු දසඅටද, ථීනමිද්ධද්වයද, යන) විංශතියක්වේ.
68	ද්වේෂමූල සසංස්කාරික සිත්හි චෛතසික කොතෙක්ද?	(ද්වේෂමූල අසංස්කාරිකසිත්හි යෙදුනු විස්සද, ථීනමිද්ධද්වයද, යන) දෙවිස්සෙක්වේ.
69	මොහමූල උද්ධච්ච සිත්හි චෛතසික කොතෙක්ද?	(ඡන්දප්‍රීතිද්වය හැර අන්‍යසමාන එකොළොසද, අකුශලසාධාරණ සතරද, යන) පසළොසෙකි.
70	විචිකිච්ඡාසිත්හි චෛතසික කොතෙක්ද?	(ඡන්දප්‍රීති අධිමොක්ෂත්‍රය හැර අන්‍යසමානදසයද, අකුශලසාධාරණ සතරද, විචිකිච්ඡාවද, යන පසළොසෙකි
71	අකුශලසිත්හි යෙදුනු චෛතසික සංඛ්‍යාවශයෙන් කොතෙක්ප්‍රකාරද?	(එකුන්විස්සෙක, දහඅටෙක, විස්සෙක, එක්විස්සෙක, විස්සෙක, දෙවිස්සෙක, පසළොසැයි, යථොක්තක්‍රමයෙන්) සත්ප්‍රකාරයෙකි.
72	සියලු අකුසල්සිත්හි යුක්ත චෛතසික කොතෙක්ද?	(මොහය අහිරිකය අනොත්තප්පය උද්ධච්චය යන සතරද, ඡන්දප්‍රීති අධිමොක්ෂත්‍රය හැර අන්‍යසමානදසයද, යන) තුදුසෙකි.

* තමාවිසින් හෝ අන්‍යයෙක් විසින් හෝ සිතට අනුබලදීමක් ඇතිව පරභණ්ඩ හරණාදියක් කරණකල සසංඛාරිකයි—මෙය කුසලපක්ෂයෙහි ද ලැබේ—දෙව යනාදී අන්‍යයෙකුගේ මෙහෙයීමක් හෝ පසුබට සිතක් හෝ ඇතිව දානාදිපින්කම් කෙරේනම් ඒ සසංඛාරිකකුසලයවේ—මෙහෙයීම් අනුබලදීම් නැතිව සිතුපන් කෙණෙහි කෙරේනම් ඒ අසංඛාරිකකුසලයවේ—මේ සසංඛාරික අසංඛාරික භේදය චිත්තායාමයේ ඉතා සියුම් වවසෙසෙකි.

අහෙතුකෙසු පන හසනචිත්තෙ තාව ඡන්දවජ්ජිතා අඤ්ඤසමානා ද්වාදසධම්මා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තථා වොට්ඨපනෙ ඡන්දපීතිවජ්ජිතා, සුඛසන්තීරණෙ ඡන්දවිරියවජ්ජිතා, මනොධාතුත්තිකාහෙතුක පටිසන්ධියුගලෙ ඡන්දපීතිවිරියවජ්ජිතා, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණෙ පකිණ්ණක වජ්ජිතා තෙයෙව සඞ්ගය්හන්ති ති, සබ්බථාපි අට්ඨාරස අහෙතුකෙසු ගණනවසෙන චතුධාව සඞ්ගහො හොතීති.

ද්වාදසෙකාදසදස සත්තචාති චතුබ්බිධො
අට්ඨාරසාහෙතුකෙසු චිත්තුප්පාදෙසු සඞ්ගහො.
අහෙතුකෙසු සබ්බත්ථ සත්ත සෙසා යථාරහං
ඉති විත්ථාරතො වුත්තො තෙත්තිංසවිධ සඞ්ගහො.
ඉත්ථං චිත්තාවියුත්තානං සම්පයොගඤ්ච සඞ්ගහං
ඤත්වා භෙදං යථායොගං චිත්තෙන සමමුද්දිසෙ.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ චෙතසිකසඞ්ගහවිභාගො නාම

දුතියො පරිච්ඡෙදො.

—0—

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
73	හසිතුප්පාද සිත්හි චෛතසික කෙතෙක්ද?	(ඡන්දය හැර අන්‍යසමාන) දොළොසක් පමණෙකි.
74	වොට්ඨපනයෙහි චෛතසිකයෝ කෙතෙක්ද?	(ඡන්දප්‍රීතිදෙක හැර අන්‍යසමාන) එකොළොසෙක් පමණෙකි.
75	සුඛසන්තීරණයෙහි චෛතසික කෙතෙක්ද?	(ඡන්දවිරිය දෙක හැර අන්‍යසමාන) එකොළොසෙකි.
76	මනොධාතුත්‍රිකයෙහිද* අහෙතුක ප්‍රතිසන්ධි යුගලයෙහිද + චෛතසික කෙතෙක්ද?	(ඡන්දප්‍රීතිවිරිය හැර අන්‍යසමාන) දශයෙකි.
77	ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෙහි චෛතසිකකෙතෙක්ද?	(ස්පර්ශාදි සර්වචිත්තසාධාරණ) සතක් පමණෙකි.
78	අටළොස් අහෙතුකසිත්හි චෛතසික කීප්‍රකාරයෙකින් යෙදෙත්ද?	(හසිතොත්පාද සිත්හි දොළොසෙක, වොට්ඨපන සුඛසන්තීරණ දෙසිත්හි එකොළොස එකොළොසය, මනොධාතුත්‍රිකඅහෙතුකප්‍රතිසන්ධියුගලයෙහි දසයක, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෙහි සතෙකැයි) සතරප්‍රකාරයකින් යෙදෙත්.
79	එක්සියවිසි එකක්සිත්හි දෙපණස්චෛතසිකයෝ කොතෙක් ප්‍රකාරයකින් සඞ්ග්‍රහයට යේද?	(ලෝකෝත්තරධ්‍යාන රූපාරූපමහද්ගතධ්‍යානයෙහින් පස්පස් ආකාරයෙන්ද කාමාවචරශෝභන සිත්හි දොළොස් ආකාරයකින්ද අකුසලසිත්හි සත් ආකාරයකින්ද අහෙතුකසිත්හි සතරආකාරයකින්දැයි) තෙතිස්ප්‍රකාරයකින් සඞ්ග්‍රහයට යේ.

* සම්පටිච්ඡනදෙකද පඤ්චද්වාරාවර්ජනයද යන තුන මනොධාතුත්‍රිකයි.
\+ උපෙක්ඛාසන්තීරණද්වය අහෙතුකප්‍රතිසන්ධියුගලයි.

සම්පයුත්තා යථායොගං තෙපණ්ණාස සභාවතො
චිත්තචෙතසිකා ධම්මා තෙසං දානි යථාරහං
වෙදනා හෙතුතො කිච්ච ද්වාරාලම්බණවත්ථුතො
චිත්තුප්පාදවසෙනෙව සඞ්ගහො නාම නීයතෙ

තත්ථ වෙදනාසඞ්ගහෙ තාව තිවිධා වෙදනා සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා චෙති සුඛං දුක්ඛං සොමනස්සං දොමනස්සං උපෙක්ඛාති ච භෙදෙන පන පඤ්චධා හොති තත්ථ සුඛසහගතං කුසලවිපාකං කායවිඤ්ඤාණමෙකමෙව තථා දුක්ඛසහගතං අකුසලවිපාකං කායවිඤ්ඤාණං

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ ස්වභාවවශයෙන් කෙතෙක්ද?	(එකූනානූ වැදෑරුම් වූ චිත්තයත් අරමුණු විජානනස්වභාව සාමාන්‍යයෙන් එකවිධය ස්පර්ශය ස්පර්ශනස්වභාවයෙන් එකවිධය යනාදි තම තමන්ගේ ස්වභාවයෙන්) තෙපණස්සකි. *
2	තෙපණස්ධර්මයෝ චිත්තෝත්පාදවශයෙන් කෙතෙක් සංග්‍රහවෙයිද?	(සුඛාදි) වෙදනාය (ලොභාදි) හෙතුය, (ප්‍රතිසන්ධිආදි) කෘත්‍යය (චක්ෂුරාදි) ද්වාරය (රූපාදි) ආරම්මණය (චක්ෂුරාදි) වස්තුය, යනාදිවිභාගහෙයින් ෂට්ප්‍රකාර සංග්‍රහවෙයෙත්
3	වෙදනාව කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(ඉෂ්ටස්ප්‍රෂ්ටව්‍යානුභවනලක්ෂණවූ)+ සුඛවෙදනාය,(අනිෂ්ටස්ප්‍රෂ්ටව්‍යානුභවනලක්ෂණවූ) දුඃඛවෙදනාය (මධ්‍යස්ථානුභවනලක්ෂණවූ) උපෙක්ෂාවෙදනායයි කියා තුන්ප්‍රකාරයෙක්ද ඒ තුන්ප්‍රකාරය සමග ඉෂ්ටානුභවනලක්ෂණවූ සොමනස්සවෙදනාය අනිෂ්ටානුභවනලක්ෂණවූ දෞමනස්සවෙදනාය සිද පස්ප්‍රකාරයෙකි. †
4	සුඛවෙදනාව කෙතෙක්ප්‍රකාරද?	(සුඛසහගත කුසලවිපාකය එක්කාය විඥානයෙක්ම හෙයින්) එක්ප්‍රකාරයෙකි.
5	දුඃඛවෙදනාව කෙතෙක්ප්‍රකාරද?	(දුඃඛසහගත අකුසලවිපාකය එක්කායවිඥානයෙක්ම හෙයින්) එක්ප්‍රකාරයෙකි.

* සියලුසිත්ම අරමුණුහැඳිනීම් ප්‍රකාරයෙන් එක් ස්වභාවයෙක්ද ස්පර්ශකෙරේතුයි ස්පර්ශනාම=විඳිතුයි වෙදනා නාම=යනාදිවශයෙන් තෙපණස්චෛතසිකයන්ගේ එකිඑකීස්වභාවද ගත චිත්තචෛතසිකයන්ගේ තෙපණස් ස්වභාව දතයුතු.

‡ සිතට ඉෂ්ටවූ මනාස්පර්ශවිඳීම ඉෂ්ටස්ප්‍රෂ්ටව්‍යානුභවනලක්ෂණයි.

† ඉන්ද්‍රිය දෙශනාවෙහි "සුඛින්ද්‍රියං දුක්ඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියං උපෙක්ඛින්ද්‍රියං"යි වදාළෙහෙයින් මෙහිදු ඒ පස්ප්‍රකාර වෙදනාව දක්වනලදී.

සොමනස්සසහගතචිත්තානි පන ලොභමූලානි චත්තාරි ද්වාදසකාමාවචරසොභනානි සුඛසන්තීරණහසනානි ච වෙති අට්ඨාරස කාමාවචර චිත්තානි චෙව පඨම දුතිය තතිය චතුත්ථජ්ඣාන සංඛාතානි චතුචත්තාළීස මහග්ගතලොකුත්තරචිත්තානි චෙති ද්වාසට්ඨිවිධානි භවන්ති. දොමනස්සසහගතචිත්තානි පන ද්වෙ පටිඝසම්පයුත්තචිත්තානෙව සෙසානි සබ්බානිපි පඤ්චපඤ්ඤාස උපෙක්ඛාසහගත චිත්තානෙවාති.

සුඛං දුක්ඛමුපෙක්ඛාති තිවිධා තත්ථ වෙදනා
සොමනස්සං දොමනස්ස මිතිභෙදෙන පඤ්චධා.
සුඛමෙකත්ථ දුක්ඛඤ්ච දොමනස්සං ද්වයෙ ඨිතං
ද්වාසට්ඨිසු සොමනස්සං පඤ්චපඤ්ඤාසකෙතරා.

හෙතුසඞ්ගහෙ හෙතු නාම ලොභො දොසො මොහො අලොභො අදොසො අමොහො චාති ඡබ්බිධා භවන්ති. තත්ථ පඤ්චද්වාරාවජ්ජන ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසම්පටිච්ඡන සන්තීරණ වොට්ඨපන හසන වසෙන අට්ඨාරස අහෙතුක චිත්තානි නාම.

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
6 සොමනස්සහගත සිත් කොතෙක්ද?	(ලොභමූල සිත් සතරය, කාමාවචරකුශලවිපාක ක්‍රියාසිත් දොළසය, සන්තීරණචිත්තය, හසනචිත්තය දැයි සොමනස්සගත අටළොස් කාමාවචර සිත්ද ප්‍රථමධ්‍යානාදි රූපාවචර ද්වාදස මහද්ගතසිත්ද ප්‍රථම ද්විතීය තෘතීය චතුර්ථධ්‍යානික ලොකොත්තර කුසලවිපාක දෙතිස්සිත්ද යන) දෙසැටෙකි.
7 දොම්නස්සහගත සිත් කොතෙක්ද?	(ප්‍රතිඝසම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සසංස්කාරික වශයෙන්) දෙකෙකි.
8 උපෙක්ෂාසහගත සිත් කොතෙක්ද?	(ලොභමූල සිත්සතරය, මොහමූල සිත් දෙකය, යන ෂට්අකුසල්සිත්ද කායවිඥානය හැර චක්ෂුරාදි කුශලාකුශල විපාක සිත් අටද, සම්පටිච්ඡනද්වය සහ සන්තීරණද්වයද, පඤ්චද්වාරාවර්ජන මනොද්වාරාවර්ජන දෙකද යනමෙ තුදුස් අහෙතුකසිත්ද කාමාවචර කුශලවිපාකක්‍රියාසිත් දොළසද, පඤ්චමධ්‍යානික මහද්ගතසිත් පසළොසද, පඤ්චමධ්‍යානික ලොකොත්තරසිත් අටද, යන) පනස් පසෙකි.
9 හෙතු කොතෙක්ද?	(ලොභය, ද්වෙෂය, මොහය, අලොභය, අද්වෙෂය, අමොහය, කියා) සයෙකි.
10 අහෙතුකසිත් කොතෙක්ද?	(පඤ්චද්වාරාවර්ජනය, චක්ෂුරාදි ද්විපඤ්චවිඥානය, සම්පටිච්ඡනද්වය, සන්තීරණත්‍රය, වොට්ඨපනය, හසිතුප්පාදය යන) දහඅටෙකි.

සෙසානි සබ්බානිපි එකසත්තති චිත්තානි සහෙතුකානෙව. තත්‍රාපි ද්වෙ මොමූහචිත්තානි එකහෙතුකානි, සෙසානි දස අකුසලචිත්තානි චෙව ඤාණවිප්පයුත්තානි ද්වාදස කාමාවචර සොභනානි චෙති ද්වාවීසති ද්විහෙතුකචිත්තානි; ද්වාදස ඤාණසම්පයුත්ත කාමාවචර සොභනානි චෙව පඤ්චතිංස මහග්ගතානුත්තර චිත්තානි චෙති සත්තචත්තාළීස තිහෙතුකචිත්තානි.

ලොභො දොසො ච මොහො ච හෙතු අකුසලා තයො
අලොභාදොසාමොහො ච කුසලාබ්‍යාකතා තථා.
අහෙතුකට්ඨාරසෙක හෙතුකා ද්වෙ ද්වාවීසති
ද්විහෙතුකා මතා සත්තචත්තාළීස තිහෙතුකා.

කිච්චසඞ්ගහෙ කිච්චානිනාම පටිසන්ධි, භවඞ්ග, ආවජ්ජන, දස්සන, සවණ, ඝායන, සායන, ඵුසන, සම්පටිච්ඡන, සන්තීරණ, වොට්ඨපන, ජවන, තදාලම්බන, චුතිවසෙන චුද්දසවිධානි භවන්ති.

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
11 සහෙතුක සිත් කෙතෙක්ද?	(අට්ඨාරස අහෙතුකයන් හැර ඉතිරි) සහෙතුක සිත් සැත්තෑඑකෙකි
12 ඒකහෙතුක සිත් කෙතෙක්ද?	(විචිකිච්ඡා සම්ප්‍රයුක්ත ඖද්ධත්‍යසම්ප්‍රයුක්තවූ මොමූහ) සිත්දෙකෙකි.
13 ද්විහෙතුක සිත් කොතෙක්ද?	(මොමූහද්වය හැර අකුසල්සිත් දසය ද, ඥානවිප්‍රයුක්ත කාමාවචරශොභන දොළසද යන) දෙවිසෙකි
14 ත්‍රිහෙතුක සිත් කොතෙක්ද?	(ඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර ශොභන සිත් දොළසය, සතිස් මහග්ගත සිත්ය, ලොකොත්තර අටය යන) සිත් සතළිස්සතෙකි.
15 කෘත්‍ය කොතෙක් වේද?	(ප්‍රතිසන්ධිකෘත්‍යය, භවාඞ්ග කෘත්‍යය, ආවර්ජනකෘත්‍යය, දර්ශනකෘත්‍යය, ශ්‍රවණකෘත්‍යය, ඝ්‍රාණකෘත්‍යය, සායනකෘත්‍යය, ස්පර්ශනකෘත්‍යය, සම්ප්‍රතීච්ඡනකෘත්‍යය, සන්තීරණකෘත්‍යය, ව්‍යවස්ථාපනකෘත්‍යය, ජවනකෘත්‍යය, තදාලම්බනකෘත්‍යය, චුතිකෘත්‍යය යි) තුදුස්කෘත්‍යයෙක් වේ. *

* මේ තුදුස් කෘත්‍යයන්ගේ විශෙෂ මෙසේ දතයුතු=භවයකින් භවය ගැළපීම "ප්‍රතිසන්ධිකෘත්‍ය"යි=උපපත්තිභවයාගේ නොසිඳ පැවැත්මට හෙතුබව "භවාඞ්ගකෘත්‍ය"යි=අරමුණට යොමුකිරීම "ආවර්ජනකෘත්‍යය"යි=රූපදර්ශනය "දර්ශනකෘත්‍ය"යි=ශබ්දශ්‍රවණය "ශ්‍රවණකෘත්‍ය"යි-ගන්ධඝ්‍රාණය "ඝායනකෘත්‍ය"යි=රසාස්වාදය "සායනකෘත්‍ය"යි=ස්පර්ශය "ස්පර්ශනකෘත්‍ය"යි=රූපාදි අරමුණුපිළිගැනීම "සම්ප්‍රතීච්ඡනකෘත්‍ය"යි-පිළිගත් අරමුණු මනාව තීරණයකිරීම "සන්තීරණකෘත්‍ය"යි- තීරණයකරගත්අරමුණ නිශ්චයකිරීම "ව්‍යවස්ථාපනකෘත්‍ය"යි-අරමුණෙහි ඒ ඒ කෘත්‍යසාධනවශයෙන් නොයෙක්වර හෝ එක්වරෙක හෝ දිවන්නාහුගේ මෙන් පැවැත්ම "ජවනකෘත්‍ය"යි-ජවනයන්විසින් ගන්නාලද ඒ ඒ ආලම්බන අරමුණුකිරීම "තදාලම්බනකෘත්‍ය"යි-උපන් භවයෙන් ගිලිහියාම "චුතිකෘත්‍ය"යි.

පටිසන්ධිභවඞ්ගාවජ්ජනපඤ්චවිඤ්ඤාණට්ඨානාදිවසෙන පන තෙසං දසධා ඨානභෙදො වෙදිතබ්බො. තත්ථ ද්වෙ උපෙක්ඛාසහගතසන්තීරණානි චෙව අට්ඨමහාවිපාකානි ච නවරූපාරූපවිපාකානි චෙති එකූනවීසති චිත්තානි පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිකිච්චානි නාම, ආවජ්ජනකිච්චානි පන ද්වෙ තථා දස්සන සවන ඝායන සායන ඵුසන සම්පටිච්ඡනකිච්චානි ච, තීණි සන්තීරණකිච්චානි.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
16	චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ ස්ථානභේදයෙන් කොපමණද?	(ප්‍රතිසන්ධි ස්ථානය[1] භවාඞ්ගස්ථානය[2] ආවර්ජනස්ථානය[3] දර්ශනාදි පඤ්චවිඥාන ස්ථානය[4] සම්ප්‍රත්‍යෙෂණ ස්ථානය[5] සන්තීරණස්ථානය[6] ව්‍යවස්ථාපන ස්ථානය[7] ජවන ස්ථානය[8] තදාලම්බණස්ථානය[9] ච්‍යුතිස්ථානය[10] යි) දශයෙකි.
17	කොතෙක්සිත්ප්‍රතිසන්ධි භවාඞ්ගච්‍යුතිකෘත්‍යයන් කෙරෙත්ද?	(උපෙක්ෂාසහගත සන්තීරණ දෙසිතද, අෂ්ටමහාවිපාකනම්වූ කාමාවචර විපාකසිත් අටද, රූපාවචර අරූපාවචර විපාකසිත් නවයද, යන) එකූන්විසිවිඥානයෝ ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ග ච්‍යුතිකෘත්‍යයන් කෙරෙත්.
18	කොතෙක් සිත් ආවර්ජන කෘත්‍යය කෙරෙත්ද?	පඤ්චද්වාරාවර්ජන මනොද්වාරාවර්ජනයන දෙසිත්හු ආවර්ජනකෘත්‍යයකෙරෙත්
19	කොතෙක්සිත් දර්ශනශ්‍රවණ ඝ්‍රායන සායන ස්පර්ශන සම්ප්‍රත්‍යෙෂණ කෘත්‍යයන් කෙරෙත්ද?	(අහෙතුක කුශලාකුශල විපාක චක්ෂුරාදිපඤ්චවිඥාණයද, එසේම සම්පටිච්ඡනද්වයද, යන)දොළොස්සිත් හුදර්ශනාදි ෂට්කෘත්‍යයන් කෙරෙත්.
2	කොතෙක් සිත් සන්තීරණකෘත්‍යය කෙරෙත්ද?	(අහෙතුක කුශලාකුශල විපාක උපෙක්ෂා සෞම්නස්‍යභෙද) ත්‍රිවිධසන්තීරණසිත්හු සන්තීරණකෘත්‍ය කෙරෙත්

(1) පූර්වභව භවාඞ්ගච්‍යුති යන දෙදෙනාඅතර ප්‍රතිසන්ධිස්ථානයි.
(2) ප්‍රතිසන්ධි ආවර්ජන දෙදෙන අතරය එසේම ජවන ආවර්ජන තදාලම්බණ ආවර්ජන ව්‍යවස්ථාපන ආවර්ජන කිසිකලෙක ජවනච්‍යුති තදාලම්බණච්‍යුති යනමේ ෂට්අන්තරය භවාඞ්ගස්ථානයි.
(3) භවාඞ්ගපඤ්චවිඥාණ භවාඞ්ගජවන අන්තරවයආවර්ජන ස්ථානයි
(4) පඤ්චද්වාරාවර්ජන සම්ප්‍රත්‍යෙෂණවයාන්තරය පඤ්චවිඥාණ ස්ථානයි
(5) පඤ්චවිඥාණ සන්තීරණවයාන්තරය සම්ප්‍රත්‍යෙෂණස්ථානයි
(6) සම්පටිච්ඡන වොත්ථපනවයාන්තරය සන්තීරණස්ථානයි
(7) සන්තීරණජවන සන්තීරණ භවාඞ්ගාන්තරවය ව්‍යවස්ථාපන ස්ථානයි:(8 වොත්ථපනතදාලම්බණ වොත්ථපන භවාඞ්ගවොත්ථපනච්‍යුති මනොද්වාරාවර්ජන තදාලම්බණමනොද්වාරාවර්ජන භවාඞ්ග මනොද්වාරාවර්ජනච්‍යුතියනමේ ෂට්විධඅන්තරය ජවනස්ථානයි(9)ජවනභවාඞ්ගජවනච්‍යුතින්ගේද අතර තදාලම්බණස්ථානයි (10) ජවනපටිසන්ධි තදාලම්බණපටිසන්ධි භවාඞ්ගපටිසන්ධි යන අන්තරත්‍රය ච්‍යුතිස්ථානයි මෙහි දක්වූ ජවනස්ථානෂට්කය සහ භවාඞ්ගස්ථාන ෂට්කයද අසවල්

මනොද්වාරාවජ්ජනමෙව පඤ්චද්වාරෙ වොත්ථපනකිච්චං සාධෙති, ආවජ්ජනද්වය වජ්ජිතානි කුසලාකුසලඵලක්‍රියාචිත්තානි පඤ්චපඤ්ඤාස ජවනකිච්චානි, අට්ඨමහාවිපාකානිචෙව සන්තීරණත්තයඤ්චෙති එකාදස තදාලම්බනකිච්චානි......තෙසු පන ද්වෙ උපෙක්ඛාසහගත සන්තීරණචිත්තානි පටිසන්ධිභවඞ්ගචුති තදාලම්බනසන්තීරණවසෙන පඤ්චකිච්චානි නාම......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
21	කවරසිතෙක් ව්‍යවස්ථාපනකෘත්‍යය කෙරේද?	(පචද්වාරයෙහි ව්‍යවස්ථාපනකෘත්‍යය) මනොද්වාරාවර්ජන චිත්තය කෙරේ.
22	කීතෙක්සිත් ජවනකෘත්‍යය කෙරෙත්ද?	(එක්විසි කුසල්සිත්ය, අකුසල්සිත් දොළසය, ලොකොත්තරඵලසිත් සතරය, ආවර්ජනද්වය හැර ඉතිරි කාමරූපාරූපක්‍රියාසිත් අටළොසය, යන) පස්පණස සිත්හු ජවනකෘත්‍යය කෙරෙති.
23	කොතෙක් චිත්තයෝ තදාලම්බනකෘත්‍යය කෙරෙත්ද?	(කාමාවචර අෂ්ටමහාවිපාකසිත්ය, සන්තීරණත්‍රයය, යන) එකාදශචිත්තයෝ තදාලම්බනකෘත්‍යය කෙරෙති.
24	උපෙක්ෂාසහගත සන්තීරණ දෙසිත්හු කතෙක් කෘත්‍ය ඇත්තාහුද?	(ප්‍රතිසන්ධිකෘත්‍යය, එසේම භවාඞ්ගච්‍යුති තදාලම්බනසන්තීරණකෘත්‍යයයි) පඤ්චකෘත්‍යයෙක් ඇත්තාහුය.

අසවල් තන්හිලෑබේයයි විජානනාපිණිස සැකවින් දක්වමහ=පිළිසඳ සිතට අනතුරුව භවාඞ්ගයද, ඊට අනතුරුව මනොද්වාරාවර්ජනයද උපදිනහෙයින් ප්‍රතිසන්ධි ආවර්ජනඅතර 'භවාඞ්ගස්ථාන' වේ=සෝවාන්ඵලාදිය ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාකරණකලැ ජවනභවාඞ්ගවනෙ මනොද්වාරාවර්ජන උපදනෙන් ජවනආවර්ජන අතරද භවාඞ්ගස්ථාන යි=විථිසිත්හි තදාලම්බන භවාඞ්ගයිපිද ආවර්ජනාදිය උපදිනකලැ තදාලම්බන ආවර්ජන අතරද භවාඞ්ගස්ථානවේ.

ජවන් නොපොහොනාවීථියෙහි වොත්ථපනයට අනතුරුව භවාඞ්ගයද භවාඞ්ගානන්තරව ආවර්ජනයද වන්නෙන් වොත්ථපන ආවර්ජන අතරද භවාඞ්ගස්ථානයි=කිසිකලෙක ජවනත් භවාඞ්ග ඉපිද තදනන්තරව චුතිචිත්තය උපදිනහෙයින් ජවනචුති අතරද භවාඞ්ගස්ථාන වේ—ඇතම්කලෙක තදාලම්බනභවාඞ්ගානන්තරව චුතිවන හෙයින් තදාලම්බනචුති අතරද භවාඞ්ගස්ථාන යි=විථිසිත්හි වොත්ථපනානන්තරව ජවන්ද ඊට අනතුරුව තදාලම්බනයද උපදනෙන් වොත්ථපන තදාලම්බන අතර ජවනස්ථාන යි=තදාලම්බන නොපොහොනාවීථියෙහි වොත්ථපන ජවන භවාඞ්ග උපදනෙන් වොත්ථපන භවාඞ්ගානන්තරයද ජවනස්ථාන වේ ජවනානන්තරව චුතිවන්නෙන් වොත්ථපන චුති අතරද ජවන්තැන්=විභූතාරම්මණවීථියෙහි මනොද්වාරාවර්ජනානන්තරව තදාලම්බන උපදනෙන් මනොද්වාරතදාලම්බන අතර 'ජවනස්ථාන' වේ=අවිභූතාරම්මණවීථියෙහිද මනොද්වාරාවර්ජනානන්තරව ජවනභවාඞ්ග උපදනෙන් මනොද්වාරාවර්ජනභවාඞ්ග අතරද ජවන්තැනී=මනොද්වාරාවර්ජනයට අනතුරුව ජවන් ඉපිද චුතිවන හෙයින් මනොද්වාරාවර්ජනචුති අතරද භවාඞ්ගස්ථාන වේ.

මහාවිපාකානි අට්ඨ පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිතදාලම්බණවසෙන චතුකිච්චානි නාම, මහග්ගතවිපාකානි නව පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිවසෙන තිකිච්චානි නාම. සොමනස්සසන්තීරණං සන්තීරණතදාලම්බණවසෙන දුකිච්චං තථා වොට්ඨපනං වොට්ඨපනාවජ්ජනවසෙන, සෙසානි පන සබ්බානිපි ජවනමනොධාතුත්තිකද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණානි යථාසම්භවමෙකකිච්චානීති.

පටිසන්ධාදයො නාම කිච්චභෙදෙන චුද්දස
දසධා ඨානභෙදෙන චිත්තුප්පාදා පකාසිතා.
අට්ඨසට්ඨි තථා ද්වෙ ච නවාට්ඨ ද්වෙ යථාක්කමං
එකද්විතිචතුපඤ්ච කිච්චට්ඨානානි නිද්දිසෙ.

ද්වාරසඞ්ගහෙ ද්වාරානි නාම චක්ඛුද්වාරං සොතද්වාරං ඝාණද්වාරං ජිව්හාද්වාරං කායද්වාරං මනොද්වාරඤ්චෙති ඡබ්බිධානි භවන්ති, තත්ථ චක්ඛුමෙව චක්ඛුද්වාරං තථා සොතාදයො සොතද්වාරාදීනි, මනොද්වාරං පන භවඞ්ගන්ති පවුච්චති. තත්ථ පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පටිච්ඡනසන්තීරණවොට්ඨපනකාමාවචරජවනතදාලම්බණවසෙන ඡචත්තාළීසචිත්තානි චක්ඛුද්වාරෙ යථාරහං උප්පජ්ජන්තීති, තථා පඤ්චද්වාරාවජ්ජනසොතවිඤ්ඤාණාදිවසෙන සොතද්වාරාදීසුපි ඡචත්තාළීස

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
25	අටමහාවිපාකයන්ගේ කෘත්‍යය කොතෙක්ද?	(ප්‍රතිසන්ධි භවාංගච්‍යුති තදාලම්බන වශයෙන් කෘත්‍ය සතරෙකි
26	මහද්ගතවිපාකයන්ගේ කෘත්‍යය කොතෙක්ද?	(ප්‍රතිසන්ධිකෘත්‍යය භවාංගකෘත්‍යය,ච්‍යුතිකෘත්‍යයයි)කෘත්‍ය තුනෙකි.
27	සොමනස්සසන්තීරණයාගේකෘත්‍යයකොතෙක්ද?	(සන්තීරණකෘත්‍යය තදාලම්බනකෘත්‍යය වශයෙන්) කෘත්‍ය දෙකෙකි.
28	වොට්ඨපනයාගේ කෘත්‍යය කොතෙක්ද?	(ව්‍යවස්ථාපනකෘත්‍යය ආවර්ජනකෘත්‍යය වශයෙන්)දෙකෙකි.
29	එකිඑකී කෘත්‍ය ඇති සිත් කොතෙක්ද?	එක්විසිකුසල්ය, දොළොස්අකුසල්ය, ලෝකෝත්තරඵලසතරය, අටළොස් ක්‍රියාය,(යන) පස්පනස්ජවනයෝද, මනොධාතුත්‍රිකයහා දෙපස්විඥාණයෝද (යන)සසැටක්වෙත්.
30	ද්වාර කොතෙක්ද?	චක්ෂුද්වාරාදි ෂට්ද්වාරයෙකි.
31	චක්ෂුර්ද්වාරයනුකුමක්ද?	ප්‍රසාද චක්ෂුසම චක්ෂුර්ද්වාරයි-ශ්‍රොත්‍රාදිසෙසු ද්වාරද එසේමැයි.
32	මනොද්වාරයනුකුමක්ද?	ආවර්ජනයන්ට අනන්තරප්‍රත්‍යයවන් නාවූ භවාංගචිත්තය මනොද්වාරයයි කියනුලැබේ.
33	චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි කොතෙක් සිත් උපදිත්ද?	(පඤ්චද්වාරාවර්ජනය, චක්ෂුර්විඥානසම්පටිච්ඡන සන්තීරණ වොට්ඨපන යන සිත්නවයද, කුශලක්‍රියා සොළසය; අකුසල්දොළසය, හසිතුප්පාදය යන එකුන්තිස්කාමාවචරජවනයෝද තදාලම්බනවූ මහාවිපාක අටදයි) * සතළිස්සිත්හු උපදිත්.

* සෙසු ද්වාරයන්හිද මෙසේ ශ්‍රොත්‍රවිඥානාදීන් යෙදිය යුතු.

ලබ්භන්තීති සබ්බථාපි පඤ්චද්වාරෙ චතුපඤ්ඤාසචිත්තානි කාමා වචරානෙව හොන්තීති වෙදිතබ්බානි. මනොද්වාරෙ පන මනොද්වාරාවජ්ජන පඤ්චපඤ්ඤාසජවන තදාලම්බණවසෙන සත්තසට්ඨිචිත්තානි භව න්ති. එකූනවීසති පටිසන්ධිභවංගචුති වසෙන ද්වාරවිමුත්තානි. තෙසු පන ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණානිචෙව මහග්ගතලොකුත්තරජවනානි චෙති ඡත්තිංසතථාපි එකද්වාරිකචිත්තානි නාම මනොධාතුත්තිකං පන පඤ්චද්වාරිකං සුඛසන්තීරණ වොත්ථපන කාමාවචරජවනානි ඡද්වාරිකචිත්තානි උපෙක්ඛාසහගතසන්තීරණ මහාවිපාකානි ඡද්වාරිකානිචෙව ද්වාරවිමුත්තානි ච මහග්ගතවිපාකානි ද්වාරවිමුත්තානෙවාති.

ප්‍රශ්න	උත්තර.
34 පඤ්චද්වාරයෙහි කාමාව චරසිත් කෙතෙක්ද?	(චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි දක්වනලද සිත්ස සාළිසද ඉතිරිද්වාරයන්හි යුත් ශ්‍රොත්‍ර විඥානාදී සතරදුගලය ඛනාල් මෙත් කාමාවචරසිත් සිවුපණසෙකි.
35 මනොද්වාරයෙහි කෙ තෙක් සිත් වෙත්ද?	(මනොද්වාරාවර්ජනය, පස්පණස් ජව න් සිත්ය, තදාලම්බණ එකොළොසය යන)සිත් සැටසතෙක්වෙත්.
36 ද්වාරවිමුක්ත සිත් කොතෙක්ද?	(ප්‍රතිසන්ධි භවාංග චුතිවශයෙන් පැව ති උපෙක්ෂාසහගතසන්තීරණදෙක ය, මහාවිපාක අටය.රූපාරූපවිපාක නවය යන)එකුන්විස්සෙකි.
37 එකද්වාරික සිත් කෙ තෙක්වෙත්ද?	(ඒ ඒ ද්වාරානුරූපව කුසලාකුසල වි පාක ද්විපඤ්චවිඥානය, මහද්ගත යයි කියනලද රූපාරූපකුසලක්‍රියා අටළොසය, යන)සතිසෙක්වෙත්.
38 පඤ්චද්වාරික සිත් කෙතෙක්ද?	(මනොධාතුත්‍රිකනම්වූ පඤ්චද්වාරාව ර්ජනය, සම්පටිච්ඡනදෙකය, යන) තුණෙකි.
39 ෂට්ද්වාරිකසිත් කොතෙක්ද?	(සොමනස්සසන්තීරණය, ව්‍යවස්ථා පනචිත්තය, එකුන්තිස්කාමාවචරජ වන්ය යන) එක්තිසෙකි.
40 ෂට්ද්වාරිකවූද ෂට්ද්වා රවිමුක්තවූද සිත් කොතෙක් වෙත්ද?	(උපෙක්ෂාසහගතසන්තීරණ දෙසිත ය, කාමාවචරමහාවිපාකඅටය, යන) සිත්දසයෙක්වෙති. *
41 ද්වාරවිමුක්තසිත් කොතෙක්ද?	(මහද්ගතවිපාක)සිත්නවය ද්වාරවිමු ක්තමවේ.

* මෙහි සන්තීරණදෙසිත්හු පඤ්චද්වාරයෙහි සන්තීරණවසයෙන්ද පඤ්චද්වාරම්නොද්වාරයන්හි තදාලම්බණවසයෙන්ද පවත්නාහෙයින් ෂට්ද්වාරිකද පිළිසිඳීමෙහි පවත්නාහෙයින් ද්වාරවිමුක්තද වේ—අටමහා විපාකසිත්හුද පඤ්චද්වාර මනොද්වාරයන්හි තදාලම්බණවසයෙන් ප වත්නාහෙයින් පඤ්චද්වාරිකද ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් පවත්නාහෙයින් ද්වා රවිමුක්තද වේත් යනු භාවයි.

එකද්වාරිකචිත්තානි පඤ්චද්වාරිකානි ච
ඡද්වාරිකවිමුත්තානි විමුත්තානි ච සබ්බථා,
ඡත්තිංසති තථා තීණි එකතිංස යථාක්කමං
දසධා නවධා චෙති පඤ්චධා පරිදීපයෙ.

ආලම්බණසඞ්ගහෙ ආලම්බණානි නාම රූපාරම්මණං සද්දාරම්මණං ගන්ධාරම්මණං රසාරම්මණං ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං ධම්මාරම්මණං චෙති ඡබ්බිධානි භවන්ති. තත්ථ රූපමෙව රූපාරම්මණං තථා සද්දාදයො සද්දාරම්මණාදීනි ධම්මාරම්මණං පන පසාද සුඛුමරූපචිත්ත චෙතසික නිබ්බාන පඤ්ඤත්තිවසෙන ඡධාසඞ්ගය්හන්ති. තත්ථ චක්ඛුද්වාරිකචිත්තානං සබ්බෙසම්පි රූපමෙව ආරම්මණං තඤ්ච පච්චුප්පන්නං තථා සොතද්වාරිකචිත්තාදීනම්පි සද්දාදීනි තානිච පච්චුප්පන්නානියෙව මනොද්වාරිකචිත්තානං පන ඡබ්බිධම්පි පච්චුප්පන්නමතීතං අනාගතං කාලවිමුත්තඤ්ච යථාරහමාලම්බණං හොති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
42	චක්ෂුර්ද්වාරාදි ද්වාරයන්හි සිත්හු කොතෙක් ප්‍රකාර දක්වනලද්දාහුද?	එකද්වාරිකචිත්තයෝ සතිසෙක පඤ්චද්වාරිකචිත්තයෝ තුන් දෙනෙක, ෂඩ්ද්වාරිකචිත්තයෝ එක්තිසෙක, ෂඩ්ද්වාරිකවූද ෂඩ්ද්වාරවිමුක්තවූද චිත්තයෝ දසයෙක, සර්වප්‍රකාරයෙන් ද්වාරවිමුක්තචිත්තයෝ නවදෙනෙකැයි) පස්ප්‍රකාරයකින් දක්වනලද්දාහුය.
43	අරමුණු කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(රූපාරම්මණයපටන් ධම්මාරම්මණය දක්වා ෂට්ප්‍රකාරයකි.
44	රූපාරම්මණ නම් කුමක්ද?	(වර්ණායතනසංඛ්‍යාත)රූපයම රූපාරම්මණයි, ශබ්දාරම්මණාදිහුද එසේයි.
45	ධම්මාරම්මණය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	පඤ්චප්‍රසාදරූපය, සොළොස් සූක්ෂ්මරූපය* චිත්තචෛතසිකයෝය, නිර්වාණය, කසිණාදි) ප්‍රඥප්තිය, යන මොවුන්ගේවසයෙන් ෂට්ප්‍රකාරයි.
46	චක්ෂුර්ද්වාරාදි පංචද්වාරික චිත්තයන්ට කුමක් කුමක් අරමුණු වෙත්ද?	චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි පැවති සියලු චිත්තයන්ට(අතීතනොවූ අනාගතනොවූ) වර්තමානවූ රූපයම අරමුණුවේ=සෙසු ශ්‍රොත්‍රාදිද්වාරිකචිත්තයන්ටද එසේම ක්‍රමයෙන් ශබ්දාදීහු අරමුණුවෙත්
47	මනොද්වාරික චිත්තයන්ට කුමක් අරමුණුවේද?	රූපාදිෂඩ්විධ ආලම්බණ ප්‍රත්‍යුත්පන්න අතීත අනාගතවූයේද නිර්වාණ ප්‍රඥප්ති සඞ්ඛ්‍යාතකාලවිමුක්තවූයේද සුදුසුපරිද්දෙන් අරමුණුවේ.

* ආපොධාතුය ස්ත්‍රීභාවපුම්භාවසංඛ්‍යාතභාවරූපද්වය, හෘදය රූපය, ජීවිතරූපය, ආහාරරූපය, පරිච්ඡේදරූපය, කායවිඥප්ති වාග්විඥප්ති සංඛ්‍යාතවිඥප්තිරූපද්වය ලඝුතා මෘදුතා කර්මණ්‍යතා සංඛ්‍යාත ත්‍රිවිධවිකාරරූපය උපචය සන්තති ජරතා අනිත්‍යතා සංඛ්‍යාතවූ චතුර්විධ ලක්ෂණරූපයද යන මේ සොළොස සූක්ෂ්මරූපයි.

ද්වාරවිමුත්තානඤ්ච පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිසංඛාතානං ඡබ්බිධම්පි යථාසම්භවං යෙභුය්‍යෙන භවන්තරෙ ඡද්වාරගහිතං පච්චුප්පන්නමතීතං පඤ්ඤත්තිභූතං වා කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තසම්මතං ආලම්බණං හොති.............තෙසු චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි යථාක්කමං රූපාදිඑකෙකාලම්බණානෙව මනොධාතුත්තිකං පන රූපාදිපඤ්චාලම්බණං,

ප්‍රශ්න.		උත්තර.
48	ප්‍රතිසන්ධි භවාඞ්ග චුති චිත්තසංඛ්‍යාත ද්වාරවිමුක්ත චිත්තයන්ට කොතෙක් ආලම්බණයෝ අරමුණුවෙත්ද?	(ද්වාරවිමුක්තචිත්තයන්ට සම්භවනපරිද්දෙන් 1 බෙහෙවින් 2 අතීතභවයෙහි (මරණාසන්නකාල)ෂඩ්වාර (ජවන)යන්විසින් ගත්තාලද වර්තමානවූද අතීතවූද (කස්නාදි(ප්‍රඥප්තිවූද කර්මය 3 කර්මනිමිත්තය 4 ගතිනිමිත්තය 5 යන මොවුන්ගේ වශයෙන්)ෂඩ්විධ ආලම්බණයෝ අරමුණුවෙත්.*
49	චක්ෂුර්විඥානාදීන්ට කොතෙක් ආලම්බණ අරමුණුවෙත්?	රූපාලම්බණාදි වශයෙන් එකි එකී ආලම්බණයෙක්ම අරමුණුවේ.
50	මනොධාතුත්‍රිකයට කුමක් අරමුණුවේද?	රූප ශබ්ද ගන්ධ රස ස්පර්ශයන පඤ්චාලම්බණයම අරමුණුවෙත්.

(1) සම්භවනපරිද්දෙන් යනු කාමාදි ත්‍රෛභූමික ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ග චුතීන්ගේ ඒ ඒ ද්වාරයන් විසින් ගැණීම වශයෙනි

(2) බෙහෙවින්යනු අසංඥභවයෙන් චුතවන්නහුගේ පිළිසිඳීමට ප්‍රථමවූ අනතුරුභවයෙහි කිසිද්වාරයකින් ගතනාලද දෙයක් නැති හෙයින් ඒ වළකනුපිණිසය; හුදෙක් එහි කර්මබලයෙන් කාමභවයෙහි පිළිසිඳීමපිණිස කර්මනිමිත්තාදි අරමුණෙක්වේ.

(3) කර්මනම්-ප්‍රතිසන්ධිජනක කුශලාකුශල චේතනායි.

(4) කර්මනිමිත්තනම්-දානාදිපුණ්‍යකර්මයන්ටද ප්‍රාණවධාදි අකුශලකර්මයන්ටද උපකරණවූ දානවස්තුසිවුපාආදි ද්‍රව්‍යයි.

(5) ගතිනිමිත්තනම් උපදිනුලබන සුගති දුර්ගති භවයන්හි දක්නාලැබූ කප්රුක් මව්කුස් ආරණ්‍ය නිරයාග්නි යනාදියයි.

* මෙහි කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ගචිත්තයන්ට ෂඩ්ද්වාරින් ගත්තාලද රූපාදිපස් අරමුණු වර්තමානවූද අතීතවූද යථාසම්භවපරිද්දෙන් කර්මනිමිත්තවශයෙන් අරමුණුවේ—ධම්මාරම්මණයවූකලි මනොද්වාරයෙන් ගත්තාලදුවම ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ගචුති සංඛ්‍යාත ත්‍රිවිධචිත්තයන්ටම අතීතව කර්මනිමිත්තවශයෙන් අරමුණු වේ—එසේම මනොද්වාරයෙන්ගත්ත ලැබූ එකම රූපාලම්බණය ඒකාන්තයෙන් වර්තමානව ගතිනිමිත්තවශයෙන් අරමුණු වේ-රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධින්ටද ආකාසානඤ්චායතන ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සංඛ්‍යාත අරූපාවචරවයටද මනොද්වාරයෙන් ගත්තාලදප්‍රඥප්තිවූ ධර්මාලම්බණයම කර්මනිමිත්තවශයෙන් අරමුණු වේ—එසේම විඤ්ඤාණඤ්චායතන නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනයන්ටද අතීතව කර්මනිමිත්තවශයෙන් අරමුණුවේ

සෙසානි කාමාවචරවිපාකානි හසනචිත්තඤ්චාති සබ්බථාපි කාමාවචරාලම්බණානෙව, අකුසලානි චෙව ඤාණවිප්පයුත්තකාමාවචරජවනානි චෙති ලොකුත්තරවජ්ජිත සබ්බාලම්බණානි, ඤාණසම්පයුත්තකාමාවචර කුසලානි චෙව පඤ්චමජ්ඣානසංඛාත මභිඤ්ඤාකුසලඤ්චාති අරහත්තමග්ගඵලවජ්ජිත සබ්බාලම්බණානි, ඤාණසම්පයුත්තකාමාවචර ක්‍රියාචිත්තානි චෙව ක්‍රියාභිඤ්ඤාවොත්ථපනඤ්චාති සබ්බථාපි සබ්බාලම්බණානි.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
51	කාමාවචරාලම්බණික චිත්තයෝ කවරහුද?	(විපචවිඤ්ඤාණසම්පටිච්ඡනද්වය හැර) අවශෙෂවූ සන්තීරණත්‍රය, මහාවිපාකඅටය යන එකාදසතදාලම්බණයෝද, හසනචිත්තයද, යන දොලොස්සින්හු සර්වප්‍රකාරයෙන් * කාමාවචරාලම්බණිකයෝයි.
25	ලොකොත්තර ධර්මහැර සර්වාලම්බණිකචිත්තයෝ කවරහුද?	ද්වාදශාකුසලචිත්තයෝද,‡ ඤාණවිප්‍රයුක්ත කාමාවචරක්‍රියා ජවන් අටද, යන දෙවිසි සින්හු ලොකොත්තරධර්මහැර (ත්‍රෛභූමික ප්‍රඥප්තිධර්මයන් අරභයාපවත්නාහෙයින්) සර්වාලම්බණිකයෝයි.
53	අභිඥාමාර්ගඵල සින් හැර සර්වාලම්බණික චිත්තයෝකවරහුද,	ඤාණසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර කුසල් සින් සතරද, පඤ්චමධ්‍යානයයි කියනලද අභිඥ කුශලචිත්තයද යන මොහු පස්දෙන අභිඥාමාර්ගඵලවර්ජිත සර්වාලම්බණයෝයි.
54	කාමාවචරමහද්ගත ලොකොත්තර ප්‍රඥප්තිවශයෙන් සර්වාලම්බණික චිත්තයෝ කවරහුද?	ඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර ක්‍රියාසතරද, ක්‍රියාභිඥාචිත්තයද, වොත්ථපන සඞ්ඛ්‍යාත වූ මනොද්වාරාවර්ජනයද, යන සදෙන සර්වප්‍රකාරයෙන් සර්වාලම්බණිකයෝයි.

* මෙහිවිපාකයෝ සන්තීරණාදිවශයෙන් පඤ්චාලම්බණයෙහිද පිළිසිඳීම්වශයෙන් ෂඩාලම්බණසඞ්ඛ්‍යාත කාමාවචරාලම්බණයෙහිද පවතිත් හසනසිත්තෙමේද විදර්ශනාවඩනුපිණිස රම්‍යස්ථාන දැකමේ සෙනසුන විදර්ශනාවට සුදුසුයයිද භාණ්ඩභාජන ස්ථානයෙහි මහත් ශබ්දඅසා මාතෘණාව ප්‍රහීනවූයේයයිද චෛත්‍යාදියෙහි සුවඳදීන් පුදනකලද රසවත්පිඩු සබ්‍රම්සරුන්හා බෙදා වළඳනකලද ආභිසමාචාරිකවත් පුරණකලද පූර්වේනිවාසානුස්මෘතිඥානාදින්විසින් ගන්නාලද කාමාවචරධර්මයක් අරභයාදයන මෙකීතන්හි සතුටුවන්නාහට රූප ශබ්ද ගන්ධ රසස්ප්‍රෂ්ටව්‍යධර්ම යනෂඩාලම්බණයන්හි පවත්නාහෙයින් සර්වප්‍රකාරයෙන් යසි කියනලදි.

‡ දෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්ත ලොභසහගත සිත්සතර පරිත්තධර්මයන් අරභයා පරාමර්ශනාස්වාදනාභිනන්දනවශයෙන්ද විප්‍රයුක්තසතරදහුදෙක් ආස්වාදනාභිනන්දනවශයෙන්ද පැවතීමෙන් පරිත්තාලම්බණයෝ වෙති—ඒදෙආකාරයෙන් මහද්ගතාදියෙහි පැවතීමෙන් ද මහද්ගත ප්‍රඥප්ත්‍යාලම්බණයෝ වෙති—එසේම ප්‍රතිඝවය ද්වෙෂණ්ප්‍රතිඝාරවශයෙන් ද මොමූහවය සංශයවික්ෂෙපවශයෙන්ද පරිත්තාලම්බණාදියෙහි පැ [illegible] රිත්තාදි ආලම්බණයෝ වෙති.

ආරුප්පෙසු දුතියචතුත්ථානි, මහග්ගතාලම්බණානි සෙසානි පන මහග්ගතචිත්තානි සබ්බානිපි පඤ්ඤත්තාලම්බණානි, ලොකුත්තරචිත්තානි නිබ්බානාලම්බණානීති.

පඤ්චවීස පරිත්තම්හි ඡ චිත්තානි මහග්ගතෙ
එකවීසති වොහාරෙ අට්ඨ නිබ්බානගොචරෙ
වීසානුත්තරමුත්තම්හි අග්ගමග්ගඵලුජ්ඣිතෙ
පඤ්චසබ්බත්ථ ඡච්චෙති සත්තධා තත්ථ සඞ්ගහො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
55	කවරසිත්හු මහද්ගතාලම්බණයෝ වෙත්ද?	අරූපාවචරසිත්හු (ප්‍රථමතෘතියාරූප්‍යයයි කියනලද ආකාසානඤ්චායතන ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සිත් අරමුණුකොට ඇතිවෙයෙසින්) ද්විතීයචතුර්ථාරූප්‍යයයි කියනලද විඤ්ඤාණඤ්චායතන නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන කුසලවිපාකක්‍රියා සිත්හු මහද්ගතාලම්බණයෝ වෙත්.
56	කවරසිත්හු ප්‍රඥප්ති ආලම්බණයෝ වෙත්ද?	(ද්විතීයචතුර්ථාරූප්‍ය සිත් හැර) අවශෙෂවූ (රූපාවචරඅරූපාවචර කුසලවිපාකක්‍රියා යයි කියනලද) සියළුමහද්ගත සිත්හු (කසිණාදි) ප්‍රඥප්ති ආලම්බණයෝ වෙත්.
57	කවරසිත්හු නිර්වාණාලම්බණයෝවෙත්ද?	ලොකොත්තර කුශලවිපාක සිත්හු නිර්වාණාලම්බණයෝවෙත්.
58	සියලුසිත්හු ආලම්බණවශයෙන් කොතෙක් ප්‍රකාර සංග්‍රහවෙත්ද?	කාමාවචරතෙවිසිවිපාකසිත්හුය පඤ්චද්වාරාවර්ජනහසිතුප්පාදදෙශිතයයන පස්විසිසිත්හු පරීත්තයයි කියනලද කාමාවචරාලම්බණයෙහිද, ද්විතීයචතුර්ථාරූප්‍යසිත් සදෙනමහද්ගතාලම්බණයෙහිද, සෙසු එක්විසි මහද්ගතසිත්හු වොහාරයයි කියනලද ප්‍රඥප්ත්‍යාලම්බණයෙහිද, ලොකොත්තර සිත්අට නිර්වාණාලම්බණයෙහිද දොළොස් අකුසල් සිත්හුය ඥානවිප්‍රයුක්තකාමාවචරකුසලාදී අටය යන විංශතිසිත්හු ලොකොත්තරසිත්හැරසියළුආලම්බණයන්හිද, ඥානසම්ප්‍රයුක්තකාමාවචර කුසල්සිත් සතරය ප්‍රථමධ්‍යානිකකුසලචිත්තය යන සිත්පස අර්හන්මාර්ගඵලද්වය හැර අවශෙෂාලම්බණයන්හිද, ඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචරක්‍රියාසතරය පඤ්චමධ්‍යානිකක්‍රියාභිඥාචිත්තය මනොද්වාරාවර්ජනය යන සදෙන සියලු ආලම්බණයන්හිදැයි, මෙසේ සත්ප්‍රකාරයකින් සඞ්ග්‍රහයට යෙත්.

වත්ථුසඞ්ගහෙ වත්ථූනි නාම චක්ඛු සොත ඝාණ ජිව්හා කාය හදය වත්ථු චෙති ඡබ්බිධානි භවන්ති. තානි කාමලොකෙ සබ්බානිපි ලබ්භන්ති, රූපලොකෙ පන ඝාණාදිත්තයං නත්ථි, අරූපලොකෙ පන සබ්බානිපි න සංවිජ්ජන්ති, තත්ථ පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතුයො යථාක්කමං එකන්තෙන පඤ්චපසාදවත්ථූනි නිස්සායෙව පවත්තන්ති, පඤ්චද්වාරාවජ්ජනසම්පටිච්ඡනසංඛාතාමනොධාතු ච හදයං නිස්සිතායෙව පවත්තන්ති. අවසෙසා පන මනොවිඤ්ඤාණධාතුසංඛාතා ච සන්තීරණමහාවිපාකපටිඝද්වය පඨමමග්ගහසනරූපාවචර වසෙන හදයං නිස්සායෙව පවත්තන්ති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
59	කවරහෙයකින් චක්ෂුරාදිහු වස්තු නම් වෙත්ද?	චිත්තචෛතසිකයන් චක්ෂුරාදීන් ඇසුරු කොටගෙණ වාසයකරණහෙයින් චක්ෂුශ් ශ්‍රොත්‍රාදිහු වස්තූහු නම්වෙත්.
60	වස්තූහු කොතෙක් ප්‍රකාරද?	චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍ර ඝ්‍රාණජිව්හාකාය හෘදයවස් තුවශයෙන් ෂට්ප්‍රකාරයි.
61	කාමලොකයෙහි වස්තූකොතෙක්ද?	පරිපූර්ණෙන්ද්‍රියයන් ඇත්තවුන් එහි ලැබෙනබැවින් චක්ෂුරාදි හැමවස්තූහුම ලැබෙත්.
62	රූපලොකයෙහි කොතෙක් වස්තූද?	ඝ්‍රාණජිව්හාකාය (ප්‍රසාද) වස්තුත්‍රය හැර චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍ර(ප්‍රසාද)වස්තුවය හෘදයවස්තුවයයන වස්තුත්‍රයක් ලැබේ. *
63	අරූපලොකයෙහි කිසි වස්තුවෙක් පවතීද?	අරූපීන්ගේ රූපවිරාගභාවනාබලයෙන් සර්වප්‍රකාරයෙන් එහි රූපපැවැත්මක් නැතිහෙයින් කිසි වස්තුවෙක් නොපවතී.
64	පංචවිඥානධාතූහු කුමණවස්තුවක්නිසා පවත්නාහුද	පඤ්චවිඥානධාතූහු එකාන්තයෙන් චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍රඝ්‍රාණජිව්හාකායයනපඤ්චප්‍රසාද වස්තූන්නිසා යථාක්‍රමයෙන්පවත්නාහුය.
65	මනොධාතුව කුමණ වස්තුනිසා පවතීද?	පංචද්වාරාවර්ජන සම්පටිච්ඡනසංඛ්‍යාත මනොධාතුව හෘදයවස්තුව නිසාම පවතී.
66	හෘදයවස්තුව නිසා කොතෙක් ධර්ම පවතිත්ද?	සන්තීරණත්‍රය, මහාවිපාක අටය, ප්‍රතිඝද්වය, ප්‍රථමමාර්ගය, හසිතුප්පාදය, පසළොස්රූපාවචරය, යන මොවුන්ගේ වශයෙන් පැවති මනොධාතු පඤ්චවිඥාන ධාතූකෙරෙන් අවශෙෂවූ මනොවිඥාන ධාතුසංඛ්‍යාත තිස්ධර්මයෝ හෘදයවස්තුව නිසාම පවතිත්.

* බ්‍රහ්මයන්ගේ කාමවිරාගභාවනාවශයෙන් ගන්ධරසස්ප්‍රෂ්ටව්‍යයන් හි නොඇලීබැවින් එයට විෂයවූ ප්‍රසාදයන් කෙරෙහිද නොඇලීම් ලැබෙනහෙයින් ඝ්‍රාණාදිත්‍රය නැත්තේය. බුද්ධදර්ශන ධර්මශ්‍රවණාදිය පිණිස චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍රයන්හි නොඇලීබැවින් එහි චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍රවස්තු ද්වය ලැබේ. එයින්කිය අභිධර්මාර්ථවිභාවනියෙහි බ්‍රහ්මානං කාමවිරාගභාවනාවසෙන ගන්ධරස ඵොට්ඨබ්බෙසු විරත්තතාය තග්ගාහකපසාදෙසුපි විරාගසම්භවතො බුද්ධදස්සනධම්මසවණාදි අත්ථං පන චක්ඛුසොතෙසු අවිරත්තභාවතො චක්ඛාදිද්වයං තත්ථ උපලබ්භන්ති,

අවසෙසා කුසලාකුසලක්‍රියානුත්තරවසෙන පන නිස්සාය වා අනිස්සාය වා ආරුප්පවිපාකවසෙන හදයං අනිස්සායෙවාති.

ඡවත්ථුං නිස්සිතා කාමෙ සත්තරූපෙ චතුබ්බිධා
තිවත්ථුං නිස්සිතා රූපෙ ධාත්වෙකානිස්සිතා මතා.
තෙචත්තාළීස නිස්සාය ද්වෙචත්තාළීස ජායරෙ
නිස්සාය ච අනිස්සාය පාකාරුප්පා අනිස්සිතාති.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ පකිණ්ණකසඞ්ගහවිභාගො නාම

තතියො පරිච්ඡෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
67	හෘදයවස්තුව නිසාද නොනිසාද කොතෙක් සිත් පවත්නාහුද?	(අවශෙෂ කාමාවචර අරූපාවචර කුසල් දොළසය, ප්‍රතිඝද්වය හැර අකුසල්දසය, මනොද්වාරාවර්ජනසහිත කාමාවචර අරූපාවචර ක්‍රියාතෙළෙසය ප්‍රථමමාර්ගය හැර ලොකොත්තරසතය, යන) දෙසාළිස්සිත්හු කාමරූපලොකවසයෙන් හෘදයවස්තුව නිසාද අරූපලොකවසයෙන් හෘදයවස්තුව නොනිසාද පවතිත්.
68	අරූපවිපාකයෝ හෘදයනිසාපවතිත්ද?	(අරූපලොකයෙහි රූපපැවැත්මක් නැත් හෙයින්)හෘදයවස්තුව නොනිසාම පවතිත්.
69	කාමභවයෙහි කොතෙක්ධාතූහු කොතෙක් වස්තු නිසා පවතිත්ද?	(චක්ෂුරාදිපඤ්චවිඥාන ධාතුය, මනොධාතුය, මනොවිඥාන ධාතුය, යන) සප්තධාතූහු ෂඩ්වස්තූන්නිසා පවතිත්.
70	රූපභවයෙහි කොතෙක් ධාතූහු කොතෙක් වස්තුනිසා පවතිත්ද?	(ඝ්‍රාණාදිත්‍රය හැර චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍රවිඥානද්වය, මනොධාතුය, මනොවිඥාන ධාතුය, යන) සතරධාතූහු චක්ෂුශ්ශ්‍රොත්‍රහෘදය යන වස්තුත්‍රය නිසා පවතිත්.
71	අරූපභවයෙහි කොතෙක්ධාතුපවතීද?	කිසිවස්තුවක් ඇසුරුනොකොට එකම මනොවිඥානධාතුවෙක් පවතී.
72	හෘදයවස්තුව ඇසුරුකොට කොතෙක් සිත් උපදනාහුද?	(කාමාවචරතෙවිසිවිපාකද පඤ්චද්වාරාවර්ජනහසනද්වයද ප්‍රතිඝද්වයද යන සත්විසි කාමාවචරචිත්තයෝද, පසළොස්රූපාවචරසිත්හුද ප්‍රථමමාර්ගසිතද, යන)තෙසාළිස් සිත්හු උපදනාහුය.
73	හෘදයවස්තුව නිසාද නොනිසාද කොතෙක්සිත් උපදනාහුද?	ප්‍රතිඝද්වය හැර අකුසලදසයද, කාමාවචරකුසලක්‍රියාසොළසද, එසේම අරූපාවචර අටද, මනොද්වාරාවර්ජනයද, ප්‍රථමමාර්ගය හැර ලොකොත්තරසතද, යන දෙසාළිස්සිත්හු පඤ්චවොකාර චතුවොකාර භව වසයෙන් හෘදයවස්තුව නිසාද නොනිසාද උපදනාහුය.
74	හෘදයවස්තුව ඇසුරු නොකොට සිත් උපදනාහුද?	අරූපාවචරවිපාකසිත්සතර හෘදයවස්තුව ඇසුරුනොකොට උපදනාහුය.

චිත්තුප්පාදානමිච්චෙවං කත්වා සඞ්ගහමුත්තරං
භූමිපුග්ගලභේදේන පුබ්බාපරනියාමිතං.
පවත්තිසඞ්ගහං නාම පටිසන්ධිප්පවත්තියං
පවක්ඛාමි සමාසේන යථාසම්භවතෝ කථං.

ඡ වත්ථූනි ඡ ද්වාරානි ඡ ආලම්බණානි ඡ විඤ්ඤාණානි ඡ වීථියෝ ඡධා විසයප්පවත්ති චේති වීථිසංගහේ ඡ ඡක්කානි වේදිතබ්බානි. වීථිමුත්තානං පන කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තවසේන තිවිධා හෝති විසයප්පවත්ති. තත්ථ වත්ථුද්වාරාලම්බණානි පුබ්බේ වුත්තනයානේව. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, සෝතවිඤ්ඤාණං, ඝාණවිඤ්ඤාණං, ජිව්හාවිඤ්ඤාණං, කායවිඤ්ඤාණං, මනෝවිඤ්ඤාණං, චේති ඡ විඤ්ඤාණානි. වීථියෝ පන චක්ඛුද්වාරවීථි, සෝතද්වාරවීථි, ඝාණද්වාරවීථි, ජිව්හාද්වාරවීථි, කායද්වාරවීථි, මනෝද්වාරවීථි, චේති ද්වාරවසේන වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථි, සෝතවිඤ්ඤාණවීථි, ඝාණවිඤ්ඤාණවීථි, ජිව්හාවිඤ්ඤාණවීථි, කායවිඤ්ඤාණවීථි, මනෝවිඤ්ඤාණවීථි චේති විඤ්ඤාණවසේන වා ද්වාරප්පවත්තා චිත්තප්පවත්තියෝ යෝජේතබ්බා.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	භූමිභේදය කුමක්ද?	කාමාවචර රූපාවචරාදි භූමීන්ගේ භේදය භූමිභේද නම් වේ
2	පුද්ගලභේදය යනු කුමක්ද?	ද්විහේතුකාදි භේදය පුද්ගලභේද නම් වේ.
3	පූර්වාපරනියමය යනු කුමක්ද?	මේ මේ තෙක් චිත්තයන් කෙරෙන් උපදිනා මේ සිතට අනතුරුව මෙතෙක් සිත් උපදිත් යයි පූර්වාපරචිත්තයන්ගේ නියමය පූර්වාපරනියමය නම් වේ.
4	ෂට්ක කෙතෙක්ද?	(ෂඩ්වස්තුය, ෂඩ්ද්වාරය, ෂඩාලම්බණය, ෂඩ්විඥානය, ෂඩ්වීථිය, ෂඩ්විධවිෂය, ප්‍රවෘත්තිය යි) ෂඩ්කයෙක් වේ.
5	වීථිමුක්තවිෂය ප්‍රවෘත්ති කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	වීථිමුක්ත [යයි කියනලද ප්‍රතිසන්ධිභවාංගච්‍යුතිචිත්ත] යන්ගේ කර්මකර්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්තවශයෙන් විෂයප්‍රවෘත්ති තුන්ප්‍රකාරයෙක් වේ.*
6	ෂඩ්විඥානයෝ කවරහුද?	චක්ඛුවිඤ්ඤාණය, සෝතවිඤ්ඤාණය, ඝාණවිඤ්ඤාණය, ජිව්හාවිඤ්ඤාණය, කායවිඤ්ඤාණය, මනෝවිඤ්ඤාණය, යන මොහු ෂඩ්විඤ්ඤාණයෝයි.
7	වීථිචිත්තයෝ කොතෙක් ප්‍රකාර වෙත්ද?	(චක්ඛුද්වාරවීථි,† සෝතද්වාරවීථි, ඝාණද්වාරවීථි, ජිව්හාද්වාරවීථි, කායද්වාරවීථි, මනෝද්වාරවීථි, යයි ද්වාරවශයෙන්ද චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථි යනාදිවිඤ්ඤාණවශයෙන්ද) ෂට්ප්‍රකාර වෙත්.

* විෂයවූවන්ගේ ද්වාරයන්හි විෂයවූවන් කෙරෙහිද චිත්තයන්ගේ පැවැත්ම විෂයප්‍රවෘත්ති නම් වේ.

† චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි පැවති චිත්තපරම්පරාතොමෝ චක්ෂුර්ද්වාරවීථි නම් වේ—සෙසුද්වාරවීථීහුද මෙසේම දතයුත්තාහ.

අතිමහන්තං මහන්තං පරිත්තං අතිපරිත්තඤ්චෙති පඤ්චද්වාරෙ මනොද්වාරෙ විභූතමවිභූතඤ්චෙති ඡධා විසයප්පවත්ති වෙදිතබ්බා. කථං? උප්පාදට්ඨිතිභඞ්ගවසෙන ඛණත්තයං එකචිත්තක්ඛණං නාම, තානි පන සත්තරසචිත්තක්ඛණානි රූපධම්මානමායු.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
8	විෂයප්‍රවෘත්ති සංඛ්‍යාත ආලම්බන කොතෙක්ප්‍රකාරද?	අතිමහන්තය,[1] මහන්තය,[2] පරිත්තය,[3] අතිපරිත්තය,[4] කියා පඤ්චද්වාරවශයෙන් සතරෙක්ද විභූතය අභූතය,[5] කියා මනොද්වාරවශයෙන් දෙකෙක්දැයි ෂට්ප්‍රකාරවෙත්.
9	එක්සිතකට ක්ෂණ කොතෙක්ද?	උත්පාදක්ෂණය, ස්ථිතික්ෂණය, භංගක්ෂණය යි ක්ෂණත්‍රයෙක් වේ.*
10	රූපධර්මයන්ට ආයු කොතෙක්ද?	සතළොස්චිත්තක්ෂණයෙක් රූපධර්මයන්ගේ ආයු වේ.†

(1) "එකචිත්තක්ඛණාතීතානි වා ආපාථගතං සොළසචිත්තක්ඛණායුකං අතිමහන්තං නාම"=එක්චිත්තක්ෂණයක් ඉක්ම සොළොස් චිත්තක්ෂණයකට ආයු ඇතිව හමුවූ අරමුණ අතිමහන්ත නම් වේ.

(2) "ද්විතිචිත්තක්ඛණාතීතං හුත්වා පණ්ණරසචුද්දසචිත්තක්ඛණායුකං මහන්තං නාම"=දෙතුන්චිත්තක්ෂණයක් ඉක්ම පසළොස් තුදුස්චිත්තක්ෂණයකට ආයුඇතිවහමුවූ අරමුණමහන්ත නම්වේ.

(3) "චතුචිත්තක්ඛණතො පට්ඨාය යාව නවචිත්තක්ඛණායුකං තෙරසචිත්තක්ඛණතො පට්ඨාය යාව අට්ඨචිත්තක්ඛණායුකං පරිත්තං නාම"—සතරචිත්තක්ෂණයෙහි පටන් නවචිත්තක්ෂණය දක්වා ඉක්ම තෙළෙස්චිත්තක්ෂණයෙහි පටන් අටචිත්තක්ෂණය දක්වා ආයුඇතිව හමුවූ අරමුණ පරිත්ත නම් වෙ.

(4) "දසචිත්තක්ඛණතො පට්ඨාය යාව පණ්ණරසචිත්තක්ඛණාතීතං සත්තචිත්තක්ඛණතො පට්ඨාය යාව ද්විචිත්තක්ඛණායුකං අතිපරිත්තං නාම" දසචිත්තක්ෂණයෙහි පටන් පසළොස්චිත්තක්ෂණය දක්වා ඉක්ම සත්චිත්තක්ෂණයෙහි පටන් ද්විචිත්තක්ෂණය දක්වා හමුවූ අරමුණ අතිපරිත්ත නම් වේ.

(5) "ප්‍රකටාලම්බනය විභූතය අප්‍රකටාලම්බනය අවිභූතයි.

* එක්චිත්තයක් හුගේ උත්පාදය උත්පාදක්ෂණය වේ=නිරුද්ධය භංගක්ෂණය වේ=උත්පාදනිරෝධාන්තරය ස්ථිතික්ෂණ නම් වේ=මෙ සූක්ෂ්මාති සූක්ෂ්මතරවූ චිත්තක්ෂණ ආචාර්යෝපදේශග්‍රහණද ඇතිව නුවණින්මනාව අවබොධකටයුතු.

† අරූපධර්ම ලඝුපරිණාම බැවිනුද රූපධර්මගරුපරිණාම බැවිනුද එක්චිත්තොත්පාදයෙක්හි උපන්රූපධර්ම සතළොස්වන චිත්තයාගේ නිරුද්ධය සමග නිරුද්ධ වේ—එහෙයින් සතළොස්චිත්තක්ෂණයෙක් රූපධර්මයන්ගේ ආයුසයයි කියනලදී—රූපධම්මානානායිවිඤ්ඤත්තිලක්ඛණරූපවජ්ජානං රූපධම්මානං"යි යුක්තිවින් මෙහි රූපධර්ම යනු කායවිඤ්ඤත්ති වචීවිඤ්ඤත්ති සංඛ්‍යාත විඤ්ඤත්තිද්වයද "උපචය සන්තති ජරතා අනිච්චතා"යන ලක්ෂණ රූපයද හැරයි.

එකචිත්තක්ඛණාතීතානි වා බහුචිත්තක්ඛණාතීතානි වා ඨිතිප්පත්තානෙව පඤ්චාලම්බණානි පඤ්චද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡන්ති, තස්මා යදි එකචිත්තක්ඛණාතීතකං රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථමාගච්ඡති තතො ද්වික්ඛත්තුං භවඞ්ගෙ චලිතෙ භවඞ්ගසොතං වොච්ඡින්දිත්වා තමෙව රූපාරම්මණං ආවජ්ජන්තං පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචිත්තං උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තතො තස්සානන්තරං තමෙව රූපං පස්සන්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සම්පටිච්ඡන්තං සම්පටිච්ඡනචිත්තං සන්තීරයමානං සන්තීරණචිත්තං වවත්ථපෙන්තං වොත්ථපනචිත්තංචෙති යථාක්කමං උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති ......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
11	පඤ්චාලම්බණයෝ කොතෙක්සිත් ඉක්ම ගොචරභාවයට යෙත්ද?	එක්චිත්තක්ෂණයක් ඉක්ම හෝ බොහෝ චිත්තක්ෂණ ඉක්ම හෝ ස්ථිතිප්‍රාප්තවූ රූපාදි පඤ්චාලම්බණයෝ චක්ෂුඃප්‍රසාදාදි පඤ්චද්වාරයෙහි ගොචරභාවයට යෙත්.*
12	එක් සිතක් ඉක්මූ රූපාරම්මණය ඇසටගොචරවන කල්හි භවාඞ්ගසිතම කුමක් වේද?	රූපාරම්මණය ඇසටගොචරවනකල්හි මහොචාර ප්‍රතිසන්ධිචිත්තසඞ්ඛ්‍යාත භවාඞ්ගචිත්තය දෙවරක්චලනයවේ. ‡
13	භවාඞ්ගචලිතවූකල්හි කුමක් වේද?	භවාඞ්ගප්‍රවාහයසිඳියාහැකිලද ප්‍රතිසන්ධිචිත්ත පරම්පරාව සිඳේ.
14	භවාඞ්ගශ්‍රොතය සිඳිකල්හි කුමක් කෙරේද?	භවාඞ්ගශ්‍රොතය සිඳිකල්හි ඇසටහමුවූ රූපාරම්මණය මේ කිමෙක්දැයි ආවර්ජනය කරන්නාක්මෙන් පඤ්චද්වාරාවර්ජනය ඉපිද නිරුද්ධවේ.
15	පඤ්චද්වාරාවර්ජනයට අනතුරුව ජවනය දක්වා කොතෙක් සිත්හු ඉපද නිරුද්ධ වෙත්ද?	(තදනන්තරව එමරූපයප්‍රත්‍යක්ෂයෙහින් බලන්නාක්මෙන්)චක්ෂුර්විඥානයද,(මනාව පිළිගන්නාක්මෙන්)සම්පටිච්ඡනයද(මනාවතීරණය කරන්නාක්මෙන්) සන්තීරණයද, (ව්‍යවස්ථාපනකරන්නාක්මෙන්) වොත්ථපනයද, යන සතරසිත්හු; ඉපිද නිරුද්ධ වෙති.

* ගොචරභාවයට යෙත් යනු=රූපාරම්මණ ශබ්දාරම්මණ දෙදෙනා තමතමන්ගේ ස්ථානයෙහි සිටම ගොචරබවටයෙති. සෙසු ගන්ධරස ස්පර්ශාලම්බණයෝ වනාහි ඝ්‍රාණජිව්හා කාය යන නිශ්‍රයයන්හි ඇලුනාහුම ඝ්‍රාණාදි විඥානයන්ගේ උත්පත්තියට හෙතු වෙති.

† "යථාවෙගෙන ධාවන්තො ඨාතුකාමොපි පුරිසො එකංවපදංවාරෙ අතික්කමිත්වාව තිට්ඨති එවමෙවපි ද්විතික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වාව වොච්ඡිජ්ජති"=යම්සේ වේගයෙන් දුවමින් සිටිනුකැමැත්තපුරුෂතෙම එක් දෙපදවාරයෙක් ඉක්මවාම සිටිද එසේම දෙවරක් ඉපදම සිඳේ—මෙහි ප්‍රථමචිත්තය භවඞ්ගසන්තතිය චලනයකරන්නෙක්මෙන් උපදිනබැවින් භවාඞ්ගචලනයයි ද දෙවෙනිසිත ඒ භවාඞ්ගසන්තතිය සිඳිනාකාරයෙන් උපදනාහෙයින් භවඞ්ගුපච්ඡෙදයයි ද ව්‍යවහාර කෙරෙති—මෙහි වනාහි අභිප්‍රායයෙන් කියනලදී.

තතො පරං එකූනතිංසකාමාවචරජවනෙසු යංකිඤ්චිලද්ධප්පච්චයං යෙභුය්‍යෙන සත්තක්ඛත්තුං ජවති, ජවනානුබන්ධානිච ද්වෙතදාලම්බණපාකානියථාරහං පවත්තන්ති, තතො පරං භවඞ්ගපාතො—එත්තාවතා චුද්දසවීථිචිත්තුප්පාදා ද්වෙ භවඞ්ගචලනානි පුබ්බෙවාතීතකමෙකචිත්තක්ඛණන්ති කත්වා සත්තරසචිත්තක්ඛණානි පරිපූරෙන්ති තතොපරංනිරුජ්ඣන්ති, ආලම්බණමෙතං අතිමහන්තං නාමගොචරං,

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
16	ජවනචිත්තය කෙතෙක්වරදිවේද?	විංශතිකුශලාකුශලය, අටමහ ක්‍රියාය, හසිතුප්පාදය, යන එකුන්තිස් කාමාවචරජවන්අතුරෙනි ලබනලදප්‍රත්‍යය * ඇතියම්කිසි ජවනයෙක් බෙහෙවින් සත්වරෙක්දිවේ.
17	ජවනානුබන්ධව කෙතෙක් සිත් ශුපවතිත්ද?	තදාලම්බණනම්වූ විපාකසිත් දෙදෙනෙක් සුදුසුපරිද්දෙන් (ආලම්බණජවනානුරූපව) පවතිත්.
18	තදාලම්බණානන්තරව කවරචිත්තයෙක් උපදීද?	(වීථිචිත්තවසයෙන් නොපැවත තදාලම්බණයට අනතුරුව) භවාඞ්ගචිත්තය උපදී.
19	අතිමහන්තාලම්බණය යනුකුමක්ද?	පඤ්චද්වාරාවර්ජනය පටන් ද්විතියතදාලම්බණයතෙක් පැවති චුද්දසවීථිචිත්තුප්පාදයෝද, භවඞ්ගචලනද්වයද, ප්‍රථම අතීතභවාඞ්ග චිත්තක්ෂණයද, යන සතලොස් සිත් පරිපූර්ණව නිරුද්ධවන ආලම්බණය අතිමහන්තාලම්බණනම්වේ ‡

* ලබනලද ප්‍රත්‍යයනම් යොනිසො අයොනිසො වසයෙන් කුශලාකුශලජවනද ක්ෂීණාශ්‍රවසන්තානවසයෙන් ක්‍රියාජවනදවේ.

‡ වීථිචිත්තයන්ගේ සුබොධයපිණිස ඔවුන්ගේ උපදනාආකාරය සැකෙවින් දක්වමහ=එහි පදසංස්ථානාක්ෂර මෙසේයි=තී=අතීතභවාඞ්ග, ;=ල= භවඞ්ගචලනය, පෙ=භවඞ්ගුපච්ඡෙදය, ප=පඤ්චද්වාරාවර්ජනය, ච=චක්ඛුවිඤ්ඤාණය, සං=සම්පටිච්ඡනය, ණ=සන්තීරණය, වො=වොට්ඨපනය, ජ=ජවනය, දා=තදාලම්බණය, භ=භවඞ්ගය, යන මොහුයි—මූලඅග්‍රභවාඞ්ගනම් එක්වීථිපරම්පරාවකට පෙරපසුපැවති අප්‍රමාණභවාඞ්ග යෝයි-සඛ්ඛබින්දුත්‍රයනම් උත්පාදස්ථිතිභඞ්ගලක්ෂණොපෙත එක් චිත්තොත්පාදයකට ලකුණුයි.

[අතිමහන්තාලම්බණ වීථි]

භභ	තී, ල, පෙ, ප, ච, සං, ණ, වො, ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ, දා, දා	භභ
∴∴	∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴	∴∴

භවාඞ්ගනම්:=අතීතභවයෙහිගත් කර්මාදිඅරමුණෙක්හි පැවති හෘදයවස්තුව ඇසුරුකල ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයටබඳුචිත්තයයි=භවඞ්ගචලනනම්=භවාඞ්ගසන්තතිය චලනාකාරයෙන් පැවැත්මයි=භවඞ්ගුපච්ඡෙදනම්=භවාඞ්ගපරම්පරාව සිඳීමයි—ඉක්බිති පඤ්චද්වාරාවර්ජනාදිහු වෙත්.

යාවතදාලම්බණුප්පාදා පන අප්පහොන්තාතීතකමාපාථමාගතමාලම්බණං මහන්තං නාම, තත්ථ ජවනාවසානෙ භවඞ්ගපාතොව හොති නත්ථි තදාලම්බණුප්පාදො, යාව ජවනුප්පාදාපි අප්පහොන්තාතීතකමාපාථමාගතමාලම්බණං පරිත්තං නාම තත්ථ ජවනම්පි අනුප්පජ්ජිත්වා ද්විත්තික්ඛත්තුං වොට්ඨපනමෙව පවත්තති තතොපරං භවඞ්ගපාතොව හොති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
20	මහන්තාලම්බණය යනු කුමක්ද?	තදාලම්බණොත්පාදයතෙක් නොපොහොනාසේ ඉකුත්චිත්තක්ෂණ ඇති දුකටත් ගටපැමිණි ජවන අවසන්හි භවඞ්ගපාත යවූ තදාලම්බණොත්පාදය කුදු අවිද්‍යමාන අරමුණ මහන්තාලම්බණනම් වේ. *
21	පරිත්තාලම්බණය යනු කුමක්ද?	ජවනොත්පාදය දක්වා නොපොහොනාසේ ඉක්මගියාවූ චිත්තක්ෂණද, ඇති විෂයබවට පැමිණිජවන්ද නොඋපද දෙතුන්වරක් වොට්ඨපනචිත්තය පැවත භවාඞ්ගපාතය වන අරමුණ පරිත්තාලම්බණනම්වේ. †

* මහන්තාලම්බණය දෙවරක් තුන්වරක් ඉකුත්වූ භවාඞ්ගවිශේෂයෙන් ප්‍රථමද්විතීය මහන්තාලම්බණයයි ද්විප්‍රකාරවේ, ප්‍රථම මහන්තාලම්බණය ආරම්මණයාගේ දුර්බලත්වයෙන් චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි අනාපාථගතව දෙවරක් භවාඞ්ගය ඉක්මවා උපදිනහෙයින් තදාලම්බණවයසට අනාගතත්වයෙන් "චිත්තක්ඛණෙව හි තදාලම්බණුප්පත්ති පාලියං නියමිතා"යි යුබැවින් එකෙක්හුපදී-එහෙයින් පසුව පතිත භවාඞ්ගය සමග රූපාරම්මණය නිරුද්ධවේ.

[ප්‍රථම මහන්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී, න, ච, පේ, ප, ච, සං, ණ, වො, ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ, භ | භ භ

[ද්විතීය මහන්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී, නි ති ච, පේ, ප, ච, සං, ණ, වො, ජ ජ, ජ ජ ජ ජ ජ | භ භ

තුන්වරක් අතීතවූයෙන් ජවනාවසානයෙහිම අරමුණ නිරුද්ධවේ.

† පරිත්තාලම්බණයද සතරචිත්තක්ෂණාදිවශයෙන් ෂට්ප්‍රකාරවේ. මෙහි අතීතභවාඞ්ග බහුලත්වයෙන් ජවනොත්පත්තියවද නොපොහොනේය.

"ද්වින්නං හි උප්පජ්ජමානං නියමෙනෙව සත්තචිත්තක්ඛණායුකමෙව උප්පජ්ජති"යි යුබැවින් (මරණකාලාදිය හැර මෙතැනදී) ජවන් උපදිනුලබන්නේ නියමයෙන්ම සප්තචිත්තක්ෂණායුවිද්‍යමානකලම උපදී; ඉන්මදව නූපදනහෙයින් ව්‍යවස්ථාපනය දෙතුන්වරක් ඉපිද නිරුද්ධව ඉක්බිති භවාඞ්ගපතනයවේ, මේ පරිත්තාලම්බණයට

යාව වොට්ඨබ්බුප්පාදා ච පන අප්පහොන්තාතීතකමාපාථමාගතං නිරොධාසන්නමාරම්මණං අතිපරිත්තං නාම හොති. තත්ථ භවඞ්ගචලනමෙව හොති, නත්ථි වීථිචිත්තුප්පාදො —— ඉච්චෙවං චක්ඛුද්වාරෙ තථා සොතද්වාරාදීසු චෙති සබ්බථාපි පඤ්චද්වාරෙ තදාලම්බණ ජවන වොට්ඨබ්බන මොඝවාර සඞ්ඛාතානං චතුන්නං වාරානං යථාක්කමං ආරම්මණභූතා විසයප්පවත්ති චතුධා වෙදිතබ්බා ——

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
22	අතිපරිත්තාලම්බණයනු කුමක්ද?	ව්‍යවස්ථාපනචිත්තයක්වත් නොපෙරහොනා නසේ ඉකුත්වූ චිත්තක්ෂණඇති විෂයබව පැමිණි නිරුද්ධිසමීප භවාඞ්ගචලනමාත්‍රයක් වන වීථිචිත්තොත්පාදරහිත අරමුණ අතිපරිත්තාලම්බණනම්වේ *
23	ශ්‍රොත්‍රද්වාරාදී වීථිහු කෙසේද?	චක්ෂුද්වාරික චිත්තවීථිය හැර සෙසු ශ්‍රොත්‍රද්වාරාදීවීථිහුදු චක්ෂුර්ද්වාර වීථියමෙනි.
24	පඤ්චද්වාරයෙහි අරමුණුපැවැත්ම කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(තදාලම්බණවාරය, ජවනවාරය, ව්‍යවස්ථාපනවාරය, මොඝවාරය යි අරමුණුපැවැත්ම) සතරප්‍රකාරයෙකි.

මොඝවාරයයිද කියනුලැබේ.

[ප්‍රථම පරිත්තාලම්බණවීථි]

භ භ | තී තී තී තී ල ඡෙ ප ච සං ණ වො වො භ භ භ භ භ | භ භ
ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ

[ද්විතීය පරිත්තාලම්බණවීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී ල ඡෙ ප ච සං ණ වො වො භ භ භ භ | භ භ
ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ

[තෘතීය පරිත්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී ල ඡෙ ප ච සං ණ වො වො භ භ භ | භ භ
ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ

[චතුර්ථපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී තී ල ඡෙ ප ච සං ණ වො වො භ භ | භ භ
ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ

[පඤ්චමපරිත්තාලම්බණවීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී තී තී ල ඡෙ ප ච සං ණ වො වො භ | භ භ
ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ

[ෂෂ්ඨ පරිත්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ඡෙ ප ච සං ණ වො වො | භ භ
ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ | ꝏ ꝏ

* අතිපරිත්තාලම්බණයද දශචිත්තක්ෂණාදිවශයෙන් ෂට්ප්‍රකාර

වීථිචිත්තානි සත්තෙව චිත්තුප්පාද චතුද්දස
චතුපඤ්ඤාස විත්ථාරා පඤ්චද්වාරෙ යථාරහං.....
අයමෙත්ථ පඤ්චද්වාරෙ වීථිචිත්තප්පවත්ති නයො .....

ප්‍රශ්න	උත්තර.
25 වීථිසිත් කෙතෙක්ද?	(පඤ්චද්වාරාවර්ජනය, චක්ඛුවිඤ්ඤාණය, සම්පටිච්ඡනය, සන්තීරණය, වොට්ඨපනය, ජවනය, තදාලම්බණයකියා)සතෙකි.
26 වීථිභූචිත්තොත්පාද වශයෙන් කොතෙක්ද?	පඤ්චද්වාරාවර්ජනය, චක්ඛුවිඤ්ඤාණය, සම්පටිච්ඡනය, සන්තීරණය, වොට්ඨපනය, ජවන්සතය, තදාලම්බණවය,සි චිත්තොත්පාදවශයෙන්) තුදුසෙකි.
27 පඤ්චද්වාරයෙහි සිත් කොතෙක්ද?	(විස්තරවශයෙන් කාමාවචරසියලු සිත් සම්භවනාපරිද්දෙන්)පිවපණසෙක් වෙත්.

සෙසි-අතීතභවාඞ්ගයන්ගේ අතිබහුලත්වයෙන් ව්‍යවස්ථාපන චිත්තොත්පාදයට නොපොහොනා සෙයින් විථිචිත්තොත්පාදයකුදු නැතොතන් හිස්බැවින් මේ අතිපරිත්තාලම්බණයට මොඝවාරයසිද කියනුලැබේ.

[පඨම අතිපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භභ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ල භ භ භ භ භ | භ භ
ඎඎ | ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ | ඎ ඎ

[දුතිය අතිපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භභ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ල භ භ භ භ | භ භ
ඎඎ | ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ | ඎ ඎ

[තතිය අතිපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භභ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ල භ භ භ | භ භ
ඎඎ | ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ | ඎ ඎ

[චතුත්ථ අතිපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ල භ භ | භ භ
ඎඎ | ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ | ඎ ඎ

[පඤ්චම අතිපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ල භ | භ භ
ඎඎ | ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ | ඎ ඎ

[ඡට්ඨ අතිපරිත්තාලම්බණ වීථි]

භ භ | තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී තී ල ල | භ භ
ඎඎ | ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ ඎ | ඎ ඎ

මේ පඤ්චද්වාරයෙහි වීථිසිත් පවත්නාක්‍රමයයි.

වීථිචිත්තොත්පත්තිය සුවහෙජ ග්‍රහණයපිණිස අම්බොපමාදි උදාහරණයකොරත්; අම්බොපමාව මෙසේය-එක්පුරුෂයෙක් ඵලඇති අඹ

මනොද්වාරෙ පන යදි විභූතමාලම්බණං ආපාථමාගච්ඡති තතො පරං භවඞ්ගචලන මනොද්වාරාවජ්ජන ජවනාවසානෙ තදාලම්බණපාකානි පවත්තන්ති, තතො පරං භවඞ්ගපාතො. අවිභූතෙ පනාලම්බණෙ ජවනාවසානෙ භවඞ්ගපාතොව හොති, නත්ථි තදාලම්බණුප්පාදොති.

වීථිචිත්තානි තීණෙව චිත්තුප්පාදා දසෙරිතා
විත්ථාරෙන පනෙත්ථෙක චත්තාළීස විභාවයෙ.

අයමෙත්ථ පරිත්තජවනවාරො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
28	පරිත්තජවනවාර කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(විභූතාලම්බණ අවිභූතාලම්බණ වශයෙන්) ද්විප්‍රකාර වේ
29	විභූතාලම්බණය යනු කුමක්ද?	මනොද්වාරයෙහි ප්‍රකටව හමුවූ මනොද්වාරාවර්ජන ජවන තදලම්බණ පැවත හැකි පාතයවූ අරමුණ විභූතාලම්බණනම්වේ *
30	අවිභූතාලම්බණය යනු කුමක්ද?	තදලම්බණනොඋපද ජවනාවසන්හිනව භවාඞ්ගපාතයට හේතුවූ අරමුණ අවිභූතාලම්බණනම්වේ ‡
31	මනොද්වාරයෙහි වීථිසිත් කතෙක්ද?	(මනොද්වාරාවර්ජනය, ජවනය, තදලම්බණය යි) තුනෙකි.
32	වීථිචිත්තොත්පාද කොතෙක්ද?	(මනොද්වාරාවර්ජනය, ජවන්සතය, තදලම්බණද්වයයි) දසයෙකි
33	විස්තාරවශයෙන් මනොද්වාරයෙහි වීථිසිත් කොතෙක්ද?	(පඤ්චද්වාරයෙහි නියත විපඤ්චවිඤ්ඤාණයද, මනොධාතුත්‍රිකයද යන තෙළෙස හැර අවශෙෂ) වීථිසිත් එක්සාළිසෙකි.

රුකත්මුල හිසවසා පෙරව නිදන්නේ ඉහි හුනු අඹඵලයක ශබ්දින් පිබිද හිසවැසි ඉසුරයහැර ඇසඳල්වා බලා එය රැගෙණ මැඩ සිඹ පැසුනුබැව්දැන වළඳා මුවගතසෙවසහිත අඹරසය ගිල නැවත නිදන්නේය—එහි උපමාසංසන්දනය මෙසේය.

පුරුෂයානිදනකල මෙන් භවාංගකාලයද අඹඵලය හුනුකල මෙන් අරමුණු ප්‍රශාදයෙහි ඝැටුනුකාලයද ඒ හඬින් පිබිදිගියකල මෙන් ආවර්ජනකාලයද ඇසහැර බැලූකලමෙන් චක්ෂුර්විඥානකාලයද රැගත්කලමෙන් සම්පටිච්ඡනකාලයද අතින්මැඩිකලමෙන් සන්තීරණකාලයද පැසුනුබැව් නියෙදූධාම් පිණිස සිඹිකලමෙන් ව්‍යවස්ථාපනකාලයද අඹඵලබුදිනකලමෙන් ජවනකාලයද මුවගත සෙවසහිත රසය ගිලිකලමෙන් තදලම්බණකාලයද නැවත හිසවසා පෙරව නිදිගත්කලමෙන් භවාඞ්ගකාලයද දතයුතු.

* විභූතාලම්බණවීථියද ප්‍රථමවිතියාදිවශයෙන් පඤ්චප්‍රකාරවේ=එක්වරක් භවාංගාතික්‍රමාදිවශයෙන් පස්වරක් භවාංගාතික්‍රමණය පමණක් විශෙෂයි=ප්‍රථමවිභූතාලම්බණහයින් අවශෙෂසතරද සුබොධයි.

[පඨම විභූතාලම්බණවීථි]

භ	භ	තී	ල	ඡෙ	ම ඍ	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	දා	දා	භ	භ	භ	භ	භ	භ
ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo	ooo

‡ අවිභූතාලම්බණවීථියද ප්‍රථම අවිභූතාලම්බණවීථිය මිතීයඅවි

ඍ ම=මනොද්වාරාවර්ජනයි.

අප්පනාජවනවාරෙ පන විභූතාවිභූතභෙදො නත්ථි තථා තදාලම්බණුප්පාදො ච. තත්ථ හි ඤාණසම්පයුත්තකාමාවචරජවනානමට්ඨන්නං අඤ්ඤතරස්මිං පරිකම්මොපචාරානුලොම ගොත්‍රභූනාමෙන චතුක්ඛත්තුං තික්ඛත්තුමෙව වා යථාක්කමං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධානන්තරමෙව යථාරහං චතුත්ථං පඤ්චමං වා ඡබ්බීසතිමහග්ගතලොකුත්තර ජවනෙසු යථාභිනීහාරවසෙන යංකිඤ්චි ජවනං අප්පනාවීථිමොතරති.

---

34 අර්පණාජවන්වාරයෙහි විභූතාවිභූත තදාලම්බණ භෙද ඇත්තේද?	(මහද්ගතලොකොත්තර) අර්පණාජවනවාරයෙහි ආරම්මණයාගේ ප්‍රකටබැව්හි අර්පණාලැබෙනබැවින් විභූතඅවිභූත භෙදයෙක්ද තදාලම්බණභෙදයෙක්ද නැත්තේය.
35 අර්පණාවට පෙරටුව කිනම්සිත් ඉපිද නිරුද්ධවේද?	සෞමනස්‍යොපෙක්‍ෂාභෙද ඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර අෂ්ටකුශලක්‍රියා චිත්තයන්ගෙන් එක්තරාජවනයෙක් "පරිකර්මොපචාරඅනුලොමගොත්‍රභූ" යන නාමයෙන්* සතරවරෙක් තුන්වරෙක් + හෝ ඉපිද නිරුද්ධවේ.
36 පරිකර්මාදීන් නිරුද්ධකල අර්පණා වීථියට කෙසේ බසීද?	සුදුසුපරිද්දෙන් (ක්ෂිප්‍රාභිඥදන්ධාභිඥයන්ගේ වශයෙන්) සතරවනුව හෝ පස්වනුව රූපාවචරකුශලක්‍රියාදසය, එසේම අරූපාවචරඅටය ලොකොත්තරඅටය යන ෂඩ්විංශති මහද්ගත ලොකොත්තර ජවන් අතරෙන් ප්‍රාර්ථනානුරූපපරිද්දෙන් ‡ යම්කිසි ජවනයෙක් අර්පණාවීථියට බසී.

භූතාලම්බණවීථිය දැකි විටය වේ: අරමුණ අප්‍රකටබැවින් බොහෝ සිත් ඉක්ම සප්තමජවනයෙහි ද්විතීය අවිභූතාලම්බණයද පසුව පතිතභවාඞ්ගය සමග ප්‍රථම අවිභූතාලම්බණයද නිරුද්ධ වේ.

[ප්‍රථම අවිභූතාලම්බණවීථි]

භ	භ	ඊ	ති	ඊ	ති	ශ්	ති	ල	ජෙ	ම	ජ	ජ	ඡ	ජ	ජ	ජ	ජ	භ	ත්	භ
ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්

ද්විතීය අවිභූතාලම්බණයද සත්වරක් ඉක්මුත් භවාඞ්ගපාතයක්වේ

* අර්පණාවට පෙරටුව පරිකර්මවූයෙන් පරිකර්මයද අර්පණාවට සමීපචාරීහෙයින් උපචාරයද පූර්වවූ පරිකර්මයටද මතුඅර්පණාවටද අනුකූලවූයෙන් අනුලොමයද, පරිත්තපෘථග්ජනගොත්‍ර අභිභවනය කාරණහෙයින්ද මහද්ගත ලොකොත්තර ගොත්‍රවර්ධනහෙයින්ද ගොත්‍රභූ යන නාමයෝද ලැබෙත්.

\+ දන්ධාභිඥක්ෂිප්‍රාභිඥයන්ට පරිකර්මාදිසිත් තුනද උපචාරාදීසිත් සතරද සඳහා තුන්වරෙක් සතරවරෙක් යයි කියනලද.

‡ ප්‍රාර්ථනානුරූපපරිද්දෙන් යනු රූපාරූපමාර්ගඵල නම සු ද ක්‍ෂ් සමාපත්තිසඞ්ඛ්‍යාත භාවනාචිත්තවශ යනි.

තතොපරං අප්පනාවසානෙ භවඞ්ගපාතොව හොති ...... තත්ථ සොමනස්සසහගතජවනානන්තරං අප්පනාපි සොමනස්සසහගතාව පාටිකඞ්ඛිතබ්බා, උපෙක්ඛාසහගතජවනානන්තරං උපෙක්ඛාසහගතාව, තත්ථාපි කුසලජවනානන්තරං කුසලජවනඤ්චෙව හෙට්ඨිමඤ්ච ඵලත්තයමප්පෙති, ක්‍රියාජවනානන්තරං ක්‍රියාජවනං අරහත්තඵලඤ්චාති ......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
37	ජවනය අර්පණාවට වන්කල්හි භවාඞ්ගපාතය කොතැන්හිවේද?	(උපචාරාදීවූද පරිකර්මාදීවූද තුන්සතරසිතකින් මතුසතරවැනිව පස්වැනිව හෝ උපන්) අර්පණාසිත කෙලවරම භවාඞ්ගපාතය වේ. *
38	සොමනස්සසහගත ජවනානන්තරව අර්පණාචිත්තය කුමණවෙදනා සහගතද?	(සොමනස්සසහගිවූ චතුර්විධකුශලක්‍රියා) ජවනයන්ට ඉක්බිති (ධ්‍යානවශයෙන්ද ශුෂ්කවිදර්ශකාදීන්ගේ මාර්ගඵලවශයෙන්ද) අර්පණාචිත්තයද සොමනස්සවෙදනාසහගත වේ.†
39	උපෙක්ෂාජවනානන්තරවූ අර්පණාචිත්තය කුමන වෙදනාසහගතද?	උපෙක්ෂාසහගත කාමාවචර (කුශලක්‍රියා) ජවනයන්ට ඉක්බිතිව (අර්පණාචිත්තයද) උපෙක්ෂාවෙදනාසහගතම වේ.
40	කුශලජවනයන්ට අනතුරුව කිනම් ජවන්සිත් උපදින්ද?	චතුර්විධඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචරකුශලජවනයන්ට අනතුරුව (මහද්ගත ලොකොත්තර) කුශලජවනන්ද ශ්‍රොතාපත්ත්‍යාදි ඵලත්‍රයද අර්පණාවශයෙන් උපදින්.
41	ක්‍රියාජවනයන්ට අනතුරුව කිනම් ජවන් උපදින්ද?	(චතුර්විධඥානසම්ප්‍රයුක්ත) ක්‍රියාජවනයන්ට ඉක්බිති (මහද්ගත ක්‍රියාජවන්ද අර්හත්ඵලචිත්තයද අර්පණාවශයෙන් උපදිත්.
42	සොමනස්සත්‍රිහෙතුකකුශල චිත්තයට අනතුරුව කොතෙක් අර්පණාචිත්තයෝ උපදින්ද?	(සොමනස්සසහගත ත්‍රිහෙතුක කුශලචිත්තයට අනතුරුව සොමනස්සසහගියාවූ ලෞකිකධ්‍යානසතරය, තද්ගුණිතමාර්ගසිත් සොළසය; එසේම අර්හත්ඵල වර්ජිතං ශ්‍රොතාපත්ත්‍යාදි ඵලසිත් දොළස යයි) දෙතිස් අර්පණාචිත්තයෝ උපදින්.
43	උපෙක්ෂාත්‍රිහෙතුක කුසල්සය දෙදෙනාට අනතුරුව කොතෙක් අර්පණාසිත් උපදින්ද?	[ලෞකිකපඤ්චමධ්‍යානයද, (අර්හත්ඵලය හැර) මාර්ගඵලසතද, අරූපාවචර සතරද යන] දොළොස් අර්පණාචිත්තයෝ උපදින්.

* මාර්ගයට අනතුරු ඵලසත්මෙන්ද සමාපත්තිවීථියෙහි ධ්‍යානඵලසිත්මෙන්ද නැවත නැවත නොයිපද එක් අර්පණාසිතක්හුගේ අවසන්හිම ඒකාන්තයෙන් අර්පණාකෙලවරම භවාඞ්ගපාතය කියනලද.

† පරිකර්මාදිකාලකත සොමනස්සසහගියාවූ කාමාවචරකුශලක්‍රියා සතරට ඉක්බිති උපෙක්ෂාසහගත අර්පණාසිත් නොඋපදිත්—කුමක් හෙයින්ද වෙදනාවන්ගේ අන්‍යොන්‍ය ආසෙවනයක් නැතිබැවිනි.

ද්වත්තිංසසුඛපුඤ්ඤම්හා ද්වාදසොපෙක්ඛකා පරං
සුඛිතක්‍රියතො අට්ඨ ඡසම්භොන්ති උපෙක්ඛකා.
පුථුජ්ජනාන සෙක්ඛානං කාමපුඤ්ඤතිහෙතුතො
තිහෙතුකාමක්‍රියතො වීතරාගානමප්පනා.

අයමෙත්ථ මනොද්වාරෙ වීථිචිත්තප්පවත්තිනයො. සබ්බත්ථාපි පනෙත්ථ අනිට්ඨෙ ආරම්මණෙ අකුසලවිපාකානෙව පඤ්චවිඤ්ඤාණ සම්පටිච්ඡනසන්තීරණ තදාලම්බණානි, ඉට්ඨෙ කුසලවිපාකානි, අතිඉට්ඨෙ පන සොමනස්සසහගතානෙව සන්තීරණතදාලම්බණානි.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
44	සොමනස්සසහගත ත්‍රිහෙතුක ක්‍රියාවයට ඉක්බිති කෙතෙක් අර්පණාවෝ වෙත්ද?	ලෞකික ක්‍රියාධ්‍යාන සතරය, එම ක්‍රියාධ්‍යාන පාදක කොට ඇති අර්හත්ඵලසිත් සතරයයි අට අර්පණා විත්තයෝ වෙත්.
45	උපෙක්ෂා ත්‍රිහෙතුක ක්‍රියාවයට ඉක්බිති කෙතෙක් අර්පණාවෝ වෙත්ද?	ලෞකික පඤ්චමධ්‍යාන ක්‍රියාචිත්තය අරූපාවචර ක්‍රියාසිත් සතරය, අර්හත්ඵල චිත්තයයි සදර්පණාචිත්තයෝ වෙත්.
46	පෘථග්ජන ශෛක්ෂයන්ට කිනම් සිත් කෙරෙන් ධ්‍යානයෝ වෙත් ද?	පෘථග්ජනයන්ට හා සොතාපන්නාදිවූ ශෛක්ෂයන්ටද ත්‍රිහෙතුක කාමාවචර කුශලචිත්තයන් කෙරෙන් ධ්‍යානයෝ වෙත්.
47	රහතුන්ට කිනම් සිතින් අර්පණාධ්‍යානයෝ වෙත්ද?	රහතුන්ට ත්‍රිහෙතුක කාමාවචර ක්‍රියා චිත්තයන් කෙරෙන් ධ්‍යානයෝ වෙත්.
48	අනිෂ්ටාලම්බනයෙහි පඤ්චවිඥානාදීහු කුමන විපාක ඇත්තාහුද?	පඤ්චද්වාරයෙහිවූ අනිෂ්ටාලම්බනයෙහි පඤ්චවිඥාන සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ තදාලම්බනයෝ අකුශලවිපාක ඇත්තාහු වෙත්.
49	ඉෂ්ටමධ්‍යස්ථාලම්බනයෙහි පඤ්චවිඥානාදීහු කුමන විපාක ඇත්තාහුද?	ඉෂ්ටමධ්‍යස්ථාලම්බනයෙහි * පඤ්චවිඥාන සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ තදාලම්බනයෝ කුශලවිපාක ඇත්තාහු වෙත්.
50	අතිඉෂ්ටාලම්බනයෙහි සන්තීරණාදීහු කිනම් වෙදනා ඇත්තාහුද?	අතිඉෂ්ටාලම්බනයෙහි සන්තීරණ තදාලම්බනයෝ සොමනස්සවෙදනා ඇත්තාහු වෙත් ‡

* "ඉට්ඨෙ" යන්නෙහි "ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ" යනු ටීකායි.

‡ අතිඉෂ්ටාලම්බනයෙහි සොම්නස්වෙදනා ස්වභාවයෙන් ඉෂ්ටමධ්‍යස්ථාලම්බනයෙහි උපෙක්ෂාවෙදනාසිත්වානම් වේ=අප්‍රහීනකෙලෙස් ඇති සන්තානයෙහි කුසල් අකුසල් පැවැත්ම හෙතුකොට අතිඉෂ්ටාලම්බනයෙහි ඉෂ්ටමධ්‍යස්ථාකාරයෙන්ද අනිෂ්ටාකාරයෙන්ද අනිෂ්ටාලම්බනයෙහි ඉෂ්ටමධ්‍යස්ථාකාරයෙන්ද ගණිත්—ඒ මෙසේයි=බුද්ධාදි අතිඉෂ්ටාලම්බනයෙහිදු සැදැහැනැත්තාවූන්ට උපෙක්ෂාජවනයෝද තිර්ථකාදීන්ට දෙම්නස්සජවනයෝද ගම්භීරඥභාව ඇතනවුන්ට වා උපෙක්ෂාප්‍රතිසඞ්ඛ්‍යානයන්ට ප්‍රතිකූල අරමුණෙහි උපෙක්ෂාජවනයෝද එම අරමුණෙහි සූකරාදීන්ට සොමනස්සජවනයෝද උපදිත්—එසේඋවද පූර්වපැවති චක්ෂුර්විඥානාදිහුද පසුවපැවති තදාලම්බනයෝද ආලම්බනානුරූපයෙන් විපාකයෝ වෙත්යයි දතයුතු.

තථාපි සොමනස්සසහගත ක්‍රියාජවනාවසානෙ සොමනස්සසහගතානෙව තදාලම්බණානි භවන්ති, උපෙක්ඛාසහගත ක්‍රියාජවනාවසානෙව උපෙක්ඛාසහගතානෙව හොන්ති, දොමනස්සසහගත ජවනාවසානෙච පන තදාලම්බණානි චෙව භවඞ්ගානිච උපෙක්ඛාසහගතානෙව භවන්ති, තස්මා යදි සොමනස්සපටිසන්ධිකස්ස දොමනස්සසහගතජවනාවසානෙ තදාලම්බණසම්භවො නත්ථි, තදා යංකිඤ්චි පරිචිත පුබ්බංපරිත්තාරම්මණමාරබ්භ උපෙක්ඛාසහගත සන්තීරණං උප්පජ්ජති තමනන්තරිත්වා භවඞ්ගපාතොව හොතීති වදන්ති ආචරියා, තථා කාමාවචරජවනාවසානෙ කාමාවචරසත්තානං කාමාවචරධම්මෙස්වෙව ආලම්බණභූතෙසු තදාලම්බණං ඉච්ඡන්තීති.

කාමෙ ජවනසත්තාලම්බණානං නියමෙ සති
විභූතෙතිමහන්තෙ ච තදාලම්බණමීරිතං.
අයමෙත්ථ තදාලම්බණනියමො

	ප්‍රශ්න.	උත්තර:
51	සොමනස්සක්‍රියා ජවනාවසානයෙහි කිනම් වෙදනාඇති තදාලම්බණයෝ වෙත්ද?	(සොම්නස් කාමාවචරක්‍රියා ජවන්සතරය, හසිතුප්පාදය යන ක්‍රියාචිත්පස කෙලවර) සොම්නස්වෙදනා ඇති තදාලම්බණයෝමවෙත්. *
52	උපෙක්ෂාක්‍රියා ජවනාවසානයෙහි කිනම් වෙදනාඇති තදාලම්බණයෝවෙත්ද?	(උපෙක්ෂා සහගතවූ ක්‍රියා ජවන් සතර කෙලවර) උපෙක්ෂාසහගතවූම වෙදනා ඇති තදාලම්බණයෝ වෙත්.
53	දොම්නස්ජවන් අවසන්හිවූ තදාලම්බණයෝ කිනම් වෙදනාසහිත වෙත්ද?	(දොමනස්ස සහගත ජවනාවසානයෙහිවනාහි තදාලම්බණයෝද භවාඞ්ගයෝද) උපෙක්ෂාසහගතයෝම වෙත් ‡
54	දොම්නස්ජවන් අවසන්හි සොම්නස පිළිසඳ ඇත්තාහුට කිනම් තදාලම්බණයෝ වෙත්ද?	සොම්නස් පිළිසඳ ඇත්තාහුට දොම්නස් ජවන්අවසන්හි කිසි තදාලම්බණසම්භවයක්නොවේ එකල බහුලව පුරුදුකරණලද කාමාවචර ආලම්බණයක් අරභයා උපෙක්ෂාසහගත සන්තීරණචිත්තය ඉපිදනිරුද්ධානන්තරව භවාඞ්ගපාතය වේයයි අඨකථාචාර්‍යවරයෝ කියත්
55	කිනම් සත්ත්වයෙකුට කාමාවචරධර්මයක් අරමුණුවූ කල තදාලම්බණ කැමතිවෙත්ද?	(කාමාවචර සත්ත්වයන්ට පරිත්තජවනාවසානයෙහි) කාමාවචර ධර්මයක්ම අරමුණුවූකලැ තදාලම්බණ කැමති වෙත්
56	කවර ආලම්බණයක්හි තදාලම්බණ කියනලද්දේද. ?	(කාම භවයෙහි ජවන සත්ත්වආලම්බණයන්ගේ නියමයක් ඇතිකල) විභූතාලම්බණයෙහි හා අතිමහන්තාලම්බණයෙහිද තදාලම්බණ කියනලදී.

* ක්ෂීණාශ්‍රවයන්ගේ චිත්තාභ්‍යාසය පැත්තෙන් ආලම්බණගත වෙදනාපරිද්දෙන් තදාලම්බණයෝ වෙත්යයි දතයුතු.

‡ දොම්නස් සොම්නස්හු අන්‍යොන්‍ය විරුද්ධබව හා ඇත්තුයි, සොමනස්සසහගත නොවෙත්යයි කියනලදී.

ජවනෙසු ච පරිත්තජවනවීථියං කාමාවචරජවනානි සත්තක්ඛත්තුං ඡක්ඛත්තුමෙව වා ජවන්ති, මන්දප්පවත්තියං පන මරණකාලාදීසු පඤ්චවාරමෙව, භගවතො පන යමකපාටිහාරියකාලාදීසු ලහුකප්පවත්තියං චත්තාරි පඤ්ච වා පච්චවෙක්ඛණචිත්තානි භවන්තීතිපි වදන්ති — ආදිකම්මිකස්ස පන පඨමකප්පනායං මහග්ගතජවනානි අභිඤ්ඤාජවනානි ච සබ්බදාපි එකවාරමෙව ජවන්ති, තතො පරං භවඞ්ගපාතො — චත්තාරො පන මග්ගුප්පාදා එකචිත්තක්ඛණිකා, තතො පරං ද්වෙ තීණි ඵලචිත්තානි යථාරහං උප්පජ්ජන්ති තතො පරං භවඞ්ගපාතො, නිරොධසමාපත්තිකාලෙ ද්වික්ඛත්තුං චතුත්ථාරුප්පජවනං ජවති තතො පරං නිරොධං ඵුසති වුට්ඨානකාලෙ ච අනාගාමිඵලං වා අරහත්තඵලං වා යථාරහමෙකවාරං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ භවඞ්ගපාතොව හොති —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
57	කිනම් වීථියෙක්හි කාමාවචරජවනයෝ කොතෙක් වර උපදනාහුද?	පරිත්තජවනවීථියෙහි කාමාවචර ජවනයෝ සත්වරෙක හෝ සයවරෙක හෝ ජවනය කෙරෙත්.
58	මරණකාලාදියෙහි කොතෙක්වර ජවනයෝ උපදනාහුද?	මරණකාල මූර්ඡාකාලයෙහි හෘදය (= සතුදුවිල හෙයින්) මඳවශයෙන් පවත්නා පස්වරක්ම ජවනය කෙරෙත්
59	යමකප්‍රාතිහාර්ය්‍ය කාලාදියෙහි කොතෙක් වර ජවනයෝ වෙත්ද?	(භාග්‍යවතුන්හුගේ යමාමහපෙළහර කාලාදියෙහි ලඝුපැවැත්මක් ඇතිකලැ) සතරපස්වරෙක ප්‍රත්‍යවේක්‍ෂාජවනයෝ වෙත්යයි අට්ඨකථාචාර්ය්‍යයෝ කියත්.
60	ආදිකර්ම්මිකයාහට කොතෙක්වර අර්පණාජවන් පැවතිකලැ භවාඞ්ගවේද?	(ආදිකර්මිකයාහට වනාහි පළමු අර්පණාවෙහි මහද්ගතජවනයෝද සැමකලැ අභිඥජවනයෝද) එක්වරක්ම පැවත භවාඞ්ගවේ.
61	සතරමාර්ගීහු කොතෙක් චිත්තක්‍ෂණ ඇත්තාහු වෙත්ද?	(ඒ ඒ මගින් නැසියයුතු කෙලෙස් එක්වරම නසන හෙයින් චතුර්විධමාර්ගීයෝ එක් එක් චිත්තක්‍ෂණ ඇත්තාහුම වෙත්.
62	චතුර්විධඵලසිත්හු කොතෙක් ඉපිද නිරුද්ධවූ කලැ භවාංගපාතය වේද?	(මාර්ගානන්තරව දෙතුන් ඵලසිත්හු සුදුසුපරිද්දෙන්* ඉපිද නිරුද්ධවූකලැ භවාඞ්ගපාතය වේ.
63	නිරොධයට සමවැදීම නැගීම් දෙක්හි කොතෙක් ජවන් පැවති කලැ භවාඞ්ගපාතය වේද?	නිරොධසමාපත්තිකාලයෙහි සතරවැනි අරූපාවචර ජවනය දෙවරක් පැවතිකල්හි චිත්තනිරොධය වේ, නැවත නැගීන ලද අනාගාමිඵලචිත්තයහෝ අර්හත්ඵලචිත්තයහෝ යථානුරූපව එක්වරක් ඉපිද නිරුද්ධවූකලැ භවාඞ්ගපාතය වේ

* පරිකර්මාදියට පස්වැනිව උපන් මාර්ගචිත්තයට අනතුරුව ඵලසිත් දෙකෙක්ද උපචාරාදියට සතරවැනිව උපන්මාර්ගීසිතට අනතුරුව ඵලසිත්තුනෙක්ද ඉපිද ජවන්හත පරිපූර්ණව භවාඞ්ගවීම සඳහා සුදුසුපරිද්දෙන් යයි කියනලදී.

සබ්බථාපි සමාපත්තිවීථියං භවඞ්ගසොතො විය වීථිනියමො නත්ථීති
කත්වා බහූනිපි ලබ්භන්තීති-

සත්තක්ඛත්තුං පරිත්තානි මග්ගාභිඤ්ඤා සකිං මතා
අවසෙසානි ලබ්භන්ති ජවනානි බහූනිපි-

අයමෙත්ථ ජවනනියමො.

දුහෙතුකානමහෙතුකානඤ්ච පනෙත්ථ ක්‍රියාජවනානි චෙව අප්පනාජවනානි ච න ලබ්භන්ති, තථා ඤාණසම්පයුත්තවිපාකානි ච සුගතියං, දුග්ගතියං පන ඤාණවිප්පයුත්තානි ච මහාවිපාකානි න ලබ්භන්ති, තිහෙතුකෙසු ච ඛීණාසවානං කුසලාකුසලජවනානි න ලබ්භන්ති, තථා සෙක්ඛපුථුජ්ජනානං ක්‍රියාජවනානි, දිට්ඨිගතසම්පයුත්තවිචිකිච්ඡාජවනානි ච සෙක්ඛානං.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
64	සමාපත්තිවීථිචිත්ත නියමයෙක් ඇත්තේද?	ධ්‍යානසමාපත්ති ඵලසමාපත්ති වීථිදෙක්හි භවාඞ්ගප්‍රවාහයක්මෙන් චිත්තවීථි නියමයක් නැත්තේය මහද්ගතවූද ලොකොත්තරවූද බොහෝ ජවනයෝ ලැබෙති.
65	කාමාවචරදී ජවන නියමයකෙසේදතයුතුද,	කාමාවචරජවනයෝ උත්කෘෂ්ටවශයෙන් සත්වරෙක්ද මාර්ගාභිඥා ජවනයෝ එක්එක් වරද අභිඥාමාර්ගජවන හැර ඉතිරි මහද්ගතලෞකොත්තර ජවනයෝ බොහෝවූ වාරද ලැබෙත්යයි දතයුතු.
66	ක්‍රියාජවනයෝද අර්පණාජවනයෝද කවරෙක්හට නොලැබෙත්ද?	(අලෝභ අද්වෙෂවසයෙන්) ද්විහෙතුක පුද්ගලයන්ටද (අලෝභාදි හෙතුවිරහිත)අහෙතුකයන්ටද ක්‍රියාජවනයෝද (විපාකාවරණභාවයෙන් අර්පණාජවනයෝද නොලැබෙත්.
67	සුගතියෙහි ද්විහෙතුක අහෙතුකයන්ට ඥාන සම්ප්‍රයුක්තවිපාකයෝ ලැබෙත්ද?	කාමාවචර සුගතියෙහි මූල ප්‍රතිසන්ධිහුගේ ඥානවිප්‍රයුක්තභාවයෙන් ද්විහෙතුක අහෙතුක දෙදෙනාටම ත්‍රිහෙතුකතදාලම්බණ නැතිබැවින් (ඥානසම්ප්‍රයුක්තවිපාකයෝද නොලැබෙත්.)
68	දුගතියෙහි අහෙතුකයන්ට මහාවිපාකයෝ ලැබෙත්ද?	(දුගතිනම්වූ සතරඅපායෙහි උපන් අහෙතුකයන්ට) ඥානවිප්‍රයුක්තවූද මහාවිපාකයෝ නොලැබෙත්)
69	කවරෙක්හට කුසලාකුසල ජවනයෝ ලැබෙත්ද?	ත්‍රිහෙතුක පෘථග්ජනාදි පුද්ගලයන් අතුරෙන් ක්ෂීණාශ්‍රව රහතුන්ට කුසලාකුසලජවනයෝ නොලැබෙත්.
70	කවරෙක්හට ක්‍රියාජවනයෝ නොලැබෙත්ද?	සෝවාන් ආදි ශෛක්ෂයන්ට හා පෘථග්ජනයන්ටද ක්‍රියා ජවනයෝ නොලැබෙත්.
71	ශෛක්ෂයන්ට කිනම් ජවනයෝ නොලැබෙත්ද?	ප්‍රථමමාර්ගයෙන්ම සත්කාය දෘෂ්ට්‍යාදීන් ප්‍රහීණහෙයින් (දෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්ත විචිකිත්සා සම්ප්‍රයුක්ත ජවනයෝද ක්‍රියා ජවනයෝද නොලැබෙත්.) ‡

‡ ක්‍රියාජවනයෝ 'ජවනානි' යන චකාරයෙන් ආකර්ෂණයකරනලද.

අනාගාමිපුග්ගලානං පන පටිඝජවනානි ච නලබ්භන්ති, ලොකුත්තරජවනානි ච යථා සකං අරියානමෙව සමුප්පජ්ජන්තීති.

අසෙක්ඛානං චතුචත්තාලීස සෙක්ඛාන මුද්දිසෙ
ඡ පඤ්ඤාසාවසෙසානං චතුපඤ්ඤාස සම්භවා.

භූමිවසෙන පුග්ගලභෙදො

කාමාවචරභූමියං පනෙතානි සබ්බානිපි වීථිචිත්තානි යථාරහමුපලබ්භන්ති, රූපාවචරභූමියං පටිඝජවනතදාලම්බණවජ්ජිතානි, අරූපාවචරභූමියං පඨමමග්ගරූපාවචරහසනහෙට්ඨිමාරූප්පවජ්ජිතානි ච ලබ්භන්ති, සබ්බත්ථාපි ච තං තං පසාදරහිතානං තං තං ද්වාරිකවීථිචිත්තානි නලබ්භන්තෙව.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
72	අනාගාමීන්ට කිනම් ජවනයෝ නොලැබෙත්ද?	(අනාගාමීන්ටත් මසින්ට ප්‍රතිඝයනැසූහෙයින්) දෙමනස්ජවනයෝද දිට්ඨිසම්ප්‍රයුක්තජවන්හා විචිකිච්ඡාජවනයෝද නොලැබෙත්.
73	ලෝකොත්තරජවනයෝ කවරෙක් හට උපදිත්ද?	(අටවැදෑරුම්වූ ලොකොත්තර ජවනයෝ ස්වකීය මාර්ගඵලසථ) ආර්‍ය්‍යපුද්ගලයන්ට ම උපදිත්.
74	අශෛක්ෂ සඞ්ඛ්‍යාත රහතුන්ට කෙතෙක් වීථිචිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(කුසලාකුසල තෙතිස්සිත්ය, ශ්‍රොතාපත්ත්‍යාදිඵලත්‍රය, නවමහද්ගතවිපාකය, යන පන්සාලිස්සිත් හැර ඉතිරි තෙවිසි කාමාවචරවිපාකයෝය, ක්‍රියාවිස්සය, අහිත්ඵල යයන) සුසාළිස් වීථිචිත්තයෝ ලැබෙත්.
75	ශෛක්ෂයන්ට කෙතෙක් වීථිචිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(අටලොස්ක්‍රියාජවන්ය, දෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්ත සතරය, විචිකිත්ස චිත්තය, අහිත්ඵලය, නවමහද්ගතවිපාකය, යන තෙතිස්සිත් හැර තෙවිසි කාමාවචර විපාකය, ආවර්ජනාවය, එක්විසි කුසල්සිත්ය, අකුසල්සතය, ඵලත්‍රය යන) සපණස්වීථි චිත්තයෝ ලැබෙත්.
76	අවශෙෂවිශෙෂතුකාදි පෘථග්ජනයන්ට කෙතෙක් වීථිචිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(අටළොස්ක්‍රියාජවන්ය, සියලු ලොකොත්තර මහද්ගත සතළොස්විපාකය යන පන්තිස්සිත් හැරතෙවිසි කාමාවචරවිපාකයෝය, ආවර්ජනාවයය, ලෞකිකකුසල් සතළොසය, අකුසල් දොළසය, යන)සිව්පණස් වීථිසිත්හු ලැබෙත්.
77	කාමාවචර භූමියෙහි කෙතෙක්වීථි ලැබෙත්ද	කාමාවචරභූමියෙහි යථානුරූපව සියලු වීථිහු ලැබෙත්.
78	රූපාවචර භූමියෙහි කෙතෙක් වීථිචිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(ප්‍රතිඝසම්ප්‍රයුක්ත චිත්තද්වයද, එකොළොස්තදාලම්බණයෝද හැර යථානුරූපව) සියලුවීථිසිත්හු ලැබෙත්.
79	අරූපාවචර භූමියෙහි කෙතෙක් වීථිචිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	ප්‍රථමමාර්ගය, රූපාවචරපසළොසය, හසිතුප්පාදය, යටයට අරූපාවචරය, යනමෝවුන් වර්ජිත චිත්තයෝ ලැබෙත්.
80	ඒ ඒ ප්‍රසාද විරහිතවූවන්ට තත්තද්වාරිකයුක්ත චිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	කාමරූපාරූපයන සියලුතන්හි තත්තද්ප්‍රසාද විරහිත පුද්ගලයන්ට ඒ ඒ ද්වාරිකයුක්ත චිත්තයෝ නොලැබෙත්මය

අසඤ්ඤසත්තානං පන සබ්බථාපි චිත්තප්පවත්ති නත්ථෙවාති.

අසීතිවීථිචිත්තානි කාමෙ රූපෙ යථාරහං
චතුසට්ඨි තථාරූපෙ ද්වෙචත්තාළීස ලබ්භරෙ.
අයමෙත්ථ භූමිවිභාගො.

ඉච්චෙවං ඡද්වාරික චිත්තප්පවත්ති යථාසම්භවං භවඞ්ගන්තරිතා යාවතායුකමබ්බොච්ඡින්නා පවත්තති.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ වීථිසඞ්ගහ විභාගො නාම

චතුත්ථො පරිච්ඡෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
81	අසඤ්ඤසත්තල සත්වයන්ට සිත් පැවැත්මෙක් ඇත්තේද?	(“සඤ්ඤා රොගො සඤ්ඤා ගණ්ඩො” යනාදින් නාමයෙහි ප්‍රතිකූලකොට කරණලද භාවනා බලයෙන් උපන්) අසඤ්ඤසත්තල සත්වයන්ට සර්වප්‍රකාරයෙන් සිත්පැවැත්මෙක් නැත්තේමය.
82	කාමභවයෙහි කෙතෙක් වීථි චිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(වීථිමුක්තමහද්ගත නවවිධ චිත්තයන් හැර අවශෙෂ) අසීති වීථි චිත්තයෝම ලැබෙත්.
83	රූපභවයෙහි කෙතෙක් වීථි චිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(ප්‍රතිඝද්වයද, අෂ්ටමහාවිපාකද, අහෙතුක කුශලාකුශල ඝ්‍රාණවිඥානාදි ෂඩ් විඥානද, වාරවිමුක්තක නවමහද්ගතද, යනපස්විසි චිත්තයන් හැර අවශෙෂවූ ආවජ්ජනාද්වය, නවඅහෙතුක විපාක හා අභිඤ්ඤා තෙපණස් ජවනයන්ගේ වශයෙන්) සූසැට චිත්තයෝ ලැබෙත්.
84	අරූපභවයෙහි කෙතෙක් වීථි චිත්තයෝ ලැබෙත්ද?	(අරූපභවයෙහි තෙවිසිකාමාවචර විපාකද, ප්‍රථමමාර්ගයද, රූපාවචර පසළොසද, ප්‍රතිඝද්වයද, සතර අරූපවිපාකද, පඤ්චද්වාරාවජ්ජනයද, හසිතොත්පාදයද, යන සත්සාළිස්සිත් හැර (ඉතිරි කාමාවචර කුසල ක්‍රියා සොළසය, අකුසල් දසය, යන ෂඩ්විංශති කාමාවචර ජවනයෝය, අරූපාවචර කුශල ක්‍රියා ජවනයෝය, සප්ත ලොකොත්තර ජවනයෝය, මනොද්වාරාවජ්ජනය යන) දෙසාළිස් සිත්හු ලැබෙත්.
85	ෂඩ්ද්වාරයෙහි නියුක්ත චිත්තප්‍රවෘත්ති තොමෝ නොසිඳ පවත්නීද?	(ෂඩ්ද්වාරික චිත්තප්‍රවෘත්තිතොමෝ ඒ ඒ භවයෙහි සම්භවන පරිද්දෙන් භවාඞ්ගයන් විසින් ව්‍යවහිතව (වෙන්කරණලදුව) ආයුඇතිතෙක් භවය පිළිසිඳි සිතට අනතුරු භවාඞ්ගයාගේ වශයෙන් පවතී මනොද්වාරික වීථිචිත්තයට පටන් චුතිචිත්තය දක්වා) නිරොධසමාපත්තියක් නැතිකල්හි නොසිඳ පවත්නීය.

වීථිචිත්තවසෙනෙවං පවත්තියමුදීරිතො
පවත්තිසඞ්ගහො නාම සන්ධියං දානි වුච්චති —

චතස්සො භූමියො, චතුබ්බිධා පටිසන්ධි, චත්තාරි කම්මානි, චතුධා මරණුප්පත්තිචෙති චත්තාරි චතුක්කානි වෙදිතබ්බානි. — තත්ථ අපායභූමි කාමසුගතිභූමි රූපාවචරභූමි අරූපාවචරභූමිචෙති චතස්සොභූමියො නාම, තාසු නිරයො තිරච්ඡානයොනි පෙත්තිවිසයො අසුරකායො චෙති අපායභූමි චතුබ්බිධා හොති — මනුස්සා චාතුම්මහාරාජිකා තාවතිංසා යාමා තුසිතා නිම්මානරතී පරනිම්මිතවසවත්තීචෙති කාමසුගතිභූමි සත්තවිධා හොති, සා පනායමෙකාදසවිධාපි කාමාවචරභූමිච්චෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති — බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා බ්‍රහ්මපුරොහිතා මහාබ්‍රහ්මාචෙති පඨමජ්ඣානභූමි, පරිත්තාභා, අප්පමාණාභා ආභස්සරාචෙති දුතියජ්ඣානභූමි, පරිත්තසුභා අප්පමාණසුභා සුභකිණ්හාචෙති තතියජ්ඣානභූමි

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	වීථිමුක්ත සඞ්ගහයෙහි චතුෂ්ක කෙතෙක්ද?	(භූමිචතුෂ්කය, ප්‍රතිසන්ධිචතුෂ්කය, කර්මචතුෂ්කය, මරණොත්පත්තිචතුෂ්කය යි) චතුෂ්ක සතරෙක් වෙත්.
2	භූමි කෙතෙක්ද?	අපායභූමිය, කාමසුගතිභූමිය, රූපාවචර භූමිය, අරූපාවචරභූමියයි භූමිහු සතරෙක් වෙත්.
3	අපායභූමිය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(නරකය, තිරිසන්යෝනිය, ප්‍රෙතවිෂයය, අසුරකාය * යයි) අපායභූමිය, සතර ප්‍රකාරයෙකි
4	කාමසුගතිභූමි කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(මනුෂ්‍යය, චාතුර්මහාරාජිකය, තාවතිංසය යාමය, තුසිතය, නිර්මාණරතිය, පරනිර්මිත වසවර්තියයි) කාම සුගති භූමිය සත්ප්‍රකාරවේ.
5	කාමාවචරභූමිහු කෙතෙක්ද?	(සප්තකාමසුගතිභූමිය, සතරඅපාය භූමියයි) කාමාවචරභූමිහු එකොළොසකි.
6	ප්‍රථමධ්‍යානභූමි යනු කුමක්ද?	බ්‍රහ්මපාරිෂද්‍යය, බ්‍රහ්මපුරොහිතය, මහාබ්‍රහ්මය, යන තුන්තලය ප්‍රථමධ්‍යාන භූමි නම්වේ.
7	ද්විතීයධ්‍යානභූමියනු කුමක්ද?	පරිත්තාභාය, අප්පමාණාභය, ආභස්සරාය, යන තුන්තලය ද්විතීයධ්‍යානභූමි නම්වේ.
8	තෘතීයධ්‍යානභූමි යනු කුමක්ද?	පරිත්තසුභාය, අප්පමාණසුභාය, සුභකිණ්හාය යන බඹතලතුන තෘතීයධ්‍යාන භූමි නම් වේ.

* අසුරයනු දෙවඅසුර ප්‍රෙතඅසුරයයි ද්විවිධවේ — "තාවතිංසෙසු දෙවෙසු වෙපචිත්තාසුරා ගතා කාලකඤ්ජාසුරනාම ගතා පෙත්තෙසු සබ්බථා" — යන්තෙන් දිව්‍යයොනි ඇති වෙපචිත්තාදි අසුරයන් තාවතිංසාවැසි දෙවියන්ට ඇතුළත්කොටද කාලකඤ්ජාසුරයන් ප්‍රෙතවිෂයට ඇතුළත්කොටද පූර්වාචාර්‍ය්‍යයන් විසින් කියනලදි.

වෙහප්ඵලා අසඤ්ඤසත්තා සුද්ධාවාසා චෙති චතුත්ථජ්ඣානභූමීති රූපාවචරභූමි සොළසවිධා හොන්ති, අවිහා අතප්පා සුදස්සා සුදස්සී අකනිට්ඨා චෙති සුද්ධාවාසභූමි පඤ්චවිධා හොති. ආකාසානඤ්චායතනභූමි විඤ්ඤාණඤ්චායතනභූමි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනභූමි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභූමි චෙති ආරුප්පභූමි චතුබ්බිධා හොති.

පුථුජ්ජනා න ලබ්භන්ති සුද්ධාවාසේසු සබ්බථා
සොතාපන්නා ච සකදාගාමිනො චාපි පුග්ගලා.
අරියා නොපලබ්භන්ති අසඤ්ඤාපායභූමිසු
සෙසට්ඨානෙසු ලබ්භන්ති අරියානරියාපි ච.

ඉදමෙත්ථ භූමිචතුක්කං.

අපායපටිසන්ධි කාමසුගතිපටිසන්ධි රූපාවචරපටිසන්ධි අරූපාවචරපටිසන්ධි චෙති චතුබ්බිධා පටිසන්ධි නාම. තත්ථ අකුසලවිපාකොපෙක්ඛාසහගතසන්තීරණං අපායභූමියං ඔක්කන්තික්ඛණෙ පටිසන්ධි හුත්වා තතො පරං භවඞ්ගං පරියොසානෙ චවනං හුත්වා වොච්ඡිජ්ජති, අයමෙකාපාය පටිසන්ධි නාම.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
9	චතුර්ථධ්‍යානභූමි යනු කුමක්ද?	(වෙහප්ඵලය, අසඤ්ඤසත්තය, සුද්ධාවාසය යන මොහු චතුර්ථධ්‍යාන භූමි නම.
10	රූපාවචරභූමියකෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජය පටන් අකනිට්ඨාබ්‍රහ්මලොකය දක්වා රූපාවචරභූමි සොළොස් ප්‍රකාරවේ.
11	සුද්ධාවාසභූමිය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(අවිහය, අතප්පය, සුදස්සය, සුදස්සීය, අකනිට්ඨයයි) පිරිසිදු අනාගාමි රහතුන්ට ආවාසවූ සුද්ධාවාසභූමිය පස්ප්‍රකාර වේ.
12	අරූපභූමිය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	ආකාසානඤ්චායතන භූමිය, විඤ්ඤාණඤ්චායතන භූමිය, (ආකිඤ්චඤ්ඤායතන භූමිය, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභූමිය යි) අරූපභූමිය සතරප්‍රකාරවේ.
13	සුද්ධාවාසයෙහි කවරක් නොලැබෙත්ද?	පෘථග්ජනයෝද සොවාන් සෙදගැමිහුද සුද්ධාවාසභූමියෙහි නොලැබෙත්.
14	ආර්‍ය්‍ය අනාර්‍ය්‍යයෝ කොතන්හි ලැබෙත්ද?	සුද්ධාවාස අපාය අසඤ්ඤසත්ත යන තුන් තැන හැර සෙසු සියලුතැන්හි ආර්‍ය්‍යයෝ හා අනාර්‍ය්‍යයෝද ලැබෙත්.
15	ප්‍රතිසන්ධිය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(අපායප්‍රතිසන්ධිය, කාමසුගතිප්‍රතිසන්ධිය, රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිය, අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිය යි) ප්‍රතිසන්ධිය චතුර්විධ වේ.
16	අපාය ප්‍රතිසන්ධිනු කුමක්ද?	(අකුසල විපාක උපෙක්ෂා සහගත සන්තීරණ චිත්තය සතරඅපායයෙහි ප්‍රතිසන්ධික්ෂණයෙහි උපදනදද පසුව භවාංගයද අවසානයෙහි ච්‍යුතියද වී සිඳෙන්නේය) අපාය ප්‍රතිසන්ධිය එකක් ම වේ.

කුසලවිපාකොපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණං පන කාමසුගතියං මනුස්සානඤ්චෙව ජච්චන්ධාදීනං භුම්මස්සිතානඤ්ච විනිපාතිකාසුරානං පටිසන්ධි භවඞ්ග චුතිවසෙන පවත්තති මහාවිපාකානි පන අට්ඨ සබ්බත්ථාපි කාමසුගතියං පටිසන්ධි භවඞ්ග චුතිවසෙන පවත්තන්ති, ඉමා නව කාමසුගති පටිසන්ධියො නාම, සා පනායං දසවිධාපි කාමාවචර පටිසන්ධිච්චෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති.

තෙසු චතුන්නං අපායානං මනුස්සානං විනිපාතිකාසුරානඤ්ච ආයුප්පමාණ ගණනාය නියමො නත්ථි. චාතුම්මහාරාජිකානං පන දෙවානං දිබ්බානි පඤ්චවස්සසතානි මනුස්සගණනාය නවුතිවස්සසතසහස්සප්පමාණං හොති.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
17	කුශලවිපාක අහෙතුකප්‍රතිසන්ධිය කවරෙක්හට පවතීද?	(කුසලවිපාක උපෙක්ෂාසහගත සන්තීරණය කාමසුගතියෙහි මිනිසුන් අතුරෙන් ජාත්‍යන්ධාදීන්ටද * පෘථිවිය ආශ්‍රිත විනිපාතික අසුරසංඛ්‍යාත මලප්‍රේතගෙ ලයක්ෂයන්ටද ප්‍රතිසන්ධිභවාංගච්‍යුතිවශයෙන් පවතී†
18	අටමහාවිපාකයෝ කොතන්හි පවතිත්ද?	සහෙතුක කාමාවචර මහාවිපාකඅට) සර්වත්‍රව කාමසුගතියෙහි ප්‍රතිසන්ධිභවාංගච්‍යුතිවශයෙන් පවතිත්.
19	කාමසුගති ප්‍රතිසන්ධිහු කෙතෙක්ද?	(කුශලවිපාක අහෙතුක ප්‍රතිසන්ධියද, සහෙතුක මහාවිපාකඅටද යන) කාමසුගති ප්‍රතිසන්ධිහු නවයෙක් වෙත්.
20	කාමාවචරප්‍රතිසන්ධිහු කෙතෙක්ද?	(කාමසුගති ප්‍රතිසන්ධිනවයද, අපායප්‍රතිසන්ධියද යන) කාමාවචරප්‍රතිසන්ධිදශයෙක්වේ
21	අපායිකාදි සත්ත්වයන්ට ආයු ප්‍රමාණයෙක් ඇත්තේද?	(සතරඅපායෙහි උපන් සත්ත්වයන්ටද මනුෂ්‍යයන්ට හා විනිපාතික අසුරයන්ටද,) ආයු ප්‍රමාණ ගණනක් නැත්තේය.‡
22	චාතුම්මහාරාජික දෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	දිව්‍යවර්ෂ පන්සියයෙකි + මනුෂ්‍යවර්ෂ ගණනින් හවුරුදු අනූලක්ෂයෙක් වේ.

* ආදිග්‍රහණයෙන් ජාතිබධිර ජාති උම්මත්තක පණ්ඩක උභතො ව්‍යඤ්ජනක නපුංසකාදීහුද කියන ලදහ.

† සමහර විනිපාතිකයෝ සතරඅපායෙන් මිදුනාහු උත්තරමාතා නම් යක්ෂනී ආදීහු මෙන් ද්විහෙතුක තිහෙතුකයෝද වෙත් තිහෙතුකයන්ට ධර්මාභිසමයද වෙති කියන ලදී=දීඝනිකායට්ඨකථා=මෙහි විනිපාතික අසුරානං යනු බාහුල්‍යවශයෙනි.

‡ අපායෙහි උපන් නිරිසතුන්ට කර්මය ඇතිතාක් චුතියනොවී සාමයම ප්‍රමාණයෙකින් ආයුෂ් ප්‍රමාණ නියමනැත්තේය=එසේම භූමාටු දේවියන් ගෙන් ඇතමෙකෙනෙක් සත්දවසක් අඩමසක් මසක් කල්පයක්ද සිටිති.
මිනිසුන්ටද ඇතම්කලෙක අසංඛ්‍යායුස්ප්‍රමාණද දශවර්ෂප්‍රමාණද වනහෙයින් අනියමමැයි එයින් කීහ―"ආපායික මනුස්සායු පරිච්ඡෙදෙ නවිජ්ජති, තථා හි කාලෙ මන්ධාතා යක්ඛා කෙචි චිරායුකා"

+ මෙහි මනුෂ්‍ය වර්ෂගණනින් පණස්හවුරුදුදෙක් චාතුම්මහාරාජිකා.

තතො චතුග්ගුණං තාවතිංසානං තතො චතුග්ගුණං යාමානං තතො චතුග්ගුණං තුසිතානං තතො චතුග්ගුණං නිම්මානරතීනං තතො චතුග්ගුණං පරනිම්මිතවසවත්තීනං.

නවසතඤ්චෙකවීස වස්සානං කොටියො තථා
වස්සසතසහස්සානි සට්ඨි ච වසවත්තිසු.

පඨමජ්ඣානවිපාකං පඨමජ්ඣානභූමියං පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිවසෙන පවත්තති, තථා දුතියජ්ඣානවිපාකං තතියජ්ඣානවිපාකඤ්ච දුතියජ්ඣානභූමියං, චතුත්ථජ්ඣානවිපාකං තතියජ්ඣානභූමියං, පඤ්චමජ්ඣානවිපාකං චතුත්ථජ්ඣානභූමියං.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
23	තව්තිසාවැසි දෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	චාතුමහාරාජිකයෙහි ආයුප්‍රමාණින් දිව්‍ය සංවත්සරයන්ගේ වශයෙන් චතුර්ගුණව* දිව්‍ය වර්ෂ දහසෙකි; මනුෂ්‍ය ගණනින් හවුරුදු තුන්කොටි සැටලක්ෂයෙක්වෙත්.
24	යාමදෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	දිව්‍යවර්ෂ දෙදහසෙකි; මනුෂ්‍යවර්ෂ ගණනින් තුදුස්කෝටි හතළිස්ලක්ෂයෙකි.
25	තුසිතදෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	දිව්‍ය වර්ෂ සාරදහසෙකි; මනුෂ්‍යගණනින් සත්පණස්කෝටි සැටලක්ෂයෙකි
26	නිර්මාණරතී දෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	දිව්‍යවර්ෂ අටදහසෙකි; මනුෂ්‍යගණනින් දෙසියතිස්කෝටි හතළිස්ලක්ෂයෙකි.
27	පරනිර්මිත වසවර්ති දෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	දිව්‍යවර්ෂ සොළොස්දහසෙකි; මනුෂ්‍යගණනින් හවුරුදු නවසිය එක්විස්කොටි සැටලක්ෂයෙකි.
28	ප්‍රථමධ්‍යානාදි පඤ්චකධ්‍යාන විපාකයෝ කොතැන්හි ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදිවශයෙන් පවතිද්ද?	ප්‍රථමධ්‍යානවිපාකය බ්‍රහ්මපාරිශද්‍යාදි ප්‍රථමධ්‍යාන භූමියෙහිද ද්විතීය තෘතීයධ්‍යානවිපාකද්වය ද්විතීයධ්‍යාන භූමියෙහිද චතුර්ථධ්‍යාන විපාකය තෘතීයධ්‍යාන භූමියෙහිද පඤ්චමධ්‍යානවිපාකය චතුර්ථධ්‍යානභූමියෙහිද ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ග චුතිවශයෙන් පවතී.

දිව්‍යලෝකයෙහි එක් රෑ දවලක්වේ; එබඳු රෑ දවල් තිසෙක් මසෙක්ද එබඳු මාසදොළසෙක් හවුරුද්දෙක්ද එබඳු හවුරුදු පන්සියයෙක් චාතුර්මහාරාජික දෙවියන්ගේ ආයු වර්ෂගණනවේ; මෙසේ කීහ. "යානි පඤ්ඤාසවස්සානි මනුස්සානං දිනො තහිං තිංසරත්තිදිවො මාසො මාසාද්වාදසවච්ඡරං තෙන සංවච්ඡරෙනායු දිබ්බං පඤ්චසතං මතං" අභිධම්මත්ථවිභාවිනී, සෙසු දෙව්ලොව දිව්‍යවර්ෂගණනද මිනිස්ලොවට හවුරුදු සියයෙක දෙසියයෙක යනාදි යටකී නයින් එකිනෙක සිවුගුණකොට ගිණියයුත.

* දිව්‍යසංවච්ඡරාදි ගණනවසෙන චතුග්ගුණං නාම පන දිබ්බගණනාය වස්සසහස්සං.

අසඤ්ඤසත්තානං පන රූපමෙව පටිසන්ධි හොති, තථා තතො පරං පවත්තියං චවනකාලෙ ච රූපමෙව පවත්තිත්වා නිරුජ්ඣති, ඉමා ඡරූපාවචරපටිසන්ධියො නාම.— තෙසු බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං දෙවානං කප්පස්ස තතියොභාගො ආයුප්පමාණං, බ්‍රහ්මපුරොහිතානං උපඩ්ඪකප්පො, මහාබ්‍රහ්මානං එකොකප්පො, පරිත්තාභානං ද්වෙකප්පානි, අප්පමාණාභානං චත්තාරි කප්පානි, ආභස්සරානං අට්ඨකප්පානි පරිත්තසුභානං සොළසකප්පානි, අප්පමාණසුභානං ද්වත්තිංසකප්පානි, සුභකිණ්හානං චතුසට්ඨිකප්පානි

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
29	අසඤ්ඤතල සත්ව යන්ට කුමක් ප්‍රතිස න්ධිවේද?	අසඤ්ඤතලසත්වයන්ට රූපයම ප්‍රතිස න්ධිවේ එසේම පැවැත්මෙහි හා චුති කාලයෙහිද රූපයම භවාඞ්ගවෘත්තිවශ යෙන් පැවත නිරුද්ධවේ.
30	රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි කෙතෙක්ද?	(ප්‍රථමධ්‍යානාදී සතර භූමියෙහි ප්‍රථම ධ්‍යානාදි පඤ්චවිපාක ප්‍රතිසන්ධිද අස ඤ්ඤතලයෙහි රූප ප්‍රතිසන්ධිද යන)ප්‍ර තිසන්ධි සයෙකි.
31	බ්‍රහ්මපාරිශද්‍යාදි තල ත්‍රයෙහි දෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	බ්‍රහ්මපාරිශද්‍ය දෙවියන්ට කල්පයක්හු ගේ තුනෙන් කොටසෙක්ද බ්‍රහ්මපුරො හිත දෙවියන්ට අඩකපෙක්ද මහාබ්‍රහ්ම යන්ට එක්කපෙක්ද ආයුවේ. *
32	පරිත්තාභාදි තුන්ත ලෙහි දෙවියන්ට ආ යුකෙතෙක්ද?	පරිත්තාභනම් දෙවියන්ට කල්පදෙකෙ ක්ද අප්පමාණාභ දෙවියන්ට සතර කපෙක්ද ආභස්සරදෙවියන්ට අටකපෙ ක්ද ආයුවේ.
33	පරිත්තසුභාදි තුන් තලෙහි දෙවියන්ට ආයු කෙතෙක්ද?	පරිත්තසුභදෙවියන්ට සොළොස්කපෙ ක්ද අප්පමාණසුභදෙවියන්ට දෙතිස් කපෙක්ද සුභකිණ්හදෙවියන්ට සිව්සැ ටකපෙක්ද වේ.

* බ්‍රහ්මපාරිශද්‍යාදි තුන්තලෙහි ආයුස්ප්‍රමාණය මහාකල්පවශයෙන් නොව අසංඛ්‍යකල්පවශයෙනි; අසංඛ්‍යකල්පයනම් මහාකල්පයාගේ සතරෙන් කොටසෙක්වේ; එක්කපෙක්හිම ඔවුන්ගේ විනාසයවන හෙයින් කපනැස්ම කරණකොටගෙණ මහාකල්පවශයෙන් ආයු නොලැබේ; කපනැස්මවනාහි සත්සත්වරෙක්ගින්නෙන්ද අටවෙනි අටවෙනිවර ජලයෙන්ද මෙසේඅෂ්ටක අටක්පිරුණුකල සුසැටවෙනිවර වාතයෙන් නසී; හෙද ආභස්සරයෙන් යට ප්‍රථමධ්‍යාන තලතුණඇතුලුව ගින්නෙන්ද සුභකිණ්හයෙන් යට ද්විතීයධ්‍යාන තලත්‍රය ඇතුළුව ජලයෙන්ද වෙහප්ඵලයෙන් යට තෘතීයධ්‍යානතල තුණ ඇතුලුව වාතයෙන්ද නස්නේය —මෙමකීහු;

"සත්තසත්තග්ගිනාවාරා අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දකා චතුසට්ඨියදා පුණ්ණා එකොවායු වාරො සියා.— අග්ගිනාභස්සරා හෙට්ඨා ආපෙන සුභකිණ්හතො වෙහප්ඵලතො වාතෙන එවං ලොකො විනස්සති."

සම්මොහවිනොදනී අට්ඨකථා.

ආභස්සර සුභකිණ්හ යන්නෙන් ද්විතීය තෘතීයධ්‍යාන තලතුණ ගැණේ.

වෙහප්ඵලානං අසඤ්ඤසත්තානඤ්ච පඤ්චකප්පසතානි, අවිහානං කප්පසහස්සං අතප්පානං ද්වෙකප්පසහස්සානි, සුදස්සානං චත්තාරි කප්පසහස්සානි, සුදස්සීනං අට්ඨකප්පසහස්සානි, අකනිට්ඨානං සොළසකප්පසහස්සානි — පඨමාරුප්පාදිවිපාකානි පඨමාරුප්පාදිභූමිසු යථාක්කමං පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතිවසෙන පවත්තන්ති, ඉමා චතස්සො ආරුප්පපටිසන්ධියො නාම — තෙසු පන ආකාසානඤ්චායතනූපගානං දෙවානං වීසතිකප්පසහස්සානි ආයුප්පමාණං, විඤ්ඤාණඤ්චායතනූපගානං දෙවානං චත්තාළීසකප්පසහස්සානි, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපගානං දෙවානං චතුරාසීති කප්පසහස්සානි —

පටිසන්ධිභවඞ්ගඤ්ච තථා චවනමානසං
එකමෙව තථෙවෙක විසයඤ්චෙකජාතියං —

ඉදමෙත්ථ පටිසන්ධිචතුක්කං.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
34	වෙහප්ඵල අසංඥ තලදෙක්හි ආයු කොතෙක්ද?	වෙහප්ඵලවාසින්ටහා අසඤ්ඤතලවැසි දෙවියන්ටද මහාකල්ප පන්සියයෙක් ආයුප්‍රමාණවේ.
35	අවිහාදි පඤ්චසුද්ධාවාස දෙවියන්ට ආයු කොතෙක්ද?	අවිහනම් දෙවියන්ට කප් දහසෙක්ද අතප්පනම් දෙවියන්ටකප්දෙදහසෙක්ද සුදස්සනම් දෙවියන්ට කප් සාරදහසෙක්ද සුදස්සීනම්දෙවියන්ට කප් අටදහසෙක්ද අකනිට්ඨනම් දෙවියන්ට කප් සොළොස්දහසෙක්ද ආයුප්‍රමාණයවේ.
36	ආරූප්‍ය විපාකයෝ ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදි වශයෙන් කොතැන්හිපවතිත්ද?	ආරූප්‍යවිපාකයෝ ප්‍රථමආරූප්‍ය ද්විතීයආරූප්‍යාදි භූමි සතරෙහි ක්‍රමයෙන් ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ගචුතිවශයෙන්පවතිත්.
37	ආරූප්‍ය ප්‍රතිසන්ධිහු කොතෙක්ද?	(ප්‍රථමාරූප්‍ය ප්‍රතිසන්ධිය, ද්විතීයාරූප්‍යප්‍රතිසන්ධිය, තෘතීයාරූප්‍ය ප්‍රතිසන්ධිය, චතුර්ථාරූප්‍ය ප්‍රතිසන්ධියයි) ප්‍රතිසන්ධිහු සතරක්වෙත්.
38	ආකාශානඤ්චායතනූපගාදිසතර අරූපාවචර දෙවියන්ගේ ආයුප්‍රමාණ කොතෙක්ද?	ආකාසානඤ්චායතනූපග දෙවියන්ටකප් විසිදහසෙක්ද, විඤ්ඤාණඤ්චායතනූපග දෙවියන්ට කප් සතළිස්දහසෙක්ද, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපග දෙවියන්ට කප් සැටදහසෙක්ද, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනූපග දෙවියන්ට කප් අසූසාරදහසෙක්ද, ආයුප්‍රමාණයවේ.
39	ප්‍රතිසන්ධි භවාඞ්ගචුති සිත්තුණේ වෙනසක් තිබේද?	එක්ජාතියෙක්හි ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදි සිත්තුණ ජාතිභූමි සම්ප්‍රයුක්ත ධර්ම සංස්කාර හෙයින්) සීමානමය කර්මනිමිත්තාදී එක් අරමුණක්දවේ.

ජනක මුපත්ථම්භක මුපපීළක මුපඝාතකඤ්චෙති කිච්චවසෙන, ගරුකමාසන්න මාචිණ්ණං කටත්තාකම්මඤ්චෙති පාකදානපරියායෙන, දිට්ඨධම්මවෙදනීයං උපපජ්ජවෙදනීයං අපරාපරියවෙදනීයං අහොසිකම්මඤ්චෙති පාකකාලවසෙනෙති චත්තාරිකම්මානි නාම~~~ තථා අකුසලං කාමාවචරකුසලං රූපාවචරකුසලං අරූපාවචරකුසලඤ්චෙති පාකට්ඨානවසෙන, තත්ථ අකුසලං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මඤ්චෙති කම්මද්වාරවසෙන තිවිධං හොති~~~

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
40	කෘත්‍යවශයෙන් කර්ම කෙතෙක්ද?	(ප්‍රතිසන්ධිය උපදවන කුශලාකුශලවූ ජනකකර්මයද ප්‍රතිසන්ධිකර්මයට රුකුල්දෙනාවූ උපස්තම්භක කර්මයද, සුවදුක් කල්පැවතනොදී බාධාකරන්නාවූ උපපීඩක කර්මයද දුර්වලජනක කර්මයාගේ විපාකසිඳින්නාවූ උපඝාතකකර්මයදැයි) කෘත්‍යවශයෙන් * සතරෙකි.
41	විපාකදෙන ක්‍රමයෙන් කර්ම කෙතෙක්ද?	(අනතුරු භවයෙහි විපාකදෙන සුලුවූ ගරුක කර්මයද, ‡ මරණාසන්නකාල සිතනලදද හෝ කරණලදද ආසන්නකර්මයද, ගරුකාදී භාවයකට නොපැමිණි කටත්තානම් කර්මයද නිරතුරු පුරුදු කරණලදවූ ආචිණ්ණකර්මයදැයි) විපාකදෙනපරියායෙන් † සතරෙකි.
42	විපාකදෙනකාලවශයෙන් කර්ම කෙතෙක්ද?	(මේ අත්බැව්හි විඳෑයුතු දෘෂ්ටධර්ම වේදනීයකර්මයද, අනතුරු භවයෙහි විඳෑයුතු උපපද්‍ය වේදනීයකර්මයද, යම්කිසි භවයෙක්හි විඳෑයුතු අපරාපර්‍ය්‍ය වේදනීයකර්මයද, ඒ ඒ කල් ඉක්මගියහෙයින් විපාක විරහිතවූ අහොසිකර්මයදැයි) විපාකකාලවශයෙන් + සතරෙකි.
43	විපාකස්ථාන වශයෙන් කර්ම කෙතෙක්ද?	(අකුශලය, කාමාවචර කුසලය, රූපාවචර කුසලය, අරූපාවචර කුසලයයි) විපාකස්ථානවශයෙන් කර්මයෝ සතර දෙනෙක් වෙත්.
44	අකුසලයද්වාරවශයෙන් කෙතෙක්ප්‍රකාරද?	කායකර්මය, වාක්කර්මය, මනොකර්මයයි ද්වාරවශයෙන් තුන්ප්‍රකාරවේ.

* කෘත්‍යවශයෙන් යනු ජනක කෘත්‍යාදී චතුෂ්කෘත්‍ය වශයෙනි.

‡ කුශලපක්ෂයෙහි මහානුභාවවූ මහද්ගත කර්මයද, අකුශලපක්ෂයෙහි මහාසාවද්‍යවූ ආනන්තර්‍ය්‍ය කර්මයද, ගරුකර්මයි.

† සියලු කර්මයන්ට ප්‍රථමකොට ගරුකර්මයද, එය නැතිකල්හි ආසන්නකර්මයද, එයද නැතිකල්හි ආචිණ්ණකර්මයද, එයද නැතිකල්හි කටත්තානම් කර්මයද, විපාකදේනුයි විපාකදෙන පරියායෙන්යයි කියනලදී.

\+ ඒ ඒ කල්හි විඳෑයුතු කර්මහෙයින් කාලවශයෙනැයි කියනලදී.

කථං පාණාතිපාතො අදින්නාදානං කාමෙසුමිච්ඡාචාරොචෙති කායවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතෙ කායද්වාරෙ බාහුල්ලවුත්තිතො කායකම්මං නාම ~~~ මුසාවාදො පිසුණාවාචා ඵරුසාවාචා සම්ඵප්පලාපොචෙති වචීවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතෙ වචීද්වාරෙ බාහුල්ලවුත්තිතො වචීකම්මං නාම ~~~ අභිජ්ඣා ව්‍යාපාදො මිච්ඡාදිට්ඨිචෙති අඤ්ඤත්‍රාපි විඤ්ඤත්තියා මනස්මිංයෙව බාහුල්ලවුත්තිතො මනොකම්මං නාම ~~~ තෙසු පාණාතිපාතො ඵරුසාවාචා ව්‍යාපාදො ච දොසමූලෙන ජායන්ති, කාමෙසුමිච්ඡාචාරො අභිජ්ඣා මිච්ඡාදිට්ඨිච ලොභමූලෙන, සෙසානි චත්තාරිපි තීහි මූලෙහි ※ සම්භවන්ති ~~~

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
45	කාය කර්ම යනු කුමක්ද?	ප්‍රාණඝාතයද අදත්තාදානයද කාමමිථ්‍යාචාරයද කායවිඥප්තියයි කියනලද * කායද්වාරයෙහි බහුලව පවත්නාහෙයින් ‡ කායකර්මනම් වේ.
46	වාක් කර්ම යනු කුමක්ද?	මුසාවාදයද පෛශුන්‍යවචනයද පරුෂවචනයද සම්ඵප්පලාපයද වාක්විඥප්තිසංඛ්‍යාත වාග්ද්වාරයෙහි බහුලව පවත්නාහෙයින් වාක්කර්මනම් වේ.
47	මනො කර්ම යනු කුමක්ද?	අනුන්සන්තක අභිමුඛකොට ලොභවශයෙන් චින්තනයකරන්නාවූ අභිධ්‍යාවද (මේ සත්වතෙම විනාසවූයේ නම් යෙහෙකැයි) සිතනොපැහැදුම් සංඛ්‍යාත ව්‍යාපාදයද විපරීතාකාරයෙන් දක්නාවූ නාස්තිකාදි මිථ්‍යාදෘෂ්ටියද කායවාක්විඥප්තිරහිතවද සිත්හිම බහුලව පවත්නාහෙයින් මනොකර්මනම් වේ.
48	ද්වේෂමූලයෙන් කිනම් අකුශලයෝ උපදිත්ද?	ප්‍රාණඝාතය පරුෂවචනය ව්‍යාපාදය යන මොහු දෙසමූලයෙන් හෙවත් ද්වේෂය මුල්කොට උපදිත්.
49	ලොභ මූලයෙන් කිනම් අකුශලයෝ උපදිත්ද?	කාමමිථ්‍යාචාරයද අභිධ්‍යාවද මිථ්‍යාදෘෂ්ටියද යන මොහු ලොභය මුල්කොට උපදිත්.
50	මොහ මූලයෙන් කිනම් අකුශලයෝ උපදිත්ද?	අදත්තාදානය, මුසාවාදය, පෛශුන්‍යවචනය, සම්ඵප්පලාපය, යන සතරදෙන ලොභ ද්වේෂ මොහ යන ත්‍රිමූලයෙන් උපදිත්.

* කයින් අභිප්‍රායහඟවනහෙයින්ද තමා කයින් දතයුතු හෙයින්ද කායවිඥප්තියයි කියනලදි—වාක්විඥප්තියද මෙසේමය.

‡ "බහුලව පවත්නාහෙයින්" යනු ප්‍රාණඝාතාදිය වචනයෙන් අණවන්නාහට ද්වාරවශයෙන් වාග්ද්වාරයෙහි ද මදව පවත්නා හෙයිනි.

※ "තීහිමූලෙහි" යනුඇතම් පොත්හි පෙණේ.

චිත්තුප්පාදවසෙන පනෙතං අකුසලං සබ්බථාපි ද්වාදසවිධං හොති කාමාවචරකුසලම්පි කායද්වාරෙ පවත්තං කායකම්මං වචීද්වාරෙ පවත්තං වචීකම්මං මනොද්වාරෙ පවත්තං මනොකම්මඤ්චෙති කම්මද්වාරවසෙන තිවිධං හොති තථා දානසීලභාවනාවසෙන චිත්තුප්පාදවසෙන පනෙතං අට්ඨවිධං හොති, දාන, සීල, භාවනා, අපචායන, වෙය්‍යාවච්ච, පත්තිදාන, පත්තානුමොදන, ධම්මසවණ, ධම්මදෙසනා දිට්ඨිජුකම්මවසෙන දසවිධං හොති.....තං පනෙතං වීසතිවිධම්පි කාමාවචරකම්මමිච්චෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති, රූපාවචර කුසලම්පන මනොකම්මමෙව, තඤ්ච භාවනාමයං, අප්පනාප්පත්තං, ඣානඞ්ගභෙදෙන පඤ්චවිධං හොති.....තථා අරූපාවචරකුසලඤ්ච මනොකම්මං තම්පි භාවනාමයං අප්පනාප්පත්තං ආලම්බණභෙදෙන චතුබ්බිධං හොති, එත්ථාකුසලකම්මමුද්ධච්චරහිතං අපායභූමියං පටිසන්ධිං ජනෙති පවත්තියං පන සබ්බම්පි ද්වාදසවිධං

ප්‍රශ්න		උත්තර.
51	චිත්තොත්පාද වශයෙන් අකුසලය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(ලොභය මුල්කොට අටෙක, ද්වේෂය මුල්කොට දෙකෙක, මෝහය මුල්කොට දෙකෙකැයි,) දොළොස්ප්‍රකාර වේ.
52	කාමාවචර කුශලය දානාදි වශයෙන් කොතෙක් ප්‍රකාරද?	දන්දීමය, සිල්රැකීමය, භාවනාකිරීමය, ජ්‍යෙෂ්ඨාපචායනය වතාවත් කිරීමය, පින්දීමය, පින්අනුමෝදන්වීමය, බණඇසීමය, බණකීමය, දෘෂ්ටිය ඍජුකිරීමය, යනමොවුන්ගේ වශයෙන් දශප්‍රකාර වේ.
53	රූපාවචර කුශලය කිනම් කර්මයෙක්ද?	කායද්වාරාදියෙහි නොපවත්නා හෙයින් මනඃකර්මනම් වේ.
54	රූපාවචරකුශලය අඞ්ගභෙදයෙන් කොතෙක් ප්‍රකාරද?	අර්පණාප්‍රාප්තභාවනාමයවූ රූපාවචරකුශලය විතර්කවිචාරාදි ධ්‍යානාඞ්ගභෙදයෙන් පස්ප්‍රකාර වේ.
55	අරූපාවචරකුශලය කිනම් කර්මයෙක්ද?	කායද්වාරාදියෙහි නොපවත්නාහෙයින් මනඃකර්ම වේ.
56	අරූපාවචරකුශලය ආලම්බණභෙදයෙන් කොතෙක් ප්‍රකාරද?	භාවනාමයවූ අර්පණාවට පැමිණි අරූපාවචර කුශලයතෙමෙ කසිණුග්ඝාටිමාකාශාදි ආලම්බණ භෙදයෙන් චතුර්විධ වේ. *
57	ද්වාදශාකුශල කර්මයාගේ පිළිසිඳීම් පැවතීම් කෙසේද?	උද්ධච්චසහගත චෙතනාව හැර † සෙසු එකාදශඅකුශල කර්මයම සතර අපායෙහි පිළිසිඳීමදේ–පැවැත්මෙහිද උද්ධච්චසහගත චිත්තය සමග දොළොස්වැදෑරුම්වූ අකුශලචිත්තයම විපාකදේ.

* "කසිණුග්ඝාටිමාකාසං ආකාසවිසයං මනො තදභාවො තදාලම්බං විඤ්ඤාණානි චතුබ්බිධං"

† උද්ධච්චසහගත චිත්තයාගේ ප්‍රතිසන්ධි දාන ස්වභාවයක් නැතිහෙයින් උද්ධච්චසහගත චෙතනාව හැරයයි කියන ලදි.

සත්තාකුසලපාකානි සබ්බත්ථාපි කාමලොකෙ රූපලොකෙ ච යථාරහං විපච්චන්ති, කාමාවචරකුසලම්පි කාමසුගතියමෙව පටිසන්ධිං ජනෙති තථාපවත්තියඤ්ච මහාවිපාකානි ~ අහෙතුකවිපාකානි පන අට්ඨපි සබ්බත්ථාපි කාමලොකෙ රූපලොකෙච යථාරහං විපච්චන්ති, තත්ථාපි තිහෙතුකමුක්කට්ඨං කුසලං තිහෙතුකං පටිසන්ධිං දත්වා පවත්තෙ සොළසවිපාකානි විපච්චති ~ තිහෙතුකමොමකං ද්විහෙතුකමුක්කට්ඨඤ්ච කුසලං ද්විහෙතුකං පටිසන්ධිං දත්වා පවත්තෙ තිහෙතුකරහිතානි ද්වාදසවිපාකානි විපච්චති ~

	ප්‍රශ්න.	උත්තර·
58	සප්තාකුශලවිපාකයෝ කොතැන්හි විපාකදෙත්ද?	(චක්ෂුර්විඥානාදි) සප්තාකුශල විපාකයෝ දුගති සුගති වශයෙන් සියලු කාමභවයෙහි ද රූපභවයෙහි ද චාරාලම්බණානුරූපව විපාක දෙත්.
59	කාමාවචර කුශලය කොතැන්හි පිළිසඳ හා ප්‍රවෘත්ති විපාක උපදවාද?	කාමාවචර කුශලයතෙමේ කාම සුගති යයි කියනලද සප්තකාමස්වර්ගයෙහි ම පිළිසඳ උපදවා එසේම පැවැත්මෙහිද මහාවිපාකයන්ද උපදවයි
60	අහෙතුක විපාකයෝ කොතැන්හි විපාක දෙත්ද?	චක්ෂුර්විඥානාදි අෂ්ටවිපාකයෝ සියලු කාමලෝකයෙහි ද රූපලෝකයෙහිද සුදුසු පරිද්දෙන් විපාකදෙත්.
61	ත්‍රිහෙතුකොත්කෘෂ්ට කුශලය කුමණ පිළිසඳක්දී කොතෙක් විපාක උපදවාද?	උත්කෘෂ්ටවූ * (අලොභ අද්වෙෂ අමෝහ වශයෙන්) ත්‍රිහෙතුකවූ කුශලය ත්‍රිහෙතුක ප්‍රතිසන්ධිය දේ † පැවැත්මෙහි සහෙතුක අහෙතුකවූ සොළොස් විපාකයන්ද උපදවයි.
62	කවරකුශලයෙක් ද්විහෙතුක ප්‍රතිසන්ධිය දී කොතෙක් විපාක උපදවාද?	ඔමකවූ ‡ ත්‍රිහෙතුක කුශලයද අලොභ අද්වෙෂ වශයෙන් ද්විහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශලය ද ද්විහෙතුක ප්‍රතිසන්ධිය දී පැවැත්මෙහි ඥානසම්ප්‍රයුක්ත ත්‍රිහෙතුක විපාක සතර හැර සෙසු දොළොස් විපාකයන් උපදවයි.

* යම්කර්මයක් තමන් පවත්නාකලැ පෙරපසුපැවති කුශලාකුශල කර්මයන් විසින් පිරිවරණලදද පසුව්හෝ ආසෙවනලාභයෙන් පුරුදුකරණලද්දේද එය උත්කෘෂ්ට කුසලකර්ම නම් වේ.

† ප්‍රතිසන්ධිය දේ යනු එකම ප්‍රතිසන්ධියෙකි—එක් කර්මයකින් නොයෙක් ප්‍රතිසන්ධි නොදේ=ප්‍රවෘත්තිවිපාකවූ කලී ජාති සියයක්හි ද දහසක්හි ද වෙත්—එසින් කීහ—
"පටිසන්ධිනාම එකමෙව පටිසන්ධිං නහි එකෙන කම්මෙන අනෙකාසු ජාතීසු පටිසන්ධිනොති පවත්තිවිපාකො පන ජාතිසතෙපි ජාතිසහස්සෙපි හොති"

‡ යම් කුශලයක් කරණකලැ පෙරපසු සිත් අකුශලයන් විසින් පිරිවරණලදද පසුව හෝ මා විසින් කරණ ලද්ද නපුරැයි විපිළිසර ඉපදීමෙන් පරිභාවිතද ඒ කුශලය ඔමකනම්වේ -- මෙසේකීහ= "යම්පන කරණකාලෙ අකුසලෙහි පරිවාරිතං පච්ඡාච දුක්කතමෙතං මයාති විප්පටිසාරුප්පාදනෙන පරිභාවිතං තං ඔමකන්ති දට්ඨබ්බං"

ද්විහෙතුකං ඔමකං පන කුසලං අහෙතුකමෙව පටිසන්ධිං දෙති පවත්තෙ ච අහෙතුකවිපාකානෙව විපච්චති.

අසංඛාරං සසංඛාර විපාකානි න පච්චති
සසංඛාරමසංඛාර විපාකානීති කෙචන.
තෙසං ද්වාදසපාකානි දසාට්ඨ ච යථාක්කමං
යථා වුත්තානුසාරෙන යථාසම්භවමුද්දිසෙ.

රූපාවචරකුසලං පන පඨමජ්ඣානං පරිත්තං භාවෙත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙසු උප්පජ්ජන්ති. තදෙව මජ්ඣිමං භාවෙත්වා බ්‍රහ්මපුරොහිතෙසු, පණීතං භාවෙත්වා මහාබ්‍රහ්මෙසු.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
63	කවර කුශලයෙක් තෙමේ අහෙතුක ප්‍රතිසන්ධිය දී අහෙතුක විපාකඋපදවාද?	(අකුශලයන් විසින් පිරිවරණලදද පසුව බාවිසි නපුරක්කරණලද්ගති ආසෙවනය කරණලදද) ඔමකවූ ද්විහෙතුක කුශලය අහෙතුක පිළිසඳ දී පැවතීමෙහි ද අහෙතුක විපාක උපදවයි.
64	අසංසකාරික කුශලය සසංසකාරිකවිපාකයන්ද සසංසකාරිකකුශලය අසංසකාරික විපාක යන්ද දේද?	අසංසකාරික කුශලය (තත්සදෘශ අසංසකාරික විපාකයන් විනා) සසංසකාරික විපාකයන් නොදේ, සසංසකාරික කුශලයද සසංසකාරික විපාකයන් හැර අසංසකාරික විපාකයන් ද නොදේ යයි කිසිනෙකෙක් කියත්.*
65	කෙචිවාදමත භෙදයෙන් කෙතෙක් විපාකයන් කියත්නේද?	ඔවුන්ගේ මතභෙදයෙන් ත්‍රිහෙතුක උත්කෘෂට සසංසකාරිකාදි ක්‍රමයෙන් දොළොස් විපාකයන් ද ත්‍රිහෙතුක නිකෘෂට ද්විහෙතුක උත්කෘෂට සසංසකාරිකාදි ක්‍රමයෙන් දස විපාකයන්ද ද්විහෙතුක ඔමක වශයෙන් අට විපාක යන්ද යට කියනලද ක්‍රමයෙන් ඒ ඒ කාමයන්ට ලැබෙන පරිද්දෙන් කියත්තේය.
66	ප්‍රථමධ්‍යානය වඩා කොතැන් හි උපදිත්ද?	රූපාවචර කුශල සංඛ්‍යාත ප්‍රථමධ්‍යානය (උත්පාදමාත්‍ර අනාසෙවිත බැවින් මදකොට වඩා බ්‍රහ්මපාරිශද්‍ය දෙවියන් කෙරෙහි ද (අතිසුභාවිතනොවූ අපරිපූර්ණවශීභාවය ඇතිහෙයින්) මධ්‍යමකොට වඩා බ්‍රහ්මපුරොහිත දෙවියන් කෙරෙහිද අතිසුභාවිත පරිපූර්ණවශීභාවය ඇති බැවින් උත්කෘෂ්ටකොට වඩා මහාබ්‍රහ්මයන් කෙරෙහිද උපදිත්.

* කිසිවෙක් යනු මොරවාපිවාසී මහාධම්මරක්ඛිතස්ථවිරයන් සඳහා යයි ටීකාවෙහි කියනලදී.

තථා දුතියජ්ඣානං තතියජ්ඣානඤ්ච පරිත්තං භාවෙත්වා පරිත්තාභෙසු මජ්ඣිමං භාවෙත්වා අප්පමාණාභෙසු පණීතං භාවෙත්වා ආභස්සරෙසු, චතුත්ථජ්ඣානං පරිත්තං භාවෙත්වා පරිත්තසුභෙසු මජ්ඣිමං භාවෙත්වා අප්පමාණසුභෙසු පණීතං භාවෙත්වා සුභකිණ්හෙසු, පඤ්චමජ්ඣානං භාවෙත්වා, වෙහප්ඵලෙසු, තදෙව සඤ්ඤාවිරාගං භාවෙත්වා අසඤ්ඤසත්තෙසු, අනාගාමිනො පන සුද්ධාවාසෙසු උප්පජ්ජන්ති.——

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
67	ද්විතීය තෘතීයධ්‍යානය වඩා කොතැන්හි උපදිත්ද?	ද්විතීය තෘතීයධ්‍යානවය පරිත්ත මධ්‍යම ප්‍රණීතවශයෙන් වඩා පරිත්තාභය, අප්පමාණාභය, ආභස්සරය යන තුන්තලවැසි දෙවියන්කොරෙහි උපදිත්.
68	චතුර්ථධ්‍යානය වඩා කොතැන්හි උපදිත්ද?	චතුර්ථධ්‍යානය පරිත්තාදිවශයෙන් වඩා පරිත්තසුභය, අප්පමාණසුභය, සුභකිණ්හකය, යන තුන්තලවැසි දෙවියන්කෙරෙහි අනුක්‍රමයෙන් උපදිත්.
69	කුමනධ්‍යානයක් වඩා වෙහප්ඵලයෙහි උපදිත්ද?	(පරිත්තාදි ත්‍රිවිධවූ අභිඥභාවයට නොපැමිණි) පඤ්චමධ්‍යානය වඩා වෙහප්ඵලදෙවියන්කෙරෙහි උපදිත්.
70	කුමනධ්‍යානයක් වඩා අසංඥසත්වයන් කෙරෙහි උපදිත්ද?	පඤ්චමධ්‍යානයම (සඤ්ඤාගණ්ඩො සඤ්ඤාරොගො ධී චිත්තං) යනාදි වශයෙන් සංඥාවිරාග භාවනාකොට අසංඥසත්වයන්කෙරෙහි උපදිත්. *
71	අනාගාමීහු කොතැන්හි උපදිත්ද?	අනාගාමීහු වනාහි (පඤ්චමධ්‍යානය ත්‍රිවිධාකාරයෙන් වඩා ශ්‍රද්ධාදි ඉන්ද්‍රිය නානත්වානුක්‍රමයෙන්) පඤ්චසුද්ධාවාසයෙහි උපදිත්. †

* මෙහි යම් තීර්ථකයකින් මැරෙත්ද එම ඉරියව්වෙන්ම එහි උපදිති, ඔහුතුමූ කර්මක්‍රියාවාදි තීර්ථකයෝමයයි කියනලදී.

† ශුෂ්කවිදර්ශක අනාගාමිහු මරණකාලැ සමාධියෙහි පරිපූරකාරි හෙයින් ධ්‍යානඋපදවා බඹතලෙහි උපදිත්, අනාගාමිහුම සුද්ධාවාසයෙහිඋපදිත්යයි නියමයැතිවේ; ඒ අනාගාමිහු අන්‍යබඹතලයෙක්හි නූපදිත්යයි නියමයක් නැත්තේය, එහින් කීහ, පූර්වාචාර්යයන්විසින්:-

“සුද්ධාවාසෙසු අනාගාමී පුග්ගලාවොපපජ්ජරෙ, කාමධාතුම්හි ජායන්ති අනාගාමිවිවජ්ජිතා” යි—— ස්ත්‍රීහුවනාහි ආර්යයෝ හෝ අනාර්යයෝ හෝ අෂ්ටසමාපත්තිලාභිනිහු බ්‍රහ්මපාරිෂද්‍යයෙහිම උපදිත්, මෙම කීහ—“ඉත්ථියො පන අරියාවා අනරියාවාපි අට්ඨසමාපත්තිලාභිනියො බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙසු යෙව නිබ්බත්තන්තීති අට්ඨකථාසු වුත්තා”—— වෙහප්ඵලයෙහිද අකනිට්ඨබඹතලෙහිද අරූපතලසතරෙහිද උපන් ආර්යයෝ අන්තැනෙක්හි නූපදිත්; හෙද කියනලදී- “වෙහප්ඵලෙ අකනිට්ඨෙ භවග්ගෙච පතිට්ඨිතා න පුනඤ්ඤත්ථ ජායන්ති සබ්බෙ අරියපුග්ගලා බ්‍රහ්මලොකගතා හෙට්ඨා අරියානොපපජ්ජරෙ”යි—— අභිධම්මත්ථවිභාවනී.

අරූපාවචරකුසලඤ්ච යථාක්කමං භාවෙත්වා ආරුප්පෙසු උප්පජ්ජන්තීති —

ඉත්ථං මහග්ගතං පුඤ්ඤං යථා භූමිවවත්ථිතං
ජනෙති සදිසං පාකං පටිසන්ධිපවත්තියං —

ඉදමෙත්ථ කම්මචතුක්කං

ආයුක්ඛයෙන කම්මක්ඛයෙන උභයක්ඛයෙන උපච්ඡෙදකකම්මුනා චෙති චතුධා * මරණුප්පත්ති නාම — තථා ච මරන්තානං පන මරණකාලෙ යථාරහං අභිමුඛීභූතං භවන්තරෙ පටිසන්ධිජනකං කම්මං වා තං කම්මකරණකාලෙ රූපාදිකමුපලද්ධපුබ්බමුපකරණභූතඤ්ච කම්මනිමිත්තං වා අනන්තරමුප්පජ්ජමානභවෙ උපලභිතබ්බ උපභොගභූතඤ්ච ගතිනිමිත්තං වා කම්මබලෙන ඡන්නං ද්වාරානං අඤ්ඤතරස්මිං පච්චුපට්ඨාති

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
72	අරූපාවචර කුසල් වඩා කොතැන්හි උපදිත්ද?	අරූපාවචර කුසලයද යථාක්‍රමයෙන් වඩා ප්‍රථමාදි අරූපභවයෙහි උපදිත්.
73	මහද්ගතකුශලය ඒ ඒ භූමිස්ථානවශයෙන් විපාක උපදවාද?	භූමිපරිච්ඡෙදන් නිශ්චිතවූ මහද්ගතකුශලය පිළිසඳීම් පැවතීම් දෙක්හි ඒ ඒ භූමිධ්‍යානයන්ට සුදුසුවිපාක උපදවයි.
74	මරණොත්පත්තිය කොතෙක් ප්‍රකාරද? *	(ඒ ඒ ජාතියෙහි) ආයුඃක්ෂයවීමෙන්ද (ආයුෂ ඇත්තේද) කර්මක්ෂයවීමෙන්ද ආයු කර්මදෙදෙනාගේ ක්ෂයවීමෙන්ද උපච්ඡෙදකකර්මයෙන්දැයි † මරණොත්පත්ති තොමෝ චතුර්විධ වී.
75	මරණාසන්නකල්හි කුමක් එළඹසිටීද?	(ආයුඃක්ෂයාදියෙන්) මියනනවුන්ගේ මරණාසන්නකල්හි (ඒ ඒ භවයෙහි උපදනාසත්වයන්ට) සුදුසුපරිදින් හමුවූ අනතුරුවූ භවයෙහි පිළිසඳ උපදවන (කාමාවචර) කර්මයක් හෝ ඒ කර්මය කරණකල්හි චෛත්‍යදර්ශනාදිවශයෙන් ලැබියයුතුවූද පුෂ්පපූජාදිවශයෙන් (උපකරණවූද රූපාදිකර්මනිමිත්තක් හෝ අනතුරු උපදින භවයෙහි ලැබියයුතු (දෙව්ගත කප්රුක් නිරයාග්නිආදි) පරිභොගකටයුතු ගතිනිමිත්තක් හෝ කර්මබලයෙන් සදොරින් එක්තරා ද්වාරයෙක්හි එළඹසිටියි.

* සමහර පොතක "මරණුප්පවත්ති"යි පෙනේ; ටීකාපොත්වලද- "මරණස්ස පවත්ති මරණප්පවත්ති"යිද; "මරණස්ස උප්පත්ති පවත්ති මරණුප්පත්ති"යිද දෙආකාරව පෙනේ;

† පෙර ජාතියෙහි සිදුවූ කිසි උපච්ඡෙදක කර්මබලයෙන් ශස්ත්‍රාහරණාදි උපක්‍රමයකින් සිඳිනලබන සන්තානඇත්තවුන්ගේ මරණයද මෙම අත්බැව්හි ගුණමහතුන්කෙරෙහි හෝ කරණලද කිසි උපක්‍රමයකින් රැස්කරණලද උපච්ඡෙදකකර්මබලයෙන් දූසීමාරක ලාබුරාජාදීන්ට මෙන් එකෙණෙහි චුතවීම්වසයෙන් පැවති මරණයද උපච්ඡෙදක මරණයි.

තතො පරං තමෙව තථොපට්ඨිතං ආලම්බණං ආරබ්භ විපච්චමානකකම්මානුරූපං පරිසුද්ධමුපක්කිලිට්ඨං වා උපලභිතබ්බභවානුරූපං තථොනතංව චිත්තසන්තානං අභිණ්හං පවත්තන්ති බාහුල්ලෙන, තස්සෙව වා පන ජනකභූතං කම්මං අභිනවකරණවසෙන ද්වාරප්පත්තං හොති...... පච්චාසන්නමරණස්ස තස්ස වීථිචිත්තාවසානෙ භවඞ්ගක්ඛයෙ වා චවනවසෙන පච්චුප්පන්නභවපරියොසානභූතං චුතිචිත්තමුප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
76	කර්මනිමිත්තාදි වශයෙන් එළඹ සිටි අරමුණ කෙසේ පවතීද?	ඉක්බිති එසේ(කර්මනිමිත්තාදි)වශයෙන් එළඹ සිටි එම (රූපාදි) අරමුණක් අරගෙන (කර්මනිමිත්තාදි)විපාකදායක කර්මානුරූපවූ කුසල ජවන්පැවැත්ම්වසයෙන්)පිරිසිදුවූහෝ (අකුසලජවන් පැවැත්ම්වසයෙන්)අපිරිසිදුවූහෝ ඉපදිය යුතු (සුගති දුර්ගති භවයන්ට සුදුසුවූ චිත්තසන්තතිය එහි නිමිතව බොහෝ වසයෙන් නිරතුරුව පවතී
77	කර්මය අභිනවකිරීම් වසයෙන් ද්වාරප්‍රාප්තනයවේද?	ප්‍රතිසන්ධිය උපදවන්නාවූ එම කර්මයම නැවත අභිනවකරණවශයෙන් හෙවත් අලුත් කිරීම්වසයෙන් ද්වාරප්‍රාප්තනයවේ.
78	ජවනාදි කවර චිත්තයන්හුගේ අවසන්හි චුතිචිත්තය ඉපද නිරුද්ධවේද?	ආසන්නමරණඇති * හෙවත් සමීප මරණයෙන්යුත් ඒ පුද්ගලයාගේ වීථිචිත්තයන්ගේ අවසානයෙහි + හෝ භවාඞ්ගචිත්තයන්ගේ ක්ෂයවීමෙහි ‡ හෝ චුතවීම්වශයෙන් ප්‍රත්‍යුත්පන්න භවයාගේ අවසන්හිවූ චුතිචිත්තය ඉපද නිරුද්ධවේ

* ආසන්නමරණඇති යනු වීථිචිත්තප්‍රමාණ ආයුවශයෙන්හෝ ඊට මදක් අධිකආයු වශයෙන්හෝ වේ; එයින්කීහ—"පච්චාසන්නමරණස්සාති එකවීථිප්පමාණායුවසෙන වා තතො වා කිඤ්චිඅධිකායුවසෙන සමාසන්නමරණස්ස."

+ වීථිචිත්තයන්ගේ අවසානයෙහි යනු, තදාලම්බණයන්ගේද ජවනයන්ගේද අවසානයවේ. එහි කාමභවයෙන් චුතව කාමභවයෙහිම උපදනාවුන්ට චුතිචිත්තය තදාලම්බණ අවසන්කොට ඇත්තේය සෙස්සවුන්ට ජවනාවසානකොට ඇත්තේය; එයින් කීහ—ධම්මානුසාරණියෙයි; කාමභවතො චවිත්වා තත්ථෙව උපපජ්ජමානානං තදාලම්බණපරියොසානානි සෙසානං ජවනපරියොසානානීති......

‡ එකජවනවීථියෙන් අධිකතරවූ ආයුශේෂය ඇතිකල්හි භවාඞ්ග චිත්තයාගේ ක්ෂයවීමෙහියයි කියනලදී; ආයුශේෂයනම්. එක් චිත්තක්ෂණයකි.

තස්මිං නිරුද්ධාවිසානන්තරමෙව තථා ගහිතං ආලම්බණමාරබ්භ සවත්ථුකංඅවත්ථුකමෙවවා යථාරහං අවිජ්ජානුසයපරික්ඛිත්තෙන තණ්හානුසයමූලකෙන සංඛාරෙන ජනියමානං සම්පයුත්තෙහි පරිග්ගය්හමානං සහජාතානමධිට්ඨානභාවෙන පුබ්බඞ්ගමභූතං භවන්තරපටිසන්ධානවසෙන පටිසන්ධිසඞ්ඛාතං මානසං උප්පජ්ජමානමෙව පතිට්ඨාතිභවන්තරෙ ~~ මරණාසන්නවීථියං පනෙත්ථ මන්දප්පවත්තත්තා පඤ්චෙවජවනානි පාටිකඞ්ඛිතබ්බානි, තස්මා යදි පච්චුප්පන්නාලම්බණෙසු ආපාථගතෙසු ධරන්තෙස්වෙව මරණංහොති තදාපටිසන්ධිභවඞ්ගානම්පි පච්චුප්පන්නාලම්බණතා ලබ්භතීතිකත්වා, කාමාවචරපටිසන්ධියා ඡද්වාරගහිතං කම්මනිමිත්තං ගතිනිමිත්තඤ්ච පච්චුප්පන්නමතීතාලම්බණං උපලබ්භති. ~~

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
79	ප්‍රතිසන්ධිචිත්තය කවරෙකු විසින් පිරිවරණලදුව කුමක් මුල්කොට කුමකින් උපදවනලැබීම් ආදියෙන් අන්‍ය භවයෙක්හි පිහිටාද?	චුතිචිත්තය නිරුද්ධවූක්ෂණෙහි කිසිවාරයකින් ගන්නාලද අරමුණක් අරභයා සවස්තුකවූද අවස්තුකවූද * (කර්මකරණකාලයටද විපාකකාලයටද) සුදුසු පරිද්දෙන් අවිද්‍යානුසයෙන් පිරිවරණ ලදුව තෘෂ්ණානුසය මුල්කොට ඇති සංස්කාර (සඞ්ඛ්‍යාත කුශලාකුශල)යන් විසින් උපදවනුලබමින්(ස්පර්ශාදි)සම්ප්‍රයුක්තධර්මයන්විසින් පිරිවරාගණු ලබින්නාවූ සහජාතධර්මයන්ට පිහිටවනහෙයින්පූර්වාඞ්ගමවූ භවාන්තරයාගේ ගැලපීම් වශයෙන් ප්‍රතිසන්ධිසඞ්ඛ්‍යාත චිත්තය උපදනේම අන්‍යභවයෙක්හි පිහිටයි.
80	මරණාසන්නවීථියෙහි ජවන් කෙතෙක්ද?	මරණාසන්නවීථියෙහි තමන්ගේවස්තු දුර්වලත්වයෙන් ලඝුවපැවති ජවනයෝ පස්දෙනෙක්මවෙත්.
81	කර්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්තද වර්තමාන අතීතාලම්බණවශයෙන් කුමන ආලම්බණයෙක් වලැබේද?	වර්තමානාලම්බණයක් හමුවූකල † ඒ ආලම්බණය ධරමානකල්හිම මරණය වේද එකල ප්‍රතිසන්ධිභවාඞ්ගයන්ගේ වර්තමානාලම්බණබව ලැබෙනබැවින් ‡ කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධියට සදෙරින් ගන්නාලද කර්මනිමිත්තද (මනොවාරයෙන් ගන්නාලද) ගතිනිමිත්තද වර්තමානාලම්බණවද අතීතාලම්බණවද ලැබේ.

* මෙහි හෘදයවස්තුවහා පැවති හෙයින් වස්තුසහිතයයිද අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිවසයෙන් අවස්තුකයයිද කියනලදී.

† හමුවූකල යනු මනොවාරයෙහි ගතිනිමිත්තවශයෙනි.

‡ වර්තමානාලම්බණබව ලැබේයනු මනොවාරවශයෙන් ප්‍රතිසන්ධිවනකල අතීතභවාඞ්ගාදි ක්‍රමයෙන් තදාලම්බණයාගේද චුතිචිත්තයාගේද අතර පැවති භවාඞ්ගයන් සතර වර්තමානාලම්බණබැවද පඤ්චවාරවශයෙන් පිළිබිඳීම වනකල සතළොස්වන ප්‍රතිසන්ධිචිත්තය වර්තමානාලම්බණබැවිද කියනලද්දේය යනු අභිප්‍රායයි.

කම්මං පන අතීතමෙව තඤ්ච මනොද්වාරගහිතං, තානි පන සබ්බානිපි පරිත්තධම්මභූතානෙවාලම්බණානීති වෙදිතබ්බං. රූපාවචරපටිසන්ධියා පන පඤ්ඤත්තිභූතං කම්මනිමිත්තමෙවාලම්බණං හොති, තථා ආරුප්පපටිසන්ධියා ච මහග්ගතභූතං පඤ්ඤත්තිභූතඤ්ච කම්මනිමිත්තමෙව යථාරහං ආලම්බණං හොති. අසඤ්ඤසත්තානං පන ජීවිතනවකමෙව පටිසන්ධිභාවෙන පතිට්ඨාති, තස්මා තෙ රූපපටිසන්ධිකා නාම ආරුප්පා ආරුප්පපටිසන්ධිකා සෙසා රූපාරූපපටිසන්ධිකා.

ආරුප්පචුතියා හොන්ති හෙට්ඨිමාරුප්පවජ්ජිතා
පරමාරුප්පසන්ධී ච තථා කාමතිහෙතුකා.

රූපාවචරචුතියා අහෙතුරහිතා සියුං
සබ්බා කාමතිහෙතුම්හා කාමෙස්වෙව පනෙතරා.

අයමෙත්ථ චුතිපටිසන්ධික්කමො.

—0—

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
82	කර්මය අතීතාදි වශයෙන් කෙසේද?	(චේතනා) කර්මය වනාහි අතීතනම් වේ—හෙද මනොද්වාරයෙන්ම ගන්නා ලද්දේය
83	කර්මාදීහු පරිත්තාදි කවර ආලම්බණයෝ වෙත්ද?	කර්ම කර්මනිමිත්තාදි සියලු ආලම්බණයෝ පරිත්තධර්මසඞ්ඛ්‍යාත කාමාවචර ධර්මවූවාහු ම ආලම්බණයෝ වෙති.
84	රූපාවචරප්‍රතිසන්ධියට කුමක් අරමුණුවේද?	රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධියට කසිණාදිප්‍රඥප්තිවූ කර්මනිමිත්තම අරමුණු වේ.
85	අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධියට කුමක් අරමුණු වේද?	අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධියට මහද්ගතවූද ප්‍රඥප්තිවූද කර්මනිමිත්තම සුදුසු පරිද්දෙන් අරමුණු වේ.
86	අසංඥසත්‍වයන්ගේ ප්‍රතිසන්ධිය කෙසේද?	අසංඥසත්‍වයන්ට ජීවිතනවකයම ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් පිහිටයි.
87	රූපාරූප ප්‍රතිසන්ධිකයෝ කව්රුහුද?	අසංඥසත්‍වයන්ද අරූපිකයන්ද හැර අවශිෂ්ටයෝ රූපාරූප ප්‍රතිසන්ධිකයෝ වෙති.
88	අරූපාවචර චුතියෙන් මතු කිනම් ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්ද?	අරූපාවචරචුතියෙන් මත්තෙහි යට අරූපාවචර හැර රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිහුද කාමභවයෙහි ත්‍රිහෙතුකප්‍රතිසන්ධිහුද වෙත්.
89	රූපාවචරචුතියෙන් මතු කිනම් ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්ද?	රූපාවචරචුතියෙන් මත්තෙහි අහෙතුකප්‍රතිසන්ධිය හැර ද්විහෙතුක ත්‍රිහෙතුක ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්.
90	කාමාවචර ත්‍රිහෙතුක චුතියෙන් මතු කිනම් ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්ද?	කාමාවචර ත්‍රිහෙතුක චුතිචිත්තයෙන් මතු කාමරූපාරූප භවයන්ට ඇතුලත් අහෙතුකාදි සියලු ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්.
91	ද්විහෙතුක අහෙතුක චුතියෙන්මතු කිනම් ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්ද?	ද්විහෙතුක අහෙතුක චුතියෙන් මත්තෙහි කාමභවයෙහිම ත්‍රිහෙතුකාදි සියලු ප්‍රතිසන්ධිහු වෙත්.

ඉච්චෙවං ගහිතපටිසන්ධිකානං පන පටිසන්ධිනිරොධානන්තරතො පභුති තමෙවාලම්බණමාරබ්භ තදෙව චිත්තං යාව චුතිචිත්තුප්පාදා අසති වීථිචිත්තුප්පාදෙ භවස්ස අඞ්ගභාවෙන භවඞ්ගසන්තතිසඞ්ඛාතං මානසං අබ්බොච්ඡින්නං නදීසොතොවිය පවත්තති. පරියොසානෙ චවනවසෙන චුතිචිත්තං හුත්වා නිරුජ්ඣති, තතො පරඤ්ච පටිසන්ධාදයො රථචක්කමිව යථාක්කමං එව පරිවත්තන්තා පවත්තන්ති.

පටිසන්ධිභවඞ්ගවීථියො චුතිචෙහ තථා භවන්තරෙ
පුන සන්ධිභවඞ්ගමිච්චයං පරිවත්තති චිත්තසන්තති.
පටිසංඛාය පනෙතමද්ධුවං අධිගන්ත්වා පදමච්චුතං බුධා
සුසමුච්ඡින්නසිනෙහබන්ධනා සමමෙස්සන්ති චිරාය සුබ්බතා.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ වීථිමුත්තසඞ්ගහවිභාගො නාම.

පඤ්චමො පරිච්ඡෙදො.

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
92 ප්‍රතිසන්ධිචිත්තය ඉපද නිරුද්ධවූ ඉක්බිති භවාඞ්ග සන්තතිය කෙසේ පැවත නිරුද්ධවේද?	ගත්තාලද ප්‍රතිසන්ධිඇත්තහුගේ ප්‍රතිසන්ධිසිත නිරුද්ධවූ ඉක්බින් එතැන්පටන් ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයට අරමුණුවූ එම අරමුණ අරභයා අහෙතුකාදිභෙද එම චිත්තය චුතිචිත්තයාගේ ඉපදීම දක්වා (අතරතුර) විථිසිත්ඉපදීමක් නැතිකල්හි භවයාගේ නොසිඳපැවැත්මට හෙතුබැවින් භවාඞ්ගසන්තතිය යි කියනලද චිත්තය ගඞ්ගාප්‍රවාහයක් මෙන් නොසිඳ පැවත භවාඞ්ගසන්තතියගේ කෙළවර චුතිවශයෙන් චුතිචිත්තයව නිරුද්ධවේ.
93 චුතිචිත්තයෙන් මතු ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදිහු කෙසේ පවතිත්ද?	චුතිචිත්තයෙන් මත්තෙහි ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදිහු රථසකක්මෙන් යථාක්‍රමයෙන් වට්ටමූලයාගේ සමුච්ඡෙදය දක්වා පෙරළෙන්නාහු පවතිත්.
94 මේ භවයෙහි මෙන් අන් භවයෙහිත් චිත්තසන්තතිය පෙරළේද?	මේභවයෙහි ප්‍රතිසන්ධි භවාඞ්ග වීථි චුති යන මොහු යම්සේ පෙරළේද එසේම නැවත අන්‍යභවයෙහිද ප්‍රතිසන්ධි භවාඞ්ගාදි චිත්තසන්තතිතොමෝ පරිවර්තනයවේ.
95 චිත්තප්‍රවෘත්ති දැන ප්‍රාඥයෝ කුමක් කෙරෙත්ද?	යථොක්තප්‍රවෘත්තියාගේ පැවත්ම වනාහි අස්ථිරයයි ප්‍රාඥයෝ නුවණින් සලකා බොහෝ කලක් යහපත්ව්‍රත ඇතිව අමරණීයස්වභාවවූ නිර්වාණපදය (මාර්ගඵලඥානයෙන්) දැන තෘෂ්ණාව භාත්පසින් සිඳිනලද ස්නෙහබන්ධනඇත්තාහු නිරුපධිශෙෂනිර්වාණධාතුවට පැමිණෙත්.

එත්තාවතා විභත්තා හි සප්පභේදප්පවත්තිකා
චිත්තචෙතසිකා ධම්මා රූපං දානි පවුච්චති.

සමුද්දෙසා විභාගා ච සමුට්ඨානා කලාපතො
පවත්තික්කමතො චෙති පඤ්චධා තත්ථ සඞ්ගහො.

චත්තාරි මහාභූතානි චතුන්නඤ්ච මහාභූතානං උපාදාය රූපන්ති දුවිධම්පෙතං රූපං එකාදසවිධෙන සඞ්ගහං ගච්ඡති. කථං, පථවිධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු භූතරූපං නාම, චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො පසාදරූපං නාම.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	චිත්ත චෛතසික කොපමණකින් දක්වා රූපය කියනු ලැබේද?	ප්‍රභේදප්‍රවෘත්ති සහිත වූ චිත්තචෛතසිකධර්ම මෙපමණකින් හෙවත් පරිච්ඡේදපසකින් දක්වා දැන් යථානුප්‍රාප්ත රූපය කියනු ලැබේ
2	රූපය කෙතෙක් ප්‍රකාරයෙන් සඞ්ග්‍රහයට යේද?	සංක්ෂෙපොද්දේශය, (එකවිධාදි) විභාගය, (කර්මාදිරූපජනකප්‍රත්‍යයවූ) සමුට්ඨානය, (චක්ෂුඃප්‍රසාදාදි) කලාපය, රූපොත්පත්තික්‍රමය යි පස්ප්‍රකාරයකින් සඞ්ග්‍රහයට යේ
3	රූපය කෙතෙක් ප්‍රකාර ද?	පෘථිවිධාත්වාදි මහාභූත * රූපයෝ සතර දෙනාද සතරමහාභූතයන් නිසා පවත්නා (චක්ෂුරාදි සූවිසි) රූපය ද යි ද්විප්‍රකාරවේ.
4	ද්විප්‍රකාර රූපය කෙතෙක් සඞ්ග්‍රහයට යේද?	ද්විප්‍රකාර රූපතෙමේ භූතරූපය, ප්‍රසාදරූපය, ගොචරරූපය, භාවරූපය, හෘදයරූපය, ජීවිතරූපය ආහාරරූපය, පරිච්ඡේදරූපය, විඥප්තිරූපය, විකාරරූපය, ලක්ෂණරූපය යි එකොළොස් ප්‍රකාරයකින් සඞ්ග්‍රහයටයේ.
5	භූතරූපය යනු කුමක් ද?	ඝනබද්ධ ලක්ෂණවූ පෘථිවිධාතුවද ද්‍රවලක්ෂණවූ ආපොධාතුවද, උෂ්ණලක්ෂණවූ තෙජොධාතුවද, සමුදීරණලක්ෂණවූ වායොධාතුවද, භූතරූපනම්වේ.
6	ප්‍රසාදරූපය යනු කුමක් ද?	චක්ෂුඃප්‍රසාදයද ශ්‍රොත්‍රප්‍රසාදයද ඝ්‍රාණප්‍රසාදයද ජිහ්වාප්‍රසාදයද කායප්‍රසාදයද (මහාභූතයන්ගේ ප්‍රසන්නභාවයට හෙතු බැවින්) ප්‍රසාදරූපනම් වේ †

* දෙවාදීන්ගේ තුන් ගව්පමණ අත්බැව්වසයෙන් මහත්ව පහළවන හෙයින්ද නොයෙක් අද්භූතවූ වෙශෙස් දැක්මෙන් නොහොත් මහත් අද්භූත දර්ශන අභූතදර්ශන හෝ පවත්නාහෙයින් මායාකාරාදීන් හා සමානහෙයින්ද මනාලක්ෂණ සණ්ඨානාදිවශයෙන් සඞ්ගත් වඤ්චකාරණහෙයින්ද මහාභූතයෝ නම් වෙති = විභාවිනී = "මහන්තාපාතුභූතාති මහාභූතසමාති වා වඤ්චකත්තා අභූතෙන මහාභූතානි සම්මතා"

† "දට්ඨුකාමතා සොතුකාමතා ඝායිතුකාමතා සායිතුකාමතා ඵුසිතුකාමතා නිදානකම්මසමුට්ඨානභූතප්පසාදලක්ඛණං"

රූපං සද්දො ගන්ධො රසො ආපොධාතු විවජ්ජිතං භූතත්තයසඞ්ඛාතං ඵොට්ඨබ්බඤ්ච ගොචරරූපං නාම...ඉත්ථත්තං පුරිසත්තං භාවරූපං නාම, හදයවත්ථු හදයරූපං නාම, ජීවිතින්ද්‍රියං ජීවිතරූපං නාම, කබලීකාරො ආහාරො ආහාරරූපං නාම.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
7	ගොචරරූපය යනු කුමක් ද?	රූපායතනයද ශබ්දායතනයද ගන්ධායතනයද රසායතනයද ආපොධාතුව හැර * භූතත්‍රයයැයි කියනලද ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යායතනයද ගොචරරූප † නම් වේ.
8	භාවරූපය යනු කුමක්ද?	ස්ත්‍රීබවද ‡ පුරුෂබවද භාවරූප නම් වේ.
9	හෘදයරූපය යනු කුමක් ද?	හෘදයවස්තුව හෘදය රූප නම් වේ.¶
10	ජීවිතරූපය යනු කුමක් ද?	සහජාතකර්මජරූපපාලනයෙහි අධිපති බැවින් කාරණ ජීවිතෙන්ද්‍රිය තෙමේ ජීවිත රූප නම් වේ.
11	ආහාරරූපය යනු කුමක් ද?	කබලීකාරාහාරය ආහාරරූප නම් වේ. ‖

* ආපොධාතුව සූක්ෂ්මබැවින් ස්පර්ශයට අසමර්ථහෙයින් ආපොධාතුව හැර යැයි කියනලදී.

† චක්ෂුර්විඥානාදීන්ට ගොචරබලක්‍ෂණවූහෙයින්ද චක්ෂුරාදීන්හි ප්‍රතිඝාතනස්වභාව වූහෙයින්ද ගොචරරූපනම වේ.

‡ "ඉත්ථිලිඞ්ගනිමිත්තකුත්තාකප්පහෙතුභාවලක්ඛණං ඉත්ථත්තං" ස්ත්‍රීලිඞ්ගනිමිත්තකෘත්‍යාකල්පයන්ට හෙතුබැවි ලක්‍ෂණකොටඇත්තේ ස්ත්‍රීබැවිනම්වේ—තත්ථ ඉත්ථිනං අඞ්ගජාතං ඉත්ථිලිඞ්ගං සර ධිප්පායා ඉත්ථියා නිමිත්තං ඉත්ථිනිසංජානනස්ස පච්චයභාවතො අවිසදඨානගමනාතිසජ්ජාදීති ඉත්ථිකුත්තං, ඉත්ථිසණ්ඨානං ඉත්ථාකප්පො=ස්ත්‍රීන්ගේ රහස්‍ය ස්ත්‍රීලිඞ්ග නම් වේ—සවරුහිප්‍රාය යන මොහු ස්ත්‍රීනිමිත්ත නම්වේ—මේස්ත්‍රියයි දන්මටකාරණවනබැවිනි=අවිසදවූ ස්ථිම් යාම් හිඳීම් ආදිය ස්ත්‍රීකෘත්‍ය නම් වේ=ස්ත්‍රී යන සටහනස්ත්‍රාකල්පනම් වේ=පුරුෂලිඞ්ගාදිහුද මෙසේයි=අත්ථකථාවෙහි එනාහී අන් පරිද්දෙකින් ව්‍යාඛ්‍යානකරණලදි=ගේමෙසේයි="ලිඞ්ගං හත්ථාදිසණ්ඨානං නිමිත්තං මිහිතාදිකං කුත්තං සුප්පාදිනාකීළා ආකප්පො ගමනාදිකං"

¶ යම් හෘදයවස්තුවක්ඇසුරුකොට මනොධාතු මනොවිඥානධාතුවය පඤ්චවොකාරභවයෙහි පවතීද එය හෘදය වස්තුවය යි කියනුලැබේ="යං නිස්සාය මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු ච වත්තන්තෙ පඤ්චවොකාරෙ තං වත්ථු පවුච්චති" හෘදයකොශාභ්‍යන්තරයෙහි අඩපතක්පමණ ලෙයෙහි භූතරූපයන්නිසා චක්ෂුර්විඥානාදීන්ට චක්ෂුරාදිහුමෙන් යථොක්තධාතුවයට වස්තුභාවය සාධමින් පවතී=මෙමකිහ=ම්පෙරේඛහදය කොසම්හි අඩ්ඪපසතලොහිතෙ භූතරූපමුපාදාය වත්ථාදිවියවත්තානි...

‖ "යාය ඔජාය යාපෙන්ති යෑථ යත්‍ර ච පාණිනො අශනාතු කබලීකාරො ආහාරොති පවුච්චති"—අභිධම්මත්ථ විභාවනී.

ඉච්චෙවං අට්ඨාරසවිධමෙතං රූපං සභාවරූපං සලක්ඛණරූපං නිප්ඵන්නරූපං රූපරූපං සම්මසනරූපන්ති ච සඞ්ගහං ගච්ඡති. ආකාසධාතු පරිච්ඡෙදරූපං නාම, කායවිඤ්ඤත්ති වචීවිඤ්ඤත්ති විඤ්ඤත්තිරූපං නාම, රූපස්ස ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතා විඤ්ඤත්තිද්වයං විකාරරූපං නාම, රූපස්ස උපචයො සන්තති ජරතා අනිච්චතා ලක්ඛණරූපං නාම, ජාතිරූපමෙව පනෙත්ථ උපචයසන්තතිනාමෙන පවුච්චන්ති. එකාදසවිධම්පෙතං රූපං අට්ඨවීසතිවිධං හොති සරූපවසෙන, කථං!

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
12	අටළොස්වැදෑරුම්වූ රූපය අන්කිසි සඞ්ග්‍රහයකට යේද?	අටළොස්වැදෑරුම්වූ මේ රූපයම සභාව රූපය,1 සලක්ෂණරූපය,2 නිෂ්පන්නරූපය,3 රූපරූපය,4 සම්මසනරූපය,5යි සඞ්ග්‍රහයටයේ.
13	පරිච්ඡෙද රූපය යනු කුමක්ද?	(චක්ඛුදසකාදි කලාපගතරූපයන් මිශ්‍ර නොවන මෙන් පිරිසිඳින ස්වභාවවූ) ආකාසධාතුව පරිච්ඡෙද රූපයයි.
14	විඥප්තිරූපය යනු කුමක්ද?	(කයින් වචනයෙන් අභිප්‍රාය ඇඟවීම යයි කියනලද) කායවිඥප්තිවාග්විඥප්ති වය විඥප්තිරූපයයි.
15	විකාරරූපය යනු කුමක්ද?	රූපයාගේ ලඝුබවද මෘදුබවද කර්මයට යෝග්‍යබවද විඥප්තිද්වයද (ලහුතාදීන්ගේද විපාකජ ආයු පඤ්චධාතූන්ගේද විකාරයක් හෙයින්) විකාරරූපයයි.
16	ලක්ෂණරූපය යනු කුමක්ද?	(ප්‍රථමෝත්පත්ති වශයෙන් අභිවර්ධිත)උපචයද (උපචිතරූපයන්ගේ ප්‍රබන්ධොත්පත්තිවශයෙන්) පැවතීම්සඞ්ඛ්‍යාත සන්තතියද * (රූපොත්පාදයන්ගේ නිරොධාභිමුඛවශයෙන්වූ ජරතාවද (පරිභෙදන ස්වභාවවූ) අනිත්‍යතාවද ලක්ෂණරූපනම්වේ.
17	ජාතිරූපය කුමකින් කියනලැබේද?	උපචයසන්තති නමින් ජාති රූපයම කියනලැබේ. ‡

(1) කක්ඛලත්තාදිනා අත්තනො අත්තනො සභාවෙන උපලබ්භනතො සභාවරූපං නාම.

(2) උප්පාදාදීහි අනිච්චතාදීහි වා ලක්ඛණෙහි සහිතත්තා සලක්ඛණං

(3) පරිච්ඡෙදාදිභාවං විනා අත්තනො සභාවෙන කම්මාදීහි පච්චයෙහි නිප්ඵන්නත්තා නිප්ඵන්නරූපං

(4) රුප්පනසභාවො රූපං එතනාස්සත්ථීති රූපරූපං.

(5) පරිච්ඡෙදාදිභාවං අනතික්කමිත්වා සභාවෙනෙව උපලබ්භනතො ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා සම්මසිතුං අරහත්තා සම්මසනරූපං

* පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යාව චක්ඛුදසකාදීනං උප්පත්ති එත්ථන්තරෙ උප්පාදො උපචයො නාම, තතො පරං සන්තති නාම.

‡ රූපානමාචයො හොති වුත්තො උපචයොතිසො
අනුප්පබන්ධතො තෙසං සන්තතීති පවුච්චති.
අත්ථතො උභයමෙතං ජාතිරූපන්ති දීපිතො
යුත්තානමාකාරනානත්තං වෙනෙය්‍යානං වසෙනවා.

භූතප්පසාදවිසයා භාවො හදයමිච්චපි
ජීවිතාහාරරූපෙහි අට්ඨාරසවිධං තථා.
පරිච්ඡෙදො ච විඤ්ඤත්ති විකාරො ලක්ඛණන්ති ච
අනිප්ඵන්නා දසචෙති අට්ඨවීසවිධං භවෙ.

අයමෙත්ථ රූපසමුද්දෙසො

සබ්බඤ්චපනෙතං රූපං අහෙතුකං, සප්පච්චයං, සාසවං, සඞ්ඛතං, ලොකියං, කාමාවචරං, අනාරම්මණං, අප්පහාතබ්බමෙවාති එකවිධම්පි අජ්ඣත්තිකබාහිරාදිවසෙන බහුධා භෙදං ගච්ඡති. කථං? පසාදසඞ්ඛාතං පඤ්චවිධම්පි අජ්ඣත්තිකරූපං නාම ඉතරං බාහිරරූපං.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
18	ඒකාදසවිධවූ රූපය ස්වරූපවශයෙන් කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(මහාභූතරූප සතරය, ප්‍රසාදරූප පසය, රූපශබ්දාදිවිෂය රූප සතරය, භාවරූපදෙකය, හෘදයරූපය, ජීවිතරූපය, ආහාරරූපය, යන මෙකී රූප)ස්වරූපවශයෙන් අටළොස්ප්‍රකාර වේ, (පරිච්ඡෙදරූපය, විඥප්තිරූපදෙකය, විකාරරූපතුනය, ලක්ෂණරූප සතරය, යනාමේ අනිෂ්පන්නරූප දශය* දැයි (අටළොස්රූපය සමග) විසිඅටවැදෑරුම් වේ.
19	රූපයාගේ එකවිධ නයකෙසේද?	මේ සියලු රූපයවනාහි (ලොභාදිහෙතුරහිතහෙයින්) අහෙතුකය, (කර්මාදිප්‍රත්‍යයන්ගෙන් පවත්නාහෙයින්) සප්‍රත්‍යය, (කාමාදී ආශ්‍රවසහිතබැවින්) සාශ්‍රවය, (ප්‍රත්‍යයන් විසින් කරණලද හෙයින්)සංඛතය (උපාදානස්කන්ධසංඛ්‍යාත ලොකයෙහි නියුක්තහෙයින්) ලෞකිකය, (කාමතෘෂ්ණාවට විෂයහෙයින්) කාමාවචරය, (අරමුණු නොගන්නාහෙයින්) අනාරම්මණය ක්ලේශයන් මෙන් දුරුනොකටයුතුහෙයින් අප්‍රහාතව්‍යයයි මේ වූකතාප්‍රකාරයෙන් එකවිධවේ.
20	එකවිධ රූපය කොතෙක් භේදවේද?	එකවිධවූ රූපය අධ්‍යාත්මික බාහිරාදිවශයෙන් බොහෝ භේදයට පැමිණේ.
21	අධ්‍යාත්මික බාහිර රූපයයනු කුමක්ද?	ප්‍රසාදසංඛ්‍යාත චක්ෂුරාදි පඤ්චවිධරූපය අධ්‍යාත්මික රූපනම්වේ; ඉතරතෙවිසිරූපය (ඔවුන්ගෙන් පිටත්හෙයින්), බාහිර රූපනම්වේ.

* නිෂ්පන්න රූපයන්ගේ පරිච්ඡෙද විකාරාදි ස්වභාවක්වීනා, මෙතාවෙනම ප්‍රත්‍යයන්විසින් අනිෂ්පන්නහෙයින් මේදශය අනිෂ්පන්න රූපයයි කියනලදී.

පසාදහදයසඞ්ඛාතං ඡබ්බිධම්පි වත්ථුරූපං නාම, ඉතරං අවත්ථුරූපං පසාදවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතං සත්තවිධම්පි ද්වාරරූපං නාම, ඉතරං අද්වාරරූපං පසාදභාවජීවිතසඞ්ඛාතං අට්ඨවිධම්පි ඉන්ද්‍රියරූපං නාම, ඉතරංඅනින්ද්‍රියරූපං, පසාදවිසයසඞ්ඛාතං ද්වාදසවිධම්පි ඔළාරිකරූපං සන්තිකෙරූපං සප්පටිඝරූපඤ්ච ඉතරං සුඛුමරූපං දූරෙරූපං අප්පටිඝරූපඤ්ච කම්මජං උපාදිණ්ණරූපං, ඉතරං අනුපාදිණ්ණරූපං.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
22	වස්තුරූප අවස්තුරූප යනු කුමක්ද?	චක්ෂුරාදිපඤ්චප්‍රසාදයහා හෘදයවස්තුසඞ්ඛ්‍යාත ෂඩ්විධවූ රූපය (සප්තවිඥානයන්ට නිශ්‍රයහෙයින්) වස්තුරූපනම්වේ අවශෙෂවූ තෙවිසිරූපය අවස්තුරූපයි.
23	ද්වාරරූප අද්වාරරූප යනු කුමක්ද?	පඤ්චප්‍රසාදයහා විඥප්තිද්වය සඞ්ඛ්‍යාත සප්තප්‍රකාරවූ රූපය ද්වාරරූපයවේ* අවශෙෂවූ දෙවිසිරූපය අද්වාරරූපයි.
24	ඉන්ද්‍රියරූප අනින්ද්‍රියරූප යනු කුමක්ද?	පඤ්චප්‍රශාදරූප භාවරූපද්වයහා ජීවිතින්ද්‍රියයයි කියනලද අෂ්ටප්‍රකාරවූ රූපය ඉන්ද්‍රියරූපනම් වේ† අවශෙෂ විංශතිරූපය අනින්ද්‍රියරූපයි.
25	ඖළාරිකාදි රූපයන්ගේ විශෙෂකෙසේද?	පඤ්චප්‍රසාදරූපයද විෂයසඞ්ඛ්‍යාතරූප ශබ්ද ගන්ධ රසයහා ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යවූ භූතරූපත්‍රයද යන දොළොස්වැදෑරුම්වූ රූපය ඖළාරිකරූපනමුදු ‡ආසන්නරූපනමුදු + සප්‍රතිඝරූපනමුදුවේ; 1 ඉතිරි සොළොස්රූපය සුඛුමරූප දූරෙරූප අප්‍රතිඝරූප නමුදුවේ.
26	උපාදිණ්ණ අනුපාදිණ්ණයනු කුමක්ද?	කර්මයෙන් ජනිතවූ අටළොස්විධ රූපය උපාදිණ්ණරූපවේ2 අවශෙෂ දශවිධ රූපය අනුපාදිණ්ණරූපයි.

* චක්ෂුර්විඥානාදි පඤ්චවිඥානයන්ගේද කායවාක්කර්මයන්ගේද පැවැත්මට ද්වාරහෙයින් ද්වාරරූපනම්වේ.

† දර්ශනාදි ඉන්ද්‍රියපඤ්චකයෙහිද ස්ත්‍රී පුරුෂාදි කර්මජරූපයෙහිද ආධිපත්‍යය කාරණහෙයින් ඉන්ද්‍රියරූපනම්වේ.

‡ "විසය විසයී භාවාපත්තිවසෙන ථූලත්තා ඔළාරිකරූපං" විෂය විෂයී භාවප්‍රාප්තිවශයෙන් ස්ථූලහෙයින් ඖළාරිකරූපනම්වේ.

\+ "තතො එව ගහණස්ස සුකරත්තා සන්තිකෙ රූපං" ඖළාරිකහෙයින්ම විෂය ග්‍රහණයට සුකරබැවින් ආසන්නරූපනම්වේ

(2) "චක්ඛාරම්මණානං අඤ්ඤමඤ්ඤපටිහනනං පටිඝො—තේනසහ වත්තන්තීති සප්පටිඝං"—චක්ෂුආරම්මණයන්ගේ අන්‍යොන්‍ය ප්‍රතිඝණනය හෙවත් ඔවුනොවුන් ප්‍රතිවිරුද්ධවහැපීම ප්‍රතිඝවේ; ඒ ප්‍රතිඝණනයසමඟ පැවතිහෙයින් සප්‍රතිඝරූපයි.

(2) තණ්හාදිට්ඨීහි උපෙතෙන කම්මුනා අත්තනො ඵලභාවෙන ආදිණ්ණත්තා ගහිතත්තා උපාදිණ්ණරූපං.

රූපායතනං සනිදස්සනරූපං, ඉතරං අනිදස්සනරූපං, චක්ඛාදිද්වයං අසම්පත්තවසෙන, ඝාණාදිත්තයං සම්පත්තවසෙනාති පඤ්චවිධම්පි ගොචරග්ගාහිකරූපං ඉතරං අගොචරග්ගාහිකරූපං. වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා භූතචතුක්කඤ්චෙති අට්ඨවිධම්පි අවිනිබ්භොගරූපං, ඉතරං විනිබ්භොගරූපං.

ඉච්චෙවමට්ඨවීසති විධම්පි ච විචක්ඛණා
අජ්ඣත්තිකාදිභෙදෙන විභජන්ති යථාරහං.
අයමෙත්ථ රූපවිභාගො

කම්මං චිත්තං උතු ආහාරො චෙති චත්තාරි රූපසමුට්ඨානානි නාම, තත්ථ කාමාවචරං රූපාවචරඤ්චෙති පඤ්චවීසතිවිධම්පි කුසලාකුසලකම්මමභිසඞ්ඛතං අජ්ඣත්තිකසන්තානෙ කම්මසමුට්ඨානරූපං පටිසන්ධිමුපාදාය ඛණෙ ඛණෙ සමුට්ඨාපෙති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
27	සනිදස්සන රූප අනිදස්සන රූප යනු කුමක්ද?	(නීලපීතාදි වර්ණසඞ්ඛ්‍යාත) රූපායතනය දක්නායුතුබවයයි කියනලද නිදර්ශන රූපයසමග පැවතිහෙයින් සනිදස්සන රූපයවේ; සෙස්ස අනිදස්සනරූපයි.
28	ගොචරග්‍රාහික අගොචරග්‍රාහික රූපයනු කුමක්ද?	චක්ෂුඃශ්‍රොත්‍රද්වය අසම්ප්‍රාප්ත (ගොචර) වශයෙන්ද ඝ්‍රාණාදිත්‍රය සම්ප්‍රාප්ත (ගොචර) වශයෙන්දැයි * පස්වැදෑරුම්වූ රූපය ගොචරග්‍රාහික රූපයවේ; † ඉතිරි තෙවිස්ස අගොචරග්‍රාහික රූපයි.
29	අවිනිබ්භොග රූප විනිබ්භොග රූප යනු කුමක්ද?	වර්ණ ගන්ධ රස ඕජා යන සතරද පෘථිවී ධාත්වාදි භූතචතුෂ්කයද යන අටවැදෑරුම්වූ රූපය අවිනිබ්භොග රූපනම්වේ ‡ අවශෙෂ විංශතිරූපය විනිබ්භොගරූපයි.
30	රූපය කවර කෙනෙක් විභජනය කෙරෙත්ද?	අටවිසිවැදෑරුම්වූ මේ රූපය ආධ්‍යාත්මිකාදි භෙදයෙන් යථානුරූපව ප්‍රාඥයෝ විභජනය කෙරෙත්.
31	රූපය කවරුනු උපදවත්ද?	(අතීත) කර්මයද, (උපදිනලබන)සිතද, (ශීතොෂ්ණසඞ්ඛ්‍යාත) ඍතුවද, ආහාරයද, යන සතරදෙන රූපය උපදවත්.
32	කර්මය කෙසේ රූප උපදවාද?	කාමාවචර කුසල් අට අකුසල් දොළොස, රූපාවචර කුසල් පසය, යන පස්විසිවැදෑරුම්වූ කුශලාකුශල කර්මය අතීතභවයෙහි රැස්කරණලද්දුව ආධ්‍යාත්මික සන්තානයෙහි කර්මසමුට්ඨාන රූපය ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහිපටන් ක්ෂණ ක්ෂණයෙහි උපදවයි.

---

* චක්ෂුඃශ්‍රොත්‍ර දෙදෙනා තාවතමන් සිටිතැන්හිම ස්ථ රූපශබ්ද දෙදෙන ගන්නාහෙයින් අසම්ප්‍රාප්තවශයෙන්ද ඝ්‍රාණාදිත්‍රය ගන්ධ රස ස්පර්ශයන් තාවතමන්කරා එළඹිකලැම ගන්නාහෙයින් සම්ප්‍රාප්ත වශයෙන්දැයි කියනලදී.

† තම විෂයනයලවා ගොචරය ගන්වාතුයි ගොචරග්‍රාහික රූපයි.

‡ ඔවුනොවුන් වෙන් වීමක් නැතිහෙයින් අවිනිබ්භොග රූපයි.

අරූපවිපාකපඤ්චවිඤ්ඤාණවජ්ජිතං පඤ්චසත්තතිවිධම්පි චිත්තං චිත්තසමුට්ඨානරූපං පඨමභවඞ්ගමුපාදාය ජායන්තමෙව සමුට්ඨාපෙති.

තත්ථ අප්පනා ජවනං ඉරියාපථම්පි සන්නාමෙති, වොට්ඨබ්බන කාමාවචරජවනාභිඤ්ඤා පන විඤ්ඤත්තිම්පි සමුට්ඨාපෙන්ති, සොමනස්සජවනානි පනෙත්ථ තෙරස හසනම්පි ජනෙන්ති, සීතුණ්හොතු සමඤ්ඤාතා තෙජොධාතු ඨිතිප්පත්තාව උතුසමුට්ඨානරූපං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ච යථාරහං සමුට්ඨාපෙති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
33	කොතෙක් ප්‍රකාරවූ චිත්තයතෙමේ කවර සිතකපටන් කවන ක්ෂණයෙක්හි චිත්ත සමුට්ඨානරූපය උපදවාද?	අරූපාවචරවිපාක සතරය ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණය යන තුදුස්සිත් හැර ඉතිරි කුසලාකුසල විපාකක්‍රියාභෙද පන්සැත්තෑප්‍රකාර චිත්තයතෙමේ(ශුද්ධාෂ්ටක ශබ්දනවකාදිභෙද) චිත්තසමුට්ඨානරූපය ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයට අනතුරුවූ ප්‍රථමභවාඞ්ගචිත්තයෙහි පටන් උත්පාද ක්ෂණයෙහිම * උපදවයි.
34	කවනසිතකින් ඊර්යාපථය පවත්වාද?	මහද්ගත ලෝකෝත්තරභෙද අර්පණාජවනචිත්තයතෙමේ (ස්ථානනිෂද්‍යාදිවූ) ඊර්යාපථයද පවත්වයි.
35	කවරසිත්හු කායවාග්විඥප්තිය උපදවත්ද?	ව්‍යවස්ථාපනචිත්තයද, එකුන්තිස්කාමාවචරජවන් සිත්ද, කුශලක්‍රියා වශයෙන් අභිඥසිත්ද, යන මේ සිත්හු කායවාග්විඥප්තීන්ද උපදවත්.
36	කොතෙක් සිත්හු සිනා උපදවත්ද?	(කාමාවචර) සොම්නස්සහගත කුසල් ජවන් සතරද, එසේම අකුසල් ජවන් සතරද, සොම්නස්සහගත ක්‍රියාජවන් පසද, යන තෙලෙස්සිත්හු සිනාඋපදවත්. †
37	ඍතු තොමෝ කෙසේ රූප උපදවාද?	සීතඍතුඋෂ්ණඍතුයයි කියනලද තෙජොධාතුතොමෝ ස්ථිතියට පැමිණුනේම උතුසමුට්ඨානරූපය (ඉන්ද්‍රියබද්ධ) සන්තානයෙහිද, අනින්ද්‍රියබද්ධවූ පෘථිවිපර්වතාදි පිටත්හිද, සුදුසු පරිද්දෙන් උපදවයි.

* චිත්තය තමාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි ම රූපඋපදවනශක්තිය ඇති වමුත් ස්ථිතිභඞ්ගක්ෂණදෙක්හි රූපඋපදවනශක්තිය නැතිහෙයින් උත්පාදක්ෂණයෙහිම යයි කියනලදී.

† පෘථග්ජනයෝ කුසල් අකුසල් සිත් අටින්ද ශෛක්ෂයෝ දෘෂ්ටිගතදෙසිත් හැර සෙසු සිත්සයෙන්ද රහත්හු ක්‍රියාසිත්පසින්ද සිනාසෙති—බුදුහු වනාහි සහෙතුකක්‍රියාසිත්සතරින් ඥානවිප්‍රයුක්තක්‍රියාදෙසිත බුදුවරයන්ට නොපවත්නාහුනම් ක්‍රියාසතරකින් බුදුවරයෝ සෙත්යයි ටීකායෙහි ආවචනය පරීක්ෂාකටයුතු.

උපෙක්ෂාසහගත ඥානසම්ප්‍රයුක්තක්‍රියා දෙසිතෙන් බුදුවරයෝ සිනාපහළකෙරෙත්නම් ප්‍රථග්ජනාදීන්ටද උපෙක්ෂාසහගතකුශලාකුශලයන්ගෙන් සිනාපහළවෙතැයි යන අර්ථයලැබේ.

ඔජසඞ්ඛාතො ආහාරො ආහාරසමුට්ඨානරූපං අජ්ඣොහරණකාලෙ ඨානප්පත්තොව සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ හදයඉන්ද්‍රියරූපානි කම්මජානෙව, විඤ්ඤත්තිද්වයං චිත්තජමෙව, සද්දො චිත්තොතුජො, ලහුතාදිත්තයං උතුචිත්තාහාරෙහි සම්භොති, අවිනිබ්භොගරූපානි චෙව ආකාසධාතු ච චතූහි සම්භූතානි; ලක්ඛණරූපානි න කුතොචි ජායන්ති.

අට්ඨාරස පණ්ණරස තෙරස ද්වාදසාති ච
කම්මචිත්තොතුකාහාර ජානි හොන්ති යථාක්කමං.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
38	ආහාරය කවරකලක රූප උපදවාද?	ඔජසඞ්ඛ්‍යාත ආහාරය නම් (ශුද්ධාෂ්ටකාදිභෙද) ආහාරසමුට්ඨානරූපය අනුභවකරණකලැ (කර්මජරූපනිසා) ස්ථිතිප්‍රාප්තවූයේ ම උපදවයි.
39	කර්මජරූප කවරහු වෙත්ද?	හෘදයරූප ඉන්ද්‍රියරූප යන මොහු (කර්මයෙන් උපන්හෙයින්) කර්මජරූපයෝ වෙති
40	කුමක් චිත්තජරූපයෝ වෙත්ද?	(චිත්තජවායු ප්‍රෘථිවීන්ගේ විකාරයක්හෙයින්) කායවාග්විඥප්තිද්දෙක චිත්තජරූපයෝ වෙත්.
41	ශබ්දය කුමකින් උපදනේවේද?	(සවිඥානක අවිඥානකභෙද) ශබ්දතෙම (චිත්තසෘතුදෙකින් උපදනාහෙයින්) චිත්තොතුජ නම් වේ.
42	ලහුතාදිත්‍රය කුමකින්වේද?	(ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතායන තුන) සෘතුචිත්ත ආහාරයන තුනෙන්වෙ.
43	කර්මජාදිසතරින් කුමනා රූපයෝ වෙත්ද?	අවිනිර්භොගරූපය ද ආකාසධාතු සඞ්ඛ්‍යාත පරිච්ඡෙද රූපය ද යන මොහු කර්මාදි සතරදෙනාගෙන් වෙත්.
44	ලක්ෂණරූපයෝ කුමකින් උපදිත්ද?	(උපචය සන්තති ජරතා අනිච්චතා සඞ්ඛ්‍යාතවූ) ලක්ෂණරූපයෝ කර්මාදි කිසිවකින් නූපදිත්.
45	කර්ම චිත්ත සෘතු ආහාර යන සතරින් කෙනෙක් කෙනෙක් රූප උපදිත්ද?	කර්මජරූප නවය + කර්මාදිසතරින්වූ ශුද්ධාෂ්ටකය ආකාසධාතුය යන අටළොස කර්මයෙන්ද පඤ්චවිකාරරූපය ශබ්දය ශුද්ධාෂ්ටකය පරිච්ඡෙදරූපය යන පසළොස චිත්තයෙන්ද ශබ්දය ලහුතාදිත්‍රය ශුද්ධාෂ්ටකය පරිච්ඡෙදරූපය යන තෙළෙස සෘතුවෙන්ද ලහුතාදිත්‍රය ශුද්ධාෂ්ටකය පරිච්ඡෙදරූපය යන දොළස ආහාරයෙන්ද උපදිත්.

+ චක්ඛුන්ද්‍රිය සොතින්ද්‍රිය ඝ්‍රාණින්ද්‍රිය ජිව්හින්ද්‍රිය කායින්ද්‍රිය ඉත්ථින්ද්‍රිය පුරිසින්ද්‍රිය ජීවිතින්ද්‍රිය යන ඉන්ද්‍රියරූප අටද හෘදයරූපයද යන නවය කර්මජරූපයි.

ජායමානාදිරූපානං සභාවත්තා හි කේවලං
ලක්ඛණානි න ජායන්ති කේහිචීති පකාසිතා॥
අයමෙත්ථ රූපසමුට්ඨානනයො.

—0—

ඒකුප්පාදා ඒකනිරෝධා ඒකනිස්සයා සහවුත්තිනෝ ඒකවීසති රූපකලාපා නාම, තත්ථ ජීවිතං අවිනිබ්භොගරූපේහි ච චක්ඛුනා සහ චක්ඛුදසකන්ති පවුච්චති, තථා සෝතාදීහි සද්ධිං සෝතදසකං ඝාණදසකං, ජිව්හාදසකං, කායදසකං, ඉත්ථිභාවදසකං, පුම්භාවදසකං, වත්ථුදසකඤ්චෙති යථාක්කමං යොජෙතබ්බං, අවිනිබ්භොගරූපමෙව ජීවිතෙන සහ ජීවිතනවකන්ති පවුච්චති, ඉමෙ නව කම්මසමුට්ඨානකලාපා॥ අවිනිබ්භොගරූපං පන සුද්ධට්ඨකං තදෙව කායවිඤ්ඤත්තියා සහ කායවිඤ්ඤත්තිනවකං, වචීවිඤ්ඤත්තිසද්දෙහි ච සහ වචීවිඤ්ඤත්තිදසකං ලහුතාදීහි සද්ධිං ලහුතාදෙකාදසකං, කායවිඤ්ඤත්තිලහුතාදිද්වාදසකං, වචීවිඤ්ඤත්තිසද්දලහුතාදි තෙරසකඤ්චෙති ඡ චිත්තසමුට්ඨානකලාපා॥

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
46	ලක්ෂණරූපයෝ කිසිවකින් උපදනාහුද?	උපදිනුලැබීමාදිය රූපස්වභාවක්වූයේද හුදෙක් ලක්ෂණරූපයෝ කිසිවකින් නූපදිත් යයි ප්‍රකාශකරණලදී.
47	රූප කලාප කෙතෙක්ද?	(එක්වඉපදීම් * නිරුද්ධවීම් එක්නිශ්‍රයක් පැවැත්මක් ඇති රූපකලාප) එක්විසෙසකි.
48	චක්ෂුර්දශක යනු කුමක්ද?	ජීවිතෙන්ද්‍රියද, ශුද්ධාෂ්ටකයද, චක්ෂුඃප්‍රසාදය සමග චක්ෂුර්දශකයි ‡
49	දශකකෙතෙක්ද?	චක්ඛුදසකය, සෝතදසකය, ඝාණදසකය, ජිව්හාදසකය, කායදසකය, ඉත්ථිභාවදසකය, පුම්භාවදසකය, වත්ථුදසකය,යි දසක අටෙකි
50	ජීවිත නවක යනු කුමක්ද?	අවිනිබ්භොගරූපයම ජීවිතෙන්ද්‍රිය සමගු ජීවිතනවක යයි කියනලදී.
51	කම්මසමුට්ඨාන කලාපකොතෙක්ද?	චක්ෂුර්දශකාදි අටය, ජීවිතනවකය,යන කම්මසමුට්ඨානකලාප නවයෙකි.
52	චිත්තසමුට්ඨානකලාප කොතෙක්ද?	(අවිනිබ්භොගරූපයයි කියනලද ශුද්ධාෂ්ටකය, එම + කායවිඥප්තිය හා කායවිඥප්තිනවකය, වාග්විඥප්තිශබ්දයන් සමග වාග්විඥප්තිදශකය, ලහුතාදීත්‍රිණ සමග ලහුතාදෙකාදසකය කායවිඥප්ති ලහුතාදිවාදසකය, වාග්විඥප්තිශබ්දලහුතාදිත්‍රයොදශකය දැයි චිත්තසමුට්ඨානකලාප සයෙකි.

* කර්මාදියෙන් උපන්රූප එකිඑකී සමුට්ඨානයක් නොව පිණ්ඩවූ සමයක් උපදිනහෙයින් එක්ව ඉපදීමාදිය කියනලදි.

‡ චක්ෂුර්දශකය මෙන් සෙසු ශ්‍රොත්‍රාදිදසකයද දතයුතු.

\+ එම යනු ශුද්ධාෂ්ටකයි මෙය හැම කලාපයක්හිම යොදනු.

සුද්ධට්ඨකං, සද්දනවකං, ලහුතාදෙකාදසකං, සද්දලහුතාදිද්වාදසකඤ්චෙති චත්තාරො උතුසමුට්ඨානකලාපා. සුද්ධට්ඨකං, ලහුතාදෙකාදසකඤ්චෙති ද්වෙ ආහාරසමුට්ඨානකලාපා. තත්ථ සුද්ධට්ඨකං, සද්දනවකඤ්චෙති ද්වෙ උතුසමුට්ඨානකලාපා බහිද්ධාපි ලබ්භන්ති. අවසෙසා පන සබ්බෙපි අජ්ඣත්තිකමෙව.

කම්මචිත්තොතුකාහාර සමුට්ඨානා යථාක්කමං
නව ඡ චතුරො ද්වෙති කලාපා එකවීසති.
කලාපානං පරිච්ඡෙද ලක්ඛණත්තා විචක්ඛණා
න කලාපඞ්ගමිච්චාහු ආකාසං ලක්ඛණානි ච.

අයමෙත්ථ කලාපයොජනා.

—0—

සබ්බානි පනෙතානි රූපානි කාමලොකෙ යථාරහං අනූනානි පවත්තියං උපලබ්භන්ති, පටිසන්ධියං පන සංසෙදජානඤ්චෙව ඔපපාතිකානඤ්ච චක්ඛු සොත ඝාණ ජිව්හා කාය භාව වත්ථුදසකසඞ්ඛාතානි සත්තදසකානි පාතුභවන්ති උක්කට්ඨවසෙන.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
53	උතුජ කලාප කෙතෙක් ද?	ශුද්ධාෂ්ටකය, ශබ්දනවකය, ශුද්ධාෂ්ටකය හා ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතා ත්‍රණය යන එකොළොසය, ශුද්ධාෂ්ටකාදි එකොළොස සමග ශබ්දය හා දොළොසදයි උතුජකලාප සතරෙකි.
54	ආහාරජකලාප කෙතෙක් ද?	(ශුද්ධාෂ්ටකය, ලහුතාදි එකාදසකයදයි ආහාරජකලාප) දෙකෙකි.
55	පිටත් තන්හිදු කලාප ලැබේද?	(පිටත්තන්හිද ශුද්ධාෂ්ටකය, ශබ්දනවකය, යන)කලාපද්වයෙක් ලැබේ.
56	අද්ධ්‍යාත්මික කලාප කොතෙක්ද?	බාහිරකලාපද්වය හැර සියලු (එකූන්විසි) කලාප අද්ධ්‍යාත්මික වේත්.
57	කර්මාදියෙන්වූ එකිනෙකකලාප කොතෙක් කෙතෙක්ද?	(කර්මජකලාප නවයෙක, චිත්තජකලාප සයෙක, උතුජකලාප සතරෙක, ආහාරජකලාප දෙකෙකැයි කලාප) එක්විස්සෙකි.
58	පරිච්ඡේදරූපය හා ලක්ෂණරූපයෝ කලාප සංඛ්‍යාවට නොයෙත්ද?	ශුද්ධාෂ්ටකාදිකලාප පිරිසිඳිනාහෙයින් ද ඔවුන්ගේලක්ෂණමාත්‍රයන් ද පරිච්ඡේදරූපහා ලක්ෂණරූප ප්‍රාඥයෝ කලාප සංඛ්‍යාවට නොගණිත්.
59	සියලුරූප කොතැන්හි ලැබෙත්ද?	සියලු මේ රූපයෝ සුදුසුපරිද්දෙන් පරිපූර්ණවූවාහු ප්‍රවෘත්තිකලැ කාමලොකයෙහි ලැබෙත්.
60	ප්‍රතිසන්ධියෙහි කොතෙක් දශකයෝ පහළවෙත්ද?	ප්‍රතිසන්ධියෙහි වනාහි සංසේදජවූද ඖපපාතිකවූද සත්වයන්ට චක්ෂුඃශ්‍රොත්‍ර ඝ්‍රාණජිහ්වාකායභාවවස්තු දශකයැයි කියනලද සප්තදශකයෝ උත්කෘෂ්ටවශයෙන් පහළවෙත්.

ඔමකවසෙන පන චක්ඛුසොතඝාණභාවදසකානි කදාචිපි නලබ්භන්ති, තස්මා තෙසං වසෙන කලාපහානි වෙදිතබ්බා.—ගබ්භසෙය්‍යකසත්තානං පන කායභාවවත්ථුදසකසඞ්ඛාතානි තීණිදසකානි පාතුභවන්ති, තත්ථාපි භාවදසකං කදාචි නලබ්භති, තතොපරං පවත්තිකාලෙ කමෙනචක්ඛුදසකාදීනි ච පාතුභවන්ති.—ඉච්චෙවං පටිසන්ධිමුපාදාය කම්මසමුට්ඨානා දුතියචිත්තමුපාදාය චිත්තසමුට්ඨානා ඨිතිකාලමුපාදාය උතුසමුට්ඨානා ඔජාඵරණමුපාදාය ආහාරසමුට්ඨානාචෙති චතුසමුට්ඨානරූපකලාපසන්තති කාමලොකෙදීපජාලාවිය නදීසොතොවියච යාවතායුකමබ්බොච්ඡින්නා පවත්තති.—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
61	පිළිසිඳීමෙහි සංසෙදජාදීන්ට කලාපහානියවේද?	(සංසෙදජ ඔපපාතිකායන්ට පිළිසිඳීමෙහි) ඔමකවසයෙන් චක්ෂුර්දශක ශ්‍රොත්‍රදශක ඝ්‍රාණදශක භාවදශක යන මොහු කිසිකලෙක නොලැබෙත්* එහෙයින් ඔවුන්ගේ වසයෙන් කලාපහානියවේ.
62	ගබ්භසෙය්‍යක සත්වයන්ට කෙතෙක් දශකයෝ පහළවේද්ද?	ගබ්භසෙය්‍යක සත්වයන්ට වනාහි † කායදශක භාවදශක වස්තුදශකයයි කියනලද දශකතුනෙක්පහළවේත්, එහිද භාවදශකය කිසිකලෙක නොලැබේ ‡
63	චක්ෂුර්දශකාදිහු කවරකලෙක පහළවෙත්ද?	පිළිසිඳීමෙන් පසුව ප්‍රවෘත්තිකාලයෙහි ක්‍රමයෙන් චක්ෂුះශ්‍රොත්‍ර ඝ්‍රාණ ජිහ්වා යන දශකයෝ පහළවෙත්. +
64	කවරතැනෙක පටන් කර්මජාදී චතුසමුට්ඨානික රූප කලාප සන්තතිය නොසිඳ පවතීද?	පිළිසිඳීමපටන් කර්මජරූපයද ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයට දෙවෙනි භවාඞ්ග චිත්තය පටන් චිත්තජරූපයද ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයාගේ ඨිතියපටන් ඍතුජරූපයද ඔජාව ශරීරයෙහි පැතිරෙණකාලයෙහිපටන් ආහාරජ රූපයද යන චතුසමුට්ඨාන රූපකලාප සන්තතිතොමෝ කාමලොකයෙහි දීපජාලාවක් නදිශ්‍රොතයක් මෙන්ද ආයුපමණින් නොසිඳ පවතී.

* ජාත්‍යන්ධ ජාතිබධිර ජාත්‍යඝ්‍රාණ නපුංසක ආදිකල්පික ඔපපාතිකයන්ගේ වසයෙන් කිසිකලෙක නොලැබෙත්යයි කියනලදී මෙහි බොහෝ වෙසෙස් පෙණේ.

† ගබ්භසෙය්‍යකයන්ගේ ගැණීමෙන් අණ්ඩජයොනියද ගන්නාලදී

‡ යම්කලෙක නපුංසකව උපදීද එකලභාවරූපයනූපදී.

+ සත්වනසතියෙහි ටීකාකාරමතයෙන් එකොලොස්වන සතියෙහිහෝ චක්ෂුර්දශකයද එතැන්පටන් සතිසෙන්සතිය ක්‍රමයෙන් ශ්‍රොත්‍රාදිදශකයෝද පහළවෙත්.—අභිධම්මාර්ථවිභාවනී.

මරණකාලෙපන චුතිචිත්තොපරි සත්තරසමචිත්තස්ස ඨිතිකාලමුප්පාදාය කම්මජරූපානි නුප්පජ්ජන්ති, පුරෙතරමුප්පන්නානි ච කම්මජරූපානි චුතිචිත්තසමකාලමෙව පවත්තිත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තතො පරං චිත්තජාහාරජරූපං ච වොච්ඡිජ්ජති. තතො පරං උතුසමුට්ඨාන රූපපරම්පරා යාවමතකළෙබර සඞ්ඛාතා පවත්තන්ති.

ඉච්චෙවං මතසත්තානං පුනදෙව භවන්තරෙ
පටිසන්ධිමුපාදාය තථා රූපං පවත්තති.

රූපලොකෙ පන ඝාණ ජිව්හා කාය භාව දසකානි ච ආහාරජකලාපානි ච නලබ්භන්ති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
65	කවර චිත්තයකපටන් කර්මජරූපයෝ නූපදිත්ද?	මරණකලැ චුතිචිත්තයට ප්‍රතිලෝම වශයෙන් සතළොස්වන චිත්තයාගේ ස්ථිතිකාලයෙහි පටන් කර්මජ රූපයෝ නූපදිත්. *
66	කර්මජරූපයෝ කොතැන්හි නිරුද්ධවේද?	ප්‍රථමයෙන් උපන් කර්මජරූපයෝ† (සතළොස්වන චුති චිත්තයට සමානකාලයක්ම පැවත නිරුද්ධවෙත්.
67	චිත්තජ ආහාරජ රූපය කොතැන්හි සිඳේද?	කර්මජරූපයන්ගේ නිරෝධයෙන් ඉක්බිති චිත්තජරූපයද ආහාරජරූපයද සිඳේ. ‡
68	ඍතුජ රූපය කොතෙක්කල් පවතීද?	චිත්තජ ආහාරජරූපයන්ගේ නිරෝධයෙන් පසු ඍතුසමුට්ඨානරූප පරම්පරාව මෘතශරීරය ඇතිතෙක් පවතී.
69	මලාවූ සත්වයන්ගේ අන්‍යභවයෙහි රූපය කෙසේ පවතීද?	කියනලද ක්‍රමයෙන් මළ සත්වයන්ගේ නැවත අන්‍යභවයෙහිප්‍රතිසන්ධියපටන් එපරිද්දෙන්ම හෙවත් එම භවයෙහි රූපයපැවති ක්‍රමයෙන්ම පවතී.
70	රූපලෝකයෙහි කවර දශකහා කලාප නොලැබෙත්ද?	රූපලෝකයෙහි වනාහි ඝ්‍රාණ ජිහ්වා කායභාව + යන දශකයෝද ආහාරජ කලාපයෝද නොලැබෙත්.

* රූපධර්මයන්ට සතළොස් චිත්තක්ෂණයෙක් හෙවත් උත්පාද ස්ථිති භඞ්ගවශයෙන් ක්ෂණ එක්පණසෙක් ආයුවේ; ස්ථිතිකාලයෙහි හෝ පසුවහෝ කර්මජරූප උපනහොත් ඒවාක් සිටීමට පසුපසුව උපදනා චිත්තයන්ගෙන් ලැබියයුතු පශ්චාජ්ජාත ප්‍රත්‍යය නොලැබිය හැකිබැවින් නූපදින්නේය යනු අභිප්‍රායයි.

† සතළොස්වන චිත්තයාගේ ස්ථිතිකාලයට ප්‍රථම එම චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි උපන් කර්මජරූපය සඳහා ප්‍රථමකොට උපන් කර්මජරූපයයි කියනලදී.

‡ "චිත්තජාහාරජඤ්ච තතො පරං කිඤ්චිකාලං පවත්තිත්වා නිරුජ්ඣති" චිත්තජ ආහාරජරූපයෝද ඉක්බිති හෙවත් මැරුණුපසු මඳකලක් පැවත නිරුද්ධවේ.

+ ඝ්‍රාණ ජිහ්වා කාය ඇත්තේද ඔවුන්ගේ ඉන්ද්‍රියනැතිබැවින් ඝ්‍රාණ ජිහ්වා කායදශකද ස්ත්‍රීවූ කාමරාගයට උපනිශ්‍රයහෙයින් භාවදශකයද නොලැබේ.

තස්මා තෙසං පටිසන්ධිකාලෙ චක්ඛුසොතවත්ථුවසෙන තීණිදසකානි ජීවිතනවකඤ්චාති චත්තාරො කම්මසමුට්ඨානකලාපා පවත්තියං චිත්තොතුසමුට්ඨානා ච ලබ්භන්ති අසඤ්ඤසත්තානං පන චක්ඛුසොතවත්ථුසද්දානිපි න ලබ්භන්ති, තථා සබ්බානිපි චිත්තජරූපානි තස්මා තෙසං පටිසන්ධිකාලෙ ජීවිතනවකමෙව පවත්තියඤ්ච සද්දවජ්ජිතං උතුසමුට්ඨානරූපං අතිරිච්චති ඉච්චෙවං කාමරූපාසඤ්ඤිසඞ්ඛාතෙසු තීසු ඨානෙසු පටිසන්ධිපවත්තිවසෙන දුවිධා රූපපවත්ති වෙදිතබ්බා

අට්ඨවීසති කාමෙසු හොන්ති තෙවීස රූපිසු
සත්තරසෙව සඤ්ඤීනං අරූපෙ නත්ථි කිඤ්චිපි

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
71	බ්‍රහ්මයන්ගේ ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රවෘත්තිදෙක්හි කොතෙක් කලාප ලැබෙත්ද?	(බ්‍රහ්මයන්ගේ ප්‍රතිසන්ධිකාලයෙහි චක්ෂුර්දශක ශ්‍රොත්‍රදශක වස්තුදශක වශයෙන් දශකත්‍රයක්හා ජීවිතනවක යද යන)කර්මජකලාප සතරෙක්ද ප්‍රවෘත්තිකාලයෙහි චිත්තසමුට්ඨාන උතුසමුට්ඨාන යන කලාපයෝද ලැබෙත්.
72	අසංඥ සත්ත්වයන්ට කිනම් රූප නොලැබෙත්ද?	අසංඥසත්ත්වයන්ට වනාහි ඝ්‍රාණජිහ්වාද චක්ෂුශ්‍රොත්‍ර වස්තුශබ්ද යන මොහුද සියලුවිඥානජ රූපයෝද නොලැබෙත්.
73	පිළිසිඳීමෙහි කුමක් ලැබේද?	(පිළිසිඳීමෙහි අසංඥසත්ත්වයන්ට) ජීවිතනවකයම ලැබේ.
74	අසංඥසත්ත්වයන්ගේ පැවැත්මෙහි කුමක් ඉතිරිව පවතීද?	(අසංඥසත්ත්වයන්ගේ)පැවැත්මෙහිද ශබ්දය හැර උතුසමුට්ඨාන රූපය (ප්‍රතිසන්ධියෙහි උපදනා කර්මජරූපයෙන්)ඉතිරිව පවතී. *
75	කාමාදි තුන්තන්හි රූප පැවැත්ම කොතෙක්ප්‍රකාරද?	කාමරූප අසංඥයයි කියනලද තුන් තන්හි පිළිසිඳීම් පැවැත්ම් වශයෙන් රූපයන්ගේ පැවැත්ම)ද්විප්‍රකාරයයි දතයුතුයි.
76	කාමභවයෙහි රූප කොතෙක්ද?	(කාමභවයෙහි) රූප විසිඅටෙකි.
77	(රූපී බ්‍රහ්මයන්ට රූප කොතෙක්ද?	රූපී බ්‍රහ්මයන්ට (ඝ්‍රාණ ජිහ්වා කාය භාවද්වයද හැර)රූප තෙවිස්සෙකි.
78	අසංඥ සත්ත්වයන්ට රූප කොතෙක්ද?	(ජීවිතනවකය, ලඝුතාදි ත්‍රිකය, උපචය සන්තතිජරතා අනිච්චතා ආකාශ ධාතුයයන)සතලොස් රූපයෝ වෙත්.
79	අරූපභවයෙහි රූප නැත්තේද?	(අරූපභවයෙහි කිසිම් රූපයෙක් නැත්තේය

* "සෙසබ්‍රහ්මානං පටිසන්ධියං පවත්තෙ ච උපලබ්භිතබ්බරූපතො අවසිට්ඨංහොති"අවශෙෂබ්‍රහ්මයන්ගේ පිළිසිඳීමෙහිද පැවැත්මෙහිද ලැබියයුතු රූපයන්කෙරෙන් ඉතිරිවෙයි යේකි.

සද්දො විකාරො ජරතා මරණඤ්චොපපත්තියං
නලබ්භන්ති පවත්තෙ තු නකිඤ්චිපි නලබ්භති.
අයමෙත්ථ රූපපවත්තික්කමො

නිබ්බානං පන ලොකුත්තරසඞ්ඛාතං චතුමග්ගඤාණෙන සච්ඡිකාතබ්බං මග්ගඵලානමාලම්බණභූතං වානසඞ්ඛාතාය තණ්හාය නික්ඛන්තත්තා නිබ්බානන්ති පවුච්චති. තදෙතං සභාවතො එකවිධම්පි සඋපාදිසෙස නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙස නිබ්බානධාතු චෙති දුවිධං හොති කාරණපරියායෙන. තථා සුඤ්ඤතං අනිමිත්තං අප්පණිහිතඤ්චෙති තිවිධං හොති ආකාරභෙදෙන.

පදමච්චුතමච්චන්තං අසඞ්ඛතමනුත්තරං
නිබ්බානමිති භාසන්ති වානමුත්තා මහෙසයො.
ඉති චිත්තං චෙතසිකං රූපං නිබ්බානමිච්චපි
පරමත්ථං පකාසෙන්ති චතුධාව තථාගතා.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ රූපසඞ්ගහවිභාගො නාම.

ඡට්ඨො පරිච්ඡෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
80	ප්‍රතිසන්ධිකාලයෙහි කුමක් නොලැබේද?	ශබ්දය, ලඝුතාදිවිකාරරූපය, ජරතාය, භඞ්ගය යන මොහු නොලැබෙත්; පැවැත්මෙහි සියලුම රූපයෝ ලැබෙත්.
81	කුමක්හෙයින් නිර්වාණයයි කියනු ලැබේද?	(ලොකයෙන් නික්මෙනහෙයින්) ලොකුත්තරයයි කියනලද චතුර්විධ මාර්ගඥානයෙන් පසක්කටයුතුවූ * මාර්ගඵලයන්ට අරමුණුවූ † වානයයි කියනලද තෘෂ්ණාවෙන් නික්මුණුබැවින් නිර්වාණයයි කියනුලැබේ
82	නිර්වාණය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(ස්වභාවවශයෙන් එකවිධවූයේද කාරණ ව්‍යවහාරයෙන් සොපාදිශෙෂ නිර්වාණධාතුය අනුපාදිශෙෂ නිර්වාණධාතුයයි) ද්විප්‍රකාරවේ. ‡
83	ආකාරභෙදයෙන් නිර්වාණය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(රාගාදියෙන් සිස්බැවින්) සුඤ්ඤතය, (රාගාදි නිමිතිරහිතබැවින්) අනිමිත්තය, (තෘෂ්ණාප්‍රණිධියක් නැතිහෙයින්) අප්පණිහිතයයි තුන්ප්‍රකාරවේ.
84	පරමාර්ථය කොතෙක් ප්‍රකාරයකින් ප්‍රකාශකෙරේද?	(සර්වඥවරයෝ චිත්තය, චෛතසිකය, රූපය නිර්වාණයයිකියා පරමාර්ථය) සතර පරිදෙකින් ප්‍රකාශකොරෙත්.

---

* මෙයින් ඒ ඒ ආර්යපුද්ගලයන් ආර්යඥාන චක්ෂුසින් දැකතයුතුහෙයින් නිර්වාණයාගේ ප්‍රත්‍යක්ෂයෙන් සිද්ධබව දර්ශිතයි.

† මෙයින් කල්‍යාණ පෘථග්ජනයන්ට නිර්වාණය අනුමානයෙන් සිද්ධබව දර්ශිතයි.

‡ පඤ්චස්කන්ධසහිතව පවත්නාහෙයින් සඋපාදි ශෙෂනිර්වාණධාතුයයිකියාද ස්කන්ධශෙෂය නැතිකලැ අනුපාදිශෙෂ නිර්වාණධාතුයයි කියාද ද්විප්‍රකාරය දතයුතු.

වාසත්තති විධා වුත්තා වත්ථුධම්මා සලක්ඛණා
තෙසං දානි යථා යොගං පවක්ඛාමි සමුච්චයං.

අකුසලසඞ්ගහො මිස්සකසඞ්ගහො බොධිපක්ඛියසඞ්ගහො සබ්බසඞ්ගහො චෙති සමුච්චයසඞ්ගහො චතුබ්බිධො වෙදිතබ්බො. කථං? අකුසලසඞ්ගහෙ තාව, චත්තාරො ආසවා කාමාසවො භවාසවො දිට්ඨාසවො අවිජ්ජාසවො. චත්තාරො ඔඝා කාමොඝො භවොඝො දිට්ඨොඝො අවිජ්ජොඝො. චත්තාරො යොගා කාමයොගො භවයොගො දිට්ඨියොගො අවිජ්ජායොගො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	කුමක් කථනයකොට සමුච්චයසඞ්ග්‍රහය කියනු ලැබේද?	(චිත්තතාදි) ලක්ෂණසහිතවූ (දෙපණස් චෛතසිකයද, චිත්තයද, නිර්වාණයද, අටළොස් නිෂ්පන්නරූපයද යන) දෙසැත්තෑභෙදස්වභාව ධර්මයන් කථනය කොට යෙදෙනපරිද්දෙන් ඔවුන්ගේ (අකුශලාදිභෙදවූ) සමුච්චයසඞ්ග්‍රහව කියනු ලැබේ.
2	සමුච්චය සඞ්ග්‍රහය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(අකුශලසඞ්ග්‍රහය, (අකුශලාදීන් හා මිශ්‍රහෙයින්) මිශ්‍රකසඞ්ග්‍රහය, බොධිපාක්ෂිකසඞ්ග්‍රහය, (ස්කන්ධාදිවශයෙන්) සර්වසඞ්ග්‍රහය දැයි සමුච්චයසඞ්ග්‍රහය සතර ප්‍රකාර වේ.
3	(ආශ්‍රවයෝ කොතෙක්ද?	(කාමාශ්‍රවය,* භවාශ්‍රවය, + දෘෂ්ට්‍යාශ්‍රවය, ‡ අවිද්‍යාශ්‍රවයයි,)¶ ආශ්‍රව සතරෙකි.
4	(ඔඝ යෝ කොතෙක්ද?	(කාමෞඝය, භවෞඝය, දිට්ඨෞඝය, අවිජ්ජෞඝයයි,) ඔඝ සතරෙකි ‖
5	(යොගයෝ කොතෙක්ද?	(කාමයොගය, භවයොගය, දිට්ඨියොගය, අවිජ්ජායොගයයි) යොග සතරෙකි.

*"භවතො ආ භවග්ගං ධම්මතො ආ ගොත්‍රභුං සවන්ති පවත්තන්තීති ආසවා"—භවවශයෙන් භවාග්‍රයද ධර්මවශයෙන් ගොත්‍රභූඥානයද කෙළවරකොට පවත්නාහෙයින් ආශ්‍රවයෝ නම් වෙති.

+ "රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො භවාසවො"=රූපඅරූපභවයන්හි බලවත් ඇල්ම භවාශ්‍රවයයි

‡ "සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිභෙදනා වාසට්ඨිවිධා මිච්ඡාදිට්ඨි දිට්ඨාසවො"—ශාශ්වත උච්ඡෙදදෘෂ්ටිභෙදයෙන් දෙසැටවැදෑරුම්වූ මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය දෘෂ්ට්‍යාශ්‍රවයයි.

¶ "දුක්ඛාදිසු චතුසු සච්චෙසු පුබ්බන්තෙ අපරන්තෙ පුබ්බන්තාපරන්තෙ පටිච්චසමුප්පාදෙසු චාති අට්ඨසුඨානෙසු අඤ්ඤාණං අවිජ්ජාසවො" දුක්ඛාදිචතුරාර්‍ය්‍යසත්‍යයන්හිද පූර්වකෙළවරෙහිද අපරකෙළවරෙහිද පූර්වාපරකෙළවරදෙක්හිද ප්‍රත්‍යයසමුත්පාදධර්මයන්හිද යන අටතන්හි නොදැන්ම අවිද්‍යාවයි—අභිධම්මත්ථවිභාවනී.

‖ කාමාදීහු සැඩවතුරක් වැනිහෙයින් ඔඝයයි කියනලදී.

චත්තාරො ගන්ථා අභිජ්ඣා කායගන්ථො ව්‍යාපාදො කායගන්ථො සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො— චත්තාරො උපාදානා කාමුපාදානං දිට්ඨුපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානං— ඡ නීවරණානි කාමච්ඡන්දනීවරණං ව්‍යාපාදනීවරණං ථීනමිද්ධනීවරණං උද්ධච්චකුක්කුච්චනීවරණං විචිකිච්ඡානීවරණං අවිජ්ජානීවරණං— සත්තානුසයා කාමරාගානුසයො භවරාගානුසයො පටිඝානුසයො මානානුසයො දිට්ඨානුසයො විචිකිච්ඡානුසයො අවිජ්ජානුසයො—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
6	කායග්‍රන්ථ කෙතෙක්ද?	(අභිධ්‍යා කායග්‍රන්ථයක, ව්‍යාපාද කායග්‍රන්ථයක, සීලබ්බත පරාමාස කායග්‍රන්ථයක, ඉදං සච්චාභිනිවෙස කායග්‍රන්ථයකැයි කායග්‍රන්ථ) සතරකි.*
7	උපාදාන කෙතෙක් ද?	(කාමුපාදානය, දිට්ඨුපාදානය, සීලබ්බතුපාදානය, අත්තවාදුපාදානයයි,) සතරකි†
8	නීවරණ කෙතෙක් ද?	(කාමච්ඡන්දනීවරණය, ව්‍යාපාදනීවරණය, ථීනමිද්ධනීවරණය, උද්ධච්චකුක්කුච්චනීවරණය, විචිකිච්ඡානීවරණය, අවිජ්ජානීවරණයයි) නීවරණ සයෙකි. ‡
9	අනුසය කෙතෙක් ද?	(කාමරාගානුසය, භවරාගානුසය, පටිඝානුසය, මානානුසය, දිට්ඨානුසය, විචිකිච්ඡානුසය, අවිජ්ජානුසයයි) සතෙකි !

* වෙලන්නෙහයින් ග්‍රන්ථයෝ වෙති—එයින්කීහ—"නාමකායෙන රූපකායං පච්චුප්පන්නකායෙන වා අනාගතකායං ගන්ථෙති දුප්පමුඤ්චං වෙඨෙන්තීති ගන්ථා"—තෘෂ්ණාවද, ව්‍යාපාදයද, සීලබ්බතපරාමාසයද, මෙමසත්‍යය අනිකෙක් සිස්යයි දෘඪව ගන්නාලද ඉදංසච්චාභිනිවෙසයද, යන සතර කායග්‍රන්ථයෝයයි කියනලදහ.

† "මණ්ඩූකං පන්නගො විය භුසං දළ්හං ආරම්මණං ආදියන්තීති උපාදානා"=නාගයෙක් මැඩියෙක් ගන්නාක්මෙන් අතිශයින් දෘඪව අරමුණුගණිත්තුයි උපාදානයෝ වෙති=කාමය දෘඪකොට ගන්නේ කාමූපාදානයි=සෙස්සද මෙසේය.

‡ "ඣානාදිවසෙන උප්පජ්ජනක කුසලචිත්තං නීවාරෙන්තීති නිසෙධෙන්තීති නීවරණා"—ධ්‍යානාදිවශයෙන් උපදනාවූ කුසලචිත්තය වලක්වත්තුයි නීවරණයෝ වෙති.

! "අප්පහීනට්ඨෙන අනුඅනුසනතානෙ සෙන්තීති අනුසයා"=අප්‍රහීණාර්ථයෙන් නැවත නැවත සන්තති උපදිත්තුයි අනුසයහ=සුදුසු කරුණක්ලැබ උපදිය යන අර්ථයි—අභිධම්මත්ථවිභාවනී—සියසන් ගළපදනාවූ රාගාදීහු රූපාදිතදනුරූපඅරමුණක් ලැබ පුබුදිති නොඑත් නැගීසිටිති යන අභිප්‍රාය යි.

දසසංයොජනානි කාමරාගසංයොජනං, රූපරාගසංයොජනං, අරූපරාගසංයොජනං, පටිඝසංයොජනං, මානසංයොජනං, දිට්ඨිසංයොජනං, සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනං, විචිකිච්ඡාසංයොජනං, උද්ධච්චසංයොජනං, අවිජ්ජාසංයොජනං, සුත්තන්තෙ...... අපරානි දසසංයොජනානි කාමරාගසංයොජනං, භවරාගසංයොජනං, පටිඝසංයොජනං, මානසංයොජනං, දිට්ඨිසංයොජනං, සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනං, විචිකිච්ඡාසංයොජනං, ඉස්සාසංයොජනං, මච්ඡරියසංයොජනං, අවිජ්ජාසංයොජනං, අභිධම්මෙ...... දසකිලෙසා ලොභො, දොසො, මොහො, මානො, දිට්ඨි, විචිකිච්ඡා ථිනං, උද්ධච්චං අහිරිකං, අනොත්තප්පං...... ආසවාදිසු පනෙත්ථ කාමභවනාමෙන තබ්බත්ථුකා තණ්හා අධිප්පෙතා, සීලබ්බතපරාමාසො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො අත්තවාදුපාදානඤ්ච තථා පවත්තං දිට්ඨිගතමෙව පවුච්චති......

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
10 සූත්‍රපිටකයෙහි සංයෝජනයෝ කෙතෙක්ද?	(කාමරාගසංයොජනය, රූපරාගසංයොජනය, අරූපරාගසංයොජනය, පටිඝසංයොජනය, මානසංයොජනය, දිට්ඨිසංයොජනය, සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනය, විචිකිච්ඡාසංයොජනය, උද්ධච්චසංයොජනය, අවිජ්ජාසංයොජනයයි) සූත්‍රපිටකයෙහි සංයොජනයෝ දසයෙකි. *
11 අභිධර්මයෙහි සංයෝජනයෝ කෙතෙක්ද?	(කාමරාගසංයොජනය, භවරාගසංයොජනය, පටිඝසංයොජනය, මානසංයොජනය, දිට්ඨිසංයොජනය, සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනය, විචිකිච්ඡාසංයොජනය, ඉස්සාසංයොජනය, මච්ඡරියසංයොජනය, අවිජ්ජාසංයොජනයයි) අභිධර්මයෙහි සංයෝජනයෝ දසයෙකි.
12 ක්ලේශයෝ කෙතෙක්ද?	(ලොභය, දොෂය, මොහය, මානය, දිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාය, ථීනය, උද්ධච්චය, අහිරිකය, අනොත්තප්පයයි) ක්ලේශයෝ දසයෙකි. †
13 කාමභව නමින් කුමක් අභිප්‍රාය කරණුලැබේද?	ආශ්‍රවාදීන් අතුරෙහි කාමභවනාමයෙන් කාමභවදෙදනාම වස්තුකවූ කාම තෘෂ්ණාව අභිප්‍රාකරණු ලැබේ.
14 සීලබ්බතාදි තුනෙන් කුමක් කියනු ලැබේද?	සීලබ්බතපරාමාසය, ඉදංසච්චාභිනිවෙසය, අත්තවාදූපාදානය, යන තුනෙන් විපරීතග්‍රහණාදිවශයෙන් පැවති දෘෂ්ටිය කියනු ලැබේ.

* "වට්ටස්මිං සත්තෙ සංයොජෙන්ති බන්ධන්තීති සංයොජනානි"—සංසාරචක්‍රයෙහි සත්වයන් බඳින්නුයි සංයෝජනයෝ නම් වෙති.

† "විබාධං කිලිස්සන්ති උපතප්පන්ති බාධියන්ති වා එතෙහීති කිලෙසා"—සියක්ලුටුකරෙන හෙවයි මෙසත් පෙළෙනුලැබේයුයි ක්ලේශයෝ නම් වෙති.

ආසවොඝා ච යොගා ච තයො ගන්ථා ච වත්ථුතො
උපාදානා දුවෙ වුත්තා අට්ඨ නීවරණා සියුං
ඡළෙවානුසයා හොන්ති නවසංයොජනා මතා
කිලෙසා දස වුත්තොයං නවධා පාපසඞ්ගහො

—0—

මිස්සකසඞ්ගහෙ ඡ හෙතූ ලොභො, දොසො, මොහො, අලොභො, අදොසො, අමොහො සත්ත ඣානඞ්ගානි විතක්කො විචාරො පීති එකග්ගතා සොමනස්සං දොමනස්සං උපෙක්ඛා ද්වාදස මග්ගඞ්ගානි, සම්මාදිට්ඨි, සම්මාසංකප්පො, සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්තො, සම්මාආජීවො, සම්මාවායාමො, සම්මාසති, සම්මාසමාධි, මිච්ඡාදිට්ඨි, මිච්ඡාසංකප්පො, මිච්ඡාවායාමො, මිච්ඡාසමාධි

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
15 අකුසලසඞ්ග්‍රහය කෙතෙක් ප්‍රකාරයෙ කියනලද්දේද?	ආසව ඕඝ යොග තුන්දෙන වස්තුවශයෙන් කාමභවාශ්‍රවවය දෙ හසිල්ලගයින් එකක්කොට ලොභ ද්වේෂ මොහ වශයෙන් තුනෙක්ද, ග්‍රන්ථයෝද අභිධ්‍යා ව්‍යාපාදදෘෂ්ටිවශයෙන් තුනෙක්ද, ලොභදෘෂ්ටිවශයෙන් උපාදානවෙක්ද, ථීන=මිද්ධ, උද්ධච්ච=කුක්කුච්ච, දෙදෙනා සතරක්කොට නීවරණඅටෙක්ද, කාමභවය තෘෂ්ණාවශයෙන් එකක්කොට අනුසයසයෙක්ද, දසසංයොජනයෝ තෘෂ්ණාදෘෂ්ටිභාවයෙන් එක්කොට දෙතැන්හි නවදෙනෙක්ද එසේම ක්ලේශයෝ දසදෙනෙක් දැයි අකුසලසඞ්ග්‍රහය නවප්‍රකාරයකින් කියනලද්දේය.
16 මිශ්‍රකසඞ්ග්‍රහයෙහි හෙතු කෙතෙක්ද?	(ලොභය, ද්වේෂය, මොහය, අලොභය, අද්වේෂය, අමොහයයි) හෙතුසයෙකි.
17 ධ්‍යානාඞ්ගයෝ කෙතෙක්ද?	(විතර්කය, විචාරය, ප්‍රීතිය, එකාග්‍රතාවය, සොමනස්සය, දොමනස්සය, * උපෙක්ෂාවයයි) ධ්‍යානාඞ්ගයෝ සත්දෙනෙකි.
18 මාර්ගාඞ්ගයෝ කෙතෙක්ද?	(සම්‍යක්දෘෂ්ටිය, සම්‍යක්සංකල්පනාවය, සම්‍යක්වචනය, සම්‍යක්කර්මාන්තය, සම්‍යක්ආජීවය, සම්‍යක්ව්‍යායාමය, සම්‍යක්සතිය, සම්‍යක්සමාධිය, මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය,‡ මිථ්‍යාසංකල්පනාවය, මිථ්‍යාව්‍යායාමය, මිථ්‍යාසමාධිය යි) මාර්ගාඞ්ගයෝ දොළසෙකි.

* "දොමනස්සංපන අකුසලජ්ඣානඞ්ගං සෙසානි කුසලාකුසල ඣානඞ්ගානි"—මෙහි දොම්නස්සය අකුසලධ්‍යානාඞ්ග වේ=සෙස්ස කුශලාකුශල අව්‍යාකෘතධ්‍යානාඞ්ගයෝ යි.

† "මිච්ඡාදිට්ඨි ආදයො දුග්ගතිමග්ගත්තා මග්ගඞ්ගානි"—මිථ්‍යාදෘෂ්ටිආදීහු දුර්ගතියට මාර්ගබැවින් මාර්ගාඞ්ගයෝයි=අභිධම්මත්ථවිභාවනී.

බාවීසතින්ද්‍රියානි චක්ඛුන්ද්‍රියං සොතින්ද්‍රියං ඝාණින්ද්‍රියං ජිව්හින්ද්‍රියං කායින්ද්‍රියං ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියං ජීවිතින්ද්‍රියං මනින්ද්‍රියං සුඛින්ද්‍රියං දුක්ඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියං උපෙක්ඛින්ද්‍රියං සද්ධින්ද්‍රියං විරියින්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රියං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං — නවබලානි සද්ධාබලං විරියබලං සතිබලං සමාධිබලං පඤ්ඤාබලං හිරිබලං ඔත්තප්පබලං අහිරිකබලං අනොත්තප්පබලං — චත්තාරො අධිපති ඡන්දාධිපති විරියාධිපති චිත්තාධිපති වීමංසාධිපති —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
19	ඉන්ද්‍රියයෝ කොතෙක්ද?	(චක්ෂුරින්ද්‍රිය, ශ්‍රොත්‍රෙන්ද්‍රිය, ඝ්‍රාණෙන්ද්‍රිය, ජිව්හෙන්ද්‍රිය, කායෙන්ද්‍රිය, ඉත්ථින්ද්‍රිය, පුරිසින්ද්‍රිය, ජීවිතින්ද්‍රිය, මනින්ද්‍රිය, සුඛින්ද්‍රිය, දුක්ඛින්ද්‍රිය, සොමනස්සින්ද්‍රිය, දොමනස්සින්ද්‍රිය, උපෙක්ඛින්ද්‍රිය, සද්ධින්ද්‍රිය, විරියින්ද්‍රිය, සතින්ද්‍රිය, සමාධින්ද්‍රිය, පඤ්ඤින්ද්‍රිය, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රිය, අඤ්ඤින්ද්‍රිය, අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය යයි ඉන්ද්‍රියයෝ දෙවිස්සෙකි *
20	බල ධර්මයෝ කොතෙක්ද?	ශ්‍රද්ධාබලය, වීර්‍ය්‍යබලය, සතිබලය, සමාධිබලය, ප්‍රඥාබලය, හිරිබලය, ඔත්තප්පබලය, අහිරිකබලය, අනොත්තප්පබලයයි බලධර්මයෝ නවයෙකි. †
21	අධිපති ධර්මයෝ කොතෙක්ද?	ඡන්දාධිපති, විරියාධිපති, චිත්තාධිපති, වීමංසාධිපතියයි අධිපති ධර්මයෝ සතරෙකි ‡

* "ආධිපච්චයට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියානි" යි යුබැවින් අධිපතිබව යන අර්ථයෙන් ඉන්ද්‍රිය නම්වේ = ඒ චක්ෂුරාදිපස්දෙන නොහොත් චක්ෂුරාදි ප්‍රසාද රූපයෝ පස්දෙන තමතමන්ගේ කලාපගත රූපයන්හි අධිපතියබව කරණහෙයින් ඉන්ද්‍රිය නම් = අනිත් ඉන්ද්‍රියයෝ ඒ ඒ තැනින් ඉසුරුබැව් කරණහෙයින් ඉන්ද්‍රියයෝයයි දතයුතුයි.

† "අස්සද්ධිය කොසජ්ජපමාද උද්ධච්ච අවිජ්ජා අහිරිකානොත්තප්ප සඞ්ඛාතෙහි පටිපක්ඛධම්මෙහි අකම්පියට්ඨෙන සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවෙන ච සද්ධාදීනි සත්තබලානි" අශ්‍රද්ධා කෞශීද්‍ය ප්‍රමාද ඖද්ධත්‍ය අවිද්‍යා අහිරික අනොත්තප්පයයි කියනලද විරුද්ධධර්මයන් විසින් අකම්ප්‍යාර්ථයෙන්ද සම්ප්‍රයුක්තධර්මයන් අතුරෙහි ස්ථිරත්වයෙන්ද ශ්‍රද්ධාදී සත්දෙන බලධර්මවේ = අහිරික අනොත්තප්පවයද සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන් අතුරෙහි ස්ථිරත්වයෙන් බලනම්වේ = එසේහෙයින් මෙතැන් හි බලනවයෙකැයි කියනලදී.

‡ "යදා ඡන්දාදීසු අඤ්ඤතරං අධිපතිං ජෙට්ඨං පධානං කත්වා චිත්තමුප්පජ්ජති තදා ඡන්දාධිපති ආදයො නාම හොන්තීති වෙදිතබ්බා."

"ඡන්දාතු ජෙට්ඨකං කත්වා ඡන්දං කත්වා ධුරං පන
චිත්තස්සුප්පත්තිකාලස්මිං ඡන්දාධිපති නාම සො." යි

චත්තාරො ආහාරා කබළීකාරො ආහාරො ඵස්සො දුතියො මනොසඤ්චෙතනා තතියො විඤ්ඤාණං චතුත්ථං...... ඉන්ද්‍රියෙසු පනෙත්ථ සොතාපත්තිමග්ගඤාණං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අරහත්තඵලඤාණං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං මජ්ඣෙ ඡ ඤාණානි අඤ්ඤින්ද්‍රියානීති පවුච්චන්ති...... ජීවිතින්ද්‍රියං ච රූපාරූපවසෙන දුවිධං හොති පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු ඣානඞ්ගානි අවීරියෙසු බලානි අහෙතුකෙසු මග්ගඞ්ගානි න ලබ්භන්ති...... තථා විචිකිච්ඡාචිත්තෙ එකග්ගතා මග්ගින්ද්‍රියබලභාවං න ගච්ඡති, ද්විහෙතුක තිහෙතුක ජවනෙසු ච යථාසම්භවං අධිපති එකොව ලබ්භති......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
22	ආහාරයෝ කෙතෙක්ද?	(කබලීකාර ආහාරය, දෙවෙනි ඵස්සාහාරය, තුන්වෙනි මනොසඤ්චෙතනාහාරය, සතරවෙනි විඤ්ඤාණාහාරයයි) ආහාර සතරෙකි. *
23	අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියාදිවූ තුන් ඉන්ද්‍රියයෝ කවරදහු?	ඉන්ද්‍රියයන් අතුරෙන් ශ්‍රොතාපත්තිමාර්ගඥානය අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියයයිද අර්හත්ඵලඥානය අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියයයිද සෝවාන් ඵලඥානයපටන් අර්හත්මාර්ගඥානය දක්වා මැදපැවති ෂට්විධඥානය අඤ්ඤින්ද්‍රියයයිද කියනලදී.
24	ජීවිතෙන්ද්‍රිය කොතෙක්ප්‍රකාරද?	ජීවිතෙන්ද්‍රියද=රූප ජීවිතෙන්ද්‍රියය, අරූපජීවිතෙන්ද්‍රියයයි ද්විප්‍රකාරවේ.
25	ධ්‍යානාඞ්ගයෝ කවරෙක් අතුරෙහි නොලැබෙත්ද?	චක්ෂුර්විඥානාදිවූ පඤ්චවිඥානයන් අතුරෙහි විතර්කය නැතිහෙයින් ධ්‍යානාඞ්ගයෝ නොලැබෙත්.
26	බලධර්මයෝ කවරෙක් අතුරෙහි නොලැබෙත්ද.	පඤ්චවිඥාන මනොධාතුත්‍රික සන්තීරණත්‍රිකවශයෙන් සොළොස්ප්‍රකාරවූ වීර්‍ය්‍යරහිත සිත් අතුරෙහි බලධර්මයෝ නොලැබෙත්.
27	කවරෙක් කෙරෙහි මාර්ගාඞ්ගයෝ නොලැබෙත්ද?	අටළොස් අහෙතුකයන් කෙරෙහි හෙතු නැත්තෙන් සම්‍යක්දෘෂ්ට්‍යාදි මාර්ගාඞ්ගයෝ නොලැබෙත්.
28	කවරෙක් කෙරෙහිවූ එකාග්‍රතාව මාර්ගාදියට නොයේද?	විචිකිත්සා සිත්හි පැවති එකාග්‍රතාතොමෝ මාර්ගේන්ද්‍රිය බලභාවයට නොයේ.
29	ජවන් අතුරෙහි කෙතෙක් අධිපති ධර්මයෝ ලැබෙද්ද?	ද්විහෙතුක ත්‍රිහෙතුක ජවන් අතුරෙහි සම්භවන පරිද්දෙන් එකම අධිපති ධර්මයෙක් ලැබේ. ‡

* "කබළීකාරො ආහාරො ඔජට්ඨමකරූපානි ආහරති ඵස්සාහාරො තිස්සො වෙදනා මනොසඤ්චෙතනාහාරො තයො භවෙ විඤ්ඤාණාහාරො පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණ නාති" මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථා.

‡ ද්විහෙතුක ජවන්හි විමංසාවහැර අනික් තුන්දෙනා අතුරෙන් එකතරා අධිපති ධර්මයක් ලැබෙනහෙයින් සම්භවනපරිද්දෙන් කියාද එකවිට එකම අධිපති ධර්මයක් ලැබෙනහෙයින් එකම අධිපතියෙකැයි කියාද කියනලදී.

ඡහේතු පඤ්ච ඣානඞ්ගා මග්ගඞ්ගා නව වත්ථුතො
සොළසින්ද්‍රිය ධම්මා ච බලධම්මා නවෙරිතා.
චත්තාරොධිපතී වුත්තා තථාහාරාති සත්තධා
කුසලාදි සමාකිණ්ණො වුත්තො මිස්සකසඞ්ගහො.

බොධිපක්ඛියසඞ්ගහෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. චත්තාරො සම්මප්පධානා උප්පන්නානං පාපකානං පහානාය වායාමො අනුප්පන්නානං පාපකානං අනුප්පාදාය වායාමො අනුප්පන්නානං කුසලානං උප්පාදාය වායාමො උප්පන්නානං කුසලානං භිය්‍යොභාවාය වායාමො. චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො විරියිද්ධිපාදො චිත්තිද්ධිපාදො වීමංසිද්ධිපාදො.

	ප්‍රශ්න	උත්තර.
30	මිශ්‍රකසඞ්ග්‍රහය කෙතෙක් ප්‍රකාරයකින් කියනලද්දේද?	(ලොභාදිහෙතු සයෙක්, විතර්කාදිධ්‍යානාඞ්ගපසෙක, ධර්මවශයෙන් සම්‍යක්දෘෂ්ට්‍යාදිමාර්ගාඞ්ග නවයෙක, චක්ෂුරාදීන්ද්‍රියයෝ සොළසෙක, ශ්‍රද්ධාදිබල නවයෙක, ඡන්දාදිඅධිපතීසතරෙක, කබලීකාරාහාරාදි ආහාර සතරෙකැයි කුශලාදිවශයෙන් ආකීර්ණවූ) මිශ්‍රක සඞ්ග්‍රහය සත් පරිච්ඡෙදකින් කියනලද්දේය. *
31	සතිපට්ඨානයෝ කෙතෙක්ද?	(කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානය, වෙදනානුපස්සනා සතිපට්ඨානය, චිත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨානය, ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානයයි)සතිපට්ඨාන සතරෙකි.
32	සම්‍යක්ප්‍රධානයෝ කෙතෙක්ද?	(උපන් අකුසලයන්ගේ දුරුකිරීමපිණිස කරණ උත්සාහයද, නූපන් අකුසලයන්ගේ නොනූපදවීමපිණිස කරණ උත්සාහයද, නූපන්නාවූ කුසලයන්ගේ ඉපදීමපිණිස කරණ උත්සාහයද, උපන්නාවූ කුසලයන්ගේ අභිවෘද්ධිය පිණිස කරණඋත්සාහයද, යන)සම්‍යක්ප්‍රධාන සතරෙකි.
33	ඍද්ධිපාදයෝ කෙතෙක්ද?	(ඡන්දිද්ධිපාදය විරියිද්ධිපාදය, චිත්තිද්ධිපාදය, වීමංසිද්ධිපාදයයි) ඍද්ධිපාද සතරෙකි.

* මෙහි සොමනස්ස දෙම්නස්හා උපෙක්ෂාවේදනාවශයෙන් එකක් කොට ධ්‍යානාඞ්ගපසෙකැයිද මිථ්‍යාසංකල්පනාදි තුන්දෙනා විතර්කවීර්‍ය්‍යඑකාග්‍රතාවන්හා එක්කොට මාර්ගාඞ්ග නවයෙකැයිද සුඛෙන්ද්‍රියාදි පස්දෙනා වෙදනාසාමාන්‍යයෙන් එකක්කොටද ලොකොත්තර ඉන්ද්‍රියයන් තුන්දෙනා ඥානසාමාන්‍යයෙන් ප්‍රඥෙන්ද්‍රියසමග එකක්කොටද ජීවිතෙන්ද්‍රියවනාහි රූපජීවිතින්ද්‍රිය නාමජීවිතින්ද්‍රියයි දෙකක් කොට ගැණෙන ඉන්ද්‍රිය ධර්මයෝ සොළසෙකැයිද කියනලදී.

පඤ්චින්ද්‍රියානි සද්ධින්ද්‍රියං විරියින්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රියං — පඤ්චබලානි සද්ධාබලං විරියබලං සතිබලං සමාධිබලං පඤ්ඤාබලං — සත්තබොජ්ඣඞ්ගා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො ධම්මවිචය සම්බොජ්ඣඞ්ගො විරිය සම්බොජ්ඣඞ්ගො පීති සම්බොජ්ඣඞ්ගො පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣඞ්ගො සමාධි සම්බොජ්ඣඞ්ගො උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣඞ්ගො — අට්ඨමග්ගඞ්ගානි සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පො සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාවායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධි — එත්ථ පන චත්තාරො සතිපට්ඨානානි සම්මාසති එකාව පවුච්චති, තථා චත්තාරො සම්මප්පධානානි ච සම්මාවායාමො.

ඡන්දො චිත්තමුපෙක්ඛා ච සද්ධා පස්සද්ධි පීතියො
සම්මාදිට්ඨි ච සඞ්කප්පො වායාමො විරතිත්තයං —
සම්මාසති සමාධීති චුද්දසෙතෙ සභාවතො
සත්තතිංසප්පභෙදෙන සත්තධා තත්ථ සඞ්ගහො —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
34	ඉන්ද්‍රියයෝ කොතෙක්ද?	(සද්ධින්ද්‍රිය, විරියින්ද්‍රිය, සතින්ද්‍රිය, සමාධින්ද්‍රිය, පඤ්ඤින්ද්‍රියයයි) ඉන්ද්‍රියපසෙකි.
35	බලයෝ කොතෙක්ද?	(ශ්‍රද්ධාබලය, වීර්‍ය්‍යබලය, ස්මෘතිබලය, සමාධිබලය, ප්‍රඥාබලයයි) බලපසෙකි.
36	බොධ්‍යඞ්ගයෝ කොතෙක්ද?	(ස්මෘති සම්බොධ්‍යඞ්ගය, ධර්‍මවිචය සම්බොධ්‍යඞ්ගය, වීර්‍ය්‍යසම්බොධ්‍යඞ්ගය, ප්‍රීති සම්බොධ්‍යඞ්ගය, ප්‍රශ්‍රබ්ධි සම්බොධ්‍යඞ්ගය, සමාධි සම්බොධ්‍යඞ්ගය, උපෙක්‍ෂාසම්බොධ්‍යඞ්ගයයි) බොධ්‍යඞ්ග සතෙකි.
37	මාර්‍ගාඞ්ගයෝ කොතෙක්ද?	(සම්‍යක් දෘෂ්ටිය, සම්‍යක් සංකල්පනාවය, සම්‍යක්වචනය, සම්‍යක්කර්‍මාන්තය, සම්‍යක්ආජීවය, සම්‍යක් ව්‍යායාමය, සම්‍යක් ස්මෘතිය සම්‍යක් සමාධියයි) මාර්‍ගාඞ්ග අටෙකි.
38	සතර සතිපට්ඨාන යන්නෙන් කුමක් කියනලද්දේද?	එකම සම්‍යක් ස්මෘතිය කියනලදි.
39	සතරසම්‍යක්ප්‍රධාන යන්නෙන් කුමක් කියනලද්දේද?	එකම සම්‍යක් ව්‍යායාමය කියනලදි.
40	බොධිපාක්‍ෂික ධර්‍මයෝ ස්වභාව ප්‍රභෙද සඞ්ග්‍රහ වශයෙන් කොතෙක්ප්‍රකාරද?	ඡන්දය, චිත්තය, උපෙක්‍ෂාවය, ශ්‍රද්ධාවය, ප්‍රශ්‍රබ්ධිය, ප්‍රීතිය, සම්‍යක්දෘෂ්ටිය, සම්‍යක් සංකල්පය, සම්‍යක්ව්‍යායාමය, සම්‍යක්වාදී විරතිත්‍රය, සම්‍යක්ස්මෘතිය, සම්‍යක් සමාධිය යන මොවුහු ස්වභාවවශයෙන් තුදුසෙක්ද, ප්‍රභෙදයෙහයින් සතිසෙක්ද සඞ්ග්‍රහවශයෙන් සත්ප්‍රකාරයෙක්දවේ.

සංකප්පපස්සද්ධි ච පීතුපෙක්ඛා
ඡන්දො ච චිත්තං විරතිත්තයඤ්ච
නවෙකඨානා විරියං නවට්ඨ
සතී සමාධී චතු පඤ්ච පඤ්ඤා ——
සද්ධා දුඨානුත්තමසත්තතිංස
ධම්මානමෙසො පවරො විභාගො ——

සබ්බෙ ලොකුත්තරෙ හොන්ති න වා සංකප්පපීතියො
ලොකියෙපි යථායොගං ඡබ්බිසුද්ධි පවත්තියං ——

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
41	එක් එක් තැන්හි යුක්ත වූ මෝ කෙතෙක්ද?	සම්‍යක්සංකල්පය, ප්‍රශ්‍රබ්ධිය, ප්‍රීතිය, උපෙක්ෂාව ය, ඡන්දය, චිත්තය, විරතිත්‍රය, යන මොහු එක්එක්තැන්හි යුක්තවූවෝ වෙති.
42	වීර්‍ය්‍යය කොතෙක් තන්හි නියුක්තද?	වීර්‍ය්‍යය නවතැනෙක්හි යුක්තවේ *
43	ස්මෘතිය කොතෙක් තන්හි යුක්තද?	ස්මෘතිය අටතැනෙක්හි යුක්තවේ +
44	සමාධිය කොතෙක් තන්හි යුක්තද?	සමාධිය සතරතැනෙක්හි යුක්තවේ. ‡
45	ප්‍රඥාව කොතෙක් තන්හි යුක්තද?	ප්‍රඥාව පස්තැනෙක්හි යුක්තවේ (੦)
46	ශ්‍රද්ධාව කොතෙක් තන්හි යුක්තද?	ශ්‍රද්ධාව (සද්ධින්ද්‍රිය සද්ධාබල වශයෙන්) දෙතැනෙක්හි යුක්ත වී, මේ උත්තමවූ සත්තිස්ධර්මයන්ගේ ප්‍රවරවිභාගයයි.
47	ලොකොත්තර සිත්හි කොතෙක් ධර්මවෙත්ද?	අටවැදෑරුම්වූ ලොකොත්තරසිත්හි සියලූ සත්තිස්වැදෑරුම් ධර්මයෝ වෙති.
48	විතර්කප්‍රීතිවය සියලු තන්හි වෙත්ද?	විතර්කප්‍රීතිවය කිසිතැනෙක්හි වේ !
49	ලෞකිකසිත්හිද සත්තිස්ධර්ම කෙසේ වෙත්ද?	ලෞකිකකුසල්සිත්හිද ශීලාදි ෂඩ්විශුද්ධි පවත්නාකල්හි සත්තිස්ධර්මයෝ යෙදෙන පරිද්දෙන් වෙති. ‖

* සම්‍යක්ප්‍රධානචතුෂ්කය, විරිඃද්ධිපාදය, විරියින්ද්‍රිය, විරියබලය, විරියසම්බොජ්ඣඞ්ගය, සම්‍යක්ව්‍යායාමය, යන මේ වීර්‍ය්‍යයුත්නව තැන්වේ. + සතිපට්ඨානචතුෂ්කය, සතින්ද්‍රිය, සතිබලය, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගය, සම්මාසතිය, යන මෙ ස්මෘතියුත් අටතැන් වේ

‡ සමාධින්ද්‍රිය, සමාධිබලය, සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගය, සම්මාසමාධිය, යනමේ සමාධියුත් සතරතැන් වේ. (੦) වීමංසිද්ධිපාදය පඤ්ඤින්ද්‍රිය පඤ්ඤාබලය ධම්මවිචය සම්බොජ්ඣඞ්ගය සම්මාදිට්ඨිය යනමේ ප්‍රඥායුත් පස්තැන් වේ.

! විතියාදිධ්‍යාන පාදකකොට ඇති ලොකොත්තරසිත්හි විතර්කය ද චතුර්ථපඤ්චමධ්‍යාන පාදකකොට ඇති ලොකොත්තරසිත්හි ප්‍රීතිය ද නොවුපදනාහෙයින් කිසිතැනෙක්හි වෙතියි කියනලදි.

‖ ලෞකිකකුසල්සිත්හි විරතිචෛතසිකයෝ අනියතව උපදනාහෙයින් යෙදෙන පරිද්දෙන් යයි කීහ.

සබ්බසඞ්ගහෙ පඤ්චක්ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො ~ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා රූපූපාදානක්ඛන්ධො වෙදනූපාදානක්ඛන්ධො සඤ්ඤූපාදානක්ඛන්ධො සඞ්ඛාරූපාදානක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණූපාදානක්ඛන්ධො ~ ද්වාදසායතනානි චක්ඛායතනං සොතායතනං ඝාණායතනං ජිව්හායතනං කායායතනං මනායතනං රූපායතනං සද්දායතනං ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං ධම්මායතනං ~ අට්ඨාරසධාතුයො චක්ඛුධාතු සොතධාතු ඝාණධාතු ජිව්හාධාතු කායධාතු රූපධාතු සද්දධාතු ගන්ධධාතු රසධාතු ඵොට්ඨබ්බධාතු චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු සොතවිඤ්ඤාණධාතු ඝාණවිඤ්ඤාණධාතු ජිව්හාවිඤ්ඤාණධාතු කායවිඤ්ඤාණධාතු මනොධාතු ධම්මධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු ~

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
50 ස්කන්ධයෝ කෙතෙක් ද?	(රූපස්කන්ධය, වෙදනාස්කන්ධය, සංඥාස්කන්ධය, සංස්කාරස්කන්ධය, විඥානස්කන්ධයයි) ස්කන්ධපසෙකි. *
51 උපාදානස්කන්ධයෝ කෙතෙක්ද?	(රූපොපාදානස්කන්ධය, වෙදනොපාදානස්කන්ධය, සංඥොපාදානස්කන්ධය, සංස්කාරොපාදානස්කන්ධය, විඥානොපාදානස්කන්ධයයි) උපාදානස්කන්ධ පසෙකි. +
52 ආයතනයෝ කෙතෙක්ද?	(චක්ඛායතනය, සොතායතනය, ඝාණායතනය, ජිව්හායතනය, කායායතනය, මනායතනය, රූපායතනය, සද්දායතනය, ගන්ධායතනය, රසායතනය, ඵොට්ඨබ්බායතනය, ධම්මායතනයයි) ආයතන දොළසෙකි. ‡
53 ධාතූහු කෙතෙක්ද?	(චක්ඛුධාතුය, සොතධාතුය, ඝාණධාතුය, ජිව්හාධාතුය, කායධාතුය, රූපධාතුය, සද්දධාතුය, ගන්ධධාතුය, රසධාතුය, ඵොට්ඨබ්බධාතුය, චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුය, සොතවිඤ්ඤාණධාතුය, ඝාණවිඤ්ඤාණධාතුය, ජිව්හාවිඤ්ඤාණධාතුය, කායවිඤ්ඤාණධාතුය, මනොධාතුය, ධම්මධාතුය, මනොවිඤ්ඤාණධාතුයයි) ධාතු දහඅටෙකි. ‖

* සමූහාර්ථවශයෙන් ස්කන්ධයයි දතයුතු=අටවිසිරූපය රූපස්කන්ධ නම් වේ අතීතාදිභෙද වෙදනාචෛතසිකය ද සංඥාචෛතසිකය ද වෙදනාසඤ්ඤාවය හැර පණස් චෛතසිකද වෙදනාස්කන්ධ සංඥාස්කන්ධ සංස්කාරස්කන්ධ නම්වෙති=එකූනනවුතිවිධානය විඤ්ඤාණස්කන්ධයි.

+ කාමුපාදානාදීන් වි න් දැඩිකොට ගන්නාලද හෙයින් උපාදාන නම් වෙති—උපාදානයන් විසින් ලංකොටගන්නාලද රූපාදිය උපාදානස්කන්ධයි=උපාදානයන් ට විෂයභාවයෙන් ගන්නාලද්දවූ රූපාදියම දක්වන්නාහු "රූපූපාදානක්ඛන්ධො" යනාදිය කීහ.

‡ චාරාලම්බණචිත්තචෛතසිකයෝ එකායතනයෙන් ඝටනහෙයිනුද ව්‍යායාමකරණ හෙයිනුද සංසාරදුකට පමුණුවන හෙයිනුද ආයතනයෝ වෙති=චක්ෂුවම ආයතනවූයේ චක්ඛායතනයි සෙස්සද එසේයි.

‖ "අත්තනො සභාවං ධාරෙන්තීති ධාතුයො"—තමන්ගේ ස්වභාව ධරන්නුයි ධාතූහු නම් වෙති.

චත්තාරි අරියසච්චානි දුක්ඛං අරියසච්චං දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චං දුක්ඛනිරොධො අරියසච්චං දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදා අරියසච්චං.~~~එත්ථ පන චෙතසිකසුඛුමරූපනිබ්බානවසෙන එකූනසත්තතිධම්මා ධම්මායතනං ධම්මධාතූති සංඛ්‍යං ගච්ඡන්ති මනායතනමෙව සත්තවිඤ්ඤාණධාතුවසෙන භිජ්ජති.~~~

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
54	ආර්‍ය්‍යසත්‍යයෝ කෙතෙක් ද?	(දුඃඛ ආර්‍ය්‍යසත්‍යය, දුඃඛසමුදය ආර්‍ය්‍යසත්‍යය, දුඃඛනිරෝධ ආර්‍ය්‍යසත්‍යය, දුඃඛනිරෝධගාමිනී ප්‍රතිපද ආර්‍ය්‍යසත්‍යයයි) ආර්‍ය්‍යසත්‍යයෝ සතරෙකි. *
55	වේදනාදි එකුන්සැත්තෑවක්ධර්මයෝ කවරසංඛ්‍යාවකට යෙත් ද?	දෙපණස්චෛතසිකයන්ගේද (සොළොස්) සුඛුමරූප†යන්ගේද වශයෙන් එකුන්සැත්තෑවක් ධර්මයෝ ධර්මායතනසංඛ්‍යාවටද ධර්මධාතු සංඛ්‍යාවටද යෙත්.‡
56	මනායතනය කෙසේ භේද වේ ද?	මනායතනයම සප්තවිඥාන ධාතුවශයෙන් භේද වේ. ‖

* "අරියකරත්තා අරියානි තච්ඡභාවතො සච්චානීති අරියසච්චානි"=ආර්‍ය්‍යකරබැවින් ආර්‍ය්‍යයහ-සත්‍යභාවයෙන් සත්‍යයෝනුයි ආර්‍ය්‍යසත්‍යනම් වෙති="ඉමානි හි චත්තාරො පටිපන්නකෙ චත්තාරො ඵලට්ඨෙති අට්ඨඅරියපුග්ගලෙ සාධෙන්ති"=මෙහුවනාහි සතරප්‍රතිපන්නයන් හෙවත් සතරමාර්ගිකයන්ද සතරඵලස්ථයන්ද යන අෂ්ටාර්‍ය්‍යපුද්ගලයන් සිඩකෙරෙති—ආර්‍ය්‍යයන් විසින් පිළිපැදියුතු බැවින් ඔවුන්ගේ හෝ සත්‍යය ආර්‍ය්‍යසත්‍යයෝ නම් වෙති—"අරියස්ස වා සම්මා සම්බුද්ධස්ස සච්චානි තෙන දෙසිතත්තානි අරියසච්චානි"—ආර්‍ය්‍යවූ සම්‍යක්සම්බුද්ධයන්වහන්සේගේ සත්‍යයෝ හෝ උන්වහන්සේ විසින් දෙසනාකරණලද බැවින් හෝ ආර්‍ය්‍යසත්‍යයෝවෙති"—"කුච්ඡිතත්තා තුච්ඡත්තා ච දුක්ඛං"—නින්දිතබැවින්ද හිස්බැවින්ද දුක්ඛනම් වේ—සමුදෙති එතස්මා දුක්ඛන්ති සමුදයො"=මේ කරණකොට ගෙණ දුක්උපදවා නුයි සමුදයනම් වේ—තෘෂ්ණාවයි=දුක්ඛයාගේ සමුදය දුඃඛසමුදයයි—"දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො එත්ථ, එතෙනවාති දුක්ඛනිරොධො"—මෙහි මේ කරණකොට ගෙණ, දුඃඛයාගේ අනුප්පාදනිරෝධය වේනුයි දුඃඛනිරෝධනම්වේ—නිර්වාණයයි—"දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡති පටිපජ්ජති ච තං එතායාති දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා"=මේය කරණකොටගෙණ දුක්නිරුඩකිරීමට පැමිණෙයි ඒ පිළිපදිත්නුයි දුඃඛනිරෝධගාමිනී ප්‍රතිපදනම් වේ—මාර්ගයයි.

† සුඛුමරූපසොළස 32 නි පිටේ දක්වා ඇත.

‡ දෙපණස්චෛතසිකයෝද සොළොස්සුඛුමරූපයෝද ධම්මායතනබවටද ධම්මධාතුබවටද පැමිණෙත්ය යනු අභිප්‍රායයි.

‖ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි පසද මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතුවයද යන හත සප්තවිඥානධාතුයි.

රූපඤ්ච වේදනා සඤ්ඤා සෙසා චෙතසිකා තථා
විඤ්ඤාණමිති පඤ්චෙතෙ පඤ්චක්ඛන්ධාති භාසිතා.
පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාති තථා තෙභූමකා මතා
භෙදාභාවෙන නිබ්බානං ඛන්ධසඞ්ගහනිස්සටං.
ද්වාරාලම්බණභෙදෙන භවන්තායතනානි ච
ද්වාරාලම්බතදුප්පන්නපරියායෙන ධාතුයො.
දුක්ඛං තෙභූමකං වට්ටං තණ්හාසමුදයො භවෙ
නිරොධො නාම නිබ්බානං මග්ගො ලොකුත්තරො මතො.
මග්ගයුත්තා ඵලා චෙව චතුසච්චවිනිස්සටා
ඉති පඤ්චප්පභෙදෙන පවුත්තො සබ්බසඞ්ගහො.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ සමුච්චයසඞ්ගහවිභාගො නාම.

සත්තමො පරිච්ඡෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
57	පඤ්චස්කන්ධය යනු කුමක්ද?	රූපයද වේදනාවද සංඥාවද වේදනාසංඥාදෙකින් අවශේෂවූ දෙපණස්චෛතසිකයෝද විඥානයද යන මොහු පස්දෙනා පඤ්චස්කන්ධයෝ යයි කියනලදහ
58	පඤ්චෝපාදානස්කන්ධයනු කුමක්ද?	(කාමරූපාරූපසඞ්ඛ්‍යාත) ත්‍රෛභූමිකධර්මයෝ පඤ්චෝපාදානස්කන්ධයෝ යි.
59	නිර්වාණය ස්කන්ධසඞ්ග්‍රහයට ඇතුලත්ද?	නිර්වාණය අතීතාදිභේදයක් නැතිසෙයින් ස්කන්ධසඞ්ග්‍රහයෙන් වෙන්කරණලදී.
60	කවරක්හුගේ භේදයෙන් ද්වාදසායතනයෝ වෙත්ද?	චක්ෂුරාදිද්වාරයන්ගේද ආලම්බණයන්ගේද ප්‍රභේදයෙන් චක්ඛායතනාදිද්වාදසායතනයෝ වෙත්.
61	කවරක්‍රමයකින් අෂ්ටාදශධාතූහු වෙත්ද?	චක්ෂුරාදිද්වාරයන්ගේද රූපාදි ආලම්බණයන්ගේද තද්වාරාලම්බණදෙදෙනා නිසා උපන් චක්ෂුර්විඥානාදි ෂඩ්විධවිඥානයන්ගේද ක්‍රමයෙන් අෂ්ටාදශධාතූහු වෙත්.
62	චතුස්සත්‍යය යනු කුමක්ද?	ත්‍රෛභූමිකනාමාදිවෘත්තය දුඃඛසත්‍යයයිද එක්සිය අටක්ප්‍රභේද ඇති තෘෂ්ණාව සමුදයසත්‍යය යිද නිර්වාණයතෙම මාර්ගඵලාලම්බණවූ නිරොධසත්‍යයයිද නිරොධගාමිනී ප්‍රතිපදානාමයෙන් කියනලද මාර්ගයතෙම ලොකොත්තරමාර්ගයයිද දත්තාලදී.
63	චතුස්සත්‍යයෙන් කුමක් වෙන්කරණලද්දේද?	මාර්ගසම්ප්‍රයුක්ත ස්පර්ශාදිධර්මයෝද සම්ප්‍රයුක්තධර්මසහිත ඵලයෝද චතුස්සත්‍යයෙන් වෙන්කරණලද්දෙය.
64	මිශ්‍රකසඞ්ග්‍රහය කෙතෙක්ප්‍රකාරයකින්සඞ්ග්‍රහ කරණලද්දේද?	මේ උක්තනයින් පඤ්චස්කන්ධ පඤ්චෝපාදානස්කන්ධ ද්වාදසායතන අෂ්ටාදශධාතු චතුසච්චය යන පඤ්චප්‍රකාරයෙන් සඞ්ග්‍රහකරණලදී.

යෙසං සඞ්ඛත ධම්මානං යෙ ධම්මා පච්චයා යථා
තං විභාග මිහෙදානි පවක්ඛාමි යථාරහං.

පටිච්චසමුප්පාදනයො පට්ඨානනයොචෙති පච්චයසඞ්ගහො දුවිධො වෙදිතබ්බො. තත්ථ තබ්භාවභාවීභාවාකාරමත්තොපලක්ඛිතො පටිච්චසමුප්පාදනයො පට්ඨානනයො පන ආහච්ච පච්චයට්ඨිතිමාරබ්භ පවුච්චති උභයම්පන වොමිස්සෙත්වා පපඤ්චෙන්ති ආචරියා. තත්ථ අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණ

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	සමුච්චයසඞ්ග්‍රහයට අනතුරුව කුමක් කියනුලැබේද?	(ප්‍රත්‍යයන්විසින් කරණලද යම්ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මකෙනෙකුන්ට යම් ධර්මකෙනෙකුන් උත්පත්ති ස්ථිතිපිණිස ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්ද, *)ඒ ප්‍රත්‍යයාකාර විභාගය සුදුසු පරිදෙදන් කියනුලැබේ.
2	ප්‍රත්‍යය සඞ්ග්‍රහය * කොතෙක්ප්‍රකාරද?	(ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාද නයය පට්ඨානය යනි) ප්‍රත්‍යය සඞ්ග්‍රය ද්විප්‍රකාරවේ.
3	ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද නය යනු කුමක්ද?	ප්‍රත්‍යය ධර්මයන්ගේ භාවයෙහි වන සුලුවූ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන්ගේ භාවසඞ්ඛ්‍යාත ආකාරමාත්‍රයෙන් උපලක්ෂිතවූයේ ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදනයයි.
4	කුමකින් පට්ඨානය යි කියනුලැබේද?	වෙනස්වශයෙන් පවත්නා ප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථිතිය අරභයා පට්ඨානයයි කියනුලැබේ. †
5	ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාද දිය කෙසේ විස්තරකෙරේද?	(ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාදනය ප්‍රස්ථානනය යන දෙකවනාහි) මිශ්‍රකොට ආචාර්යවරයෝ විස්තරකෙරෙති. ‡
6	අවිද්‍යාව හෙතුකොට කවරධර්ම කෙනෙක්වෙත්ද?	අවිද්‍යාව හෙතුකොට(කාමාවචර රූපාවචර තෙලෙස් කුශලචෙතනාවෝද ද්වාදශ අකුශල චෙතනාවෝද සතර අරූපාවචර කුශල චෙතනාවෝදයන පුණ්‍යාභිසංස්කාර අපුණ්‍යාභිසංස්කාර ආනෙඤ්ජාභිසංස්කාර සඞ්ඛ්‍යාත එකුන්තිස්) සංස්කාරයෝ වෙත්.
7	සංස්කාරය හෙතුකොට කවරධර්මයක්වේද?	සංස්කාරය හෙතුකොට (එකුන්විසි වැදෑරුම්වූද දෙතිස්වැදෑරුම්වූද විපාක චිත්තනාමවූ) විඤ්ඤාණයවේ.

* "යො ධම්මො යස්ස ධම්මස්ස ඨිති යුප්පත්තියා පිච
උපකාරකො හොති සො තස්ස පච්චයොති පවුච්චති"

යම් ධර්මයෙක් යම් ධර්මයක්හුගේ සිටීම් ඉපදීම්පිණිස යම්හෙයකින් උපකාරවේද ඒ එයට ප්‍රත්‍යයයි කියනුලැබේ.

† "නානාප්පකාරානි ඨානානි පච්චයා එත්ථාති පට්ඨානං" අනෙක ප්‍රකාරවූ කාරණයෝ මෙහි ප්‍රත්‍යයයෝ වෙත්නුයි පට්ඨානම්වේ.

‡ ඇපිවනාහි වෙන්වෙන්කොට දක්වීමක යනු අභිප්‍රායයි.

\+ "පටිසන්ධිවසෙන එකූනවීසතිවිධං පවත්තිවසෙන ද්වත්තිංස

පච්චයා නාමරූපං, නාමරූපපච්චයා සළායතනං, සළායතනපච්චයා ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනා, වෙදනාපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණං, සොකපරිදෙව දුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති, එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතීති— අයමෙත්ථ පටිච්චසමුප්පාදනයො—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
8	විඤ්ඤාණය හෙතුකොට කුමක්වේද?	විඤ්ඤාණය හෙතුකොට (වෙදනාදිස්කන්ධත්‍රයසඞ්ඛ්‍යාත) නාමයද භූතරූප උපාදාය රූපභෙදහෙයින් ද්විප්‍රකාරවූ (කර්මජ) රූපයදවේ. *
9	නාමරූපය හෙතුකොට කුමක්වේද?	නාමරූපය හෙතුකොට (චක්ෂුරාදි) ෂඩ්විධවූ ආයතනයවේ.
10	ෂඩායතන හෙතුකොට කුමක්වේද?	ෂඩායතනය හෙතුකොට (චක්ෂුරාදි ෂඩ්වාරිකවූ) ස්පර්ශයවේ.
11	ස්පර්ශය හෙතුකොට කුමක්වේද?	ස්පර්ශය හෙතුකොට (සුඛදුඃඛොපෙක්ෂා වශයෙන් ත්‍රිවිධ) වේදනාවවේ.
12	වේදනාව හෙතුකොට කුමක්වේද?	වේදනාව හෙතුකොට (තෘෂ්ණාදිවශයෙන් ත්‍රිවිධවූ ආලම්බනාදිවශයෙන් එක්සියඅටක් ප්‍රභෙදවූ) තෘෂ්ණාවවේ.
13	තෘෂ්ණාව හෙතුකොට කුමක්වේද?	තෘෂ්ණාව හෙතුකොට (කාමොපාදානාදි චතුර්විධවූ) උපාදානයවේ.
14	උපාදානය හෙතුකොට කුමක්වේද?	උපාදානය හෙතුකොට (කාමභවාදි නවවිධවූ උපප්‍රාප්ති) භවයවේ.
15	භවය හෙතුකොට කුමක්වේද?	භවය හෙතුකොට (රූපාදිස්කන්ධයන්ගේ) ඉපදීම හෙවත් පහළවීම වේ.
16	ඉපදීම හෙතුකොට කුමක්වේද?	ඉපදීම හෙතුකොට ජරාමරණයහා ශොකපරිදෙව දුඃඛ දෞර්මනස්‍ය පායාසයනමොහු වෙත්.
17	සියලු දුඃඛයන්ගේ ඉපදීම කෙසේවේද?	මේ යථොක්ත ප්‍රත්‍යය පරම්පරාවශයෙන් දෘෂ්ටදුඃඛ සඞ්ඛ්‍යාතවූ සියලු දුක් සමූහයාගේ ඉපදීමවේ.

විධම්පි විපාකචිත්තං විඤ්ඤාණං නාම"=උපෙක්ෂාසහගත සන්තීරණයද කාමාවචර මහාවිපාක අටද රූපාවචර අරූපාවචර විපාකනවයදයි ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් එකුන්විසිවැදෑරුම්වූද ඒ එකුන්විස්ස සමග ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයද සම්පටිච්ඡනද්වයද සොමනස්ස සහගත සන්තීරණයදයි පැවතුම්වශයෙන් තෙතිස්වැදෑරුම්වූ ද්විපාකචිත්තය විඤ්ඤාණයයි කියනලදී.

* "නාමන්ති වෙදනාදි ඛන්ධත්තයං රූපං පන භූතොපාදාය භෙදතො දුවිධං කම්මසමුට්ඨානරූපං තදුභයම්පි ඉධ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණසහගතානි දට්ඨබ්බං" අභිධම්මත්ථවිභාවනී.

තත්‍ථ තයො අද්ධා ද්වාදසඞ්ගානි වීසතාකාරා තිසන්‍ධි චතුසඞ්ඛෙපා තීණි වට්ටානි ද්වෙ මූලානිච වෙදිතබ්බානි — කථං! අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා අතීතො අද්ධා, ජාතිජරාමරණං අනාගතො අද්ධා, මජ්ඣෙ අට්ඨ පච්චුප්පන්නො අද්ධාති තයො අද්ධා — අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණං නාමරූපං සළායතනං ඵස්සො වෙදනා තණ්හා උපාදානං භවො ජාතිජරාමරණන්ති ද්වාදසඞ්ගානි — සොකාදිවචනං පනෙත්‍ථ නිස්සන්‍දඵලනිදස්සනං, අවිජ්ජාසඞ්ඛාරග්ගහණෙන පනෙත්‍ථ තණ්හුපාදානභවා පිගහිතා භවන්ති, තථා තණ්හුපාදානභවග්ගහණෙන ච අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා ජාතිජරාමරණග්ගහණෙන ච විඤ්ඤාණාදිඵලපඤ්චකමෙව ගහිතන්ති කත්‍වා —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
18	පටිච්ච සමුප්පාදනයෙහි විභාග කෙසේ දතයුතුද?	පටිච්ච සමුප්පාදනයෙහි ද්වාදශාඞ්ගය, විසතාකාරය, ත්‍රිසන්ධිය, චතුසංක්ෂෙපය, ත්‍රිවෘත්තය, මූල් දෙදෙනය, යනමේ විභාග දතයුතු.
19	ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාදනයෙහිඅඬවහෙවත් කාල කෙතෙක්ද?	අවිද්‍යා සංස්කාරවය(අතීතහෙතූන්ගෙන් මෙම්හි ග්‍රහණයෙන් අතීතකාලයද ජරාමරණවය (දූත් හෙතුවෙන් අනාගතයෙහි වනහෙයින් අනාගතකාලයද මධ්‍යයෙහිවූ)විඥානනාමරූපාදි අෂ්ටාඞ්ගයෝ අතීතහෙතුවෙන් මෙහි උපදනාහෙයින් වර්තමාන කාලයදැයි කාල තුනෙකි.
20	ද්වාදසාඞ්ගයෝ කවරහුද?	අවිද්‍යාය, සංස්කාරය, විඥානය, නාමරූපය, ෂඩායතනය, ස්පර්ශය, වෙදනාය, තෘෂ්ණාය, උපාදානය, භවය, ජාතිය, ජරාමරණය යනමොහු ද්වාදශාඞ්ගයෝයි. *
21	විසතාකාරය කෙසේද?	අවිද්‍යාසංස්කාරවය ගැණීමෙන් තෘෂ්ණා උපාදාන භවයන් ගැණේ=තෘෂ්ණා උපාදානභවයන්ගේ ගැණීමෙන් අවිද්‍යාසංස්කාරයෝගැණෙත්යයි මෙසේ අවිද්‍යා සංස්කාර තෘෂ්ණා උපාදාන භවයයන අතීතහෙතුපසෙක=ජාතිජරා මරණයන්ගේ ගැණීමෙන් විඥාන නාමරූප සළායතන ස්පර්ශ වෙදනායන ඵල පසම ගන්නාලද හෙයින් දූත් ඵල පසෙක=දූත් අවිද්‍යාදි හෙතුපසින් අනාගතයෙහි විඥානාදි ඵල පසෙකැයි මෙසේ විසතිආකාරයවේ.

* සොකපරිදෙවාදි වචනය වනාහි ජාතියගේ අමුඛ්‍යඵල දූක්වීම හෙයින් අඞ්ගයන්තෙරහි නොකියනලද්දේයයි දතයුතු.

අතීතෙ හෙතවො පඤ්ච ඉදානි ඵල පඤ්චකං
ඉදානි හෙතවො පඤ්ච ආයතිං ඵල පඤ්චකන්ති

විසතාකාරා තිසන්ධි චතුසංඛෙපා ච භවන්ති අවිජ්ජාතණ්හුපාදනාච කිලෙසවට්ටං, කම්මභවසඞ්ඛාතො භවෙකදෙසො සඞ්ඛාරාච කම්මවට්ටං, උපපත්ති භවසඞ්ඛාතො භවෙකදෙසො අවසෙසා ච විපාකවට්ටන්ති තීණි වට්ටානි, අවිජ්ජාතණ්හාවසෙන ද්වෙමූලානිච වෙදිතබ්බානි

තෙසමෙව ච මූලානං නිරොධෙන නිරුජ්ඣති
ජරාමරණමුච්ඡාය පීළිතානමභිණ්හසො
ආසවානං සමුප්පාදා අවිජ්ජා ච පවත්තති
වට්ටමාබද්ධ මිච්චෙවං තෙභූමක මනාදිකං
පටිච්චසමුප්පාදොති පට්ඨපෙසි මහාමුනි

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
22	ත්‍රිසන්ධිය යනු කුමක්ද?	අතීත හෙතුපසහා වර්තමාන ඵලපස අතරද, වර්තමානඵලපසහා හෙතුඵලපස අතරද, වර්තමානහෙතු පඤ්චකයහා ආයතිඵලපඤ්චකයඅතරද යන අන්තරත්‍රයත්‍රිසන්ධිනම්වේ.
23	චතුසංක්ෂෙපය යනු කුමක්ද?	අතීත හෙතුය, වර්තමාන විපාකය, වර්තමාන හෙතුය, අනාගතවිපාකය, යන සතර භාගය චතුසංක්ෂෙපනම්වේ.
24	ත්‍රිවෘත්තය යනු කුමක්ද?	අවිද්‍යා තෘෂ්ණා උපාදාන යන ක්ලෙශවෘත්තයද, කර්මභවසඞ්ඛ්‍යාත භවෙකදෙශය හා සංස්කාරයෝද යන කර්මවෘත්තයද, උපපත්තිභව සඞ්ඛ්‍යාත භවෙකදෙශයද (විඥානාදි පඤ්චකය ජරාමරණාදිය වශයෙන්) අවශෙෂයෝද යන විපාකවෘත්තයද, ත්‍රිවෘත්තනම්වේ.
25	මුල්දෙදෙන කෙසේ දතයුතුද?	අවිද්‍යාව එක්මුලෙක තෘෂ්ණාව එක්මුලෙකැයි මුල්දෙදෙන මෙසේ දතයුතු.
26	වෘත්තය කෙසේ නිරුද්ධවේද?	අවිද්‍යා තෘෂ්ණා යන වෘත්තමූලදෙදෙනාගේ නිරුද්ධවීමෙන් වෘත්තය නිරුද්ධවේ
27	අවිද්‍යාව කෙසේ වැඩේද?	(නිරතුරු ජරාමරණ සඞ්ඛ්‍යාත මූර්ච්ඡාවෙන් පීඩිතවූ සත්වයන්ට) ආශ්‍රවයන්ගේ ඉපදීම හෙතුකොටගෙණ අවිද්‍යාව වැඩේ.
28	පටිච්ච සමුප්පාදය කවරෙක් පැණෙව්වේද?	(වුක්තප්‍රකාරයෙන් නොසිඳ පවත්නාවූ ආදියක් නැත්තාවූ ත්‍රෛභූමිකවූ ක්ලෙශාදිවශයෙන් තුන්ප්‍රකාරවූ වෘත්තය පටිච්චසමුප්පාදයයි)සර්වඥයන්වහන්සේ විසින් පණවා වදාළේය.

හෙතුපච්චයො, ආරම්මණපච්චයො, අධිපතිපච්චයො, අනන්තරපච්චයො, සමනන්තරපච්චයො, සහජාතපච්චයො, අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො, නිස්සයපච්චයො, උපනිස්සයපච්චයො, පුරෙජාතපච්චයො, පච්ඡාජාතපච්චයො, ආසෙවනපච්චයො, කම්මපච්චයො, විපාකපච්චයො, ආහාරපච්චයො, ඉන්ද්‍රියපච්චයො, ඣානපච්චයො, මග්ගපච්චයො, සම්පයුත්තපච්චයො, විප්පයුත්තපච්චයො, අත්ථිපච්චයො, නත්ථිපච්චයො, විගතපච්චයො, අවිගතපච්චයොති අයමෙත්ථපට්ඨානනයො.

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
29 ප්‍රස්ථානනය කෙසේද?	හෙතුප්‍රත්‍යය,1 ආරම්මණප්‍රත්‍යය,2 අධිපතිප්‍රත්‍යය,3 අනන්තරප්‍රත්‍යය,4 සමනන්තරප්‍රත්‍යය,5 සහජාතප්‍රත්‍යය,6 අන්‍යොන්‍යප්‍රත්‍යය 7 නිශ්‍රයප්‍රත්‍යය,8 උපනිශ්‍රයප්‍රත්‍යය,9 පුරෙජාතප්‍රත්‍යය, 10 පශ්චාජ්ජාතප්‍රත්‍යය, 11 ආසෙවනප්‍රත්‍යය, 12 කර්මප්‍රත්‍යය, 13 විපාකප්‍රත්‍යය,14 ආහාරප්‍රත්‍යය,15 ඉන්ද්‍රියප්‍රත්‍යය, 16 ධ්‍යානප්‍රත්‍යය,17 මාර්ගප්‍රත්‍යය,18 සම්ප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යය,19 විප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යය,20 අස්තිප්‍රත්‍යය,21 නාස්තිප්‍රත්‍යය,22 විගතප්‍රත්‍යය,23 අවිගතප්‍රත්‍යය,24 යන මේ සූවිස්ස ප්‍රස්ථානනයයි.

1 "මූලට්ඨෙන හෙතු උපකාරකට්ඨෙන පච්චයො" මූලාර්ථයෙන් හෙතුවූ උපකාරාර්ථයෙන් ප්‍රත්‍යයවූද ධර්මය හෙතුප්‍රත්‍යයයි.

2 අරමුණුභාවයෙන් උපකාරවූ ධර්මය ආරම්මණප්‍රත්‍යයයි.

3 තමන් අයත්කොට පැවතියන්ට ස්වාමිවූ ප්‍රත්‍යය අධිපතිප්‍රත්‍යයයි.

4 ප්‍රත්‍යුත්පන්නධර්මයන් හා අතුරක් නැත්තුයි අනන්තරප්‍රත්‍යයයි.

5 සංස්ථානභාවයෙන් මනාවූ අනන්තරප්‍රත්‍යය සමනන්තරප්‍රත්‍යයයි

6 එක්ව ඉපදීම්වශයෙන් උපකාරවූ ධර්මය සහජාතප්‍රත්‍යයයි

7 ඔවුනොවුන්ට උපස්ථම්භකත්වයෙන් ප්‍රත්‍යයවූයේ අන්‍යොන්‍යප්‍රත්‍යයයි.

8 නිශ්‍රයාකාරයෙන් උපකාරවූ ධර්මය නිශ්‍රයප්‍රත්‍යයයි.

9 බලවත්භාවයෙන්වූ නිශ්‍රයප්‍රත්‍යය උපනිශ්‍රයප්‍රත්‍යයයි.

10 පළමුව ඉපිද උපකාරවූ ධර්මය පුරෙජාතප්‍රත්‍යයයි.

11 පළමු උපන් රූපධර්මයන්ට උපස්ථම්භකත්වයෙන් උපකාරවූ ධර්මය පශ්චාජ්ජාතප්‍රත්‍යයයි.

12 ආසෙවනාර්ථයෙන් උපකාරවූ ධර්මය ආසෙවනප්‍රත්‍යයයි.

13 චිත්තප්‍රයොගසංඛ්‍යාත කෘත්‍යයෙන් උපකාරවූ ධර්මය කර්මප්‍රත්‍යයයි.

14 උත්සාහරහිතශාන්තභාවයෙන් උපකාරවූ විපාකධර්මය විපාකප්‍රත්‍යයයි.

15 රූපාරූපයන්ට උපකාරවූ සිව් ආහාරයෝ ආහාරප්‍රත්‍යයයි.

ඡධා නාමං තු නාමස්ස පඤ්චධා නාමරූපිනං
එකධා පුන රූපස්ස රූපං නාමස්ස චෙකධා.
පඤ්ඤත්තිනාම රූපානි නාමස්ස දුවිධා ද්වයං
ද්වයස්ස නවධා චෙති ඡබ්බිධා පච්චයා කථං.

අනන්තරනිරුද්ධා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පච්චුප්පන්නානං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං අනන්තර සමනන්තර නත්ථි විගතවසෙන, පුරිමානි ජවනානි පච්ඡිමානං ජවනානං ආසෙවනවසෙන, සහජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්පයුත්තවසෙනාති ච ඡධා නාමං නාමස්ස පච්චයො හොති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
30	ප්‍රත්‍යයෝ කීතෙක් ප්‍රකාරවෙත්ද?	(වෙදනාදි නාමය වනාහි නාමයට ෂට්ප්‍රකාරයකින්ද, නාමය නාමරූපයන්ට පස්පරිද්දෙකින්ද, නාමය රූපයට එක්පරිද්දෙකින්ද, ප්‍රඥප්තිනාම රූපයෝ නාමයට දෙපරිද්දෙකින්ද, නාමරූපදෙක නාමරූපදෙකට නවපරිද්දෙකින්දැයි) ප්‍රත්‍යයෝ ෂට්ප්‍රකාර වෙත්.
31	නාමය නාමයට ප්‍රත්‍යයවන්නාවූ ෂට්ප්‍රකාරය කෙසේද?	අනතුරුව නිරුද්ධවූ චිත්තචෛතසිකධර්මයෝ වර්තමාන චිත්තචෛතසික ධර්මයන්ට අනන්තර සමනන්තර නාස්ති විගතප්‍රත්‍යය වශයෙන්ද පළමුකොට උපන්ජවනයෝ * පශ්චිම ජවනයන්ට ආසේවන ප්‍රත්‍යයවශයෙන්ද සහජාතචිත්තචෛතසික ධර්මයෝ ඔවුනොවුන්ට සම්ප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යය වශයෙන්දැයි මෙසේ ෂට්ප්‍රකාරයකින් නාමය නාමයට ප්‍රත්‍යය වේ.

16 අධිපත්‍යාර්ථයෙන් උපකාරවූ විංශත්ප්‍රකාර ඉන්ද්‍රියයෝ ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යයයි.

17 උපනිධ්‍යානාර්ථයෙන් උපකාරවූ විතර්කාදීහු ධ්‍යානප්‍රත්‍යයයි.

18 සුගති දුගති පුණ්‍යාපුණ්‍යයෙන්ද නිර්යානාර්ථයෙන් උපකාරවූ සම්‍යක්දෘෂ්ටි සම්‍යක්සංකල්පාදීහු මාර්ගප්‍රත්‍යයයි.

19 එකොත්පාදාදිභාවසඞ්ඛ්‍යාත සම්ප්‍රයෝගලක්ෂණයෙන් උපකාරවූ අරූප ධර්මයෝ සම්ප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යයයි.

20 විප්‍රයුක්තභාවයෙන් උපකාරවූ ධර්මයෝ විප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යයයි.

21 අරූපධර්මයන්ගේ පැවැත්මට අවකාශදීමෙන් උපකාරවූ සමනන්තරනිරුද්ධ අරූපධර්මයෝ නාස්තිප්‍රත්‍යයයි.

22 ප්‍රත්‍යුත්පන්නලක්ෂණයෙන් අස්තිභාවයෙන් උපකාරවූ සහජාත පුරෙජාතාදි ධර්මයෝ අස්තිප්‍රත්‍යයයි

23 තමන් ස්වභාව විගතභාවයෙන් උපකාරවූ ධර්මයෝ විගතප්‍රත්‍යයයි.

24 නිරුද්ධයට පැමිණීම්වශයෙන් උපකාරවූ අස්තිප්‍රත්‍යයවූ ධර්මයෝ අවිගතප්‍රත්‍යයයි.

* පළමුකොට උපන් ජවනයෝ යනු මෙහි ලෞකොත්තරජවන්

හෙතුඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගානි සහජාතානං නාමරූපානං හෙතාදිවසෙන, සහජාතා චෙතනා සහජාතානං නාමරූපානං, නානාක්ඛණිකා චෙතනා කම්මාභිනිබ්බත්තානං නාමරූපානං කම්මවසෙන, විපාකක්ඛන්ධා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතානං රූපානං විපාකවසෙනත්ති ච, පඤ්චවිධා නාමං නාමරූපානං පච්චයො හොති. පච්ඡාජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පුරෙ ජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතවසෙනාති එකධාව නාමං රූපස්ස පච්චයො හොති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
31	නාමය නාමරූපයන්ට ප්‍රත්‍යය වන්නාවූ පස්ප්‍රකාරය කෙසේද?	හෙතුය, ධ්‍යානාඞ්ගය, මාර්ගාඞ්ගය, යනමොහු සහජාත නාමරූපයන්ට හෙත්වාදිවශයෙන්ද (හෙවත් හෙතුප්‍රත්‍යය, ධ්‍යානප්‍රත්‍යය, මාර්ගප්‍රත්‍යය, වශයෙන්ද) සහජාතචෙතනාතොමෝ * සහජාත නාමරූපයන්ටද † නානාක්ෂණයෙහි (සිඳුවූ කුශලාකුශල) චෙතනා කර්මයෙන් උපන් නාමරූපයන්ට ‡ කර්ම (ප්‍රත්‍යය) වශයෙන්ද (ප්‍රතිසන්ධිවිඥානාදිවූ) විපාකස්කන්ධයෝ ¶ ඔවුනොවුන්ටහා සහජාත රූපයන්ටද විපාකවශයෙන්දැයි, මෙසේ පස් පරිච්ඡෙදයකින් නාමය නාමරූපයන්ට ප්‍රත්‍යයවේ.
32	නාමය රූපයට ප්‍රත්‍යය වන්නාවූ එක්ප්‍රකාරය කෙසේද?	පසුව උපන් චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ (ප්‍රත්‍යයධර්මයන්කෙරෙන්) පළමුකොට උපන් මේ රූපකායට ‖ පශ්චාජ්ජාත ප්‍රත්‍යය වශයෙන්දැයි මෙසේ එක්පරිච්ඡෙදයකින් නාමය රූපයට ප්‍රත්‍යය වේ.

ආසෙවනභාවයෙන් අනුඩටහෙයින් ලෞකික කුශලාකුශල අව්‍යාකෘතජවනයි—එයින් කීහ—පට්ඨානට්ඨකථායෙහි—"ලොකුත්තරො පන ආසෙවනපච්චයො නත්ථි"යි.

* සහජාතචෙතනාතොමෝ යනු යවත්පරිසෙයින් චක්ෂුර්විඥානාදින් සමගද උපදනාවූ චෙතනායි.

† සහජාත නාමරූපයන්ට යනු ප්‍රතිසන්ධියෙහි කර්මසමුට්ඨානරූපයද පැවැත්මෙහි චිත්තසමුට්ඨානද රූපයි.

‡ නාමරූපයන්ට යනු චෙහි සියලු චෙතනාතොමෝ නාමයන්ටද පිළිසිඳීමුඑක්වපැවති චෙතනාතොමෝ කර්මසමුට්ඨානරූපයන්ටද පැවැත්මෙහි රූපසමුත්ථාපක සිත සහගියාවූ චෙතනාතොමෝ චිත්තසමුට්ඨානරූපයන්ටද ප්‍රත්‍යය වේ.

¶ විපාකස්කන්ධයෝය යනු ප්‍රතිසන්ධිවිඥානාදිවිපාකවූ අරූපස්කන්ධයෝයි—කම්මසමුට්ඨාන රූපයවනාහි විපාකව්‍යවහාරයක් නොලබයි අරූපධර්මභාවයෙන්ද අරමුණුභාවයෙන්ද කම්ම ජනිතවූ අරූපධර්මයන්හිම විපාකශබ්දයා තමා ආරූඪහෙයිනි—අභිධම්මත්ථවිභාවිනී.

‖ ප්‍රතිසන්ධියෙහි චක්ෂුරාදිවස්තුනටගැන්මක් අවිද්‍යමානහෙයින්ද

ඡ වත්ථූනි පවත්තියං සත්තන්නං විඤ්ඤාණධාතූනං පඤ්චාලම්බණානිච පඤ්චවිඤ්ඤාණවීථියා පුරෙජාතවසෙනෙව එකධාව රූපං නාමස්ස පච්චයො හොති.—ආරම්මණවසෙන උපනිස්සයවසෙනෙතිච දුවිධා පඤ්ඤත්ති නාමරූපානි නාමස්සෙව පච්චයා හොන්ති.— තත්ථ රූපාදිවසෙන ඡබ්බිධං හොති ආරම්මණං උපනිස්සයො පන තිවිධො හොති ආරම්මණූපනිස්සයො අනන්තරූපනිස්සයො පකතූපනිස්සයො චෙති, තත්ථ ආලම්බණමෙව ගරුකතං ආරම්මණූපනිස්සයො අනන්තරනිරුද්ධා චිත්තචෙතසිකාධම්මා අනන්තරූපනිස්සයො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
34	රූපය නාමයට ප්‍රත්‍යයවන්නාවූ එක් ප්‍රකාරය කෙසේද?	ෂඩ්වස්තූහු පැවැත්මෙහි සප්තවිඥාන ධාතූන්මද රූපාදි පඤ්චාලම්බණයෝ පඤ්චවිඤ්ඤාණවීථියටද පළමුඋපන් ප්‍රත්‍යයවශයෙනැයි එක්පරිච්ඡේදකින්ම රූපයතෙම නාමයට ප්‍රත්‍යය වේ *
35	ප්‍රඥප්තිනාමරූපයෝ නාමයටම ප්‍රත්‍යයවන්නාවූ දෙයාකාරය කෙසේද?	ආලම්බණ(ප්‍රත්‍යය) වශයෙන්ද උපනිශ්‍රය (ප්‍රත්‍යය)වශයෙන්දැයි මෙසේ දෙපරිච්ඡේදකින් ප්‍රඥප්තිය නාමරූපය යනමොහු නාමයටම ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.
36	ආලම්බණප්‍රත්‍යය යනු කුමක්ද?	රූපාරම්මණාදිවශයෙන් (හෙවත් රූපාරම්මණය, සද්දාරම්මණය, ගන්ධාරම්මණය, රසාරම්මණය, ඵොට්ඨබ්බාරම්මණය, ධම්මාරම්මණය, යන මෙසින්) ෂට්ප්‍රකාරවූයේ ආලම්බණනම් වෙයි.
37	උපනිශ්‍රයප්‍රත්‍යය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(ආලම්බණූපනිශ්‍රය, අනන්තරූපනිශ්‍රය, ප්‍රකෘතොපනිශ්‍රයයි කියා)තුන්ප්‍රකාරයි.
38	ආලම්බණූපනිශ්‍රය යනු කුමක්ද?	රූපාදි අරමුණම ගරුකොටහෙවත් ප්‍රධානකොට සිතනලද්දේ ආලම්බණූපනිශ්‍රය යයි.
39	අනන්තරූපනිශ්‍රය යනු කුමක්ද?	අනතුරුව නිරුද්ධවූ චිත්තචෛතසිකධර්මයෝ අනන්තරූපනිශ්‍රයයි †

විද්‍යමානවූයේද ඒ ඒ විඥානප්‍රත්‍යයබවකට නොපැමිණෙන හෙයින්ද හෘදයවස්තුවද ප්‍රතිසන්ධිවිඥානය සමග උපන්හෙයින්ද ප්‍රථම කොටම උපන්රූපකායට යයි කියන ලදී.

* රූපධර්මවූ චක්ෂුරාදි ෂඩ්වස්තූහු පැවැත්මෙහි චක්ෂුර්විඥානාදි නාමධර්මයන්ටද රූපාරම්මණාදි යම්කිසි අරමුණක් උපන් ඉක්බිති චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිනාමයෝ උපදනාබැවින් එක්විධියකින් රූපයතෙම නාමයට පළමු උපන්ප්‍රත්‍යයවශයෙන් ප්‍රත්‍යය වේයයි දතයුතු.

† යම් චිත්තචෛතසික ධර්මකෙනෙක් ඉපදනිරුද්ධවෙත්ද ඒ නිරුද්ධවූ චිත්තචෛතසිකයෝ අනන්තරූපනිශ්‍රය යනු භාවයි.

රාගාදයො පන ධම්මා සද්ධාදයො ච සුඛං දුක්ඛං පුග්ගලො භොජනං උතු සෙනාසනඤ්ච යථාරහං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ච කුසලාදිධම්මානං කම්මං විපාකානන්ති ච බහුධා හොති පකතූපනිස්සයො — අධිපතිසහජාත අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සය ආහාරින්ද්‍රියවිප්පයුත්ත අත්ථි අවිගතවසෙනෙති යථාරහං නවධා නාමරූපානි නාමරූපානං පච්චයා භවන්ති — තත්ථ ගරුකතමාලම්බණං ආලම්බණාධිපතිවසෙන නාමානං සහජාතාධිපති චතුබ්බිධොපි සහජාතවසෙන සහජාතානං නාමරූපානන්ති ච දුවිධො හොති අධිපතිපච්චයො —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
40	කෙතෙක් ප්‍රකාරයෙන් ප්‍රකෘතොපනිශ්‍රයවේද?	රාගාදිධර්මයෝද * ශ්‍රද්ධාදිධර්මයෝද † (විපාකාව්‍යාකෘතවූ) කායිකසුඛදුක්ඛද යහපත් පුද්ගලයන් හා සප්පායාදිභොජනද එසේවූ සෙනාසනද යන මෙය සුදුසුපරිද්දෙන් (රාගාදි ශ්‍රද්ධාදි සුඛදුක්ඛවශයෙන්) අධ්‍යාත්මිකවූද (පුද්ගලභොජනසෘතුසයනාසනවශයෙන්) බාහ්‍යවූයේද කුශල අව්‍යාකෘත ධර්මයන්ටද (කුශලාකුශල) කර්මයතෙම විපාකයන්ටද බොහෝ ප්‍රකාරයෙන් ප්‍රකෘතොපනිශ්‍රයවේ.
41	නාමරූප ධර්මයෝ නාමරූපධර්මයන්ට කෙතෙක් පරිද්දෙන් ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්ද?	(අධිපතිප්‍රත්‍යය, සහජාතප්‍රත්‍යය, අන්‍යොන්‍යප්‍රත්‍යය, නිශ්‍රයප්‍රත්‍යය, ආහාරප්‍රත්‍යය, ඉන්ද්‍රියප්‍රත්‍යය, විප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යය, අස්තිප්‍රත්‍යය, යනමොවුන්ගේ වශයෙන් සුදුසු පරිද්දෙන්) නව පරිද්දෙකින් ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. ‡
42	අධිපතිප්‍රත්‍යය තෙම කෙතෙක් ආකාරද?	(ප්‍රත්‍යවේක්ෂාදිවශයෙන් ගරුකොට සිතනලද ආලම්බනය ආලම්බනාධිපති ප්‍රත්‍යයවශයෙන් නාමයන්ටද ඡන්දාදිඅධිපති වශයෙන් චතුර්විධවූ සහජාතාධිපතිතෙම සහජාතනාමරූපයන්ට (පැවැත්මෙහි සහජාතාධිපතිවසයෙන්ද ප්‍රත්‍යයවන්නේ යයි අධිපතිප්‍රත්‍යයතෙම) ද්විප්‍රකාරවේ.

* ආදිශබ්දයෙන් ද්වෙෂ මොහ මාන ප්‍රාර්ථනා යනමොහු කියනලදහ.

† ආදිශබ්දයෙන් ශීලශ්‍රුතත්‍යාගප්‍රඥා යන මොහු කීහ.

‡ මෙහි රාගාදිය ඇසුරුකොට කාමභවාදින් අතුරෙහි ඉපදීමපිණිසද රාගාදිය සංසිඳීමපිණිසද උපොසථාදි කුශලධර්මයන් කෙරෙති, රාගාදීහු හෙතුකොට මතුමතුත් රාගාදීහුවෙත්=මෙම කීහ=අභිධර්මාර්ථවිභාවනියෙහි="කාමරාගාදයො නිස්සාය කාමභවාදිසු නිබ්බත්තනත්ථං රාගාදිවූපසමනත්ථඤ්ච උපොසථසඞ්ඛාතාභිඤ්ඤාවිපස්සනාමග්ගභාවනා රාගාදිහෙතුකා ච උපරි උපරි රාගාදයො හොන්ති."යි කීහ.

චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතරූපානඤ්ච මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං උපාදාරූපානඤ්ච පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුවිපාකා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති ච තිවිධො හොති සහජාතපච්චයො...... චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුවිපාකා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති ච තිවිධො හොති අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො...... චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතරූපානං මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං උපාදාරූපානඤ්ච ඡ වත්ථූනි සත්තන්නං විඤ්ඤාණධාතූනන්ති ච තිවිධො හොති නිස්සයපච්චයො...... කබළීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස අරූපිනො ආහාරා සහජාතානං නාමරූපානන්ති ච දුවිධො හොති ආහාරපච්චයො......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
43	සහජාතප්‍රත්‍යය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ ඔවුනොවුන්ටහා සහජාතරූපයන්ටද, පෘථිවිධාත්වාදි මහාභූතයෝ ඔවුනොවුන්ටහා (වර්ණාදි) උපාදායරූපයන්ටද, පිළිසිඳීම්කෙණෙහි හෘදයවස්තුවහා ප්‍රතිසන්ධිවිඥානයෝ ඔවුනොවුන්ටදැයි) සහජාතප්‍රත්‍යය තුන්ප්‍රකාරවේ.
44	අන්‍යොන්‍යප්‍රත්‍යය කොතෙක් ප්‍රකාරද?	(චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ ඔවුනොවුන්ටද, පෘථිවිආදී මහාභූතයෝ ඔවුනොවුන්ටද, පිළිසිඳිම්කෙණෙහි හෘදයවස්තුව හා ප්‍රතිසන්ධි විඥානාදීහු ඔවුනොවුන්ටදැයි අන්‍යොන්‍යප්‍රත්‍යය) තුන්ප්‍රකාරවේ.
45	නිශ්‍රයප්‍රත්‍යය කොතෙක්ප්‍රකාරද?	චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ ඔවුනොවුන්ටහා සහජාතරූපයන්ටද, මහාභූතයෝ ඔවුනොවුන්ටහා උපාදායරූපයන්ටද, ෂට්වස්තූහු සප්තවිඥාන ධාතූන්ටදැයි නිශ්‍රය ප්‍රත්‍යයතෙමේ) තුන්ප්‍රකාරවේ.
46	ආහාරප්‍රත්‍යය කොතෙක්ප්‍රකාරද?	(කබලීකාර ආහාරතෙමේ මේ රූපකායටද, අරූපස්වභාවවූ (ස්පර්ශචේතනාවිඥාණයයි කියනලද) ආහාරයෝ සහජාතනාමරූපයන්ටදැයි) ආහාරප්‍රත්‍යය ද්විප්‍රකාරවේ. *

* අරූපීවූ ස්පර්ශාදි ආහාර යෝ සහජාතනාමරූපයන්ට ප්‍රත්‍යයෝ වෙතියි කීහෙයින් අසංඥ සත්ත්වයන්ට සහජාතාහාරයක් නැතිබැවින් "සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා" යි කුමකටකියනලද්දේයත්? මනොසඤ්චේතනාහාරවශප්‍රාප්තවූ කර්මයාගේහෝ ඒ එක්වගියාවූ සෙසු ආහාරයන්ගේ හෝ කර්මෝපනිශ්‍රය ප්‍රත්‍යයන්කොරන් පරියායගෙණ සියලුසත්ත්වයන්ගේ ආහාරසාපේක්ෂත්වය කියනලද්දේයයි දතයුතු.

පඤ්චපසාදපඤ්චන්නං විඤ්ඤාණානං රූපජීවිතින්ද්‍රියං උපාදින්නරූපානං අරූපිනො ඉන්ද්‍රියා සහජාතානං නාමරූපානන්තිච තිවිධො හොති ඉන්ද්‍රියපච්චයො— ඔක්කන්තික්ඛණෙ වත්ථුවිපාකානං චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සහජාතරූපානං සහජාතවසෙන පච්ඡාජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතවසෙන ඡවත්ථූනි පවත්තියං සත්තන්නං විඤ්ඤාණධාතූනං පුරෙජාතවසෙනෙතිච තිවිධො හොති විප්පයුත්තපච්චයො—

සහජාතං පුරෙජාතං පච්ඡාජාතඤ්ච සබ්බථා
කබලීකාරෙ ආහාරෙ රූපජීවිතමිච්චයන්ති—

පඤ්චවිධො හොති අත්ථිපච්චයො අවිගතපච්චයොච— ආරම්මණූපනිස්සය කම්මත්ථිපච්චයෙසු ච සබ්බෙපි පච්චයා සමොධානං ගච්ඡන්ති—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
47	ඉන්ද්‍රියප්‍රත්‍යය කෙතෙක්ප්‍රකාරද?	(ප්‍රසාදරූපයෝ පස්දෙනා පඤ්චවිඤ්ඤාණයන්ටද, රූපජීවිතෙන්ද්‍රිය උපාදිණ්ණසඞ්ඛ්‍යාත කර්මජරූපයන්ටද, අරූපසංඛ්‍යාතවූ ඉන්ද්‍රියයෝ සහජාතවූ නාමරූපයන්ටද්‍යයි ඉන්ද්‍රියප්‍රත්‍යය තුන්ප්‍රකාරයි.
48	විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	(පිළිසිඳිකෙණෙහි හෘදයවස්තුව ප්‍රතිසන්ධි විඥානාදීන්ටද චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ සහජාතරූපයන්ටද සහජාතප්‍රත්‍යය වශයෙන්ද පසුඋපන් චිත්තචෛතසික ධර්මයෝ පළමුඋපන් මේ රූපකායට පශ්චාජ්ජාත ප්‍රත්‍යයවශයෙන්ද ෂට්වස්තූන් පැවැත්මෙහි සප්තවිඥානධාතූන්ට පුරේජාතප්‍රත්‍යය වශයෙන්ද්‍යයි විප්‍රයුක්තප්‍රත්‍යයතෙම ත්‍රිවිධවේ.
49	අස්තිප්‍රත්‍යයහා අවිගත ප්‍රත්‍යය කෙතෙක්ප්‍රකාරද?	(ත්‍රිවිධවූ සහජාතප්‍රත්‍යයද, විවිධවූ පුරේජාතයද, එකවිධවූ පශ්චාජ්ජාතයද, කබලීකාර ආහාරයද, රූපජීවිතෙන්ද්‍රියද, යනමේ පඤ්චප්‍රකාර ප්‍රත්‍යයතෙමේ අස්තිප්‍රත්‍යය අවිගතප්‍රත්‍යයද වනහෙයින්)පඤ්චප්‍රකාරයි.
50	සියලු ප්‍රත්‍යයෝ කෙතෙක් ප්‍රත්‍යයන් කෙරෙහි සඞ්ග්‍රහයට යෙත්ද?	සියලුප්‍රත්‍යයෝ ආලම්බණප්‍රත්‍යය උපනිශ්‍රය ප්‍රත්‍යය, කර්මප්‍රත්‍යය, අස්තිප්‍රත්‍යය, යන ප්‍රත්‍යයන් සතරදෙනාකෙරෙහි සඞ්ග්‍රහයට යෙති. *

* සූවිසි ප්‍රත්‍යයන්අතුරෙහි චිත්තචෛතසිකයන්ට අරමුණුනොවනප්‍රත්‍යයන් නැතිබැවින් ආලම්බණප්‍රත්‍යයෙහිද තමතමන් ප්‍රත්‍යයවලින් උපදනාවුන්ට උපනිශ්‍රය නොවන ප්‍රත්‍යයක් නැතිහෙයින් උපනිශ්‍රය ප්‍රත්‍යයෙහිද කර්මයතෙම ඉෂ්ටානිෂ්ට සියලු ප්‍රත්‍යය උපදවන බැවින් කර්මප්‍රත්‍යයෙහිද සියලු ප්‍රත්‍යයෝ පරමාර්ථහෙයින් ලෝකසම්මුතිවශයෙන් විද්‍යමානයෝ වනුයි අස්තිප්‍රත්‍යයෙහිද ඇතුල්වෙති.
=මෙ ෟ ඛියන්.

සහජාත රූපන්ති පනෙත්ථ සබ්බත්ථාපි පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානානං, පටිසන්ධියං කටත්තාරූපානඤ්ච වසෙන දුවිධං හොතීති වෙදිතබ්බං.

ඉති තෙකාලිකා ධම්මා කාලමුත්තා ච සම්භවා
අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ච සංඛතා සංඛතා තථා.
පඤ්ඤත්ති නාමරූපානං වසෙන තිවිධා ඨිතා
පච්චයා නාම පට්ඨානෙ චතුවීසති සබ්බථා.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
51	සහජාත රූපය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	මෙහි සහජාතරූපය සර්වප්‍රකාරයෙන්ම ප්‍රවෘත්තික්ෂණයෙහි චිත්තජරූපයන්ගේ වශයෙන්ද පිළිසිඳිකෙණෙහි කටත්තාරූප* හෙවත් කර්මජරූපයන්ගේද වශයෙන් ද්විප්‍රකාරවේ.
52	ත්‍රෛකාලිකාදි භෙද ප්‍රත්‍යයෝ ප්‍රස්ථාන ප්‍රකරණයෙහි කෙතෙක්ප්‍රකාරද?	මේ වුක්තප්‍රකාරයෙන් ලැබෙනපරිද්දෙන් කාලත්‍රයක් ඇත්තාවූද නිර්වාණප්‍රඥප්තිවශයෙන් කාලවිනිර්මුක්තවූද (චක්ෂුරාදි රූපාදී ශ්‍රද්ධාදිවශයෙන්) අධ්‍යාත්මිකවූද පුද්ගලභෙදන සන්තානවශයෙන් බාහ්‍යවූද ප්‍රත්‍යය සමුත්පන්නබැවින්† සංස්කෘතවූද අසමුත්පන්නබැවින් අසංස්කෘතවූද (ප්‍රඥප්ති නාමරූපයන්ගේ වශයෙන්) ත්‍රිප්‍රකාරයෙන් සිටියාවූද ප්‍රත්‍යයධර්මයෝ ප්‍රස්ථාන ප්‍රකරණයෙහි සූවිස්සෙකැයි කියනලදහ.

අභිධම්මත්ථවිභාවනියෙහි="නහි සො කොචි පච්චයො අත්ථි යො, චිත්තචෙතසිකානං ආරම්මණභාවං නගච්ඡෙය්‍ය සකසකපච්චුප්පන්නස්ස ච උපනිස්සයභාවං නගච්ඡෙය්‍ය කම්මහෙතුකත්තා ච ලොකප්පවත්තියා ඵලහෙතුපචාරවසෙන සබ්බෙපි කම්මසභාවං නාතිවත්තන්ති නෙව පරමත්ථතො ලොකසම්මුති වසෙනෙව විජ්ජමානා, යෙවාති සබ්බෙපි චතුසු සම්බන්ධනං ගච්ඡන්ති."

* 'කම්මස්ස කතත්තා නිබ්බත්තමානානි රූපානි කටත්තාරූපානි'

† අනන්තරසමනන්තර ආසෙවනනත්ථිවිගතප්‍රත්‍යය වශයෙන් පඤ්චවිධවූ අතීතකාලික ප්‍රත්‍යයන්ගේද අතීත වර්තමානවශයෙන් ද්විකාලිකවූ කර්මප්‍රත්‍යයන්ගේද ආලම්බනාධිපති උපනිශ්‍රය ප්‍රත්‍යය වශයෙන් ත්‍රෛකාලික ප්‍රත්‍යයන්ගේද අවශෙෂහෙතු ප්‍රත්‍යයාදිවූ වර්තමාන පසළොස්ප්‍රත්‍යයන්ගේද වශයෙන් ත්‍රෛකාලික ප්‍රත්‍යයෝද දතයුතු.=මෙම සීහ,=ටීකාවෙහි="අනන්තරසමනන්තර ආසෙවන නත්ථිවිගතවසෙන ද්විකාලිකස්ස ආලම්බණාධිපති උපනිස්සය පච්චයානං තිකාලිකානං ඉතරෙසං පණ්ණරසන්නං පච්චුප්පන්නකාලිකානඤ්ච වසෙන කාලත්තයවන්තොති"

තත්ථ රූපධම්මා රූපක්ඛන්ධොච චිත්තචෙතසිකසඞ්ඛාතා චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා නිබ්බානං චෙති පඤ්චවිධම්පි අරූපන්ති ච නාමන්ති ච පවුච්චති--තතො අවසෙසා පඤ්ඤත්ති පනපඤ්ඤපියත්තා පඤ්ඤත්තිපඤ්ඤාපනතො පඤ්ඤත්තීති ච දුවිධා හොන්ති-- කථං තංතංභූතවිපරිණාමාකාරමුපාදාය තථා තථා පඤ්ඤත්තා භූමිපබ්බතාදිකා, සම්භාරසන්නිවෙසාකාරමුපාදාය ගෙහරථසකටාදිකා

ප්‍රශ්න	උත්තර.
53 රූපස්කන්ධ යනු කුමක්ද?	ප්‍රඥප්තිනාමරූපයන් අතුරෙහි භූතොපාදායභෙද සියලුරූපයෝ රූපස්කන්ධයයි කියනු ලැබේ.
54 අරූපය හෝ නාමය යනු කුමක්ද?	චිත්තචෛතසිකායයි කියනලද සතර අරූපස්කන්ධයෝද නිර්වාණයද යන මේ පඤ්චප්‍රකාරධර්මයතෙම අරූපයයි කියාද නාමයයි කියාද කියනු ලැබේ.
55 ප්‍රඥප්තිය කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	නාමරූපදෙකින් අවශෙෂවූ ප්‍රඥප්තිය වනාහි පණවනලද බවහෙයින් ප්‍රඥප්තියයි කියාද * පණවනහෙයින් ප්‍රඥප්තියයි කියාද † ද්විප්‍රකාර වේ.
56 භූමිපර්වතාදිප්‍රඥප්තියෙ කෙසේද?	පඨවිආදි ඒ ඒ මහාභූතයන්ගේ විපරිතාකාරය නිසා ඒ ඒ ප්‍රකාරයෙන් පණවනලද භූමිපර්වතාදිය භූමිප්‍රඥප්ති පර්වතප්‍රඥප්ති ආදිය නම් වේ.
57 ගෙහරථාදිප්‍රඥප්තිය කෙසේද?	දරුමත්තිකාදි උපකරණයන්ගේ සන්නිවෙසාකාරය හෙවත් රචනාදිවිශිෂ්ටවූ ඒ ඒ සංස්ථානාකාරය නිසා ගෘහප්‍රඥප්ති රථප්‍රඥප්ති සකටප්‍රඥප්ති ආදිය වේ.

* "පඤ්ඤපීයතීති තෙන තෙන පකාරෙන ඤාපීයතීති බොධීයතීති පඤ්ඤත්ති"=ඉමිනා රූපාදිධම්මානං සමූහසන්තානාදි අවත්ථා විසෙසාදි භෙද සම්මුති සච්චභූතා උපාදායපඤ්ඤත්ති සඞ්ඛාතා අත්ථපඤ්ඤත්ති වුත්තා.

මේ(කර්මසාධනප්‍රඥප්ති) ශබ්දයෙන් රූපාදිධර්මයන්ගේ සමූහසන්තානාදි අවස්ථාවිශෙෂාදිභෙද ඇති සම්මුතිසත්‍යනම්වූ උපාදායප්‍රඥප්ති සඞ්ඛ්‍යාතවූ අර්ථප්‍රඥප්තිය කියනලදි

† "පඤ්ඤපීයතීති පි පඤ්ඤත්ති= ඉමිනාහි පඤ්ඤාපෙතීති ලද්ධනාමා අත්ථානං අභිධානසඞ්ඛාතා නාමපඤ්ඤත්ති වුත්තා"--මේ (කර්තෘසාධනප්‍රඥප්ති) ශබ්දයෙන් වනාහි පණවායයි ලබනලදනාමින් (සම්මුති පරමාර්ථසඞ්ඛ්‍යාත අර්ථයන්ගේ)අභිධානයයි කියනලද නාම ප්‍රඥප්තිය කියනලදි--අභිධම්මත්ථවිභාවිනී=යෙහි "සද්දානුසාරෙන." යනාදීහුයෙහි මෙන් අර්ථභාවනශබ්දයද ඒ ශබ්දයෙන් හැඟවූ අර්ථයද වශයෙන් ප්‍රඥප්තිය නොහොත් පණවනලදනාමය වාච්‍යවාචකභෙදයෙන් ද්විප්‍රකාරකොට කියනලද්දේය යන අභිප්‍රායයි.

ඛන්ධපඤ්චකමුපාදාය පුරිසපුග්ගලාදිකා චන්දාවට්ටනාදිකමුපාදාය දිසාකාලාදිකා අසම්ඵුට්ඨාකාරමුපාදාය කූපගුහාදිකා තං තං භූතනිමිත්තං භාවනාවිසෙසඤ්ච උපාදාය කසිණනිමිත්තාදිකා චෙති එවමාදිප්පභෙදා පන පරමත්ථතො අවිජ්ජමානාපි අත්ථච්ඡායාකාරෙන චිත්තුප්පාදානමාලම්බණභූතා තං තං උපාදාය උපනිධාය කාරණං කත්වා තථා තථා පරිකප්පියමානා සඞ්ඛායති සමඤ්ඤායති වොහරීයති පඤ්ඤාපීයතීති පඤ්ඤත්තීති පවුච්චති, අයං පඤ්ඤත්ති පඤ්ඤාපියත්තා පඤ්ඤත්ති නාම...... පඤ්ඤාපනතො පඤ්ඤත්ති පන නාම නාමකම්මාදිනාමෙන පරිදීපිතා......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
58	පුරුෂපුද්ගලාදි සත්ත්ව ප්‍රඥප්තිය කෙසේද?	හෙතුඵලාදිවශයෙන් පවත්නාවූ රූපාදි ස්කන්ධපඤ්චකය නිසා පුරුෂප්‍රඥප්ති පුද්ගලප්‍රඥප්ති ආදිසත්ත්වප්‍රඥප්තිය වේ.
59	දිසාකාලාදිප්‍රඥප්තිය කෙසේද?	චන්ද්‍ර සූර්‍ය්‍යනක්ෂත්‍රයන්ගේ මේරුව ප්‍රදක්ෂිණාවශයෙන් උදයාදි(ආවර්ත්තනාකාරය) නිසා දික්ප්‍රඥප්ති, කාලප්‍රඥප්ති ආදිය වේ.
60	කූපගුහාදි ප්‍රඥප්තිය කෙසේද?	(ඒ ඒ රූපකලාපයන් විසින්) අසංස්පෘෂ්ටවූ (සුසිරාදි) ආකාරය නිසා කූපප්‍රඥප්ති ගුහාප්‍රඥප්ත්‍යාදිය වේ.
61	කසිණනිමිත්තාදි ප්‍රඥප්ති කෙසේද?	ඒ ඒ (පෘථිවිකසිණාදි) මහාභූතනිමිත්තද (පරිකර්මාදිභෙද) භාවනාවිශෙෂයද නිසා කසිණනිමිත්තාදිවූ ප්‍රඥප්ත්‍යාදිය වෙ.
62	පණවනු ලබන අර්ථප්‍රඥප්තිය කෙසේද?	කසිණුග්ඝාටිමාකාසාදි භෙදඇති (චිත්තචෛතසිකාදි) පරමාර්ථයෙහි අවිද්‍යමාන වූ ද පරමාර්ථධර්මයන්ට සදෘශාකාරයෙන් චිත්තොත්පාදයන්ට ආලම්බනවූ ඒ ඒ දෙය කාරණකොටගෙණ ඒ ඒ ආකාරයෙන්(ශාසනයෙහිද ලොකයෙහිද ශරීරය සත්ත්වය නිරොධය යනාදික්‍රමයෙන්) කල්පනාකරනු ලබන්නේ—ප්‍රකාශකරනුලැබෙයි දක්නාලැබෙයි ව්‍යවහාරකරනුලැබෙයි පණවනුලැබේනුයි ප්‍රඥප්තියයි කියනුලැබේ=මේ අර්ථප්‍රඥප්තිනාමයෝ පණවනලබනහෙයින් ප්‍රඥප්තිනම් වේ.
63	ශබ්දප්‍රඥප්තියනු කෙතෙකින් ප්‍රකාශකරණලදද?	පණවනහෙයින් ශබ්දප්‍රඥප්තිය වනාහි නාමය නාමකර්මය නාමධෙයය නිරුක්තිය ව්‍යඤ්ජනය අභිලාපය යන ෂඩ්විධවූ) නාමයෝ ප්‍රකාශකරණලදී. *

* අථවා නාමන්ති නාමිතං අන්වත්ථරුළ්හිවසෙන දුවිධං=සාමඤ්ඤගුණකිරියායදිච්ඡාවසෙන චතුබ්බිධං=නාමමෙව නාමකම්මං තථා නාමධෙය්‍යං=අක්ඛරචාරෙන අත්ථං නීහරිත්වා උප්පත්ති කථනං නිරුත්ති

සා විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජමානෙන විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති විජ්ජමානෙන විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති චෙති ඡබ්බිධා හොති.—තත්‍ථ යදා පන පරමත්‍ථතො විජ්ජමානං රූපවෙදනාදිං එතාය පඤ්ඤාපෙන්ති තදායං විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති.— යදා පන පරමත්‍ථතො අවිජ්ජමානං භූමිපබ්බතාදිං එතාය පඤ්ඤාපෙන්ති තදායං අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තීති පවුච්චති.— උභින්නං පන වොමිස්සකවසෙන සෙසා යථාක්කමං ඡළභිඤ්ඤො, ඉත්‍ථිසද්දො, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං රාජපුත්තොති ච, වෙදිතබ්බා.—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
64	නාමප්‍රඥප්ති කෙතෙක් ප්‍රකාරද?	නාමප්‍රඥප්තිතොමෝ විද්‍යමානප්‍රඥප්තිය අවිද්‍යමානප්‍රඥප්තිය, විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමානප්‍රඥප්තිය, අවිද්‍යමානයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය විද්‍යමානයෙන් විද්‍යමානප්‍රඥප්තිය, අවිද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමානප්‍රඥප්තියයි ෂට්ප්‍රකාරවේ.
65	විද්‍යමානප්‍රඥප්ති යනු කුමක්ද?	යම් කලෙක පරමාර්ථවශයෙන් හෙවත් ස්වභාව වශයෙන් පවත්නාවූ රූපවෙදනාදි යමක් කාරණකොට රූපවෙදනා සඤ්ඤා යනාදීන් ප්‍රකාශකෙරෙත්ද එකල (එය පවත්නාස්වභාවක් ම හෙයින්) විද්‍යමානප්‍රඥප්තිය යි කියනලදී.
66	අවිද්‍යමානප්‍රඥප්ති යනු කුමක්ද?	යම්කලෙක්හි ස්වභාවවශයෙන් නොපවත්නාවූ භූමිපර්වතාදියමක් කාරණකොට භූමිය, පර්වතය, සත්වය, බාලයා, තරුණයා, වෘද්ධයා, ආකාශය, යනාදීන් කියත්නම් එකල්හි එය අවිද්‍යමානප්‍රඥප්තිනම් වේ.
67	විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමානය යනාදි ප්‍රඥප්තිහු කෙසේද?	විද්‍යමාන අවිද්‍යමාන දෙදනාගේ ව්‍යාමිශ්‍රවශයෙන් අවශෙෂ ප්‍රඥප්තිහුද පිළිවෙලින් ෂඩභිඥය, ස්ත්‍රීශබ්දය, චක්ෂුර්විඥානය, රාජපුත්‍රයයි,කියාදතයුතුයි *

අත්‍ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං=අභිලපත්ති අභිලපොසද්දො ගත අක්ඛරසන්නිවෙසක්කමො=අර්ථයන්කරා නැමෙතුයි නාම නාම=ඒ අර්ථරූඪි වශයෙන් චිප්‍රකාරයි=සාමාන්‍ය ගුණක්‍රියාද්‍රව්‍යකවශයෙන් සතරප්‍රකාරයි. නාමය ම නාමකර්මයි=නාමධෙය්‍යයද එසේමයි— අක්ෂරමුඛයෙන් අර්ථයෙහි කීම නිරුත්තියයි=අර්ථප්‍රකාශකිරීම බ්‍යඤ්ජනයි=කීම අභිලාපයි=(ඒ) ශබ්දගත අක්ෂරයන්ගේ සන්නිවෙශක්‍රමයයි.

*"ඡළභිඤ්ඤො"යන්නෙන් ෂට්අභිඥා ඇත්තෙක් ප්‍රකාශයි—ෂට්අභිඥා නම් පඤ්චාභිඥාවහා ආශ්‍රවක්ෂයකරඥානයයි=මෙහි අභිඥාවන් විද්‍යමානයෙහියද තත් ප්‍රතිලාභීපුද්ගලයාගේ අවිද්‍යමානත්වයෙහිද විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමානප්‍රඥප්ති නම් වෙ 'ඉත්‍ථිසද්දො" යනු ස්ත්‍රීන්ගේ අවිද්‍යමානත්වයද ශබ්දයාගේ විද්‍යමානත්වයද ඇති හෙයින් අවිද්‍යමා

වචීඝොසානුසාරෙන සොතවිඤ්ඤාණවීථියා
පවත්තානන්තරුප්පන්න මනොද්වාරස්ස ගොචරා.
අත්ථා යස්සානුසාරෙන විඤ්ඤායන්ති තතො පරං
සායං පඤ්ඤත්ති විඤ්ඤෙය්‍යා ලොකසඞ්කෙතනිම්මිතා.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ පච්චයසඞ්ගහවිභාගො නාම.

අට්ඨමො පරිච්ඡෙදො.

—:෴:—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
68	නාමප්‍රඥප්තිය මනොද්වාරයට කෙසේ ගොචරවේද?	භූමිපර්වතරූපවෙදනාදි වාග්ඝොෂානුසාරයෙන් හෙවත් ආලම්බනකරණයෙන් ශ්‍රොත්‍රවිඥානවීථියගේ ප්‍රවෘත්ති අනන්තරයෙහි ලිපන්නාවූ නාමචිත්තාකාරයෙන්පැවති මනොද්වාරිකවිඥානයට ගොචර වේ
69	සම්මුතිපරමාර්ථ ධර්මයෝ කෙසේ දැනගණුලැබේද?	නාමප්‍රඥප්තිය මනොද්වාරිකවිඥානයට ගොචරවූ ඉක්බිති යම් ඒ නාමප්‍රඥප්තිඅනුවපැවැත්මෙන්සම්මුතිපරමාර්ථභෙදවූ භූමිපර්වතරූපවෙදනාදි අර්ථයෝ දැනගණුලැබෙති.
70	අත්වර්ථාදිභෙදවූ නාමප්‍රඥප්තිතොමෝකෙසේසිඩවේද?	මනොද්වාරයෙන් ගන්නාලද අත්වර්ථාදි භෙදවූ අක්ෂරාවලිසඞ්ඛ්‍යාත ඒ නාමප්‍රඥප්තිතොමෝ ලොකසඞ්කෙතයෙන් (හෙවත්) ලොකව්‍යවහාරයෙන් සිඩවීයයි දතයුත්තීය.*

නයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිනම් වේ—"චක්ඛුවිඤ්ඤාණං" යනු ප්‍රසාද චක්ෂුහුගේද තන්නිශ්‍රිතවිඥානයාගේද විද්‍යමානබවහෙයින් විද්‍යමානයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිනම් වේ="රාජපුත්තො" යනු රජහුගේද පුත්‍රයාගේද සම්මුතිසත්‍යබවහෙයින් අවිද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්ති නම් වේ.

* මෙහි ශ්‍රොත්‍රවිඥානවීථියට අනන්තරුව භාවිනිවූ මනොද්වාරිකවීථි සද ශ්‍රොත්‍රවිඥානයෙන් ම සඞ්ග්‍රහකොට ශ්‍රොත්‍රවිඥානවීථියයි කියනලදී="ඝටාදිසද්දං හි සුණන්තස්ස එකෙකං සද්දං ආරබ්භ පච්චුප්පන්නාතීතාරම්මණවසෙන ද්වෙ ද්වෙ ජවනවාරා බුඩියා ගහිතං නාම පඤ්ඤත්තිභූතං අක්ඛරාවලිං ආරබ්භ එකො ති එවං සොතවිඤ්ඤාණවීථියා අනන්තරාය සද්දාරම්මණාය ජවනවීථියා අනන්තරං නාමපඤ්ඤත්තිගහණං තතො පරං අත්ථාවබොධොති ආචරියා"=ඝටාදිශබ්ද අසන්නාහට වනාහි එකී එකී ශබ්දයක් අරභයා වර්තමානාරම්මණ අතීතාරම්මණවශයෙන් ජවනවාරයෝ දෙදෙන දෙදෙනද බුඩියෙන්ගන්නාලද නාමප්‍රඥප්තිවූ අක්ෂරාවලිය නිසා එක්ජවන්වාරය කැයි මෙසේ ශ්‍රොත්‍රවිඥානවීථියට අනන්තරුවූ ශබ්දාරම්මණ ජවනවීථියට අනන්තරුව නාමප්‍රඥප්තියගේ ගැණීම වන්නේය එයින් මත්තෙහි අර්ථාවබොධවන්නේයයි ආචාර්‍ය්‍යවරයෝ කියත්=අභිධම්මත්ථවිභාවනී.

සමථ විපස්සනානං භාවනානමිතො පරං
කම්මට්ඨානං පවක්ඛාමි දුවිධම්පි යථාක්කමං.

තත්ථ සමථසඞ්ගහෙ තාව-දසකසිණානි දසඅසුභා, දසඅනුස්සතියො, චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො, එකාසඤ්ඤා, එකං වවත්ථානං, චත්තාරො ආරුප්පා චෙති සත්තවිධෙන සමථකම්මට්ඨානසඞ්ගහො. රාගචරිතා, දොසචරිතා, මොහචරිතා, සද්ධාචරිතා, බුද්ධිචරිතා, විතක්කචරිතා චෙති ඡබ්බිධෙන චරිතසඞ්ගහො. පරිකම්මභාවනා, උපචාරභාවනා, අප්පනාභාවනා චෙති තිස්සො භාවනා.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
1	ප්‍රත්‍යය නිර්දෙශයට ඉක්බිති කුමක් කියන්නේද?	ප්‍රත්‍යය නිර්දේශයෙන් මතුවන්නාවූ නීවරණයන්ගේ ව්‍යුපසමනාර්ථයෙන් සමථසංඛ්‍යාතවූද අනිත්‍යාදිවිවිධාකාරදර්ශනාර්ථයෙන් විදර්ශනා සංඛ්‍යාතවූද ද්විප්‍රකාරවූ සමථවිදර්ශනාවන්ගේ කර්මස්ථානය යථාක්‍රමයෙන් කියන්නේය.
2	පළමුකොට කවර සංග්‍රහයක විභාග කියනුලැබේද?	(සමථ විදර්ශනා සංඛ්‍යාතවූ ද්විප්‍රකාරභාවනාවන් අතුරෙන් ප්‍රථමකොට)සමථභාවනාසංග්‍රහයෙහි විභාගකියනුලැබේ.
3	සමථ භාවනාකම්මට්ඨාන කොතෙක් ප්‍රකාරද?	දස කසිණයෝය, දස අශුභයෝය, දස අනුස්සතීහුය, සතර අප්‍රමාණ්‍යයෝය, එකම සංඥය, එකම ව්‍යවස්ථානය, සතර ආරූප්‍යයෝය,යි සමථභාවනා කමටහන සත් ප්‍රකාරයකි.
4	චරිතයෝ කොතෙක් ප්‍රකාරද?	රාගචරිතය, දෙසචරිතය, මොහචරිතය, සද්ධාචරිතය, බුද්ධිචරිතය, විතර්කචරිත,ය යි ෂට්ප්‍රකාරයකි*
5	භාවනාවෝ කොතෙක්ද?	පරිකර්ම භාවනාය,1 උපචාර භාවනාය,2 අර්පණා භාවනායයි භාවනා තුනෙකි.

* මෙහි දැක්වූ ෂඩ්විධචරිතය විස්තරහෙයින් තෙසැටආකාරයක් කොට දක්වති—ඒ සඳහා පූර්වාචාර්‍ය්‍යයන් විසින් මෙසේ කියනලදී.

රාගාදිකෙහි ඡසත්ත සත්ත සද්ධාදිකෙහි කෙ
එකවීසතිකම්මූලම්පි මිස්සතො සත්ත සට්ඨකං.

දෘෂ්ටියත්සමග සිව්සැටආකාරයෙක්ද වේ නා කෙරෙහි-විස්තර අභිධර්මාර්ථවිභාවනියෙන් බලනු.

1 "භාවනාය ආදිකම්මභූතා පුබ්බභාගභාවනා පරිකම්මභාවනා නාම" භාවනාවට ආදිකර්මවූ පූර්වභාගභාවනාතොමෝ පරිකර්මභාවනා නම් වේ.

2 "නීවරණානං වික්ඛම්භනතො පට්ඨාය ගොත්‍රභූපරියොසානා කාමාවචරභාවනා උපචාරභාවනා නාම" කාමච්ඡන්දාදිපඤ්චනීවරණයන්ගේ විෂ්කම්භනයෙහිපටන් ගොත්‍රභූචිත්තය කෙළවරකොට ඇති කාමාවචර භාවනාතොමෝ අර්පණාභාවනාවට සමීපව පවත්නෙයින් උපචාරභාවනා නම් වේ.

පරිකම්මනිමිත්තං, උග්ගහනිමිත්තං පටිභාගනිමිත්තඤ්චෙති තීණි නිමිත්තානිච වෙදිතබ්බානි~කථං පඨවිකසිණං, ආපොකසිණං, තෙජොකසිණං, වායොකසිණං, නීලකසිණං, පීතකසිණං, ලොහිතකසිණං, ඔදාතකසිණං, ආකාසකසිණං, ආලොකකසිණඤ්චෙති ඉමානි දසකසිණානි නාම~උද්ධුමාතකං, විනීලකං, විපුබ්බකං, විච්ඡිද්දකං, වික්ඛායිතකං, වික්ඛිත්තකං, හතවික්ඛිත්තකං, ලොහිතකං, පුළවකං, අට්ඨිකඤ්චෙති ඉමෙදස අසුභානාම~

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
6 (නිමිති කෙතෙක්ද?	පරිකර්ම නිමිත්තය,1 උද්ග්‍රහ නිමිත්තය,2 ප්‍රතිභාග නිමිත්තය,3යි නිමිති තුනෙකි.
7 (කසිණ කෙතෙක්ද?	පඨවිකසිණය, ආපොකසිණය, තෙජොකසිණය, වායොකසිණය, නීලකසිණය, පීතකසිණය, ලොහිතකසිණය, ඔදාතකසිණය, ආකාශකසිණය, ආලොකකසිණය,යි කසිණ දසයකි.
8 (අසුභ කෙතෙක්ද?	ඉදිමිගියාවූ මළසිරුරය, නිල්වූ මළසිරුරය, (තවදෙරින්) පුයාවහණයවන මළසිරුරය, මැදින්දෙකඩව සිඳි මළසිරුරය(ශෘගාලාදින්විසින්) කඩාකඩාලබන මළසිරුරය, ඒ ඒ තැන්හි විසිරෙණලද මළසිරුරය, කාකපදකාර ආවුධයෙන් පැහැර අනෙකප්‍රකාරව දමනලද මළසිරුරය, ලෙහෙවැගිරෙණ මළසිරුරය, කෘමින්වහනයවන මළසිරුරය, ඇටසැකිල්ලහෝ අස්ථිකයයි)අශුභ දශයකි.

1 "පරිකම්මස්ස නිමිත්තං ආරම්මණත්තාති පරිකම්මනිමිත්තං" අරමුණුවනබැවින් පරිකර්මසඞ්ඛ්‍යාත ආදිභාවනාකර්මයට නිමිත්ත පරිකර්ම නිමිත්තනම්වේ=කසිණමණ්ඩලාදියයි.

2 "තදෙව චක්ඛුනා දිට්ඨං විය මනසා උග්ගහෙතබ්බනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්ස වා නිමිත්තං උග්ගහනිමිත්තං"~අරමුණු ඇසින් දක්නාලදක්හුමෙන් සිතින් උගතයුතුවූ නිමිත්ත උද්ග්‍රහණය කරන්නහුගේ හෝ නිමිත්ත උග්ගහනිමිත්තනම්වේ.

3 "වණ්ණාදිකසිණ දොසරහිතං තප්පටිභාගං භාවනාමයං නිමිත්තං උපචාර අප්පනාරම්මණත්තාති පටිභාගනිමිත්තං"=වර්ණාදිකසිණ දෝෂරහිතවූ තත්සදෘශවූ භාවනාමය නිමිත්ත උපචාර අර්පණාවන්ට අරමුණුවනබැවින් පටිභාග නිමිත්තනම්වේ.

පඨවියෙව පඨවිකසිණං=පටිභාගනිමිත්තං තදාරම්මණඤ්ච ඣානං පඨවිකසිණන්ති වුච්චති"=පෘථිවියම පෘථිවිකසිණයි, ප්‍රතිභාගනිමිත්තද ඊට අරමුණුවූ ධ්‍යානයද පෘථිවිකසිණයයි කියනුලැබේ==මෙසේද මෙසේයි="පඨවිආදීනි චත්තාරිභූතකසිණානි=නීලාදිනිචත්තාරි වණ්ණකසිණානි=පරිච්ඡින්නාකාසො ආකාසකසිණං,.චන්දාදි ආලොකො ආලොකකසිණං."

බුද්ධානුස්සති, ධම්මානුස්සති, සඞ්ඝානුස්සති, සීලානුස්සති, චාගානුස්සති, දෙවතානුස්සති, උපසමානුස්සති, මරණානුස්සති, කායගතාසති, ආනාපානසති චෙති ඉමා දස අනුස්සතියො නාම ~ මෙත්තා කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛා චෙති ඉමා චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො නාම බ්‍රහ්මවිහාරොතිච පවුච්චන්ති ~ ආහාරෙ පටික්කූලසඤ්ඤා එකා සඤ්ඤා නාම, චතුධාතුවවත්ථානං එකං වවත්ථානං නාම, ආකාසානඤ්චායතනාදයො චත්තාරො ආරුප්පා නාමාති සබ්බථාපි සමථනිද්දෙසෙ චත්තාලීසකම්මට්ඨානානි භවන්ති ~

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
9	අනුස්මෘති කොතෙක්ද?	බුද්ධානුස්මෘතිය[1], ධම්මානුස්මෘතිය[2], සඞ්ඝානුස්මෘතිය[3], ශීලානුස්මෘතිය[4], ත්‍යාගානුස්මෘතිය[5], දෙවතානුස්මෘතිය[6], උපසමානුස්මෘතිය[7], මරණානුස්මෘතිය[8], කායගතාසතිය[9], ආනාපානස්මෘතිය[10], යන මේ අනුස්මෘතිහු දශදෙනෙකි
10	අප්‍රමාණ්‍ය යනු කුමක්ද?	මෛත්‍රිය, කරුණාය, මුදිතාය, උපෙක්ෂාය යනමොහු සතරදෙන අප්‍රමාණ්‍යයෝය.
11	අප්‍රමාණ්‍යයන්ට කුමක් කියත්ද?	අප්‍රමාණ්‍යයන්ට උත්තමවිහාරභාවයෙන් හෝ උත්තමයන්ගේ විහාරභාවයෙන් බ්‍රහ්මවිහාරයෝයයිද කියති.
12	එකම සංඥා යනු කුමක්ද?	ආහාරයෙහි ප්‍රතිකූලවශයෙන් පැවති සංඥාව එකම සංඥානම්වේ.
13	එකම ව්‍යවස්ථානය යනු කුමක්ද?	පඨවිආදිවූ සතරධාතුන්ගේ ලක්ෂණාදිහෙයින් නිශ්චයකිරීම එකම ව්‍යවස්ථානනම්වේ
14	ආරූප්‍යයෝය යනු කුමක්ද?	ආකාසානඤ්චායතනාදිවූ සතරදෙන ආරූප්‍යයෝනම්වෙති.
15	කර්මස්ථාන කොතෙක්ද?	සර්වප්‍රකාරයෙන් සමථනිර්දෙශයෙහි මෙ සතළිස්කර්මස්ථානකෙනෙක්වෙති.

(1) "ඉතිපිසො භගවා අරහං" යනාදිවූ බුදුගුණසිහිකිරීම බුද්ධානුස්මෘතියයි.

(2) "ස්වාක්ඛාතො" යනාදිවූ දහම්ගුණසිහිකිරීම ධර්මානුස්මෘතියයි.

(3) "සුපටිපන්නො" යනාදි සඞ්ඝගුණසිහිකිරීම සඞ්ඝානුස්මෘතියයි.

(4) තමන්ගේ සුපිරිසිදු සිල්ගුණසිහිකිරීම ශීලානුස්මෘතියයි

(5) නොමසුරුබැව්ආදි තමන්ගේ ත්‍යාගගුණ සිහිකිරීම ත්‍යාගානුස්මෘතියයි.

(6) දෙවියන් සාක්ෂිස්ථානයෙහි තබා තමන්ගේ ශ්‍රද්ධාදිගුණ සිහිකිරීම දෙවතානුස්මෘතියයි.

(7) සියලුදුක් සංසිඳීමස ඛ්‍යාතවූ නිවන්ගුණසිහිකිරීම උපසමානුස්මෘතියයි.

(8) ජීවිතේන්ද්‍රියෝපච්ඡේදකවූ මරණයාගේ සිහිකිරීම මරණානුස්මෘතියයි.

(9) කෙසාදිකොට්ඨාසයන්හි පැවති සිහිය කායගතාසතියයි.

(10) ආශ්වාසප්‍රාශ්වාස අරමුණුකොටපැවත්සිහිය ආනාපානසතියයි.

චරිතාසු පන දසඅසුභා කායගතාසති සඞ්ඛාතා කොට්ඨාසභාවනා ච රාගචරිතස්ස සප්පායා, චත්තාරො අප්පමඤ්ඤායො නීලාදීනි ච චත්තාරි කසිණානි දොසචරිතස්ස ආනාපානං මොහචරිතස්ස, විතක්කචරිතස්ස ච, බුද්ධානුස්සතිආදයො ඡ සද්ධාචරිතස්ස, මරණඋපසමසඤ්ඤා චවත්ථානානි බුද්ධිචරිතස්ස — සෙසානි පන සබ්බානිපි කම්මට්ඨානානි සබ්බෙසම්පි සප්පායානි — තත්ථාපි කසිණෙසු පුථුලං මොහචරිතස්ස, ඛුද්දකං විතක්කචරිතස්සෙව —

අයමෙත්ථ සප්පායභෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
16	රාගචරිතයාහට කවර කම්ස්ථාන සප්පායද?	රාගචරිතයාහට * දසඅසුභයෝද, කායගතාසති සඞ්ඛ්‍යාතවූ කෙසාදි කොට්ඨාස භාවනාද යන කම්ස්ථානයෝ (එකොළොස) සප්පායයි හෙයින් සැප එළවන්නෝය ‡
17	ද්වේෂචරිතයාහට කවරකම්ස්ථාන සප්පායද?	සතරඅප්‍රමාණ්‍යයෝය, නීලාදිවූ වර්ණකසිණයෝ සතරදෙනාය යන(අට)කම්ස්ථානයෝ ද්වේෂචරිතයාහට සප්පායවෙති.
18	මොහවිතර්කචරිත දෙදෙනාට කවර කම්මට්ඨානයක් සැපද?	ආශ්වාසප්‍රශ්වාස නිමිත්තාලම්බණසඞ්ඛ්‍යාතවූ ආනාපානසති කම්මට්ඨාන සැපයි
19	ශ්‍රද්ධාචරිතයාහට කවර කම්ස්ථානයක් සප්පායද?	බුද්ධානුස්මෘතිආදිවූ ෂට් අනුස්මෘති කර්මස්ථානයෝ ශ්‍රද්ධාබුද්ධිචරිතයන්ට හෙතුස්වභාවයක්හෙයින් සප්පායයි.
20	බුද්ධිචරිතයාහට කුමන කම්ස්ථාන සප්පායද?	මරණානුස්මෘතිය, උපසමානුස්මෘතිය, ප්‍රතිකූලසංඥය, චතුර්ධාතුව්‍යවස්ථානය යනමොහු (සතරදෙන) ගම්භීරත්වයෙන් බුද්ධියට විෂයහෙයින් බුද්ධිචරිතයාහට සප්පායයි.
21	සියල්ලන්ට සප්පායවූ කම්ස්ථාන කුමක්ද?	ඉතිරි සියලු කම්ස්ථාන හෙවත් භූතකසිණසතරද, ආකාසකසිණයද, ආලොකකසිණයද, අරූපචතුෂ්කයද, යනමේ දශකම්ස්ථානයෝ සියල්ලන්ට සප්පායයෝයි.
22	මොහචරිතයාහට කෙබඳු කසිණයක් සැපද?	මොහචරිතයාහට (දස) කසිණයෙහි ඖදාරික කසිණය සැපයි.
23	විතර්කචරිතයාහට කෙබඳු කසිණයක් යන් සැපද?	විතර්කචරිතයාහට (දස) කසිණයෙහි කුඩා කසිණය සැපයි.

* "රාගචරිතා පනාති එතස්සාති රාගචරිතො රාගබහුලපුග්ගලො" රාගයමොහුගේ ස්වභාවකොට ඇත්තුයි රාගචරිතනම් රාගබහුලපුද්ගලයායි ද්වේෂචරිතාදීන් කෙරෙහිද මෙසේයි.

‡ "රාගස්ස උජුවිපච්චනීකභාවතො අසුභකම්මට්ඨානං තස්ස සප්පායං,, රාගයට ඉඳුරාම විරුද්ධබැවින් අශුභකම්ස්ථානය ඒ රාගචරිත පුද්ගලයාහට සප්පායයි.

භාවනාසු පන සබ්බත්ථාපි පරිකම්මභාවනා ලබ්භතෙව බුද්ධානුස්සති ආදිසු අට්ඨසු සඤ්ඤාවවත්ථානෙසුචාති දසසු කම්මට්ඨානෙසු උපචාරභාවනාව සම්පජ්ජති නත්ථි අප්පනා, සෙසෙසු පන සමතිංසකම්මට්ඨානෙසු අප්පනා භාවනාපි සම්පජ්ජති. තත්ථාපි දස කසිණානි ආනාපානඤ්ච පඤ්චකජ්ඣානිකානි, දසාසුභා කායගතාසති ච පඨමජ්ඣානිකා, මෙත්තාදයො තයො චතුක්කජ්ඣානිකා, උපෙක්ඛා පඤ්චමජ්ඣානිකා, ඉති ඡබ්බීසති රූපාවචරජ්ඣානිකානි කම්මට්ඨානානි, චත්තාරො පන ආරුප්පා ආරුප්පජ්ඣානිකා.

අයමෙත්ථ භාවනාභෙදො.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
24	සියලු කර්මස්ථානයෙහි ඝුමතභාවනාවක් ලැබේද?	සියලු සතළිස්කර්මස්ථානයෙහි පරිකර්මභාවනාතොමෝ ලැබේමය (හැමතන්හි) අර්පණාභාවනානැත්තීය
25	කොතෙක් කර්මස්ථානයන්හි උපචාර භාවනාව සිද්ධවන්නීද,	බුද්ධානුස්මෘති ආදිවූ අට අනුස්මෘතියෙහි ද, සංඥාව්‍යවස්ථානදෙක්හිද යන දශවිධ කර්මස්ථානයෙහි උපචාරභාවනා සිද්ධවන්නීය—අර්පණානැත්තීය
26	කොතෙක්කර්මස්ථානයන්හි අර්පණාව සිද්ධවන්නීද?	අවශෙෂවූ දශකසිණයෙහි හා දශඅසුභයෙහිද කායගතාසති ආනාපානසති දෙක්හිද සතරඅප්‍රමාණ්‍යයන්හා සතරආරූප්‍යයන්හිද යන සමතිස්කර්මස්ථානයන්හි සිද්ධවන්නීය.
27	පඤ්චකධ්‍යානඇත්තාවූකර්මස්ථානයෝ කවරහුද?	සමතිස්කර්මස්ථානයන් අතුරෙහි පඨවිකසිණාදි දසකසිණයෝද, ආනාපානසතියද යන මොහු(එකොළොස්)දෙන පඤ්චකධ්‍යාන ඇත්තාහු වෙති.
28	ප්‍රථමධ්‍යානිකයෝ කවරහුද?	දසඅසුභයෝද කායගතාසතියද යනමොහු (එකොළොස) ප්‍රථමධ්‍යානිකයෝයි
29	චතුෂ්කධ්‍යානිකයෝ කවරහුද?	මෛත්‍රී කරුණා මුදිතා යන තුන්දෙන චතුෂ්කධ්‍යානිකයෝයි.
30	පඤ්චමධ්‍යානඇත්තේ කුමක්ද?	උපෙක්ෂාභූතාවූමෝ පඤ්චමධ්‍යාන ඇත්තීය.
31	රූපාවචරධ්‍යාන ඇති කර්මස්ථානයෝ කොතෙක්ද?	දසකසිණයෝද ආනාපානසතියද දසඅසුභයෝද කායගතාසතියද මෛත්‍රීආදිවූ සතර අප්‍රමාණ්‍යයෝද යන මේ රූපාවචරධ්‍යාන ඇති කර්මස්ථානයෝ සවිස්සෙකි.
32	අරූපාවචරධ්‍යානිකයෝ කවරහුද?	කසිණුග්ඝාටිමාකාසාදි චතුර්විධ අරූපාවචරාලම්බනයෝ * අරූපාවචරධ්‍යානිකයෝයි

* කසිණුග්ඝාටිමාකාසයද එහි පැවති විඤ්ඤාණයද ඒ විඤ්ඤාණයාගේ අභාව සඞ්ඛ්‍යාත නත්ථිභාවප්‍රඥප්තියද එහි පැවති තෘතීයාරූප්‍ය විඥානයද අරමුණුකොට ඇතිහෙයින් කසිණුග්ඝාටිමාකාසාදි චතුර්විධ අරූපාවචරාලම්බනිකයෝ යයි කියනලදි.

නිමිත්තෙසු පන පරිකම්මනිමිත්තං උග්ගහනිමිත්තඤ්ච සබ්බත්‍ථ පරියායෙන ලබ්භන්තෙව, පටිභාගනිමිත්තං පන කසිණාසුභකොට්ඨාස ආනාපානෙස්වෙව ලබ්භති, තත්‍ථ හි පටිභාගනිමිත්තමාරබ්භ උපචාරසමාධි අප්පනාසමාධිච පවත්තන්ති...... කථං ආදිකම්මිකස්ස හි පඨවීමණ්ඩලාදීසු නිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්ස තමාලම්බණං පරිකම්මනිමිත්තන්ති පවුච්චති. සාච භාවනා පරිකම්මභාවනා නාම...... යදා පන තං නිමිත්තං චිත්තෙන සමුග්ගහිතං හොති චක්ඛුනා පස්සන්තස්සෙව මනොද්වාරස්ස ආපාථමාගතං තදා තමෙවාලම්බණං උග්ගහනිමිත්තං නාම සාච භාවනාසමාධියති......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
33	පරිකර්මඋද්ග්‍රහ නිමිත්තවය කෙතෙක් කර්මස්ථානයන්හි ලැබේද?	නිමිත්තයන් අතුරෙහි පරිකර්මඋද්ග්‍රහනිමිත්තවය ඒ ඒ අරමුණට අනුරූපපරිද්දෙන් පරියායෙන් + සියලු සමසතළිස් කර්මස්ථානයන්හි ලැබේමය.
34	ප්‍රතිභාගනිමිත්ත කුමන ආරම්මණයන්හි ලැබේද?	ප්‍රතිභාගනිමිත්ත වනාහි දශකසිණය අසුභකොට්ඨාසයන්ට අයත් කායගතාසතිය ආනාපානසතිය යන මේ ආරම්මණයන්හිම ලැබේ.
35	උපචාරඅර්පණාසමාධියුම්ණනිමිත්තක් අරභයාපවතීද?	කසිණ අසුභකොට්ඨාස ආනාපානසති යන මෙහි ප්‍රතිභාගනිමිත්ත අරභයා පවතී.
36	පරිකර්මනිමිත්තය පරිකර්මභාවනාය යනු කුමක්ද?	ආදිකර්මිකයාගේ පඨවීකසිණ මණ්ඩලාදි ඒ ඒ ආරම්මණයෙහි නිමිත්තොද්ග්‍රහණය කරන්නාහට † ඒ ඒ අරමුණු පරිකර්මනිමිත්තයයි කියනු ලැබේ ඒ භාවනාද පරිකර්ම භාවනා නම් වේ.
37	උද්ග්‍රහනිමිත්ත යනු කුමක්ද?	යම් කලෙක ඒ පරිකර්මනිමිත්ත සිතින්ම ගන්නාලද්දේ වේද ඇසින්බලන්නාහට මෙන්ම මනොද්වාරික චිත්තයට හමුවූයේ වේද ‡ එකල්හි ඒ අරමුණ උද්ග්‍රහනිමිත්තනම් වේ=ඒ භාවනාද මනාව පිහිට යි.

\+ කිසිඅරමුණකගේ අපරිච්ඡින්නබව හෙයින් පරියායෙන් යයි කීහ දසකසිණ දසඅසුභ කොට්ඨාස ආනාපානසමාධි යන ආරම්මණයන්හිම පරිච්ඡින්නනිමිත්ත සම්භවනබැව් කියනලදි.

† සිව්පිරිසිදුසිල් ශුද්ධකොට කල්‍යාණමිත්‍රයෙකුකරා එළඹ චරිතානුකූල කම්ටහනක් ගෙණ පළිබොධදුරුකොට අනුරූපවෙහෙරක වැස එක්වියත් සතරඟුල් පුළුලඇති වටවූ කසිණ මණ්ඩලය ඉදිරිකොට ආනාපාන කොට්ඨාසාදීන් අතුරෙහි සිත පිහිටුවා මනාව හිඳ එකඟවූසිතින් "පඨවී පඨවී"=යනාදි ඒ ඒ භාවනාක්‍රම සිහිකරන්නාහට යනුයි.

‡ ඇසපියා හෝ අන්තැනකටගොස් හෝ සිත්හිකරන්නාහට කසිණමණ්ඩලසදෘශව මනොද්වාරිකචිත්තයට හමුවනබැව් කියනලදි.

තථා සමාහිතස්ස පනෙතස්ස තතො පරං තස්මිං උග්ගහනිමිත්තෙ පරිකම්මසමාධිනා භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස යදා තප්පටිභාගං වත්ථුධම්මවිමුච්චිතං පඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතං භාවනාමයමාලම්බණං චිත්තෙ සන්නිසින්නං සමප්පිතං හොති තදා තං පටිභාගනිමිත්තං සමුප්පන්නන්ති පවුච්චති.–––තතො පට්ඨාය පරිබන්ධවිප්පහීනා කාමාවචරසමාධිසඞ්ඛාතා උපචාරභාවනා නිප්ඵන්නා නාම හොති තතොපරං තමෙව පටිභාගනිමිත්තං උපචාරසමාධිනා සමාසෙවන්තස්ස රූපාවචරපඨමජ්ඣානමප්පෙති.–––තතො පරං තමෙව පඨමජ්ඣානං ආවජ්ජනං සමාපජ්ජනං අධිට්ඨානං වුට්ඨානං පච්චවෙක්ඛණා චෙති ඉමාහි පඤ්චහි වසිතාහි වසීභූතං කත්වා විතක්කාදිකමොළාරිකඞ්ගප්පහානාය විචාරාදි සුඛුමඞ්ගුප්පත්තියා පදහතො යථාක්කමං දුතියජ්ඣානාදයො යථාරහමප්පෙන්ති.–––

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
38 පටිභාගනිමිත්ත කෙසේ උපදීද?	සමාධිසම්පන්නවූ යෝගාවචරයාහට එයින් මත්තෙහි ඒ උද්ග්‍රහනිමිත්ත විෂය කොට පරිකර්මසමාධියෙන් භාවනාවෙහි යෙදෙන්නාහට යම්කලෙක ඒ උද්ග්‍රහනිමිත්ත සදෘශවූ පරමාර්ථධර්මයෙන් විමුක්තවූ කසිණමණ්ඩලදෝෂයෙන් විමුක්තවූ ප්‍රඥප්තියයි කියනලද භාවනාවෙන් නිපන් අරමුණ චිත්තයෙහි මනාකොට පිහිටුවනලද්දේද එකල්හි ප්‍රතිභාගනිමිත්ත උපදී.
39 උපචාරභාවනාතොමෝ කෙසේ උපදීද?	ප්‍රතිභාගනිමිත්ත උපන්තැන්පටන් නිවරණසංඛ්‍යාත සතුරන් කෙරෙන් විශේෂයෙන් දුරුවූ කාමාවචරසමාධියයි කියනලද උපචාරභාවනාව උපන්නේනම්වේ.
40 ප්‍රථමධ්‍යානචිත්තය කෙසේ පිහිටාද?	උපචාරසමාධියෙන් මතෙහි ඒ ප්‍රතිභාගනිමිත්ත උපචාරසමාධියෙන් නිරතුරු සේවනයකරන්නාහට රූපාවචරසංඛ්‍යාත ප්‍රථමධ්‍යානචිත්තය පිහිටයි.
41 ද්විතීයධ්‍යානාදීහු කෙසේ පිහිටත්ද?	ප්‍රථමධ්‍යානචිත්තයෙන් මතෙහි ඒ ප්‍රථමධ්‍යානය ආවර්ජනවසිතාය, සමාපජ්ජනවසිතාය, වුට්ඨානවසිතාය, අධිෂ්ඨානවසිතාය, ප්‍රත්‍යවේක්ෂණවසිතාය, යනමේ පඤ්චවසිතාවන් වසීභූතකොට විතර්කාදිඖදාරික අංගයන්ගේ දුරුකිරීමෙන් විචාරාදි සූක්ෂ්මසූක්ෂ්මඅංගයන්ගේ උත්පාදයපිණිස ව්‍යායාම කරන්නාහට පිළිවෙළින් ද්විතීයධ්‍යානාදීහු (ඒ ඒ කර්මස්ථානයන්ට) සුදුසුපරිද්දෙන් පිහිටත්. *

* මෙහි පඤ්චවසිතාවනම්:–"පඤ්චසු ඣානඞ්ගෙසු එකෙකාපරිමෙණෙ උප්පන්නාවජ්ජනානන්තරං චතුපච්ජවන කතිපයභවඞ්ගතොපරං

ඉච්චෙවං පඨවීකසිණාදිසු වාවීසතිකම්මට්ඨානෙසු පටිභාගනිමිත්ත මුපලබ්භති, අවසෙසෙසු පන අප්පමඤ්ඤා සත්තපඤ්ඤත්තියං පවත්තන්ති ...... ආකාසවජ්ජිත කසිණෙසු පන යංකිඤ්චි කසිණං උග්ඝාටෙත්වා ලද්ධමාකාසං අනන්තවසෙන පරිකම්මං කරොන්තස්ස පඨමාරුප්පමප්පෙති ......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
42	කොතෙක් කර්මස්ථානයන්හි ප්‍රතිභාග නිමිත්ත ලැබේද?	මේ වුක්ත ප්‍රකාරයෙන් පඨවිකසිණාදිවූ (දසකසිණය, දසඅසුභය, කායගතාසතිය, ආනාපානසතිය, යන) දෙවිසිකර්මස්ථානයන්හි ප්‍රතිභාගනිමිත්ත ලැබෙයි
43	අප්‍රමාණ්‍යයෝ කුමක් විෂයකොට පවතිත්ද?	(අවශෙෂවූ බුද්ධානුස්මෘතිආදිවූ අටළොස්) කර්මස්ථානයන් අතුරෙහි අප්‍රමාණ්‍යයෝ සතරදෙන සත්වසඞ්ඛ්‍යාත ප්‍රඥප්තියවිෂය කොට පවතී.
44	ආකාසානඤ්චායතනයහෙවත් ප්‍රථමාරූප්‍ය විඥානය කෙසේ පිහිටාද?	ආකාසකසිණය හැර ඉතිරි (නව)කසිණයන්හි (පෘථිවීකසිණ ආදිවූ) යම්කිසි කසිණයක් උගුළුවා ලබනලද කිසුණු ඉතුළු ආකාශය අනන්තවශයෙන් හෙවත් "අනන්තො ආකාසො" කියා ආකාශය අරභයා පිරිකම් කරන්නාහට (එම ආරම්මණවිෂය කොට ආකාසානඤ්චායතන සඞ්ඛ්‍යාත) ප්‍රථමාරූප්‍යවිඥානය පිහිටයි

අගන්ත්වා අපරාපරං ඣානඞ්ගාවජ්ජන සමත්ථතා ආවජ්ජනවසිතා නාම"=විතර්කාදිපඤ්චධ්‍යානාඞ්ගයන් අතුරෙහි එකිඑකී අරමුණෙහි කළපන්නාවූ ආවර්ජනචිත්තයට ඉක්බිති ජවන්සතරපස්දෙනෙකු ගෙනද භවාඞ්ගසිත්කීපයක්හු මත්තනටනොගෙස් නැවත නැවත ධ්‍යානාඞ්ගයන් ආවර්ජනාකරන්නට සමර්ථබව ආවර්ජනවසිතා නම්වේ.

"සමාපජ්ජිතුකාමතානන්තරං කතිපයභවඞ්ගතොපරං අගන්ත්වා උප්පන්නාවජ්ජනානන්තරං සමාපජ්ජිතුං සමත්ථතා සමාපජ්ජනවසිතා නාම"

ධ්‍යානයට සමවදිනු කැමතිසිතට ඉක්බිතිව භවාඞ්ගසිත් කීපයකින් මත්තනටනොගොස් උපන් ආවර්ජනසිතට අනතුරුව සැවදනට සමර්ථබව සමාපජ්ජනවසිතා නම් වේ

"සෙතුම්හි සීඝසොතාය නදියා ඔඝං භවඞ්ගං උපච්ඡින්දිත්වා යථාපරිච්ඡින්නකාලං ඣානං ඨපෙතුං සමත්ථතා භවඞ්ගපාතතො රක්ඛණයොග්‍යතා අධිට්ඨානවසිතා නාම"

සැඩපහරඇති නදිශ්‍රොතය රඳවාසිටිනෙයක් මෙන් භවාඞ්ගවේගය සිඳ පිරිසිඳිනුකල් වසයෙන්ධ්‍යානචිත්තයපිහිටුවන්නට සමර්ථබව හෙවත් භවාඞ්ගපාතයෙන් රක්ෂාකරන්නට යොග්‍යබව අධිෂ්ඨානවසිතා නම් වේ.

"පච්චවෙක්ඛණවසිතා පන ආවජ්ජනවසිතායෙව සිද්ධා—ආවජ්ජනානන්තර ජවනානෙව හි පච්චවෙක්ඛණ ජවනානි නාම"=ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා වසිතාතොමෝ වනාහි ආවර්ජනවසිතාවෙන්ම සිද්ධවූයේ=ආවර්ජනයට ඉක්බිති ජවනයෝම ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාජවනයෝනම් වෙති.

තමේව පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං අනන්තවසෙන පරිකම්මං කරොන්තස්ස දුතියාරුප්පමප්පෙති, තමේව පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණාභාවමත්තං නත්ථි කිඤ්චීති පරිකම්මං කරොන්තස්ස තතියාරුප්පමප්පෙති, තතියාරුප්පං සන්තමෙතං පණීතමෙතන්ති පරිකම්මං කරොන්තස්ස චතුත්ථාරුප්පමප්පෙති.— අවසෙසෙසු ච දසසු කම්මට්ඨානෙසු බුද්ධගුණාදිකමාරම්මණමාරබ්භ පරිකම්මං කත්වා තස්මිං නිමිත්තෙ සාධුකමුග්ගහිතෙ තත්ථෙව පරිකම්මඤ්ච සමාධීයති, උපචාරො ච සම්පජ්ජති.— අභිඤ්ඤාවසෙන පවත්තමානම්පන රූපාවචරපඤ්චමජ්ඣානං අභිඤ්ඤාපාදකපඤ්චමජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා අධිට්ඨෙය්‍යාදිකමාවජ්ජිත්වා පරිකම්මං කරොන්තස්ස රූපාදීසු ආලම්බණෙසු යථාරහමප්පෙති..—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
45	විඤ්ඤාණඤ්චායතනය හෙවත් විතීයාරූප්‍ය විඥානය කෙසේ පිහිටාද?	ප්‍රථමාරූප්‍යවිඥානය අනන්තවශයෙන් පරිකර්මකරන්නාහට හෙවත් "අනන්තං විඤ්ඤාණං=අනන්තං විඤ්ඤාණං"යි භාවනාකරන්නාහට විඤ්ඤාණඤ්චායතනයයි කියනලද විතීයාරූප්‍යවිඥානය පිහිටයි.
46	ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය හෙවත් තෘතීයාරූප්‍ය විඥානය කෙසේපිහිටාද?	ප්‍රථමාරූප්‍යවිඥානයාගේ අභාවයවනාහි "නත්ථි කිඤ්චි, නත්ථි කිඤ්චි"යි භාවනාකරන්නාහට ආකිඤ්චඤ්ඤායතනයයි කියනලද තෘතීයාරූප්‍යවිඥානය පිහිටයි
47	නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය හෙවත් චතුර්ථාරූප්‍යවිඥානය කෙසේ පිහිටාද?	"සන්තමෙතං පණීතමෙතං"—යි භාවනාකරන්නාහට චතුර්ථාරූප්‍ය විඥානය පිහිටයි.
48	බුද්ධානුස්මෘති ආදි දශකර්මස්ථානයන්හි කුමනසමාධියෙක් උපදීද?	අර්පණාඵලවත්නාවූ සමතිස් කර්මස්ථානයන්ගෙන් අවශේෂවූ බුද්ධානුස්මෘති ආදි දශකර්මස්ථානයන්හි බුද්ධගුණාදිවූ අරමුණු අරභයා භාවනාකොට ඒබුද්ධගුණාදිවූ නිමිති චනාකොට සිහින් උගත්කල්හි බුද්ධගුණාදි අරමුණෙහි ම පරිකර්මය මනාකොට පිහිටයි උපචාරසමාධියද උපදී.
49	පඤ්චාභිඥාවෝ කෙසේපිහිටද්ද?	ලෞකිකපඤ්චාභිඥ වශයෙන් පවත්නාවූ රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යානයවනාහි අභිඥාපාදකවූ පඤ්චමධ්‍යානයෙන් නැගීසිට අධිෂ්ඨානචෘාදිය ආවර්ජනාකොට භාවනාකරන්නාහට රූපාදි ආරම්මණයන්හි ඒ ඒපරිකර්මයට අනුරූපපරිච්ඡෙදෙන් පිහිටයි.*

* ඍද්ධිවිධඥානයට පරිකර්මකාලයෙහි සත්‍යාදිකුමාරරූපාදියද. එසේම දිව්‍යශ්‍රොත්‍රයට ස්ථූලසූක්ෂමභෙද ශබ්දයද, චෙතොපරියඥාණයට පරහෘදය ගතවර්ණදර්ශනයන් සරාගාදිභෙද චිත්තයද,

අභිඤ්ඤා ච නාම—

ඉද්ධිවිධං දිබ්බසොතං පරචිත්තවිජානනා
පුබ්බෙනිවාසානුස්සති දිබ්බචක්ඛූති පඤ්චධා—

අයමෙත්ථ ගොචරභෙදො—

නිට්ඨිතො ච සමථකම්මට්ඨානනයො—

විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ පන සීලවිසුද්ධි, චිත්තවිසුද්ධි, දිට්ඨිවිසුද්ධි, කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි, මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි, ඤාණදස්සනවිසුද්ධි චෙති, සත්තවිධෙන විසුද්ධිසඞ්ගහො— අනිච්චලක්ඛණං, දුක්ඛලක්ඛණං, අනත්තලක්ඛණඤ්චෙති තීණි ලක්ඛණානි, අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා චෙති තිස්සො අනුපස්සනා—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
50	අභිඥාව කොතෙක් ප්‍රකාරද?	අධිෂ්ඨානාදී සෘද්ධිප්‍රභේද ඇති සෘද්ධිවිධය දිව්‍යශ්‍රොත්‍රය, පරචිත්තවිජානනය, පූර්වෙනිවාසානුස්මෘතිය, දිව්‍යචක්ෂුසයයි, ලෞකික අභිඥාව පස්ප්‍රකාරයි.
51	ගොචරභෙදය යනු කුමක්ද?	අභිඥාවන්ගේ ආලම්බනභෙදය ගොචරභෙදයයි.
52	විශුද්ධිහු කොතෙක්ද?	ශීලවිශුද්ධිය, චිත්තවිශුද්ධිය, දෘෂ්ටිවිශුද්ධිය, කාංක්ෂාවිතරණවිශුද්ධිය, මාර්ගාමාර්ගඥානදර්ශනවිශුද්ධිය, ප්‍රතිපදාඥානදර්ශන විශුද්ධිය, ඥානදර්ශනවිශුද්ධියයි, කියා විශුද්ධිහු සතෙකි.
53	ලක්ෂණයෝ කොතෙක්ද?	අනිත්‍යලක්ෂණය, දුඃඛලක්ෂණය, අනාත්මලක්ෂණයයි, ලක්ෂණ තුනෙකි. *
54	අනුපස්සනාවෝ කොතෙක්ද?	අනිච්චානුපස්සනාය, දුක්ඛානුපස්සනාය, අනත්තානුපස්සනායයි, අනුපස්සනාවෝ තුනෙකි.

පූර්වෙනිවාසානුස්මෘතිඥානයට චුත්චිත්තාදිභෙදවූ පෙරවිසූ ස්කන්ධපිළිවෙළද, දිව්‍යචක්ෂුසට ආලොකපැතිරි තැනට පැමිණි රූපයද, යථාක්‍රමයෙන් ආවර්ජනාකරන්නාහු ඒ ඒ අභිඥාවන්ට පැමිණෙන බැව් කියනලදි.

* "අනිච්චතා එව ලක්ඛණං අනිච්චලක්ඛණං" අනිත්‍යබවම ලක්ෂණවූයේ අනිත්‍යලක්ෂණයි ඉපදනැසීමයි "උදයබ්බයපටිපීළන ස. ඞ්ඛාතදුක්ඛභාවො ච ලක්ඛණන්ති දුක්ඛලක්ඛණං" ඉපදීම නැසීම දෙකින් පෙළෙනයයි කියනලද දුක්බවම ලක්ෂණකොට ඇත්තේ දුඃඛලක්ෂණයි "පරපරිකප්පිතස්ස අත්තනො අභාවො අනත්තතා තදෙව ලක්ඛණන්ති අනත්තලක්ඛණං"—පරසමයවාදීන් විසින් කල්පනාකරණලද ආත්මයක්හුගේ නොවීම අනාත්මබවනම් වේ. එම අනාත්මබවම ලක්ෂණකොට ඇත්තේ අනාත්මලක්ෂණයි. තමාවශයෙහි නොපැවැත්මයි.

සම්මසනඤාණං, උදයබ්බයඤාණං, භඞ්ගඤාණං, භයඤාණං, ආදීනවඤාණං, නිබ්බිදාඤාණං, මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණං, පටිසඞ්ඛාඤාණං, සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං, අනුලොමඤාණං චෙති දසවිපස්සනාඤාණානි — සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො අනිමිත්තො විමොක්ඛො අප්පණිහිතො විමොක්ඛො චෙති තයො විමොක්ඛා —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
55	විදර්ශනාඥානයෝ කොතෙක්ද,	සන්මර්ශනඥානය,1 උදයව්‍යයඥානය,2 භඞ්ගඥානය,3 භයඥානය,4 ආදීනවඥානය,5 නිබ්බිදාඥානය,6 මුඤ්චිතුකම්‍යතාඥානය,7 පටිසඞ්ඛාඥානය,8 සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඥානය,9 අනුලොමඥානය,10යි විදර්ශනාඥානයෝ දශයෙකි
56	විමොක්ෂයෝ කොතෙක්ද?	සුඤ්ඤතවිමොක්ඛය, අනිමිත්තවිමොක්ඛය, අප්පණිහිතවිමොක්ඛයයි, විමොක්ෂයෝ තුනෙකි. *

(1) ස්කන්ධාදීන්ගේ කලාපහෙයින් සන්මර්ශනවශයෙන් පැවති ඥානය සන්මර්ශනඥානයයි.

(2) ඉපදීම බිඳීම නැවත නැවත බැලීම්වශයෙන් පැවතිඥානය උදයව්‍යයඥානයයි.

(3) උත්පත්තියහැර නැසීමෙහි පැවතිඥානය භඞ්ගඥානයයි.

(4) සංස්කාරයන් භයහෙයින් අනුවබැලීම්වශයෙන් පැවතිඥානය භයඥානයයි.

(5) දක්නාලද භය ඇත්තවුන්ගේ ආදීනවහෙයින් දර්ශනවශයෙන් පැවතිඥානය ආදීනවඥානයයි.

(6) දක්නාලද ආදීනවයන් ඇත්තවුන් කෙරෙහි උත්කණ්ඨිතවශයෙන් පැවතිඥානය නිබ්බිදාඥානයයි.

(7) උත්කණ්ඨිතව සංස්කාරයන්කෙරෙන් මිදෙනු කැමතිබැවි වශයෙන් පැවති ඥානය මුඤ්චිතුකම්‍යතා ඥානයයි.

(8) මිදීමට උපාය දැනගැණීම පිණිස නැවත නැවත සංස්කාරයන්ගේ පරිග්‍රහ(නුවණින්ගැණීම)වශයෙන් පැවතිඥානය පටිසඞ්ඛා ඥානයයි.

(9) දක්නාලද සංස්කාරධර්මයන් කෙරෙහි භය ආලයදෙකින් වැලකීම් වශයෙන් මධ්‍යස්ථවපැවතිඥානය සංස්කාරොපෙක්ෂාඥානයයි.

(10) පළමු නවවිධඥානයන්ගේ කටයුතු සිඞිය පිණිසද මතුසත්තිස් බොධිපාක්ෂිකධර්මයන්ගේ නිෂ්පත්තිය පිණිසද අනුකූලව පැවතිඥානය අනුලොමඥානයයි.

* සුඤ්ඤතවිමොක්ෂාදිය මෙසේයි="අත්තසුඤ්ඤතාය සුඤ්ඤතො,,= ආත්මයාගේ ශූන්‍යත්වයෙන් සුඤ්ඤතා නම් වේ="සංයොජනාදීහි විමුච්චනටෙඨන විමොක්ඛො" (කාමරාගාදිවූ) සංයොජනයන්කෙරෙන් මිදෙනඅර්ථයෙන් විමොක්ෂයි="නිච්චනිමිත්තාදිනො අභාවතො අනිමිත්තො"=නිත්‍යනිමිත්තාදියගේ අභාවහෙයින් අනිමිත්තනම්වේ "පණිහිතස්ස තණ්හාපණිධිස්ස අභාවතො අප්පණිහිතො"=ප්‍රණිහිත තෘෂ්ණාප්‍රණිධියගේ අභාවහෙයින් අප්‍රණිහිතනම් වේ.

සුඤ්ඤතානුපස්සනා, අනිමිත්තානුපස්සනා, අප්පණිහිතානුපස්සනා චෙති තීණිවිමොක්ඛමුඛානි ච වෙදිතබ්බානි — කථං පාතිමොක්ඛ සංවරසීලං, ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං, ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං, පච්චයසන්නිස්සිත සීලං චෙති චතුපාරිසුද්ධිසීලං සීලවිසුද්ධිනාම — උපචාරසමාධි, අප්ප නාසමාධි චෙති දුවිධොපිසමාධි චිත්තවිසුද්ධිනාම — ලක්ඛණරසපච්චු පට්ඨාන පදට්ඨානවසෙන නාමරූපපරිග්ගහො දිට්ඨිවිසුද්ධිනාම — තෙසමෙව ච නාමරූපානං පච්චයපරිග්ගහො කඞ්ඛාවිතරණ විසුද්ධිනාම

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
57 විමොක්ෂමුඛ යෝ කොතෙක්ද,	ශූන්‍යතානුපස්සනාය, අනිච්චානුපස්සනාය, අප්පණිහිතානුපස්සනායයි විමොක්ෂමුඛ * තුනෙකි.
58 සීලවිශුද්ධිය නම් කුමක්ද?	ප්‍රාතිමොක්ෂසංවරශීලය, ඉන්ද්‍රියසංවරශීලය, ආජීවපාරිශුද්ධිශීලය, ප්‍රත්‍යය සන්නිශ්‍රිතශීලය, යන චතුපාරිශුද්ධිශීලය, සීලවිශුද්ධිනම්වේ.
59 චිත්තවිශුද්ධිය නම් කුමක්ද?	කාමාවචරසමාධිසඞ්ඛ්‍යාත උපචාර සමාධිද, රූපාවචරධ්‍යානසඞ්ඛ්‍යාත අර්පණාසමාධිද, යන ද්විප්‍රකාරසමාධිය චිත්තවිසුද්ධිනම්වේ. †
60 දෘෂ්ටිවිශුද්ධිය නම් කුමක්ද?	ලක්ෂණරසප්‍රත්‍යුපස්ථාන පදස්ථානවශයෙන් ‡ නාමරූපයන්ගේ පිරිසිඳ දැනගැනීම දෘෂ්ටිවිශුද්ධිනම්වේ. ||
61 කඞ්ඛාවිතරණ විශුද්ධිය නම් කුමක්ද?	ත්‍රෛභූමික ඒ නාමරූපයන්ගේම (අවිද්‍යාතෘෂ්ණාදිවූ) ප්‍රත්‍යයන්ගේ පරිග්‍රහය කඞ්ඛාවිතරණ විසුද්ධිනම්වේ ¶.

* "විමොක්ඛස්ස මුඛානි ද්වාරානි විමොක්ඛමුඛානි" නිර්වාණයට මුඛසඞ්ඛ්‍යාත ද්වාරවූවාහු විමොක්ෂමුඛයෝයි.

† "චිත්තස්සනීවරණමල විසොධනතො චිත්තවිසුද්ධිනාම"—චිත්තයාගේ නීවරණසඞ්ඛ්‍යාත මලවිසොධනය කරණහෙයින් චිත්තවිසුද්ධිනම් වේ.

‡ "ධම්මානං සාමඤ්ඤසභාවොලක්ඛණං=කිච්චසම්පත්තියොරසො=උපට්ඨානාකාරො ඵලඤ්ච පච්චුපට්ඨානං"=ධර්මයන්ගේ සාමාන්‍යස්වභාවලක්ෂණයයි—කෘත්‍යසම්පත්තිහුරසයයි—උපස්ථානාකාරයද ඵලයද ප්‍රත්‍යුපස්ථානයයි.

|| "නාමරූපතො අඤ්ඤස්ස අත්තානාභාවීති දස්සනතොඅත්තදිට්ඨිමල විසොධනතො දිට්ඨිවිසුද්ධිනාම"=නාමරූහැර අන්අත්බැවක් නැත්තේයයි දක්නාහැවින් ආත්මදෘෂ්ටිමලවිශොධනය කරණහෙයින් දෘෂ්ටිවිශුද්ධිනම්වේ

¶ "අහොසිං නුඛො අහං අතීතමද්ධානං" යනාදි සොළොස්විධවූද— "සත්ථරිකඞ්ඛති"=යනාදි අෂ්ටවිධවූද විචිකිත්සාවන්ගේ දුරුකිරීමද කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධිනම්වේ.

තතොපරං පන තථා පරිග්ගහිතෙසු සප්පච්චයෙසු තෙභූමක සඞ්ඛාරෙසු අතීතාදිභෙදභින්නෙසු ඛන්ධාදිනයමාරබ්භ කලාපවසෙන සංඛිපිත්වා අනිච්චං ඛයට්ඨෙන දුක්ඛං භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති අද්ධානවසෙන සන්තතිවසෙන ඛණවසෙනවා සම්මසනඤාණෙන ලක්ඛණත්තයං සම්මසන්තස්ස තෙස්වෙව පච්චයවසෙන ඛණවසෙන ච උදයබ්බයඤාණෙන උදයබ්බයං සමනුපස්සන්තස්ස ච—

ඔභාසො පීති පස්සද්ධි, අධිමොක්ඛො ච පග්ගහො,
සුඛං ඤාණමුපට්ඨානමුපෙක්ඛා ච නිකන්ති චෙති—

ඔභාසාදිපටික්කිලෙස පරිබන්ධ පරිග්ගහවසෙන මග්ගාමග්ග ලක්ඛණවවත්ථානං මග්ගාමග්ගඤාණදස්සන විසුද්ධිනාම—

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
62 මාර්ගාමාර්ගඥාන දර්ශන විශුද්ධිය යනු කුමක්ද?	කඞ්ඛාවිතරණ විසුද්ධියෙන් මතු එසේ පරිග්‍රහ කරණලද අතීතාදිභේදයෙන් බිඳුනාවූ * (අවිද්‍යාදි)ප්‍රත්‍යය සහිතවූ ත්‍රෛභූමික සංස්කාරයන් කෙරෙහි ස්කන්ධආයතනාදිනය අරගෙන කලාප වශයෙන් හකුළුවා ක්ෂයාර්ථයෙන් අනිත්‍යය භයාර්ථයෙන් දුක්ඛය, අසාරකාර්ථයෙන් අනාත්මයයිද (අතීතාදි) කාලවශයෙන්ද(රූපාරූප) සන්තතිවශයෙන්ද ක්ෂණවශයෙන්ද(කලාප)සම්මර්ශනඥානයෙන් අනිත්‍යාදි ලක්ෂණත්‍රය සම්මර්ශනයකරන්නාහටද ඒ නාමරූපයන්හිම අවිද්‍යාදි ප්‍රත්‍යයවශයෙන්ද(නිර්වෘත්තිවිපරිණාම)ක්ෂණවශයෙන්ද උදයව්‍යයදක්නා නුවණින් උදයව්‍යය අනුවදක්නාහට සිරුරෙන් නිකුත් ආලෝකයද (පඤ්චවිධ)ප්‍රීතියද (ද්විප්‍රකාරවූ)ප්‍රශ්‍රබ්ධියද අධිමොක්ෂයද වීර්‍ය්‍යසඞ්ඛ්‍යාත පරිග්‍රහයද (කායිකචෛතසිකවූ) සුවද(විදර්ශනා ඥානයද ස්මෘතියද උපේක්ෂාවද නිකන්තියද † යන ආලෝකාදි විදර්ශනා උපක්ලේශයන් මාර්ගයම සතුරුහයි(ඥානයෙන්)පරිග්‍රහවශයෙන් මාර්ගලක්ෂණ ව්‍යවස්ථාකිරීම මාර්ගාමාර්ගඥාන දර්ශන විශුද්ධිනම්වේ.

* "යංකිඤ්චි රූපං අතීතානාගත පච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා"— යනාදිනයවශයෙන් එකාදශප්‍රකාරයෙන්වූ බිඳීම කියනලදී.

† "ඔභාසාදිසු උප්පන්නෙසු න වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරූපො ඔභාසො උප්පන්නපුබ්බොති ආදිනා නයෙන තත්ථ ආලයං කුරුමානා සුඛුමතණ්හා රූපං නිකන්තීති"—ආලෝකය උපන්කල්හි එකාන්තයෙන් මට මින් පෙර මෙබඳු ආලෝක යක් නූපන් වීරුය යනාදික්‍රමයෙන් එහි ආලයකරණුලබන්නාවූ සූක්ෂ්මතෘෂ්ණාස්වරූපය නිකාන්තියයි කියනලදී.

තථා පරිබන්ධ විමුත්තස්ස පන තස්ස උදයබ්බයඤාණතො පට්ඨායානුලොමං තිලක්ඛණං විපස්සනා පරම්පරාය පටිපජ්ජන්තස්ස නව විපස්සනාඤාණානි පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි නාම ...... තස්සෙවං පටිපජ්ජන්තස්ස පන විපස්සනා පරිපාකමාගම්ම ඉදානි අප්පනා උප්පජ්ජිස්සතීති භවඞ්ගං වොච්ඡින්දිත්වා උප්පන්නමනොද්වාරාවජ්ජනානන්තරං ද්වෙතීණි විපස්සනා චිත්තානි යංකිඤ්චි අනිච්චාදිලක්ඛණමාරබ්භ පරිකම්මොපචාරානුලොම නාමෙන පවත්තන්ති යා සිඛාප්පත්තා සා සානුලොමා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනාති පවුච්චති ......

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
63	ප්‍රතිපද ඥාන දර්ශනවිශුද්ධිය යනු කුමක්ද?	(උපක්ලෙශ සඞ්ඛ්‍යාතවූ සතුරු ධර්මයන්ගෙන් මිදුනාවූ උදයව්‍යයඥානයෙහි පටන් සත්‍යානුලෝමඥානයදක්වා ත්‍රිලක්ෂණවිදර්ශනා පරම්පරාවෙන් පිළිපදින්නාහට උදයව්‍යයාදිවූ) නවවිදර්ශනාඥානයෝ ‡ප්‍රතිපදාඥානදර්ශන විශුද්ධිනම්වේ.
64	අර්පණාඉපදීමට ප්‍රථමවූ විදර්ශනා චිත්තයෝ කවර නමින් පවතිත්ද?	(මෙසේ භාවනාකරන්නාවූ ඒ යෝගීහට විදර්ශනාව මිහිකිරීමට පැමිණ දැන් අර්පණා උපදීයයි)(කියයුතුකල්හි භවාඞ්ගසන්තතිය සිඳගෙණ උපන් මනොද්වාරාවර්ජනයට ඉක්බිතිව දෙතුන් විදර්ශනා සිත්හෙකෙනෙක් යම්කිසි අනිත්‍යාදි ලක්ෂණයක් අරභයා)පරිකර්ම උපචාර අනුලොම් යන නාමයෙන් ව්‍යවහාරකරත්.
65	අර්පණාඉපදීමට ප්‍රථමවූ විදර්ශනාවන්ට කෙබදු නම්කියත්ද?	යම් විදර්ශනාවක් මුදුන්පත්හෙයින් සිඛාප්‍රාප්තවිදර්ශනායයිද අනුලොමඥාණ සහිතබැවින් සානුලොමයයිද (සංස්කාරයන්කෙරෙන් උදාසීනබැවින්) සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනායයිද (අපායාදිදුකින්ද සංස්කාරනිමිත්තෙන්ද නගනහෙයින්)වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනායයිද මෙබඳු නම්කියත්.

* උදයව්‍යය පිරිසිඳදක්නාහට උදයබ්බයඤාණයද උදයහැර භඞ්ගමාත්‍රයක්ම බලන්නාහට භඞ්ගඤාණයද භඞ්ගවශයෙන් දක්නාහට හුනුස්න්දවන අඟුරුවලක්මැනිසෙයින් භයඤාණයද, භයදක්නාහට ගිණිගත්ගෙයක්මෙන් ආදිනවඤාණයද, දක්නාලදආදිනව ඇත්තාහට උත්කණ්ඨිතවශයෙන්පැවති නිබ්බිදාඤාණයද, උත්කණ්ඨිතයාහට දැලින්මිදෙනුකැමතිමසෙකුමෙසයින් මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණයද, මිදෙනුකැමත්තාහට දක්නාලද ආදීනවයන්හිඅනිත්‍යාදිවශයෙන් නැවත නැවත පරීක්ෂාකරමින් උපදනාපටිසඞ්ඛාඤාණයද, ඒඤාණයඇත්තාහට සංස්කාරයන්හි මැදහත්ව උපදනාසඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණයද, ඒ ඤාණඇත්තාහට අනිත්‍යාදියහෙතුකොට යටකියනලද අෂ්ටවිධඥානයන්වද මතුමාර්ගක්ෂණයෙහි පැමිණියයුතු සත්තිස්බොධිපාක්ෂිකධර්මයන්වද අනුකූලහෙයින් අනුලොමඥානයද යනමේ නවඤාණයෝ නවවිදර්ශනාඥානයෝයි.

තතො පරං ගොත්‍රභුචිත්තං නිබ්බානමාලම්බිත්වා පුථුජ්ජන ගොත්තමභිභවන්තං අරියගොත්තමභිසම්භොන්තඤ්ච පවත්තති—තස්සානන්තරමෙව මග්ගො දුක්ඛසච්චං පරිජානන්තො සමුදයසච්චං පජහන්තො නිරොධසච්චං සච්ඡිකරොන්තො මග්ගසච්චං භාවනාවසෙන අප්පනාවීථිමොතරති—තතො පරං ද්වෙ තීණි ඵල චිත්තානි පවත්තිත්වා භවඞ්ගපාතොව හොති—පුන භවඞ්ගං වොච්ඡින්දිත්වා පච්චවෙක්ඛණඤාණානි පවත්තන්ති—

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
67	ගොත්‍රභූචිත්තය කෙසේ පවතී ද?	අනුලොමචිත්තයෙන් මත්තෙහි නිවන් අරමුණුකොට පෘථග්ජනව්‍යවහාරය ඉක්මවමින් ආර්‍ය්‍යව්‍යවහාරයට පමුණුවමින් ගොත්‍රභූනම්වූ විදර්ශනා චිත්තය පවතී.
68	මාර්ගචිත්තය තෙමේ කෙසේ අර්පණාවට බසීද?	ගොත්‍රභූචිත්තයට අනතුරුවම මාර්ගචිත්තය තෙමේ දුඃඛසත්‍යය ප්‍රතිවෙධ වශයෙන් දකිමින් දුක්ඉපදීමට හෙතුවූ සමුදයසත්‍යය දුරුකෙරෙමින් නිරොධසත්‍යය ප්‍රත්‍යක්‍ෂකරමින් මාර්ගසත්‍යය වැඩීම් වශයෙන් අර්පණාවීථියට බසී. *
69	මාර්ගචිත්තයට ඉක්බිති කුමක්පැවත භවාඞ්ගපාතයවේද?	මාර්ගචිත්තයෙන් මතුඵලසිත් දෙදෙනෙක් හෝ තිදෙනෙක්හෝ පැවත ඉක්බිති භවාඞ්ගපාතයම වේ
70	භවාඞ්ගපාතයට ඉක්බිති කුමක්හු පවතිත්ද?	භවාඞ්ගසන්තතිය සිඳ මාර්ගඵලවිෂයකොට ඇති ප්‍රත්‍යවෙක්‍ෂා ඥානයෝ පවතිත්.

* අර්පණාවීථියට ඇතුළත්යට නොදක්වූ සංස්ථානාක්‍ෂරමෙසේයි. ප=පරිකර්මය;=උ=උපචාරය; නු=අනුලොමය,ගො=ගොත්‍රභූය, ගග=මග්ගචිත්තය, ඵ=ඵලචිත්තය, වො=වොදනය යන මොහුයි.

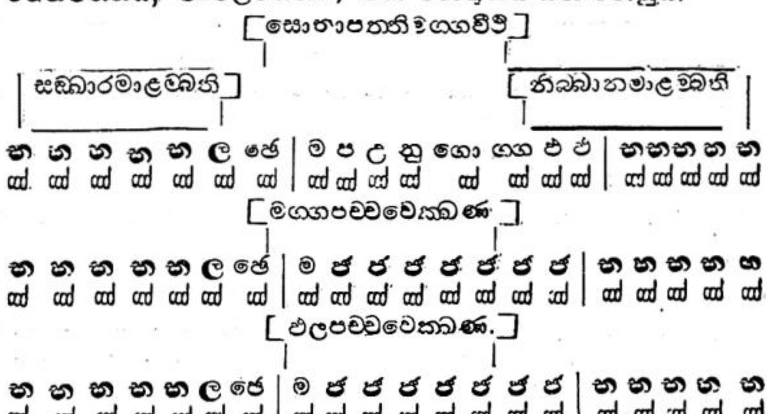

මග්ගං ඵලඤ්ච නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛති පණ්ඩිතො
හීනෙ කිලෙසෙ සෙසෙ ච පච්චවෙක්ඛති වා නවා ......
ඡබ්බිසුද්ධිකමෙනෙවං භාවෙතබ්බො චතුබ්බිධො
ඤාණදස්සනවිසුද්ධි නාම මග්ගො පවුච්චති ......
අයමෙත්ථ විසුද්ධිභෙදො ......

ප්‍රශ්න.	උත්තර.
71 ප්‍රාඥවූ ආර්‍ය්‍යශ්‍රාවක තෙමේ කුමක් ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කෙරේද?	පණ්ඩිතවූ ආර්‍ය්‍යශ්‍රාවකතෙමේ (මෙනම් මාර්ගයකින් ආමියි) මාර්ගයද (මෙනම් අනුසසක් ලබනලද්දැයි ඵලයද (මෙනම් ධර්මයක් ප්‍රත්‍යක්ෂ කරණලද්දැයි) නිර්වාණයද ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කෙරෙයි. *
72 කෙලශ ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාව කෙසේද?	(මාර්ගයෙන්) ප්‍රහීනකරණලද කෙලශයද අප්‍රහීණවූ අවශෙෂ කෙලශයද ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාකිරීම කෙලශ ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා නම්වේ තෙද ඇතම් ශෛක්ෂයෙක් ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා නොකෙරෙයි.
73 ඥානදර්ශනවිශුද්ධි යයනු කුමක්ද?	ශීලවිශුද්ධි ආදී ෂඩ්විශුද්ධීන්ගේ අනුක්‍රමයෙන් වැඩියයුතුවූ ශ්‍රොතාපත්‍යාදිවූ චතුර්විධ මාර්ගයතෙමේ ඥානදර්ශන විශුද්ධියයි කියනලදී.

---

* ඵලසමාපත්තියෙන් නැගී ඒ ඵලයා නිවන්පසක් කිරිමද මාර්ග නිර්වාණ ප්‍රත්‍යවෙක්ෂීය වීථිවය වෙති=මෙම නයින් ශකෘදගාමි මාර්ග ඵලාදි වීථිද දතයුතු=ගොත්‍රභූ නැත්තෙන් වොදානයගැන්මද රහත් හට අවශෙෂකෙලශ ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාවක් නැතිබවද වෙනසී.

[නිබ්බාණ පච්චවෙක්ඛණ]

භ භ භ භ භ ල ඡෙ | ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ | භ භ භ භ භ
ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ්

[පහීනකිලෙස පච්චවෙක්ඛණ]

භ භ භ භ භ ල ඡෙ | ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ | භ භ භ භ භ
ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ්

[සෙසකිලෙස පච්චවෙක්ඛණ.]

භ භ භ භ භ ල ඡෙ | ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ | භ භ භ භ භ
ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ්

[සොතාපත්තිඵල සමාපත්ති.]

[සඞ්ඛාරමාලම්බති.] [නිබ්බාණමාලම්බති.]

භ භ භ ල ඡෙ | ම නු නු නු නු | ඵ ඵ ඵ ඵ ඵ ඵ ඵ | භ භ භ
ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් ඟ් | ඟ් ඟ් ඟ්

ති. අනත්තානුපස්සනා අත්තාභිනිවෙසං මුඤ්චන්තී, සුඤ්ඤතානුපස්සනා නාම විමොක්ඛමුඛං හොති, අනිච්චානුපස්සනා විපල්ලාසනිමිත්තං මුඤ්චන්තී අනිමිත්තානුපස්සනා නාම විමොක්ඛමුඛං හොති, දුක්ඛානුපස්සනා තණ්හාපණිධිං මුඤ්චන්තී, අප්පණිහිතානුපස්සනා නාම විමොක්ඛමුඛං හොති. තස්මා යදි වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනා අනත්තතො විපස්සති සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො නාම හොති මග්ගො, යදි අනිච්චතො විපස්සති අනිමිත්තො විමොක්ඛො නාම, යදි දුක්ඛතො විපස්සති අප්පණිහිතො විමොක්ඛො නාමාති ච මග්ගො විපස්සනාගමනවසෙන තීණි නාමානි ලභති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
74	සුඤ්ඤතානුපස්සනා විමොක්ඛමුඛය යනු කුමක්ද?	අනාත්මයයි පැවති අනත්තානුපස්සනාතොමෝ ආත්මාභිනිවේශය යන දෘෂ්ටිග්‍රහණය හරින්නී ආත්මය ශූන්‍ය වශයෙන් දක්නාහෙයින් සුඤ්ඤතානුපස්සනානම්වූ විමොක්ෂමුඛය වේ.
75	අනිමිත්තානුපස්සනා විමොක්ෂමුඛය යනු කුමක්ද?	සංස්කාරයන් කෙරෙහි අනිත්‍යයයි පැවති අනුපස්සනාතොමෝ අනිත්‍යයෙහි නිත්‍යයයි පැවති විපර්යාස නිමිත්ත හරින්නී අනිමිත්තානුපස්සනා නම්වූ විමොක්ෂමුඛය වේ.
76	අප්‍රණිහිතානුපස්සනා විමොක්ෂමුඛය යනු කුමක්ද?	දුඃඛයයි පැවති අනුපස්සනාතොමෝ "එතං මම එතං සුඛං" යනාදි නයින් පැවති කාමභව තෘෂ්ණා සඞ්ඛ්‍යාතවූ ප්‍රණිධිය හරින්නී අප්පණිහිතානුපස්සනා නම්වූ විමොක්ෂමුඛය වේ
77	සුඤ්ඤත විමොක්ෂ මාර්ගය යනුකුමක්ද?	(වෘත්තදුඃඛයෙන් නැගෙණහෙයින්) ව්‍යුත්ථානගාමිණී නම්වූ විදර්ශනාතොමෝ ඉදින් අනාත්මහෙයින් විදර්ශනාකෙරේද එහෙයින් මාර්ගයතෙම සුඤ්ඤත විමොක්ඛ නම් වේ.
78	අනිමිත්ත විමොක්ෂ මාර්ගය යනුකුමක්ද?	(ඉදින් ව්‍යුත්ථානගාමිණී විපස්සනාතොමෝ අනිත්‍යහෙයින් විදර්ශනාකෙරේද මාර්ගයතෙම අනිමිත්ත විමොක්ෂ නම් වේ.
79	අප්‍රණිහිතවිමොක්ෂ මාර්ගය යනුකුමක්ද?	ඉදින් ව්‍යුත්ථානගාමිණී විපස්සනාතොමෝ දුක්හෙයින් විදර්ශනාකෙරේද (එකල්හි) මාර්ගයතෙම (විදර්ශනාගමන වශයෙන්) අප්‍රණිහිත විමොක්ෂනම්වේ.
80	මාර්ගතෙමේ කොබඳු නම් ලබාද?	විදර්ශනාගමනවශයෙන් සුඤ්ඤත විමොක්ඛය අනිමිත්ත විමොක්ඛය අප්පණිහිත විමොක්ඛයයි තුන් නාමයන් ලබයි.

තථා ඵලස්ස මග්ගාගමනවසෙන මග්ගවීථියං, ඵලසමාපත්ති වීථියං පන යථාවුත්තනයෙන විපස්සනානං යථාසකං ඵලමුප්පජ්ජමානම්පි විපස්සනාගමනවසෙනෙව සුඤ්ඤතාදි විමොක්ඛොති වුච්චති-ආලම්බණවසෙන පන සරසවසෙනෙව නාමත්තයං සබ්බත්ථ සබ්බෙසම්පි සමමෙව-

අයමෙත්ථ විමොක්ඛභෙදො.

එත්ථ පන සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙත්වා දිට්ඨිවිචිකිච්ඡා පහානෙන පහීනාපායගමනො සත්තක්ඛත්තුපරමො සොතාපන්නො නාම හොති-

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
81	ඵලචිත්තයතෙමේ කිනම්නම්ලබාද?	මාර්ගවීථියෙහි ඵලචිත්තයතෙමේ මාර්ගගමනභාවනා වශයෙන් එසේම ශූන්‍යතවිමොක්ෂය, අනිමිත්තවිමොක්ෂය, අප්‍රණිහිතවිමොක්ෂය, යන නම් ලබයි.*
82	ඵලසමවතට සමවදනාකලැ ඵලචිත්තය තෙමේ සුඤ්ඤතාදි කවර නම්ලබාද?	ඵලසමාපත්ති වීථියෙහි වනාහි යටකියනලද (අනත්තානුපස්සනාදිවූ) ක්‍රමයෙන් විදර්ශනාකරන්නාවූ (ආර්ය්‍යපුද්ගලයන්ට තමතමාට අනුරූපවූ ඵලචිත්තය උපදනේද විදර්ශනාගමනවශයෙන්ම ශූන්‍යතාදි විමොක්ෂ නම්ලබන්නේයයි කියනුලැබේ. †
83	සුඤ්ඤතාදී නම් කෙසේ ලැබේද?	විදර්ශනා ආරම්මණයන්ගේ වශයෙනද මාර්ගයාගේ කෘත්‍යවශයෙන්ද ශූන්‍යතාදිනාමත්‍රය සියලුමාර්ගඵල සමාපත්ති වීථි අතුරෙහි සියලුමමාර්ගඵලයන්ට සමානවම ලැබෙයි.
84	කෙසේ සොතාපන්න වේද?	(ෂඩ්විශුද්ධික්‍රමයෙන්) සෝවාන්මාර්ගයවූ දෘෂ්ටිවිචිකිත්සා සම්ප්‍රයුක්තවූ පස් අකුසල චිත්තයන් සමුච්ඡේදප්‍රහාණවශයෙන් දුරුකිරීමෙන් ප්‍රහීණකරණලද අපාය ප්‍රතිසන්ධිගමන් ඇති සත්වරක් කාමසුගතියෙහි ප්‍රතිසන්ධිග්‍රහණය පරම්කොට ඇතිහෙයින් සත්තක්ඛත්තුපරම සොතාපන්නනම්වේ.

* ප්‍රථමයෙන් යම්විදර්ශනාවක් හෙතුකොට මාර්ගඵලසිත් ප්‍රතිලාභවිද පසුව සමවතට සමවදනාකලැ එකෙණෙහි කරණලදභාවනාබෙලෙන් ඒ චිත්තයතෙමේ සුඤ්ඤතාදි නම්ලබාය යන අභිප්‍රායයි එයින්කීහ= අභිධර්මාර්ථවිභාවනි යන්—"මග්ගාගමනවසෙන අලභිත්වා, විපස්සනාගමනවසෙන තීණිනාමානිලභති යනුයි".

† යම්විදර්ශනාවක්කාරණකොටගෙණ චිත්තයාවිසින් ප්‍රතිලබ්ධනාමයක්විද ඒ නාමයම ඵලචිත්තයතෙමේත් ලබාය යනු අභිප්‍රායයි.

සකදාගාමි මග්ගං භාවෙත්වා රාගදොසමොහානං තනුකරත්තා සකදාගාමිනාමහොති සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා — අනාගාමි මග්ගං භාවෙත්වා කාමරාගව්‍යාපාදානමනවසෙසප්පහාණෙන අනාගාමි නාමහොති අනාගන්ත්වා ඉත්ථත්තං — අරහත්තමග්ගං භාවෙත්වා අනවසෙසකිලෙසප්පහාණෙන අරහා නාමහොති ඛීණාසවො ලොකෙ අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො —

අයමෙත්ථ පුග්ගලභෙදො.

ඵලසමාපත්තියං පනෙත්ථ සබ්බෙසම්පි යථාසක ඵලවසෙන සාධාරණාව — නිරොධ සමාපත්ති සමාපජ්ජනං පන අනාගාමීනඤ්චෙව අරහන්තානඤ්ච ලබ්භති —

	ප්‍රශ්න.	උත්තර
85	කෙසේ සකෘදාගාමි වේද?	සකෘදාගාමි මාර්ගයෙන් රාගද්වේෂ මෝහයන් තුනීබවට පමුණුවනලද හෙයින් මේ මිනිස්ලොවට පිළිසිඳීම් වශයෙන් එක්වරක් පැමිණීම් ඇත්තේ සකෘදාගාමිනම් වේ.
86	කෙසේ අනාගාමි වේද?	අනාගාමිමාර්ගය උපදවා කාමරාග ව්‍යාපාද සංයොජනයන් නිරවශෙෂ ප්‍රහාණයෙන් මිනිසත්බවට නොපැමිණෙනස්වභාඇත්තේ අනාගාමිනම්වේ.
87	කෙසේ අර්හත්වේද?	අර්හත්මාර්ගයෙන් පඤ්චවිධ ඌර්ධභාගීය සංයොජනයයි කියනලද සියලු කෙලෙසුන් නැසීම හෙතුකොටගෙණ ක්ෂය කරණලද ආශ්‍රවයන් ඇතිහෙයින් ලොව අග්‍රදක්ෂිණාර්හවූයේ අර්හත් නම්වේ.
88	ඵලසමාපත්තීහු සියල්ලන්ට සාධාරණද?	ඵලසමාපත්ති වනාහි ආර්ය්‍යපුද්ගලයන්ටම තමතමන්ගේ ඵලවිශයෙන් සාධාරණම වේ
89	නිරොධසමාපත්තියට සමවැදීම කවරෙකුට ලැබේද?	නිරොධසමාපත්තියට සමවැදීම වනාහි අෂ්ටසමාපත්තිලාභී අනාගාමීන්ටද රහතුන්ටද ලැබේ *

* නිරොධසමාපත්තිවීථි බිම්බාකාරයද ක්‍රමානු පිණිස තදනුරූපසංඥාක්ෂරද දක්වමහ—හේමෙසේයි.

ප=ප්‍රථමධ්‍යානය, වි=විපස්සනාජවනය, ද්‍ව=ද්විතීයධ්‍යානය, ති=තෘතීයධ්‍යානය, ච=චතුර්ථධ්‍යානය, ආ=ආකාසානඤ්චායතනය, වි=විඤ්ඤාණඤ්චායතනය, කි=ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය, ධි=අධිෂ්ඨානජවනය, නෙ=නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය, නි=නිරොධසමාපත්තිය, අ=අනාගාමීන්ගේහෝ රහතුන්ගේහෝ ඵලචිත්තය යන මොහුයි.

පඨමජ්ඣාන සමාපත්ති.

[කසිණාදි පටිභාග නිමිත්ත මාලම්බති.]

ල	ජේ	ම	ප	උ	නු	ගො	ධ	ධ	ධ	ධ	ධ	ධ	ධ	භ	භ	භ
ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ඝ්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්	ය්

මෙයින් නැගීසංස්කාරයන් ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාකෙරේ.

තස්ස යථාක්කමං පඨමජ්ඣානාදි මහග්ගතසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථගතෙ සඞ්ඛාරධම්මෙ තත්ථ තත්ථෙව විපස්සතො යාව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං ගන්ත්වා තතොපරං අධිට්ඨෙය්‍යාදිකං පුබ්බකිච්චං කත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජති.

	ප්‍රශ්න.	උත්තර.
91	නිරොධ සමාපත්තියට සමවදිනු කැමැත්තහු විසින් කවර සමාපත්තියක පටන් කුමණ සමාපත්තියකට සමවදී ද?	නිරොධ සමාපත්තියට සමවදිනුකැමති ආයඹිපුද්ගලතෙමෙ පිළිවෙලින් ප්‍රථමධ්‍යානාදිවූ (රූපාරූප) මහද්ගත සමාපත්තීන්ට සමවැද එයින් නැගී ඒ ධ්‍යානයෙහි ඇතුලත් (චිත්තචෛතසික සඞ්ඛ්‍යාතවූ) සංස්කාරධර්මයන් ඒ සමවතින් නැගි කෙණෙහි (ලක්ෂණත්‍රයට ආරොපනය කොට අනිත්‍යාදිවශයෙන්) විදර්ශනාකරන්නේ එයින් මතු අධිෂ්ඨානකටයුතු ආදිවූ (චතුර්විධ) පූර්වකෘත්‍යකොට * නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනධ්‍යාන සමාපත්තියට සමවදී.

[සංඛාර විපස්සනා]

ල ජෙ | ම වි වි වි වි වි වි වි | භ භ භ භ භ භ භ
ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ්

මෙසුළුඒ සමාපත්තියෙන් නැගී සංස්කාරවිදර්ශනාවද මෙමක්‍රමයයි,

ද්විතියධ්‍යාන සමාපත්ති.

[කසිණාදි පටිභාගනිමිත්ත මාලම්බති]

ල ජෙ | ම ප උ නු ගො ද්වි ද්වි ද්වි ද්වි ද්වි ද්වි ද්වි | භ භ භ
ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ්

මෙයින් නැගී සංස්කාර ධර්මයන් විදර්ශනාකෙරේ

තෘතියධ්‍යානසමාපත්ති.

[කසිණාදි පටිභාගනිමිත්ත මාලම්බති.]

ල ජ | ම ප උ නු ගො ති ති ති ති ති ති ති භ භ භ,
ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ්

මෙයින් නැගී සංස්කාර ධර්මයන් විදර්ශනාකෙරේ

චතුර්ථධ්‍යාන සමාපත්ති.

[කසිණාදි පටිභාගනිමිත්ත මාලම්බති.]

ල ජෙ | ම ප උ නු ගො ච ච ච ච ච ච ච | භ භ භ
ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ්

මෙයින් නැගී සංස්කාර ධර්මයන් විදර්ශනාකෙරේ.

* චීවර පරිස්කාරභිවාසාදීන් නොනස්නාපරිද්දෙන් ඉටීමද බුද්ධ සංඝ ආමන්ත්‍රණයටපෙරටුව නැගෙමි යන අධිෂ්ඨානවයද ආයුප්‍රමාණ බැලීමද යන මේ චතුර්විධ අධිෂ්ඨානයි.

නාසඤ්ඤායතනං අප්පනාජවනානං පරතො වොච්ඡිජ්ජති චිත්තසන්තති තතො නිරොධසමාපන්නා නාම හොති, වුට්ඨානකාලෙ පන අනාගාමිනො අනාගාමිඵලචිත්තං අරහතො අරහත්තඵලචිත්තං එකවාරමෙව පවත්තිත්වා භවඞ්ගපාතො හොති.

ප්‍රශ්න		උත්තර.
91	කුමන චිත්තයකින් පසු මෙතෙක් චිත්තසන්තතිය සිඳී නිරොධයට සමවැදුනා නම් වේද?	නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනයට සමවැදුනහුගේ චතුස්වාරුපයයයි කියන ලද අප්පනාජවන් සිත්දෙකදෙනකුගේ ඉපදීමෙන් මත්තෙහි චිත්තසන්තතිය සිඳේ ඉක්බිති නිරොධසමාපත්තියට සමවැදුනේ නම් වේ.
92	නිරොධයෙන් නැගී කල්හි කවරසිතක් පැවත භවාඞ්ගපාතයවේද?	නිරොධයෙන් නැගීකල්හි අනාගාමීහට අනාගාමිඵල චිත්තයද රහත්හට අර්හත්ඵල චිත්තයද (නිවන් අරමුණුකොට) එක්වරක්ම පැවත භවාඞ්ගපාතයවේ.

ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්ති.

[කසිණුග්ඝාටිමාකාස මාලම්බති.]

ල	භේ	ම	ප	උ	නු	ගො	ආ	ආ	ආ	ආ	ආ	ආ	ආ	භ	භ	භ
ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්

මෙයින් නැගී සංස්කාරධර්මයන් විදර්ශනා කෙරේ.

විඤ්ඤාණඤ්චායතන සමාපත්ති.

[ආකාසානඤ්චායතන චිත්තමාලම්බති]

ල	භේ	ම	ප	උ	නු	ගො	ඤ	ඤ	ඤ	ඤ	ඤ	ඤ	ඤ	භ	භ	භ
ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්

මෙයින් නැගී සංස්කාරධර්මයන් විදර්ශනා කෙරේ.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සමාපත්ති.

[නත්ථිභාවසඞ්ඛාතපඤ්ඤත්තිනිමිත්තමාලම්බති.]

ල	භේ	ම	ප	උ	නු	ගො	කි	කි	කි	කි	කි	කි	කි	භ	භ	භ
ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්

මෙයින් නැගී සංස්කාරධර්මයන් විදර්ශනා කෙරේ.

අධිට්ඨානං.

[චතුරඞ්ගපුබ්බ කිච්චං යථාරහ මාලම්බති.]

ල	භේ	ම	ධි	ධි	ධි	ධි	ධි	ධි	ධි	ධි	භ	භ	භ	භ	භ	
ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ශ්	ආදී.

තතො පරං පච්චවෙක්ඛණඤාණං පවත්තති, අයං වුච්චති සමාපත්ති හොදෙ.........

නිට්ඨිතොව සමථ කම්මට්ඨාන නයො.

භාවෙතබ්බං පනිච්චෙවං භාවනාවය මුත්තමං
පටිපත්ති රසස්සාදං පත්ථයන්තෙන සාසනෙ..........

ප්‍රශ්න.		උත්තර.
93	නිරොධයෙන් නැගී ඉක්බිති කුමන ඤාණයක් පවතීද?	නිරොධයෙන් නැග භවාඞ්ගපාතයෙන් ඉක්බිති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන විඥානයෙහි චිත්ත චෛතසික ධර්මයන් ආවර්ජනාකිරීම් වශයෙන් ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාඥානය පවතී
94	ප්‍රතිපත්ති රසාශ්වාදය විඳිනු කැමැත්තහු විසින් කුමක් වැඩිය යුතුද?	බුද්ධශාසනයෙහි ධ්‍යානඵලසුඛාදි හෙතු සමථ විදර්ශනා ප්‍රතිපත්ති රසාශ්වාදය ප්‍රාර්ථනාකරන්නහු විසින් උක්තප්‍රකාරයෙන් සමථ විදර්ශනාසඞ්ඛ්‍යාතවූ උතුම භාවනාවය වැඩියයුතු.

නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතන සමාපත්ති.

[ආකිඤ්චඤ්ඤායතනමාලම්බති.] නිරොධ [නිබ්බානමාලම්බති].

ල ජේ | ම ප උ නු ගො නෙ නෙ | නි නි නි නි නි | අ | භ භ
ශ් ශ් | ශ්ශ් ශ්ශ් ශ් ශ් ශ් | ශ්ශ් ශ් ශ්ශ් | ශ් | ශ් ශ්

මෙයින් නැගී චිත්තචෛතසික ධර්මයන් ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාකෙරේ
අයං නිරොධසමාපත්ති සමාපජ්ජනාකාරො.

චුතිප්‍රතිසන්ධි වීථිබිම්බාකාරයද මෙහි සැකවින් දක්වමහ. චු=චුති විඥානය, පි=පටිසන්ධිචිත්තය, ලො=භවනිකන්තිලොභමූලවිඥානය.

මරණාසන්න චක්ඛුද්වාරවීථි

අතීතපටිසන්ධියානහිත කම්මාදීනාරම්මණ මාලම්බති.

| පච්චුප්පන්නාරම්මණ මාලම්බති | පච්චුප්පන්නාරම්මණමාලම්බති]

ල ජේ | ප ච සං ණ වො ජ ජ ජ ජ ජ ද ද | භ චු | උ භ භ භ භ භ
ශ් ශ් | ශ්ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ්ශ් | ශ් ශ් | ශ්ශ්ශ් ශ් ශ් ශ්

භවනිකන්තිලොභ මූලජවනං.

[සකපටිසන්ධිනාමරූපානි මාලම්බති] [පටිසන්ධිගොචරානි]

ලජේ | ම ලො ලො ලො ලො ලො ලො ලො | භ භ භ භ භ භ භ |
ශ් ශ් | ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් ශ් | ශ් ශ්ශ් ශ්ශ්ශ් ශ් |

චක්ෂුර්ද්වාරවීථියෙහි පඤ්චද්වාරාවර්ජන තදාරම්මණයන්ගෙන් පෙරපසු භවාඞ්ගද චුතිවිඥානයද ප්‍රතිසන්ධියට විෂයවූ කර්මකර්ම නිමිත්ත ගති නිමිත්තයන්ගෙන් එක්තරා අරමුණක් අරමුණුකෙරේ—පචවාරාවර්ජනයපටන් තදාරම්මණය කෙලවරකොට ඇති,

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ කම්මට්ඨාන සඞ්ගහ විභාගො නාම.

නවමො පරිච්ඡෙදො.

චාරිත්තසොභිතවිසාල කුලොදයෙන
සද්ධාභිවුඩ්ඪ පරිසුද්ධ ගුණොදයෙන
නම්බව්හයෙන පණිධාය පරානුකම්පං
යං පත්ථිතං පකරණං පරිනිට්ඨිතං තං,

පුඤ්ඤෙන තෙන විපුලෙන තු මූලසොමං
ධඤ්ඤාධිවාසමුදිතොදිත මායුගන්තං
පඤ්ඤාවදාත ගුණසොභිත ලජ්ජිභික්ඛූ
මඤ්ඤන්තු පුඤ්ඤවිභවොදය මඞ්ගලාය.

ඉති අනුරුද්ධාචරියෙන විරචිතො අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහො
සමත්තො.

—※—

විථි ඊත් වනාහි ඇසින් ගත්තාලද කර්මනිමිත්ත සඞ්ඛ්‍යාත ප්‍රත්‍යුත්පන්නවූ රූපාරම්මණය ආලම්බණයකෙරේ—ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයද සොළොස්භවාඞ්ගසිත්හුද යනමොහු චක්ෂුර්ද්වාරමරණාසන්නජවන යන්හිසිත්ගත්තාලදරූපාරම්මණයද මනොද්වාරවර්ජිත භවඞ්ගිකත්‍යී වශයෙන් ප්‍රවෘත්තිතවූ ලොභමූල ජවනය—සවැන්න ප්‍රතිසන්ධිනාම ස්කන්ධය කර්මජානරූපය යන මොවුන් ආලම්බණයකෙරෙති—සොත ද්වාරාදී මරණාසන්නවීථිද මෙමක්‍රමයයි-ශබ්දාදි අරමුණුපමණක් වෙනසි-මරණාසන්න මනොද්වාර වීථියද මෙහි දක්වනුලැබේ.

මරණාසන්න මනොද්වාරවීථි

අතීත පටිසන්ධියා ගහිත කම්මාදි මාරම්මණ මාලම්බති

		කාමාදමාරම්මණ මාලම්බති								කම්මාදිමාරම්මණ මාලම්බති						
ල ග	ශේ ග	ම් ග	ජ ග	ජ ග	ජ ග	ජ ග	ජ ග	ද ග	ද ග	භ ග	මු ග	ටි ග	භ ග	භ ග	භ ග	භ ග

භවනිකායයි ලොභමූලජවනං,

		[සකපටිසන්ධිනාමරූපානිමාලම්බති]								[පටිසන්ධිගොචරානි]				
ල ග	ශේ ග	ම ග	ලො ග	ලො ග	ලො ග	ලො ග	ලො ග	ලො ග	ලො ග	භ ග	භ ග	භ ග	භ ග	භ ග

සිද්ධි රස්තු.

—:◡:—

සබ්බ දානං ධම්ම දානං ජිනාති

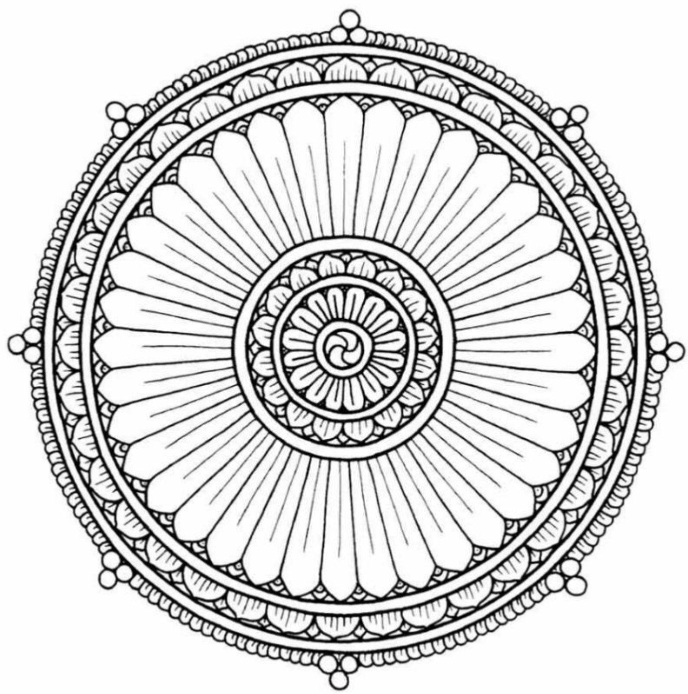

නිබ්බාන පච්චයෝ හෝතු